

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

UKRAINIAN PROFESSIONAL EDUCATION

Scientific journal

Issue 11

Founded in July, 2016

Issued twice a year

Poltava
2022

FOUNDER

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
(Ministry of Education and Science of Ukraine)

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief – *Kravchenko Liubov Mykolaivna*, Dr. of Ped. Sciences, professor; Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Deputy Editor-in-Chief *Muszkieto Radoslaw*, doctor habilitated, professor; Nicolaus Copernicus University in Toruń (Torun, Poland)

Members of the editorial board:

Tsirigotis Kostjantinos, doctor habilitated, professor; Jan Kokhanowski University in Kielce, (Kielce, Poland)

Zolotukhina Svitlana, Dr. of Ped Sciences, professor; Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda (Kharkiv)

Lukyanenko Oleksandr, Dr. of Sciences in History, associate professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Hrytsai Nataliia, Dr. Ped Sciences, professor; Rivne State University of Humanities (Rivne)

Vishnikina Liubov, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Onipko Valentyna, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava State Agrarian University (Poltava)

Sushchenko Andriy, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Sulaeva Natalia, Dr. of Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Ilchenko Olena, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Khomenko Pavlo, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Kornosenko Oksana, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Zoriy Yaroslav, Dr. Ped Sciences, associate professor; Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi)

Hnizdilova Olena, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Zdanevych Larysa, Dr. of Ped Sciences, professor, Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Academy (Khmelnyskyi)

Dvchivska Ilona, Dr. Ped Sciences, professor; Rivne State University of Humanities (Rivne)

Palamar Svitlana, can-t. of Ped. Sciences, associate professor, Borys Grinchenko Pedagogical Institute of Kyiv University (Kyiv)

Yaprynets Tetyana, can-t. of Ped. Sciences, associate professor; Poltava State Agrarian University (Poltava)

Danyso Oksana, kan-t. ped. Sciences, teacher; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта : Scientific journal / Poltava V. G. Korolenko Nat. Ped. University. – Poltava, 2022. – Iss. 11. – 196 p.

*It is published according to the decision of the academic council
of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (protocol No.6 of 29.12.2022)*

EDITORIAL OF THE JOURNAL

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
36003, Poltava city, st. Ostrogradsky, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com
The electronic version of the magazine is posted on the website <http://pnpu.edu.ua/ua/ukrprofosvita.php>

Editor in Chief: Kravchenko L. M.

The journal is included in the list of scientific and specialized ~~cat~~ catalogs of Ukraine (category B),
in which the results of dissertation works can be published
(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated April 7, 2022 No. 320).

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УКРАЇНСЬКА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Науковий журнал

Випуск 11

Засновано в липні 2016 року

Виходить двічі на рік

Полтава
2022

ЗАСНОВНИК

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
(Міністерство освіти і науки України)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор – *Кравченко Любов*, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Заступник головного редактора – *Мушкієта Радослав*, д-р хабілітований, професор; Університет Миколи Коперника в Торуні (м. Торунь, Польща)

Члени редакційної колегії:

Циріготіс Костянтинос, д-р хабілітований, професор; Університет імені Яна Кохановського в Кельцах (м. Кельце, Польща)

Золотухіна Світлана, д-р пед. наук, професор; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

Лук'яненко Олександр, д-р іст. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Грицай Наталія, д-р пед. наук, професор; Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Вішнікіна Любов, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Онїко Валентина, д-р пед. наук, професор; Полтавський державний аграрний університет (м. Полтава)

Сущенко Андрій, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Сулаєва Наталія, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Ільченко Олена, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Хоменко Павло, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Корносенко Оксана, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Зорій Ярослав, д-р пед. наук, доцент; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)

Гнізділова Олена, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Зданевич Лариса, д-р пед. наук, професор; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (м. Хмельницький)

Дичківська Ілона, д-р пед. наук, професор; Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Паламар Світлана, канд. пед. наук, професор; Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ)

Япринець Тетяна, канд. пед. наук, доцент; Полтавський державний аграрний університет (м. Полтава)

Даниско Оксана, канд. пед. наук; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта:
науковий журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2022. –
Вип. 11. – 196 с.

*Друкується за рішенням ученої ради Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка (протокол № 6 від 29.12.2022 р.)*

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com
Електронну версію журналу розміщено на сайті <http://pnpu.edu.ua/ua/ukrprofosvita.php>

Головний редактор: *Кравченко Л.М.*

Журнал входить до переліку наукових фахових видань України (категорія Б),
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з наук про освіту
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 7 квітня 2022 р. № 320).

CONTENT

EDITOR IN CHIEF COLUMN

<i>Liubov Kravchenko, Yuliia Srybna</i>	The idea of teaching and research combination in the university activities (on the example of the educational and scientific level of the doctor of philosophy).....	9
<i>Oleksandr Lukyanenko</i>	Quality monitoring of scientific activity management in the modern ukrainian university.....	16

PROBLEMS, ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS OF THE NATIONAL AND FOREIGN PROFESSIONAL EDUCATION

<i>Mykola Bliznyuk, Oleksii Debre</i>	Methodical aspects of design-projection in the course of future teachers' technological education.....	29
<i>Olha Tytarenko</i>	Students' design activity as a means of forming ecological and aesthetic competences.....	40
<i>Valentyna Onipko, Tatiana Yaprnyets, Anton Kelemesh</i>	The educational process technologization as an objective trend in modern vocational education development.....	47
<i>Oleksandr Lukyanenko, Kostiantyn Krepak</i>	The practical component of the professional humanitarian specialist training while studying the history of music art..	57
<i>Tatiana Plachynda, Iryna Onishchenko</i>	Justification of the need for legal training of future specialists in the economic field.....	66
<i>Liubov Vishnikina, Liana Halushka</i>	The usage of competence-oriented tasks in the process of future geography teacher training.....	74
<i>Renata Vynnychuk</i>	Psychological-pedagogical and philosophical-educational discourse of the issues of training masters of humanities on axiological basis.....	83
<i>Valerii Tytarenko</i>	Of the quality assessment of future technology teacher training in health-preserving activities with pupils while teaching the discipline «Fundamentals of industrial safety in workshops».....	92
<i>Nataliia Hrytsai, Olha Andreieva</i>	Professional culture of future bachelors in physical therapy, ergotherapy as a pedagogical issue.....	100
<i>Oksana Kornosenko, Oksana Danysko, Serhii Khibkevych</i>	Compliance with academic ethics in research activities of future highly qualified specialists at the university.....	108
<i>Olha Cherniavska, Anastasiia Chechotka</i>	Ethno pedagogical aspect of educational practice ethno cultural content of future humanitarian specialists.....	117

<i>Nataliia Sholoiko</i>	Experience of professional us pharmacist training in organizational and management activities in the industry...	124
<i>Lesia Petrenko</i>	Ethnographic aspect in the content of future specialists' training and ethnocultural activities.....	134
<i>Oleksandr Torychnii, Evhenii Denysenko</i>	Scientific-research competence in the system of future officers' military-professional education.....	142
<i>Viktor Strelnikov</i>	Ethno cultural component of humanitarian field specialists' activities.....	150

RESEARCH OF YOUNG SCIENTISTS

<i>Alla Kobobel</i>	Quest technology as an innovative form of organizing leisure activities for children with special educational needs.....	157
<i>Iryna But</i>	Teaching pharmaceutical chemistry to future masters of pharmacy in a scientific and pedagogical discourse.....	169
<i>Oksana Manchenko</i>	Integration of the resources of the educational and information environment of the institution of higher medical education in the training of future pharmacists in medicine standardization.....	177
<i>Ivan Bukhun</i>	Methodological foundations of humanitarian and pedagogical technology of technological competence formation of military high school cadets.....	186

ЗМІСТ

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

<i>Любов Кравченко, Юлія Срібна</i>	Ідея поєднання навчання і досліджень у діяльності університету (на прикладі освітньо-наукового рівня доктора філософії).....	9
<i>Олександр Лук'яненко</i>	Моніторинг якості управління науковою діяльністю в сучасному українському університеті.....	16

ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

<i>Микола Близнюк, Олексій Дебре</i>	Методичні аспекти дизайн-проектування в технологічній освіті майбутніх учителів.....	29
<i>Ольга Титаренко</i>	Дизайнерська діяльність учнів як засіб формування еколого-естетичної компетентності.....	40
<i>Валентина Оніпко, Тетяна Япринець, Антон Келемеш</i>	Технологізація освітнього процесу як об'єктивна тенденція розвитку сучасної професійної освіти.....	47
<i>Олександр Лук'яненко, Костянтин Крепак</i>	Практичний компонент професійної підготовки фахівців гуманітарної галузі під час вивчення історії музичного мистецтва.....	57
<i>Тетяна Плачинда, Ірина Оніщенко</i>	Обґрунтування необхідності правової підготовки майбутніх фахівців економічної галузі.....	66
<i>Любов Вішнікіна, Ліана Галушка</i>	Застосування компетентнісно орієнтованих завдань у процесі підготовки майбутніх учителів географії.....	74
<i>Рената Вінничук</i>	Психолого-педагогічний та філософсько-освітній дискурс проблеми підготовки магістрів гуманітарної галузі на аксіологічних засадах.....	83
<i>Валерій Титаренко</i>	Оцінка якості підготовки майбутніх учителів технологій до здоров'язбережувальної діяльності з учнями при вивченні дисципліни «Основи виробничої безпеки у майстернях».....	92
<i>Наталія Грищай, Ольга Андрєєва</i>	Професійна культура майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії як педагогічна проблема.....	100
<i>Оксана Корносенко, Оксана Даниско, Сергій Хлібкевич</i>	Дотримання академічної етики у науково-дослідницькій діяльності майбутніх фахівців вищої кваліфікації в університеті.....	108
<i>Ольга Чернявська, Анастасія Чечотка</i>	Народнопедагогічний аспект етнокультурного змісту навчальних практик майбутніх фахівців гуманітарної галузі.....	117

<i>Наталія Шолойко</i>	Досвід фахової підготовки фармацевтів США до організаційно-управлінської діяльності в галузі.....	124
<i>Леся Петренко</i>	Народознавчий аспект у змісті підготовки та етнокультурної діяльності майбутніх фахівців.....	134
<i>Олександр Торічний, Євген Денисенко</i>	Науково-дослідницька компетентність у системі військово-професійної освіти майбутніх офіцерів.....	142
<i>Віктор Стрельніков</i>	Етнокультурний компонент діяльності фахівців гуманітарної галузі.....	150

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

<i>Алла Кобобел</i>	Квест-технологія як інноваційна форма організації дозвілєвої діяльності дітей із особливими освітніми потребами.....	157
<i>Ірина Бут</i>	Навчання фармацевтичної хімії майбутніх магістрів фармації у науково-педагогічному дискурсі.....	169
<i>Оксана Манченко</i>	Інтеграція ресурсів освітньо-інформаційного середовища закладу вищої медичної освіти у навчанні стардартизації лікарських засобів майбутніх фармацевтів.....	177
<i>Іван Бухун</i>	Методологічні основи гуманітарно-педагогічної технології формування технологічної компетентності курсантів військових ЗВО.....	186

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

УДК 378.22:001.891

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275531>

ORCID 0000-0003-0011-609X

ORCID 000-003-3846-3871

**ІДЕЯ ПОЄДНАННЯ НАВЧАННЯ І ДОСЛІДЖЕНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТУ
(НА ПРИКЛАДІ ОСВІТНЬО -НАУКОВОГО РІВНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ)**

Любов Кравченко,

докторка педагогічних наук, професорка, гарант ОНП «Професійна освіта»;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Юлія Срібна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, декан факультету технологій та дизайну;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті на засадах традиційного бачення університету як навчально-дослідницького центру підготовки кадрів вищої кваліфікації, який забезпечує неперервність інтелектуальної діяльності особистості на шляху до викладацької майстерності та високих наукових досягнень, розглянуто результати реалізації освітньо-наукових програм (ОНП) «Професійна освіта» і «Середня освіта. Трудове навчання і технології» для третього рівня підготовки (доктор філософії). З урахуванням необхідності відображення цілісності методологічних, теоретичних, ціннісних настанов суспільства проведено аналіз шляхів і засобів утілення ідеї єдності навчання, досліджень, формування особистості доктора філософії як викладача і вченого в діяльності аспірантур Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка за освітньо-науковими програмами (ОНП) «Професійна освіта» і «Середня освіта. Трудове навчання і технології» (спеціальності 015 і 014) на факультеті технологій та дизайну.

Наведено приклади ефективної реалізації положення щодо цілісності освітнього та наукового компонентів підготовки доктора філософії у процесі виконання наукових тем, якими керують провідні науковці кафедр теорії і методики технологічної освіти (В. Титаренко), культурології (Л. Кравченко), основ виробництва та дизайну (Є. Кулик), відповідних наукових шкіл. Систематизовано результати участі аспірантів у міжнародних і всеукраїнських конференціях, дані публікування у фахових українських та міжнародних виданнях і колективних монографіях, напрями апробації досліджень у закладах вищої та загальної середньої освіти області й країни.

Представлено рекомендації вченої ради університету щодо вдосконалення процесу поєднання навчання та наукових досліджень на ОНП спеціальностей «Професійна освіта» і «Середня освіта. Трудове навчання і технології».

Ключові слова: університет, підготовка кадрів вищої кваліфікації, доктор філософії, єдність навчання і досліджень, наукова школа, професійна освіта, науково-дослідницька діяльність, середня освіта, факультет технологій і дизайну.

Постановка проблеми. Університет здавна традиційно розглядають як скарбницю освітніх цінностей і навчально-дослідницький центр підготовки кадрів вищої кваліфікації, що забезпечує безперервність інтелектуальної діяльності особистості на шляху від базової вищої освіти до високих наукових досягнень. Здавна університети вважають осередками

поєднання навчання і наукових досліджень; ще в першій половині XIX століття еволюція ідеї університету знайшла своє відображення у виникненні дослідницької (В. Гумбольдт) та інтелектуальної (Дж. Ньюмен) моделей; гумбольдтівський принцип трьох свобод – викладання, навчання, дослідження – тривалий час спонукав академічну спільноту до роздумів, розвитку і пошуків, став основою моделей багатьох європейських університетів у XX столітті. У наш час в концепції сучасного університету відображені кардинальні зміни та оновлено бачення його моделі як закладу освітньої й дослідницької діяльності, що першочергово втілює вищу освіту, яку має отримати кожна людина, а таку людину він (університет) може зробити людиною культури, помістити її в рівень із часом (Х. Ортега-і-Гасет). Нині ідея університету відіграє суттєву роль у формуванні теоретичних, методологічних, ціннісних настанов, способів трансляції знання, культури й соціалізації особистості, багатомодельності підготовки фахівця вищої кваліфікації як викладача та дослідника в обраній науковій галузі.

Забезпечення реалізації таких суспільних завдань кращі університети сучасності здійснюють через організацію навчання і досліджень на третьому освітньо-науковому рівні підготовки кадрів вищої кваліфікації – докторів філософії з різних галузей наук. завдяки цьому університети знаходяться попереду тих змін, що до них іде увесь світ (Magna Charta Universitatum), реалізуючи сучасну трансформацію ідеї як триєдність навчання, наукових досліджень і розвитку особистості.

Метою пропонованої статті є аналіз шляхів і засобів утілення ідеї єдності навчання, досліджень, формування особистості доктора філософії як викладача і вченого в діяльності аспірантур Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка за освітньо-науковими програмами (ОНП) «Професійна освіта» і «Середня освіта. Трудове навчання і технології» (спеціальності 015 і 014) на факультеті технологій та дизайну.

Виклад основного матеріалу. Ідея поєднання навчання і наукових досліджень є класичною ідеєю університетської освіти, яка реалізується в кращих моделях європейських та світових університетів; найкраще в сучасності відображена, на наш погляд, у третьому рівні вищої освіти – підготовці доктора філософії.

На факультеті технологій та дизайну Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка успішно функціонують дві освітньо-наукові програми:

1. «Професійна освіта» – гарант Кравченко Л. М., доктор педагогічних наук, професор кафедри культурології;

2. «Середня освіта (Трудове навчання і технології)» – гарант Цина А. Ю., завідувач кафедри теорії і методики технологічної освіти, доктор педагогічних наук, професор.

Засновані на реалізації ідеї єдності навчання і досліджень, освітньо-наукові програми мають на меті опанування здобувачами вищої освіти загальних і фахових компетентностей, що достатні для вільного оперування категорійно-поняттєвим апаратом галузі освіти, методами педагогічних досліджень на засадах академічної свободи. ОНП містять два взаємопов'язані складники – освітній і науковий; вивчення навчальних дисциплін підпорядковане виконанню наукових досліджень у формі дисертації доктора філософії.

В ОНП подано орієнтовні напрями наукових досліджень зі спеціальності, у межах яких аспіранти обирають теми дисертацій. Наукова складова передбачає здійснення наукового пошуку, оформлення та оприлюднення матеріалів дослідження, захист дисертації. Поєднання навчання і досліджень під час реалізації ОНП забезпечується долученням до виконання наукових тем кафедр факультету: культурології – «Методолого-теоретичні основи та організаційно-методичні механізми модернізації системи освіти Полтавщини» (державний реєстраційний № 016U002583 УкрІНТЕІ, керівник – Любов Кравченко); теорії і методики технологічної освіти – «Теоретико-методичні аспекти технологічної освіти учнівської та студентської молоді засобами естетичної культури та дизайну» (державний реєстраційний №011U003063 УкрІНТЕІ, керівник – Валентина

Титаренко); основ виробництва та дизайну – «Перспективи модернізації фахової підготовки майбутніх викладачів професійної освіти» (державний реєстраційний № 0117U003229 УкрІНТЕІ, керівник – Євген Кулик).

Для проведення наукових досліджень використано потенціал провідних гуманітарних і педагогічних університетів країни, регіональної Полтавської академії неперервної освіти імені М. В. Остроградського, низки коледжів – педагогічних і культури та мистецтв; Коучинг-центру університету, лабораторії нарисної геометрії та креслення, обробки текстильних матеріалів, технологій побутової діяльності та самообслуговування, освітнього дизайн-центру. Координаторами дослідницького пошуку здобувачів є діючі наукові школи: «Наукові основи інтеграції педагогічного і культурологічного знання» (лідер д.пед.н., проф. Любов Кравченко); «Технологічна освіта учнівської та студентської молоді засобами естетичної культури та дизайну (засновник д.пед.н., проф. Валентина Титаренко); «Особистісно-орієнтована спрямованість навчання професійно орієнтованих дисциплін» (засновник д.пед.н., проф. Андрій Цина); «Теоретико-методологічні передумови зміни моделей управління професійно-технічною освітою в Україні» (лідер д.пед.н., проф. Євген Кулик);

Можливості публікації результатів наукових досліджень аспірантам забезпечує участь у міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях, які проводяться кафедрами університету: культурології, загальної педагогіки та андрагогіки, педагогічної майстерності та менеджменту імені І. Зязюна. На факультеті, зокрема, традиційним став Міжнародний конгрес з етнодизайну, який вже вшосте ініціюють кафедри теорії і методики технологічної освіти та основ виробництва і дизайну.

Аспіранти ОНП беруть участь у міжнародних конференціях, підготовці статей, які публікуються в міжнародних наукових виданнях. Наприклад, аспірантами О. Дебре, С. Імановою, О. Козирод, О. Рутковською, А. Кись, Н. Вакуленко, В. Мироненком, А. Савченко, Т. Чернявським, О. Деденєвим здійснено міжнародну публікацію у журналі «Project approach in the didactic process of universities – international dimension» тощо. Університет запрошує іноземних фахівців для передачі досвіду науково-педагогічної діяльності засобами дистанційного зв'язку; гостьові лекції провели відомі вчені – К. Камінські (Польща), М. Лемб (Англія), С. Вільсон (США), Дж. Ашам (Німеччина).

Наукова робота аспірантів поєднується з їхньою навчальною діяльністю шляхом підготовки наукових статей, що є одним із провідних методів навчання на ОНП. Аспіранти мають публікації у фахових (у т. ч. наукометричних) виданнях України: «Педагогічні науки», «Витоки педагогічної майстерності», «Українська професійна освіта», «Імідж сучасного педагога» (Полтава), «Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова» (Київ), «Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (Чернігів) та ін.; закордонних наукових часописах (Польща, Румунія, Чехія, США); у колективних монографіях. Апробація досліджень здійснюється шляхом участі у конференціях та публікацій матеріалів у фахових виданнях «Вища школа», «Естетика і етика педагогічної дії», часописі «Дидакал», збірниках матеріалів конференцій.

Значної уваги надано питанням академічної доброчесності дослідників; з 2021 року рекомендовано до вивчення дисципліну за вибором «Основи академічної доброчесності дослідників». Наукові керівники та науково-педагогічні працівники формують у аспірантів навички роботи з надійними джерелами інформації, дотримання норм авторського права, доброчесності запозичень і цитувань, правил оформлення бібліографічних покликань. Працівники бібліотеки університету імені М. А. Жовтобрюха надають консультації із використання чинних стилів цитування й посилань у наукових роботах, проводять науково-методичні семінари тощо.

В університеті діє читальний зал для аспірантів, який містить 11 тис. авторефератів і дисертацій. Здобувачі освітнього рівня «доктор філософії» здають опубліковані статті в репозитарій університету. Бібліотека здійснює безкоштовну перевірку наукових

публікацій аспірантів засобом системи Unichек; працює комісія з академічної доброчесності, яку очолює проф. Світлана Ленська. За час роботи аспірантури зі спеціальностей «Професійна освіта» і «Середня освіта» фактів академічної недоброчесності не було виявлено. Аспіранти поінформовані про Кодекс академічної доброчесності, розмішений на сайті університету; здобувачам ОНП «Професійна освіта» запропоновано відповідну дисципліну за вибором.

Освітні компоненти навчальних планів надають можливість аспірантам ознайомитися з різними аспектами проблеми формування наукового поля дослідника, оволодіти принципами створення оригінальних наукових текстів і розробки наукового апарату власного дослідження, правилами дотримання основ наукової етики та академічної доброчесності.

Професорсько-викладацький склад кафедр факультету технологій та дизайну створює належні умови для проведення досліджень аспірантами у співпраці з освітніми та науково-дослідними установами: Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Полтавською академією неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова, Національною академією Національної гвардії України, Уманським державним педагогічним університетом імені Павла Тичини, Глухівським національним педагогічним університетом імені Олександра Довженка, Національним університетом «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, Towarzystwa Pedagogiki Filozoficznej im. Bronislava F. Trentowskiego, Academia Humanistyczna-Ekonomiczna (м. Лодзь, Польща), Полтавським кооперативним коледжем, Центром науково-технічної творчості учнівської молоді Полтавської обласної ради та ін., що забезпечує постійне оновлення контенту освітніх компонентів.

Аспіранти обирають наукових керівників до вступу з огляду на пропоновані в ОНП спеціальностей напрями досліджень, впродовж вересня- жовтня після вступу на навчання узгоджуються теми досліджень за науковими інтересами, перспективами розвитку науково-професійної діяльності і проблематикою обраної наукової школи.

Дотичність тем наукових досліджень здобувачів із напрямами досліджень наукових керівників забезпечується діяльністю робочих груп з розробки та оновлення ОНП, фахових семінарів наукових працівників та реалізацією перспективних напрямків наукових досліджень кафедр, їх представленням у оновлених ОНП, врахуванням науковими керівниками під час розробки і впровадження проектів дисертаційних робіт аспірантів стратегічних напрямів розвитку університету. Аспіранти залучаються до оновлення освітньо-наукових програм під час січневого щорічного анкетування щодо задоволеності навчанням, яке організує відділ якості освіти університету; зауваження беруться до уваги гарантами ОНП під час щорічного оновлення освітньо-наукових програм. Наприклад, два роки тому здобувачами було висловлено пропозицію щодо розширення іншомовного освітнього компоненту введенням дисципліни «Методологія СЛІЛ», яка нині реалізується в процесі підготовки.

Виконання процедури опитування дозволяє цілковито забезпечити умови відповідності наукових тем здобувачів напрямам досліджень наукових керівників, що засвідчує співпадіння ключових слів провідних публікацій наукових керівників та їхніх аспірантів у процесі акредитації ОНП, а також аналіз статей, опублікованих у наукових журналах у співавторстві аспірантів і їхніх наукових керівників. Суголосність тем доводить наявність у наукових керівників публікацій, які за спрямуванням відповідають дисертаційними темами аспірантів, а також спільні публікації аспірантів і наукових керівників у фахових виданнях; у 2019-2020 роках для забезпечення цього аспекту проблеми видано спецвипуски наукового журналу «Українська професійна освіта»: №6 – для ОНП «Професійна освіта»; №8 – для ОНП «Середня освіта. Трудове навчання та технології», у яких представлено більше 20 спільних публікацій наукових керівників і аспірантів із обраних для досліджень проблем.

Викладачами щорічно оновлюється зміст освітніх компонентів на основі сучасних наукових досягнень і практик, які опановуються під час вивчення досвіду колег у ході взаємовідвідування навчальних занять, підвищення кваліфікації на базі інших ЗВО України, проходження зарубіжних стажувань, співпраці з науково-дослідними установами, участі в наукових зібраннях. Прикладами модернізації контенту ОК є: 1) посібники та монографії (Титаренко В. П. Методика вивчення декоративно-прикладної творчості: навчальний посібник. Полтава, 2020 (ОК «Методи дослідження в теорії та методиці підготовки вчителя трудового навчання та технологій»); Цина А. Ю. Професійна підготовка сучасного вчителя трудового навчання та технологій: колективна монографія. Умань, 2019 (ОК «Теорія і методика підготовки вчителя трудового навчання та технологій»).

Навчання, викладання та наукові дослідження в межах освітньо-наукових програм здійснюється з урахуванням Стратегії інтернаціоналізації Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Міжнародна співпраця проходить на підставі договорів про співпрацю між закордонними навчальними / науковими установами і ПНПУ, перелік яких оприлюднено на сайті університету в розділі «Міжнародна діяльність». Відповідно до Положення про академічну мобільність учасників освітнього процесу здобувачі ОНП «Середня освіта. Трудове навчання і технології» аспіранти групи СО-2 О. Дебре та Н. Вакуленко скористались правом проходити навчання за вибірковою дисципліною «Актуальні проблеми застосування інформаційно-комунікаційних технологій у галузі» (3 кредити, форма контролю – залік) у Криворізькому державному педагогічному університеті замість вибіркової дисципліни «Інформаційні технології у науковій сфері галузі технологічної освіти» (4 кредити, форма контролю – залік) у 4 семестрі 2020-2021 н.р. Різницю в обсязі 1 кредит було компенсовано за рахунок вивчення теми «Нормативно-правове регулювання інформатизації наукової діяльності».

Інтернаціоналізація діяльності університету здійснюється завдяки доступу до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science, повнотекстових ресурсів видавництва Springer Nature. Викладачі Близнюк М. М., Титаренко В. П. та аспіранти О. Дебре, О. Деденев, А. Савченко пройшли закордонне стажування, організоване за дистанційною платформою Університету Суспільних Наук, Польща (викладачі Близнюк М. М., Титаренко В. П. та аспіранти О. Дебре, О. Деденев, А. Савченко).

Реалізації ідеї поєднання навчання й досліджень сприяє діяльність ради молодих учених. Рада молодих учених університету об'єднує науковців до 40 років та здобувачів вищої освіти рівня «доктор філософії». У наступному матеріалі цієї рубрики журналу аспекти такої співпраці розкриті головою РМУ доктором історичних наук О. Лук'яненком.

Належний рівень реалізації навчальної та наукової діяльності за аналізованими ОНП підтверджено успішною акредитацією ОНП «Професійна освіта» – у 2020 році, ОНП «Середня освіта. Трудове навчання і технології» – у 2021 р., а також захистом 8-ми дисертаційних робіт за останні 2 роки.

Висновки та рекомендації. Вважаючи, що реалізація процесу поєднання освітньої та наукової діяльності на ОНП «Середня освіта. Трудове навчання і технології» та «Професійна освіта» на факультеті технологій та дизайну відбувається на належному рівні, вчена рада університету рекомендувала: здійснювати оптимізацію ОНП та максимально враховувати інтереси аспірантів щодо піднесення рівня іншомовної компетентності засобами реалізації програми «Еразмус+», зокрема проекту «Foreign Language Teacher Training Capacity Development as a Way to Ukraine's Multilingual Education and European Integration / MultiEd» (2019-2022 pp.); під час розробки проектів ОНП на наступні роки здійснити оновлення змісту освітніх компонентів, урахувавши відображення в них новітніх тенденцій розвитку освіти та відповідних галузей науки; систематично вдосконалювати інформаційне, навчально-методичне забезпечення дисциплін ОНП, розширення спектра роботодавців, які можуть бути залучені до

викладання навчальних дисциплін за ОНП «Середня освіта. Трудове навчання і технології» та «Професійна освіта» та до оцінки якості підготовки фахівців третього освітнього рівня; сприяти опублікуванню результатів наукових досліджень аспірантів у міжнародних закордонних наукових виданнях, що індексуються в наукометричних базах, зокрема – Scopus і Web of Science, залученню майбутніх докторів філософії до активної участі в компаративістських освітньо-наукових проектах, неформальній та інформальній освіті, конференціях різних рівнів; розширити можливості для здобувачів та науково-педагогічних працівників щодо реалізації програм внутрішньої та міжнародної академічної мобільності через укладання відповідних договорів.

ЛІТЕРАТУРА

- Гумбольдт, В., Зубрицька, М., Балик, Н., & Рибчинська, З. (2002). *Про внутрішню та зовнішню організацію вищих навчальних закладів у Берліні. Ідея Університету: Антологія*. Львів: Літопис.
- Ньюмен, Дж. Г. & Гусаковський, М. А. (Ред.). (2006). *Ідея університета*. Минск: БГУ.
- Ортега-и-Гассет Х. Миссія університета: (Фрагменти). (2003). *Alma mater: Вестник высшей школы*, 7, 44-54.
- Про вищу освіту: Закон України*. № 1556-VII. (2014). Взято з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
- Magna Charta Universitatum*. (2017). Взято з www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum.

REFERENCES

- Humboldt, V., Zubrytska, M., Balyk, N., & Rybchynska, Z. (2002). *Pro vnutrishniu ta zovnishniu orhanizatsiiu vyshchyykh navchalnykh zakladiv u Berlini. Ideia Universytetu: Antolohiia [About the internal and external organization of higher education institutions in Berlin. The Idea of the University: An Anthology]*. Lviv: Litopys [in Ukrainian].
- Magna Charta Universitatum*. (2017). Retrieved from www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum.
- Niumen, Dzh. G. & Gusakovskii, M. A. (Ed.). (2006). *Ideia universiteta [The idea of a university]*. Minsk: BGU [in Russian].
- Ortega-i-Gasset Kh. Missiia universiteta: (Fragmenty) [The mission of the university: (Fragments)]. (2003). *Alma mater: Higher School Herald*, 7, 44-54 [in Russian].
- Pro vyshchu osvitu [About higher education]: Zakon Ukrainy*. № 1556-VII. (2014). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].

THE IDEA OF TEACHING AND RESEARCH COMBINATION IN THE UNIVERSITY ACTIVITIES (ON THE EXAMPLE OF THE EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC LEVEL OF THE DOCTOR OF PHILOSOPHY)

Liubov Kravchenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Guarantor of ESP «Professional Education»;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Yuliia Srybna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Technology and Design;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

In the article, based on the traditional vision of the university as an educational and research center for highly qualified personnel training, which ensures the continuity of the

intellectual activity of the individual on the way to teach skills and high scientific achievements, the results of the implementation of the educational and scientific programs (ESP) «Professional education» and «Secondary education. Labor training and technologies» for the third level of training (doctor of philosophy) are revealed. Taking into account the need to reflect the integrity of methodological, theoretical, and value guidelines of society, an analysis of the ways and means of implementing the idea of the unity of learning, research, and the formation of the personality of a doctor of philosophy as a teacher and scientist in the activities of postgraduate students of Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University within educational and scientific programs (ESP) «Professional education» and «Secondary education. Labor training and technologies» (specialties 015 and 014) at the Faculty of Technology and Design was carried out.

Examples of the effective implementation of the provision regarding the integrity of the educational and scientific components of doctor of philosophy training while working on scientific topics, which are managed by leading scientists of the departments of theory and methods of technological education (V. Tytarenko), cultural studies (L. Kravchenko), fundamentals of production and design (E. Kulyk), and relevant scientific schools. The results of postgraduate students' participation in international and all-Ukrainian conferences, publication data in specialized Ukrainian and international publications and collective monographs, and areas of research approval in institutions of higher and general secondary education of the region and the country are systematized.

The university academic council recommendations regarding the improvement of the process of combining education and scientific research in the vocational education and training majors «Professional education» and «Secondary education. Labor training and technologies» are presented.

Keywords: *university, training of highly qualified personnel, doctor of philosophy, unity of study and research, scientific school, professional education, secondary education, the Faculty of Technology and Design.*

Надійшла до редакції 12.05.2022 р.

УДК 378.6.091.33-027.22:001

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275534>

ORCID 0000-0002-6228-6695

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ УПРАВЛІННЯ НАУКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Олександр Лук'яненко,

доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри культурології?

Голова Ради молодих вчених;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

асоційований член Ради молодих вчених при Міністерстві освіти і науки України

Метою дослідження є виявлення успішних практик контролю й недоліків стратегічного планування та організації наукової діяльності в сучасних українських університетах. У роботі проведено аналіз досвіду організації наукової діяльності в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (тут і далі – ПНПУ) з подальшим співвіднесенням із практикою в інших навчальних закладах України. У дослідженні подано результати моніторингу думки 140 науково-педагогічних працівників ПНПУ, 31 завідувача кафедр інших українських університетів та 24 представників рад молодих учених країни щодо оцінки власної діяльності та важливості показників наукової роботи на основі опитувальника шкали Лайкерта. Методику описової статистики використано для: аналізу відповідей, збору даних, формулювання пропозицій стосовно підвищення ефективності наукової діяльності співробітників.

Автор аналізує канали зв'язку між адміністрацією (ректорат, заступники деканів з наукової роботи, завідувачі кафедр) та науково-педагогічним персоналом; визначає рівень комунікації для забезпечення усвідомлення існування градації оцінки. У статті трактовано погляди на принципи рейтингових набору балів, співвіднесення індивідуального та колективного внеску, нерозуміння рівнозначності усіх складових у формуванні рейтингу та змішування наукової й інших видів діяльності. Дослідження порушує питання міксу понять – щорічного наукового рейтингу з іміджем науковця, індексом Гірша. Відбувається тлумачення відмінностей між інструментом стимулювання наукової роботи та засобами активізації структурних підрозділів (міжнародного відділу, відділу аспірантури, адміністрації по забезпеченню безкоштовного стажування чи безоплатних наукометричних публікацій).

Надано зауваження щодо розробки системи матеріального стимулювання, яку б відчували окремі науково-педагогічні працівники та структурні підрозділи, що унеможливило б набір низьких (часто нульових) показників наукової роботи через розчарування ступенем оцінки власної роботи. Підняте питання того, що рейтинг повинен враховувати різноплановість спеціальностей закладу вищої освіти та унікальності роботи персоналу. Висловлено потребу надавати освітянам право обирати сферу, в якій вони матимуть змогу проявити себе та забезпечити відповідний рейтинг, що впливатиме на нарахування доплат (як приклад, рейтинги наукової, методичної, соціально-іміджевої роботи, коли наукова робота обраховується за результатами оприлюднення наукового продукту, методична – за наслідками виконання освітнього компоненту, впровадження методичних розробок і може формуватися з урахуванням оцінки студентами якості викладання, соціально-іміджева – формуватиметься за результатами профорієнтаційної, соціокультурної, іміджевої, виховної роботи освітянина).

Ключові слова: менеджмент, наукова робота, якість освіти, оцінка наукової діяльності, заклади вищої освіти, Україна.

Formulation of the problem. The organization, planning, control and regulation of scientific and pedagogical activities of research departments of universities is one of the key issues in the sphere of changes in higher education in Ukraine in the context of autonomy of universities. The topicality is emphasized by the functioning of the higher educational institutions of Ukraine in the conditions of constant legislative shifts, especially in the field of accreditation requirements. This pushes the study and analysis of the scientific activity monitoring and management system in order to identify current problems and prospects for further development.

Scientific and innovative activities in higher education institutions are an integral part of educational activities and are carried out in order to integrate scientific, educational and industrial activities in the higher education system. Carrying out scientific and scientific-technical activity by universities, academies, and institutes is obligatory according to the law. The central executive body in the field of education and science develops state target programs aimed at equipping higher education institutions with modern devices, scientific equipment, training laboratories, information and telecommunication networks, etc., taking into account their requests.

As the research by O. Kuzmin and L. Zhuk has shown, a properly chosen and clearly formulated strategy and promising areas of scientific activity of universities provide effective organization, implementation and control of all processes in the field of scientific activity. Their regulation allows universities to be competitive in the market of educational, scientific activities and technical services (Kuzmin, & Zhuk, 2017).

Analysis of recent research and publications. The works of I. Annenkova, N. Kuzmina and T. Lukina discuss the scientific sources of production, growing interest in monitoring problems of quality in education. N. Melnikova and M. Potashnyk dedicate their publications to the monitoring in activities in the circle of educators. O. Obmok studies the accounting of the results of the rating assessment of scientific and pedagogical activities of the employees. T. Vasylieva gave a broad description of the experience of evaluating the effectiveness of scientific and pedagogical workers in some Ukrainian universities. Scientific research in the field of monitoring of professional activities of scientific and pedagogical workers are highlighted in the works by I. Annenkova and T. Borova. However, nowadays there is a lack of publications devoted to the quality monitoring of scientific activity management in the modern Ukrainian university.

The **purpose** of the paper is to identify the successful control practices and shortcomings of strategic planning and organization of scientific activity on the example of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University and other prominent educational institutions of Ukraine.

Presenting main material. The main tasks of the higher education institution in accordance with the Law «On Higher Education» (2016) are to conduct scientific activities by leading research and ensuring the creative activity of participants in the educational process, training highly qualified scientific staff and using the gained results in the educational process, providing an organic combination of educational, scientific and innovative activities for preservation and increase of moral, cultural, scientific values and achievements of the Ukrainian society.

Research at university departments in Ukraine is conducted with the involvement of researchers and students, doctoral students and graduate students. Scientific and pedagogical workers carry out their scientific activity in accordance with Article 53 of the Law with the specification: «Scientific, scientific and technical and innovative activities of scientific and pedagogical workers of higher education institutions are regulated by legislation on scientific and scientific and technical and innovative activities») (*Про вузівську освіту*, 2014). It is included in the basic working time, which is 36 hours per week (the maximum training load per rate may not exceed 600 hours per school year). The norms of time of educational, methodical, scientific, organizational work are determined by the institution of higher education. The difference

between 1,548 hours of annual workload and time indicators in 600 hours of study workload is the time allotted for other types of work (which includes scientific work), provided by the individual work plan of the research and teaching staff. An important component of the individual work plan is a guidance of the scientific work of students done in their free time.

The head of the university exercises the control over the quality of work of pedagogical, scientific-pedagogical, scientific and other employees delegating authority to the vice-rector. The Academic Council of the institution of higher education evaluates the scientific and pedagogical activities of structural units in the end of each semester. However, the real management is in the hands of the heads of the departments who not only ensure the organization of the educational process, the implementation of curricula and programs of academic disciplines, but also control the quality of methodological and scientific activities of teachers.

There are scientific societies of students, graduate students, doctoral students and young scientists in higher education institutions and their structural subdivisions, which are part of the system of public self-government of the respective higher education institutions. They also contribute to improving the quality of research by managing the activities.

The question of quality in scientific and research work in Ukraine is tightly connected to the process of the assigning academic titles of professor, associate professor and senior researcher. They can be given by the academic council of a higher education institution and approved by the attestation board of the central executive body in the field of education and science in accordance with the procedure established by the Cabinet of Ministers of Ukraine. This includes the range of qualification requirements discussed in our current research.

Scientific activity of the teaching staff is also an essential part of license conditions and standards of higher education. Licensing conditions for educational activities establish an exhaustive list of requirements that must be met by a higher education institution or research institution, and an exhaustive list of documents attached to the application for a license with the lists of research papers, internships and other scientific activities set as requirements for employees who have a certain educational or professional qualification.

At the top of the scientific work management in is a Ministry of Education and Science of Ukraine. The central executive body forms the Scientific and Methodological Council, which develops methodology and guidelines for the development of educational standards. This monitoring body unites the representatives of the state, employers and their associations, institutions of higher education of all forms of ownership, scientific institutions, the National Academy of Sciences of Ukraine, professional associations, and international experts.

The specific functions in the field are performed by the National Agency for Quality Assurance in Higher Education. It formulates requirements for the quality assurance system of higher education, develops regulations on the accreditation of educational programs and submits it for approval to the central executive body in the field of education and science. In our research, we look at the criteria developed by the executive body for assessing the quality of educational activities, including scientific achievements of the institutions of higher education in Ukraine, which can determine the ratings of institutions of higher education in the country.

Based on the generalization of N. Lyubchenko, we understand the management of research activities as a process of purposeful influence, the subjects of which through planning, organization, leadership, coordination and control ensure the implementation of research activities in universities (Любченко, 2013). A specific role is given today to the international academic mobility. The importance of international scientific cooperation and internship was determined in accordance with the recommendations provided by O. Zhabenko on the professional development of research and teaching staff in universities of Ukraine (Жабенко, 2018). This included monitoring of participation in programs of bilateral and multilateral interstate and interuniversity exchange of students and scientific-pedagogical workers; conducting joint research; organization of international conferences, symposia, congresses and other events; participation in international educational and scientific programs.

Here we need to frame the process of measuring educators scientific load for each academic year. It is severely connected to the educational load of a lecturer. Traditionally the

working process in universities of Ukraine is planned taking into account the scientific and pedagogical potential, material and educational base of the institutions and modern information technologies. It focuses on the formation of an educated, harmoniously developed personality, capable of constant updating of scientific knowledge, professional mobility and rapid adaptation to dynamic processes in education and socio-cultural spheres, engineering and technology, labor management and organization, as well as on market economy.

The educational and scientific process is organized in accordance with the curriculum, which is developed for the entire period of study in accordance with the industry standards of the educational training program and approved by the rector. On the basis of the Curriculum, a so-called Working Curriculum is formed, which is drawn up by the deans of the faculties for the current academic year and specifies the forms of the educational process, types of training sessions and current and final control. The working curriculum reflects the amount of time provided for classroom and independent work of students. The working curriculum is approved by the Academic Council of the University and approved by the Rector. And it is that document on the basis of which the volume of educational load for the academic year is formed, which in due time is brought to the departments for distribution and consolidation of educational disciplines by teachers.

The main document, which reflects the educational, methodological, scientific, international, innovative, organizational and educational work of the university teacher during the academic year, is his individual plan. The individual work plan of the teacher is the main document of planning and reporting on various types of his activities during the academic year and is performed up in the prescribed form. The content of the individual work plan of the teacher should reflect the goals and objectives of the department, faculty, university as a whole, which are determined by the need to achieve qualitative and quantitative characteristics of quality assurance in education.

The individual work plan for the academic year is drawn up by the teacher under the guidance of the head of the department on the basis of distribution between research and teaching staff of the department and other types of work (methodical, scientific, organizational, educational), approved by the department and signed by the head of the department. The individual work plan of the head of the department is considered and approved by the dean of the faculty. Changes to the planned workload (or other types of work) of the teacher are made in the relevant section of his individual plan. To record the workload and performed methodological, scientific, educational and organizational work, each research and teaching staff summarizes its activities and fills in the appropriate columns of individual work basing on the amount of work actually performed no later than five days before the end of the semester. The planned part as a rule must correspond to the hours of the timesheet and confirmed by relevant documents.

At the end of the school year, the teacher at a meeting of the department reports on the actual implementation of the individual work plan. The decision to implement the individual plan is approved by the department meeting collectively, which is recorded in the minutes of the department meeting: “plan executed”, “plan executed incompletely”, “plan implementation adopted with comments”, correction of deficiencies and subsequent report. In case of non-fulfillment by the research and pedagogical employee of the total annual workload according to the results of the academic year, the remuneration of such employee is recalculated.

Scientific work is an integral part of the educational space and is carried out in order to integrate scientific, educational and industrial activities. Scientific work in the average university includes the implementation of planned research with reporting in the following forms:

- scientific and technical report in accordance with the approved scientific topics;
- execution and defense of dissertations (doctoral, candidate);
- writing and publishing textbooks and manuals;
- monograph, dictionary, reference book, scientific article, application for invention;
- review of monographs, dictionaries, reference books, dissertations, abstracts, scientific articles, research projects, thematic plans, etc.;

- publication of research results in authoritative professional scientific publications;
- other types of work for which clear time norms are established.

Rating of scientific and pedagogical workers is a quantitative indicator of the effectiveness of full-time scientific and pedagogical workers, departments, institutes (faculties) of the universities, which is formed according to the plan of the main activities. After analyzing the inner documentations of 24 educational institutions of Ukraine from each administrative center and region of the country we frame the basic principles of the rating process. In most cases the universities develop their regulation in accordance with the Laws of Ukraine «On Education» and «On Higher Education». Some establishments state the rating frames proposed by the separate regulations written by the departments of ensuring the quality of educational activities and the quality of higher education. It is also common to adopt such Regulations in accordance with the requirements of ISO 9001: 2015 «Quality management systems – Requirements».

Ratings of full-time research and teaching staff of the university are determined based on the position held. The following groups of educators of the university take part in the rating: the head of the departments, professors, docent, senior lecturer, teacher, and assistant. The rating of scientific and pedagogical workers is determined by the results of the academic year and takes into account the specifics of the main activities of scientific and pedagogical workers. The rating system usually has a hierarchical structure: the rating of the educational and scientific institute (faculty) is calculated on the basis of the rating of departments that are part of the educational and scientific institute (faculty), and the rating of departments is calculated on the basis of teachers. At the level of the department or educational-scientific institute (faculty), the first place in the category is awarded to the educator who received the highest total amount of points (further by decreasing the number of points). At the level of departments of educational and scientific institutes (faculties) and at the level of educational and scientific institutes (faculties) the first place is awarded to the department or educational and scientific institute (faculty), which received the highest total points (further decreasing number of points).

The purpose of ranking usually includes the creation of an information base for analysis and evaluation of the results of research and teaching staff, departments, institutes (faculties) of the universities; strengthening the interest of research and teaching staff in improving their professional skills, in the development of advanced pedagogical experience, in a creative approach to the teaching process. The rating provides for ensuring the objectivity of assessments of the quality of research and teaching staff due to the completeness and reliability of information. An indirect consequence of this form of control is the strengthening of the collective interest of teachers in improving the final results of graduate training. Currently, there is a constant debate on the development and use of common comprehensive criteria for evaluating and monitoring the level and effectiveness of research and teaching staff, departments, institutes (faculties) of universities.

We can note that the presence of such a document as a rating is called to lead to the intensification and stimulation of activities that guide and contribute to improving the rating of the universities and their development in general, creating conditions for professional growth of research and teaching staff. Assessment of the level of scientific activity helps to identify shortcomings and problematic issues in the activities of research and teaching staff, departments, institutes (faculties) of the educational institutions.

In the empirical part of the study, we analyzed the internal documentation of Poltava National Pedagogical University, which regulates research activities in the team of research and teaching staff in order to identify the strengths and weaknesses of the functioning model of management and monitoring. The effectiveness evaluation of the scientific research estimation was based on a tight analysis of the «Regulations on rating the performance of research and teaching staff and departments», which had been in force since 28.12.2016 until its change in 2020 after the gaining the results at the first stage of our study (*Положення про рейтингове оцінювання*, 2016). The rating itself, as in most of the universities of Ukraine, was established in order to increase the motivation of staff to high-performance, in order to ensure competitiveness

and healthy competition between educators, as well as to ensure the transparency and objectivity of the evaluation of scientific work of lecturers and the department.

We have identified the basic principles on which such an assessment is based. Among them:

- the presence of supporting documents;
- discussion of the rating results at the meeting of the department;
- differentiation according to positions, scientific degree, academic title (professors, associate professors, educator without scientific degree and academic title);
- individual and joint (group) points;
- total score (upon completion of works) is calculated by the formula = Criteria 1 + Criteria 2 + Criteria...

The rating score is adjusted to the size of the wage size according to the formula given in the document: Ultimate rating = Score (actual) / wage size.

The analysis revealed that the maximum scores fluctuated over a wide range of values:

Group scores – max. 1000 – were awarded for the inclusion of a scientific publication in the scientometric databases Scopus and / or Web of Science and for involvement in the scientific research program financed from the state budget. The maximum individual score of 400 points was given for the defense of a doctoral dissertation or for the creation and equipment of a scientific laboratory, center, museum. As well as 300 points could be received for preparation of students for participation in competitions, cultural and artistic projects on international stage, or for receiving the State Prize of Ukraine in the field of science and technology, as well as for obtaining the title of a full member of the National Academy of Pedagogical Sciences (NAPS).

The minimum scores of group ratings reached 50 points per article in the scientometric edition of Ukraine, and the minimum individual 5 points for 1 day of participation in scientific expeditions, scientific internships in the institutions of the National Academy of Sciences or NAPS of Ukraine; 2 points were granted for 1 day of scientific internship in the Free Economic Zone outside Poltava, or for supervising a student's speech at a scientific conference in Poltava; and the smallest score of 1 point was awarded for 1 day of scientific internship in Poltava Universities; or for reviewing 1 physical printed sheet (24 pages) abstracts of dissertations or scientific articles.

The dynamics of the rating over the years was quite representative, where it was possible to trace the effectiveness gaps of such a methodology in forming a list of leaders and stimulating or, conversely, the development of apathy in research work among educators.

Score/year	2016	2017	2018	2019
Max	15185	16072	31655	17512
Average	2307	2031	2999	2623
Min	192	165	369,5	273

Table 1. The rating of Doctors of Scientists and / or professors

A precise analysis shows that there was a stable part of the staff ignoring any kind of scientific activities after gaining a degree/ it was especially seen in 2016 and 2018:

Score/year	2016	2017	2018	2019
Max	4600	6920	5840	3793
Average	660	837	739	676
Min	0	17	0	25

Table 2. The rating of PhDs and / or associate professors

The same pattern is mentioned in the circle of lecturers without scientific degree. They also completed no project or wrote no article in the same years.

Score/year	2016	2017	2018	2019
Max	2640	2391	1660	2125
Average	404	492	360	436
Min	0	22,7	0	28

Table 3. The rating of educators without a degree

In connection with this situation and on the basis of previously obtained data, we initiated a change in the annex to the «Regulations on the rating of performance of research and teaching staff and departments» in 2020. The scheme we developed was still not perfect, but it was designed to solve a number of pressing issues. Thus, it introduced an individual score to each project participant, a member of the organizing committee, and did not work with the concept of collectivity. It was found that part-time employees report only at the department at the main place of work, and external part-time employees did not submit reports in order to avoid duplication and increase of ratings at the expense of the same persons. We also introduced the criterion of equality of all types of scientific work (100-point scale of the set of points). And project activities now included not only points for implementation, but also for the preparation of projects without receiving a positive response. In addition, the measurement of research internship was conducted not in the number of days spent, but in the number of credits covered; the scale of points for editorial work was greatly expanded. Our proposals took into account the practice of distant work due to COVID-19 while measuring the point of participation in conferences. Further, we stated that not only the victory was appreciated, but also the supervision of preparation of the student's research, project, work and speech was evaluated. There was no dependence of scientific work rating on the size of the wage any more.

In order to evaluate the quality of such a system after a year of a functioning, we monitored the opinion of academic staff through a survey using Likert type scale questionnaire with the help of anonymous survey via Google Forms «Assessment of the importance of the criteria of scientific work of the employees in PNPU» (1-27, March 2021). Overall, 140 respondents took part in the first part of the survey, which is 31.6% of the educators of PNPU, respectively, thus the statistical error at this stage is $\pm 6.86\%$.

The second stage of the research included a study of the opinion of heads of departments, heads of departments of the University of Ukraine during interaction in group work at the Central Institute of Postgraduate Education of the State Institution of Higher Education «University of Education Management» National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (12 April – 29 October, 2021). It helped to evaluate the experience and point of view of 31 representative of Ukrainian educational institutions from all over the country. The third stage comprised the examination of the opinion inside the circle of young researchers that took part during the first session of the Second Forum of Young Scientists' Councils of Ukraine in the city of Ivano-Frankivsk during 3-5 August, 2021 uniting 24 representatives from all regions of the state. The specific questionnaire was designed for this research. During the evaluation the educators had to cover 10 blocks of questions. The studying instrument contained a section of various factors (age, gender, academic position, scientific degree); 68 statements with agreement measured on a five-point Likert scale (Very Important (5), Important (4), Moderately Important (3), Slightly Important (2), Not Important (1); and open questions about the usefulness of the rating, its methodology; its adaptation to distance training; recommendations and plans for its modification.

The evaluation part covered different spheres of activities united in 8 blocks according to the division stated by the academic council of PNPU:

- obtaining a positive response to scientific and organizational-scientific activities,
- implementation of research work,
- implementation of actions for the acquisition and implementation of intellectual property rights,

- training of scientific personnel,
- publications,
- management of research work of students,
- recognition of research work,
- other areas of research.

Each block united various inner number of activities usually performed by Ukrainian lecturers along with their study load. A brief analysis revealed the following data that helps in understanding of the system of values of modern educator when it goes about his scientific activity.

Judging gender representation, women dominated among the respondents making 60,5%, (n=118). Gender itself component had no statistically significant influence on the evaluation of the scientific activities. We divided respondents into 6 age groups showing the meaning of the scientific work to the representatives of different generations (20-29 years old (12,8%, n=25), 30-35 years old (25,1%, n=49), 36-40 years old (33,3%, n=65), 41-50 years old (9,2%, n=18), 51-60 years old (14,4%, n=28) and after 60 (5,2%, n=10). Such distribution was carried out in accordance with the Law «On Scientific and Scientific-Technical Activity», where a young scientist is a scientist under 35 years of age who has a higher education not lower than the second (master's) level, or a scientist under 40 years of age who has a scientific doctoral degree. The last measuring point was defined according to the reaching retirement age of men (62 years) and women (60 years) under the article 26 of the Law on Pension Insurance of Ukraine. Colleagues without scientific degree made up 5,2%, n=10, holding PhD title – 77,4%, n=151, along with 17,4% (n=34) Doctors of Sciences. Academic positions of the respondents were as follows: 35,9% of heads of the departments (n=70), 9,2% of assistants (n=18), 1,5% of lecturers (n=3), 10,8% of senior lecturers (n=21), 30,8% associate professors (n=60) and 11,8% of professors (n=23).

In this research we identified the most important indicators named as qualitative without the division in age of position groups because the main scope here was to identify the further vector of reforms. Thus, the survey found as the most valued activities:

- 80% – dissertation defense;
- 69,3% – obtaining academic titles (associate professor, professor);
- 67,9% – inclusion of the scientific publication of the university in the scientometric databases Scopus and / or Web of Science;
- 65% – inclusion of the scientific publication of the university in the list of professional publications of group B (in Ukraine, scientific periodicals that are included in international scientometric databases other than Scopus and / or Web of Science); and personal monograph;
- 62,9% – supervision of preparation and publication of student's article; as well as supervision of scientific work of the student for All-Ukrainian Scientific research works competition;
- 57,1% – obtaining the title of a member (corresponding member) of the Academy of Sciences / NAPS; along with preparation of higher education students for participation in the Olympiad, cultural and artistic projects;
- 54,3% – being an author of a collective monograph; a textbook for universities (stamped by the Academic Council); an article in other scientometric publications or professional publications of category B; and supervision of student's speech at a scientific conference;
- 53% – conducting international research or educational grant;
- 51,4% – writing an article in scientometric editions of Scopus or Web of Science databases; or supervision of preparation and publication of student theses in the collection of scientific works or in the conference materials;
- 50,7% – writing the textbook for universities with the stamp of the Academic Council;
- 50% – scientific guidance of the graduate student; or carrying out joint events with foreign institutions.

In contrast, the least important indicators were named as follows:

- 15,7% – sale of licenses for the use of object of intellectual property and obtaining state awards;
- 15% – concluding agreements on technology transfer;
- 13,6% – receiving awards of various levels;
- 12,9% – participation in the activities of the commissions of the Academic Council of the university (scientific and of academic integrity);
- 12,1% – obtaining a certificate of copyright registration for a work registered at the University; obtaining honorary titles;
- 10% – acting as a Deputy Dean for Research.

Conclusions and recommendations. The data obtained in the course of our study allowed us to draw the following conclusions about the functioning of the system of evaluation of educators' work and their encouragement, which can be considered as suggestions for improvement and introduced into the production process of institutions:

1. There is a weak communication channel between the administration (rectorate, deputy deans for scientific work, heads of departments) and scientific and pedagogical staff, resulting in a lack of understanding of the purpose of the rating, its methodology and content. The low level of communication did not ensure awareness of the gradation of assessment, so often asked not to compare the achievements of associate professors and professors, not guided by the lack of a collective score in the evaluation of project activities. Colleagues ask to cancel the paper version of the reports on the condition of creating a presentation of the scientific work of the departments, not correlating the desire to reduce their bureaucratic burden and the requirement of the Ministry of Education of Ukraine to submit such data to the university report in two versions.

This leads to confusion in understanding the principle of scoring, the ratio of individual and collective contribution, misunderstanding of the equivalence of all components in the formation of the rating and mixing of scientific and other activities. Colleagues confuse the annual scientific rating with the image of the scientist, talking about the need for comparative assessment in the ratings of not only annual but also three-year and life dynamics of publications or asking to take into account the Hirsch index when determining the annual rating. In the process of scoring, they see a tool not to stimulate their own work, but a means of activating structural units (international department, graduate school, administration to provide free internships or free scientometric publications).

It was often proposed to include as scientific work other kinds of activities (translation into foreign languages of diploma supplements, creating inner university documentation, lecturing at university preparation courses, forming the proposals of educational certificate programs, participation in the admissions committees, acting as a guarantor of the educational program or expert of National Agency for Quality Assurance in Higher Education).

2. Lack of comments in 56,43% of respondents indicates, on the one hand, a significant degree of satisfaction with the current process of rating formation in their institutions, on the other hand shows a lack of initiative or poor awareness of the evaluation process.

3. The rating remains a 'game for the sake of the game'. In terms of numbers and places in the ranking, there is no real material incentive that would be felt by each lecturer and each structural unit. Evidence of this is the duration of low (often zero) indicators of scientific work of individuals in PNPU for five years (2016 – 2021), which in the reluctance to score points control not so much laziness as out of 'principled positions and frustration in the evaluation of their own work.

4. The practice of transforming the rating into a 'socialist competition' of individual departments and the 'Stakhanov movement' of scientific and pedagogical workers has become commonplace, the result of which is not the quality of the product and the image of the scientist, but only in accrual of points to the ordinary educator and the head. Understanding the specifics of the manager's work, the great share of which consists of representative, rule-making, mediation and other responsibilities, one should move away from the Soviet canon of

‘omniscient and omnipotent leader’ without requiring leaders to rank first in scientific rankings, which may affect management. There is a need to add to the ranking of professors, associate professors and educator without a degree or academic title the category ‘Management of the university and heads of departments.

5. The rating should take into account the diversity of specialties of the institutions and the uniqueness of the educators. We believe that it is necessary to allow educators to choose the field in which they will be able to express themselves and provide an appropriate rating that will affect the calculation of surcharges (as an example, ratings of scientific, methodological, socio-image work exist in some Universities of Ukraine as equal parts of the consolidated rating (Kennett, 2014).

Thus, scientific work is calculated based on the results of publication of the scientific product, methodical – on the results of the educational component, implementation of methodological developments and can be formed taking into account the assessment of students’ quality of teaching, socio-image will be formed

6. The rating of the scientific work must be consistent with paragraphs of the collective agreements regulating the establishing to scientific and pedagogical, scientific and pedagogical workers surcharges for a scientific degree in the sizes of 15 and 25 percent for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science respectively, as well as 25 and 33 percent of the official salary for the academic title of associate professor and professor accordingly.

7. The rating should be one of the mechanisms for assessing the quality of the educator during his tenure, not a regular paper report, and directly affect the prospect of contract renewal. It must be taken into account when ranking surcharges to the official salary in order to perform the stimulus function announced in the position.

8. The rating should be a checkpoint for the annual performance of contracts concluded with the lecturer. The rating system must be used to conduct an annual summary of the activities of research and teaching staff to make personnel decisions by the management of departments, institutes (faculties), and the University and provide recommendations for improvement of research and teaching staff. Recommended conclusions on the indicator of individual final rating could be as following: deserves promotion, needs to improve performance in relevant areas, deserves encouragement. Thus, the concept of a minimum rating score for a professor, associate professor, senior lecturer, assistant in accordance with the requirements of the contract should be introduced (say, for an associate professor within 90 points – annually from points for 1 article in category B, 1 speech at a scientific symposium with the publication of materials, and guidance of 1 scientific publication of a student).

9. The rating in terms of content should be alive and improved in accordance with changes in the stormy sea of Ukrainian legislation. Such ratings in Ukrainian universities already take into account the norms of the laws «On scientific and scientific-technical activity», «On higher education», are based on the Charter of the Universities, on the local regulations on the organization of scientific, scientific and technical activity in the universities. However, they should focus on the requirements of the Cabinet of Ministers Resolution «On approval of licensing conditions for educational activities» (already taking into account the innovations of 2021), the Order of the Ministry of Education and Science «On approval of the Regulations on accreditation of educational programs, which are used to train applicants for higher education», Order of the Ministry of Education and Science of September 17, 2018 №1008 «Some issues of state certification of scientific institutions» and focus on trends in international practice (Kennett, 2014).

10. It is appropriate to exclude from the ranking of activities that are not scientific work, and are consequences or prerequisites for it and should be the product of daily activities of specialists of individual departments, such as receiving awards and prizes. It is also important to standardize scores due to real and phantom participation of graduates in conference programs.

11. Expansion of types of scientific work conducted can include the management and the organization of a scientific workshop on increase of theoretical preparation of pedagogical workers of establishments of general and out-of-school education.

12. One of the options for verification of materials may be the creation of an electronic questionnaires and with the attachment of supporting documents, electronic publications, certificates, conference programs, which will prevent fictitious scoring and inflating personal ratings.

ЛІТЕРАТУРА

- Деякі питання державної атестації наукових установ*: Наказ МОН України. № 1008. (2018). Взято з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1504-18#Text>.
- Жабенко, О. В. (2018). Професійний розвиток науково-педагогічних працівників у галузевих університетах України. *Молодий вчений*, 8, 143-149.
- Любченко, Н. В. (2013). *Управління науково-методичною діяльністю закладів післядипломної педагогічної освіти: координаційний аспект*. Київ: ЦП «КОМПРИНТ».
- Положення про рейтинг науково-педагогічних працівників Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. (2020). Харків: КНТУ.
- Положення про рейтингове оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників, кафедр та навчально-наукових інститутів (факультетів) СХУ імені Володимира Даля*. (2021). Сєверодонецьк: ЕУНУ.
- Положення про рейтингове оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників Центрально-українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. (2019). Кропивницький: ЦУСПУ.
- Положення про рейтингове оцінювання результатів діяльності науково-педагогічних працівників та кафедр*. (2016). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Положення про рейтингову систему оцінювання діяльності науково-педагогічних працівників та структурних підрозділів Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва*. (2020). Харків: ХНАУ.
- Про вищу освіту*: Закон України. № 1556-VII. (2014). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності*: Постанова Кабінету Міністрів України. № 1187. (2015). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text>.
- Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти*: Наказ МОН України. № 977. (2019). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text>.
- Про наукову і науково-технічну діяльність*: Закон України. № 848-VIII. (2016). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
- Kennett, B. (2014). *Planning and Managing Scientific Research*. Canberra: ANU Press. Retrieved from <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/33421>.
- Kuzmin, O. & Zhuk, L. (2017). Research of scientific activities in higher educational institutions: planning, organization, control, regulation. *Technology audit and production reserves*, 4, 33-38.

REFERENCES

- Deyaki pytannya derzhavnoyi atestatsiyi naukovykh ustanov [Some issues of state certification of scientific institutions]*: Nakaz MON Ukrainy. № 1008. (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1504-18#Text> [in Ukrainian].
- Kennett, B. (2014). *Planning and Managing Scientific Research*. Canberra: ANU Press. Retrieved from <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/33421>.
- Kuzmin, O. & Zhuk, L. (2017). Research of scientific activities in higher educational institutions: planning, organization, control, regulation. *Technology audit and production reserves*, 4, 33-38.

- Lyubchenko, N. V. (2013). *Upravlinnya naukovo-metodychnoyu diyalnistyu zakladiv pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity: koordynatsiynny aspekt: nauk.-metod. posib. [Management of scientific and methodical activities of institutions of postgraduate pedagogical education]*. Kyiv: TSP «KOMPRYNT» [in Ukrainian].
- Polozhennya pro reytynh naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka [Regulations on the rating system for evaluating the activities of scientific and pedagogical workers and structural units of V. V. Dokuchaev Kharkiv National Agrarian University]*. (2020). Kharkiv: KNTU [in Ukrainian].
- Polozhennya pro reytynhove otsynuyannya diyalnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv kafedry ta navchalno-naukovykh instytutiv (fakultetiv) SNU imeni Volodymyra Dalya [Regulations on the rating assessment of the activities of scientific and pedagogical workers, departments and educational and scientific institutes (faculties) of the Volodymyr Dal East Ukrainian National University]* (2021). Syevyerodonetsk: YEUNU [in Ukrainian].
- Polozhennya pro reytynhove otsynuyannya diyalnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv Tsentralno-ukrayinskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka [Regulations on the rating assessment of the activities of scientific and pedagogical workers of the Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko]* (2019). Kropyvnytskyi: TSUSPU [in Ukrainian].
- Polozhennya pro reytynhove otsynuyannya rezultativ diyalnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv ta kafedry [Regulations on rating assessment of the results of scientific and pedagogical workers and departments]* (2016). Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Polozhennya pro reytynhovu systemu otsynuyannya diyalnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv ta strukturnykh pidrozdiliv Kharkivs'koho natsionalnoho ahrarnoho universytetu imeni V. V. Dokuchayeva [Regulations on the rating system for evaluating the activities of scientific and pedagogical workers and structural units of V. V. Dokuchaev Kharkiv National Agrarian University]* (2020). Kharkiv: KHNAU [in Ukrainian].
- Pro naukovu i nauково-tekhnichnu diialnist [On Scientific and Scientific-Technical Activity]: Zakon Ukrainy. № 848-VIII. (2016). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>. [in Ukrainian].*
- Pro vyshchu osvitu [On Higher Education]: Zakon Ukrainy. № 1556-VII. (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].*
- Pro zatverdzhennia litsenziinykh umov provadzhennia osvitnoi diialnosti [On approval of the License conditions for educational activities]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy. № 1187. (2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].*
- Pro zatverdzhennya Polozhennya pro akredytatsiyu osvitnikh prohram, za yakymy rozvyvayetsya pidhotovka zdobuvachiv vyshchoyi osvity [On approval of the Regulations on accreditation of educational programs, which are training applicants for higher education]: Nakaz MON Ukrainy. № 977. (2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0880-19#Text> [in Ukrainian].*
- Zhabenko, O. V. (2018). Profesiyyny rozvytok naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv u haluzevykh universytetakh Ukrayiny [Professional development of scientific and pedagogical workers in branch universities of Ukraine]. *Molodyy vchenyy [Young scientist]*, 8, 143-149 [in Ukrainian].

QUALITY MONITORING OF SCIENTIFIC ACTIVITY MANAGEMENT IN THE MODERN UKRAINIAN UNIVERSITY

Oleksandr Lukyanenko,

Doctor of Sciences in History, Associate professor, Head of the Department
of Cultural Studies, Head of the Council of Young Scientists;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University;
Associate member of the Council of Young Scientists at the Ministry
of Education and Science of Ukraine

The research aims to identify successful control practices and shortcomings of strategic planning and organization of scientific activity in modern-day Ukrainian universities. The paper shows the analysis of the scientific activity managing experience at Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (here and after PNP) with further correlation with the practice in other educational institutions of Ukraine. The study presents the results of monitoring the opinion of 140 scientific and pedagogical staff members of PNP, 31 heads of departments of other Ukrainian universities and 24 representatives of young scientist councils of the country regarding the assessment of their own activities and the importance of indicators of scientific work based on a Likert type scale questionnaire. The descriptive statistics methodology was used to analyze the answers to gather data to formulate the proposals for improving the efficiency of scientific activity of the staff.

The author analyzes the communication channels between the administration (rector's office, deputy deans for scientific work, department heads) and scientific and pedagogical staff; determining the level of communication to ensure awareness of the creation of grading. The article presents views on the principles of rating scoring, the correlation of individual and collective contribution, the unreasonable equivalence of all components in rating formation, and the mixing of scientific and other types of activity. The study raises the question of a mixture of concepts – the annual scientific rating with the image of a scientist, the Hirsch index. There is an interpretation of the differences between the tool for stimulating scientific work and the help to activate structural units (the international department, the department of postgraduate studies, the administration for providing free internships or free scientometric publications).

Remarks are given regarding the development of a system of material incentives that would be felt by individual scientific and pedagogical workers and structural units, which would make it impossible for the time duration of the set of low (often zero) indicators of scientific work due to disappointment with the degree of evaluation of one's own work. The question was raised that the rating should take into account the diversity of specialties of the higher education institution and the uniqueness of the work of the staff. The need to give educators the right to choose a field in which they will be able to express themselves and to ensure an appropriate rating that will affect the calculation of additional fees is expressed (as an example, ratings of scientific, methodical, social image work; scientific work is calculated based on the results of the publication of a scientific product, methodical – by the consequences of the implementation of the educational component, the introduction of methodological developments and can be formed taking into account the assessment of the quality of teaching by students, the social image will be formed based on the results of career guidance, socio-cultural, image, educational work of the educator).

Keywords: management, scientific work, quality of education, assessment of scientific activity, higher educational institutions, Ukraine.

Надійшла до редакції 27.04.2022 р.

ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.011.3-051:6]:37.091.313-045.43

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275536>

ORCID 0000-0002-8339-4118

ORCID 0000-0001-5174-6492

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДИЗАЙН-ПРОЄКТУВАННЯ В ТЕХНОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Микола Близнюк,

доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії і методики технологічної освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Олексій Дебре,

асистент кафедри теорії і методики технологічної освіти;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Досліджуючи навчальні програми та методи професійної підготовки майбутніх учителів у вищій школі, автори статті переконують, що цей освітній процес передбачає комплексне освоєння знань у галузі мистецтва, функціонально-технологічному процесі, конструкції та матеріалознавства, формальної композиції, креслення та перспективи, колористики в організації середовища, архітектоніки, основ дизайну середовища та функціональної конструктивної складової просторової композиції.

Аналіз професійної діяльності фахівців у галузі технологічної освіти свідчить, що для успішного проектування особливу актуальність набуває наявність знань сучасних методів дизайн-проектування, інженерно-технологічних основ, тектонічних закономірностей формоутворення об'єктів предметного середовища, принципів комбінаторного розв'язання форми об'єкта, що створюється. Відсутність практичного досвіду випускників зумовлює їхню складну адаптацію у педагогічній діяльності, що є наслідком, недостатньої уваги до формування спеціальних знань та вмінь, до практичної спрямованості вирішення навчальних творчих завдань, пов'язаних із професійною діяльністю в галузі дизайну. Названі обставини дозволяють розглядати проблему формування спеціальних знань та вмінь у процесі дизайн-проектування актуальною та своєчасною.

У зв'язку з цим, для дизайн-проектування в діяльності вчителя характерною визначено неординарність програми пошуку, багатоваріантність розв'язання задачі, здатність до самостійної оцінки проміжних та кінцевих варіантів та до вибору ефективного конкретного алгоритму. Відповідно, творчу проектну діяльність учителя розглянуто як спеціальну інтелектуальну діяльність із забезпечення якості технічного рішення з точки зору функціональних, ергономічних, естетичних, технологічних та психологічних чинників.

Виконане дослідження не вичерпує всіх питань, пов'язаних із формуванням спеціальних знань та вмінь здобувачів вищої освіти у процесі дизайн-проектування та вимагає подальшого вдосконалення етапів квазіпрофесійної освітньої діяльності з урахуванням оптимального вибору методів рішення творчих завдань, розвитку особистісних якостей випускників ЗВО.

Ключові слова: технологічна освіта, вчитель технологій, дизайн-освіта, дизайн-проектування, мотивація, продуктивні стереотипи, проектно-конструкторська діяльність, компетентнісно орієнтовані модулі.

Постановка проблеми. У другій половині ХХ століття стрімке зростання наукового знання, технологізація засобів виробництва призвели до різкої зміни (збільшення, дроблення, зникнення, появи) професійних областей, і, як наслідок, набув поширення проектно-технологічний тип організаційної культури. Поряд із теоріями з'явилися такі інтелектуальні з'єднання як проекти та програми, а до кінця ХХ століття діяльність щодо їх створення та реалізації стала масовою. Забезпечуються вони не тільки і не так теоретичними знаннями, як аналітичною роботою. Професійна культура за рахунок своєї теоретичної сили породила способи масового виготовлення нових знакових форм (моделей, алгоритмів, баз даних тощо). Це стало матрицею для нових технологій, які поряд із проектами, програмами стали провідною формою організації діяльності. Специфіка сучасних технологій у тому, що жодна теорія, жодна професія що неспроможні відтворити весь технологічний цикл (Кулик, & Савенко, 2017). Складна організація технологій призводить до того, що існуючі професії забезпечують лише один-два ступені великих технологічних циклів, а людині необхідно активно й грамотно включитися в різні етапи виробництва. Особливої уваги надають при цьому дизайн-проектуванню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутніх фахівців з елементами дизайн-проектування є предметом різнобічного дослідження науковців, зокрема, питання історичного і сучасного досвіду освіти дизайнерів в Україні та за кордоном досліджували Є. Антонович, В. Аронов, О. Боднар, О. Бойчук, Н. Гарін, О. Генісаретський, В. Глазичев, І. Голод, Г. Гребенюк, В. Даниленко, А. Діжур, Т. Козак, Є. Лазарєв, С. Мартинюк, С. Мигаль, В. Радкевич, В. Сидоренко, П. Татіївський, В. Тименко, О. Фурса, О. Хмельовський, Л. Холмянський, А. Чебикін, О. Швець, В. Шимко, М. Яковлев та інші.

Так, у дослідженні Д. Адоняєва представлено методичну систему формування спеціальних знань та вмінь студентів у процесі дизайн-проектування, розглянуто взаємодію компонентів названої системи, проведено теоретичний аналіз процесів її функціонування, визначено програмне забезпечення (Адоняєв, 2010). Водночас характеристика передумов створення аналізованої методичної системи в контексті художньо-розвивального (запропонованого Р. Ігнат'євим для розвитку творчої образотворчої діяльності) напряму враховує компетентнісний підхід до навчання. Створення дизайнерських об'єктів як завершені цикли продуктивної творчої діяльності також підпадає під визначення проекту та проектної діяльності (Терехова, 2019).

Виклад основного матеріалу. Проектування має свою методологію, включає структуру діяльності, принципи, норми, моделі та методи. Сутність методологічного принципу професійної освіти полягає в тому, щоб спроектувати на освіту образ сучасної проектної культури, а пошук методів, що дозволяють готувати фахівців, які мають інтегруючий, міждисциплінарний мисленням, неминуче призведе до дизайну (Sergeeva, Rozhnov, Zotov, Rachek, Tsibizova, Terekhova, & Poliakova, 2019).

Професійна підготовка вчителя технологій має і може бути побудована як система з елементами безперервної дизайн-освіти, що має необхідний потенціал підготовки сучасного педагога, здатного до виховання та формування проектно-образного мислення учнів; педагога, готового до системних продуктивно-перетворювальних дій у коеволюції людини з природою з можливостями реалізовувати свій індивідуальний творчий та духовний потенціал.

Дослідники пропонують моделі формування професійної компетентності майбутнього вчителя технологій, яка містить достатній освітній ресурс для формування не тільки практичного інтелекту особистості, а й для розвитку емоційної та підсвідомої сфери психіки людини, що дозволяє студенту з пасивного об'єкта ставати суб'єктом педагогічного процесу, у якому формуються продуктивні поведінкові, комунікативні, емоційні та когнітивні стереотипи. При цьому важливим є розуміння того, що поведінкові стереотипи набагато стійкіші, ніж раціональні форми діяльності: «Сформуєш звичку – пожнеш натуру» (Скачкова, 2015, с.144-145). Іншими словами, формування професійної компетентності майбутніх учителів у педагогічному виші здійснюють за допомогою залучення здобувачів до проектно-конструкторської та дизайнерської діяльності зі створення виробів, що мають реальну особистісну та громадську значимість; результатом вирішення цього завдання є сформованість відповідних компетентностей: у галузі дизайн-проектування, технологічної та інформаційної.

Зміст професійної компетентності викладача технологічної освіти в галузі дизайну передбачається багатокомпонентним (компоненти: когнітивний, діяльнісний, ціннісно-смысловий, мотиваційний) та таким, що має загальну схожість із професійною компетентністю дизайнера. Сенс дизайн-проектування – в концепції майбутнього образу та створення за його подобою практичної проектно-середовищної моделі «дизайн продукту».

Методика дизайн-проектування – одна з найскладніших та суперечливих проблем теоретичної і практичної діяльності, що містить вивчення проблеми, обстеження та аналогію, вибір теми та дизайн-концепцію, проектно-розрахунковий та візуалізаційно-макетний етапи.

Методи дизайнерської діяльності в широкому розумінні є не певними прийомами проектування середовища, а скоріше засобами психологічного розвитку людини та взаємодії із суспільством, що вимагає від спеціаліста нових прагнень, життєво важливих амбіцій та потреб (Агаркова, 2019, с. 6). Тому методику дизайн-проектування запозичено з різних джерел мистецтва (архітектури, декоративно-прикладного мистецтва, образотворчого мистецтва, кінематографу тощо), а також різних галузей наук (технічних, економіки, естетики, прикладних, соціології).

Базою нових методів освітнього процесу в навчанні дизайн-проектуванню є системний підхід, представлений у вигляді комплексних методик взаємодії навчальних програм у спільному освітньому процесі. Обов'язковою умовою та кардинальною властивістю формування спеціаліста на основі дизайн-проектування є комплексність розвитку, навчання та практичних навичок як сукупність різноманітних дій та заходів, спрямованих на здобуття професії (Антонович, 2015). Тому професійними якостями фахівця в галузі технологічної освіти мають бути найширший кругозір та компетентність у суміжних галузях пізнання.

Освоєння принципів розробки елементів дизайн-проектування та комплексного моделювання в системі освітнього процесу передбачає включення різних візуальних комунікацій та предметно-просторового наповнення середовища. Включно також підготовку концептуальних рішень – композицій та спеціалізованих видів середовища у зв'язку із загальним ідейним рішенням, яке створюється при взаємодії загальноосвітнього циклу професійних дисциплін, сукупність яких спрямована на створення підсумкових навчальних курсових та дипломних робіт повного циклу професійної підготовки педагогів. Дизайн-проектування за таких обставин у разі сприймається як особлива педагогічна область, що дозволяє екстраполювати методи та засоби проектно-культури на всі рівні освітнього процесу у системі технологічної освіти. Професійна діяльність педагога цікава й багатогранна, в ній перетинаються отримані знання та вміння різних сфер сучасного життя і діяльності.

Будь-яка проектно-графічна навчальна робота починається з концептуального рішення та ескізування об'єкта дизайну графічним зображенням, розрахунково-технічною

документацією та закінчується візуально-макетним проектом у комп'ютерних програмах (Шевченко, 2017). Як матеріал для виконання творчих навчальних робіт використовують паперові макети та графічні зображення; робота над макетом, потребує предметних дій, ефективно розвиває просторове мислення та технічну інтуїцію, що є важливим для продуктивної композиційної діяльності.

Принципи – аналіз загальних композиційних закономірностей; постановка творчих завдань абстрактного характеру на освоєння виділених формальних засобів; застосування макетування як форми вирішення завдань – є базовими, на їх основі будують методику оволодіння об'ємно-просторовою композицією, що передбачає не лише навчальну аудиторну роботу в колективі, а й самостійну діяльність кожного здобувача, зацікавленого у підвищенні рівня своєї професійної майстерності (Бабчук, 2021).

Особливо важливими у процесі навчання дизайн-проектванню є організаційно-методичні вимоги, які, за Е. Агарковою (2019, с. 6-7) містять три основні групи:

перша група – це грамотне проведення навчальних занять (матеріальне забезпечення навчального процесу, наочно-технічне оснащення, дотримання санітарно-гігієнічних норм, створення психологічного комфорту навчального процесу; основні орієнтири діяльності викладача);

друга група – змістово-методична складова навчального процесу дизайн-проектванню (цілеспрямованість завдань навчання, змістовність навчальних занять та заплановані результати, ефективність обраних методів та прийомів);

третья група – реалізація принципів активності та характеру взаємодії, міжпредметних зв'язків освітнього процесу (розвивальний метод соціальної взаємодії, пізнавальна діяльність, розвиток рефлексивних умінь та оцінка результату, групова та колективна форма роботи) із застосуванням отриманих знань та вмінь.

Усі ці основні вимоги спрямовані на придбання фахової кваліфікації та розвиток професійних компетенцій здобувачів. Сучасний процес підготовки фахівця спрямований на формування різних видів компетенцій: професійних, ключових та над професійних, також управління власною діяльністю (професійне самовизначення, саморозвиток, рефлексія, саморегуляція у процесі діяльності, розвиток особистісних якостей та ефективність у комунікації, робота з інформацією, робота із замовником та професійна рефлексія) (Белова, 2014).

Розглядаючи методологію як вчення про організацію діяльності, проєктовані об'єкти дизайну як систему, а процес їх створення як унікальний дизайнерський проєкт, доцільно описати їх у логіці фаз, стадій та етапів з урахуванням специфіки дизайнерської діяльності (Терехова, 2019, с.7).

У результаті освоєння дизайн-проектванню здобувачі набувають:

– базових знань про специфіку дизайнерського мислення, основні особливості проєктного та творчого мислення, динаміку трансформацій у сучасних технологіях та суспільстві, напрямки розвитку дизайну, основні категорії дизайнерської діяльності; ключові фактори, що впливають на результат дизайнерської діяльності; фази, стадії, етапи, методи дизайн-проектванню; потенціал дизайнерської діяльності у перетворенні навколишнього світу; характерних особливостей методології дизайн-проектванню та управління як особливої духовної сфери; сучасні проблеми дизайн-проектванню; основні етапи розвитку світової та вітчизняної проєктної діяльності;

– уміння аналізувати ефективність дизайнерських рішень; розуміння проблематики напрямів технічного розвитку, що постійно змінюються, і використовувати знання для вирішення дизайнерських завдань; навички творчо застосовувати знання у галузі дизайн-проектванню та знаходити ефективні інструменти для вирішення власних завдань; застосовувати ресурси мережі Інтернет для пошуку інформації з різних джерел та баз даних, у тому числі іншомовних; аналізувати існуючі методи та підходи, використовувати їх та розвивати; використовувати отримані знання під час постановки проєктних завдань; вибудовувати процес дизайн-проектванню; поєднувати різні параметри завдань у єдиному творчому рішенні; виявляти тенденції та закономірності у розвитку дизайну;

– володіння методами та техніками розвитку категорійного мислення, що дозволяє розширювати загальний світогляд; інтерпретації інформації у практичних цілях; створення інформативної презентації із використанням дизайнерських інструментів; генерації ідей на вирішення сукупних проблем; вміння редагування та друку; структурування та візуалізації для цілісного представлення дизайнерських завдань;

– досвіду застосування методів дизайн-проектування у професійній діяльності; роботи з науково-популярними та науковими матеріалами, подання та адаптації отриманої інформації з урахуванням рівня аудиторії.

Методичну систему формування спеціальних знань та вмінь як основу професійної практичної компетентності здобувачів у процесі дизайн-проектування моделюють поетапно (Адоняєв, 2010, с. 11-12):

1. Визначення системи методичних умов, що забезпечують повноцінну реалізацію формування спеціальних знань та умінь (формування професійно-практичної компетенції) студентів у процесі дизайн-проектування.

2. Розробку моделі реалізації формування спеціальних знань та умінь, включених до складу професійно-практичної компетенції майбутніх дизайнерів.

3. Проведення відбору професійно значущого змісту спеціальних знань та умінь (у складі професійно-практичної компетентності) та реалізувати його у змісті дидактичних матеріалів для здобувачів.

4. Обґрунтування доцільності використання творчих завдань, професійних проблем та методів їх вирішення у методичній системі формування спеціальних знань та умінь здобувачів у процесі дизайн-проектування.

Водночас необхідною є характеристика передумов створення аналізованої методичної системи в контексті художньо-розвивального (запропонованого Р. Ігнат'євим для розвитку творчої образотворчої діяльності) та компетентнісного підходу до навчання:

– цілепокладання та адекватність змісту та структури професійної підготовки та соціального замовлення, цілей навчання дизайн-проектування;

– багатоаспектність та багатогранність розгляду спеціальних знань та умінь у цілісній системі, що формує професійну компетентність майбутнього дизайнера;

– взаємопов'язаність компонентів професійної компетентності майбутнього фахівця (зокрема, професійно-практичної компетентності та інших компонентів);

– перспективне (випереджальне) бачення напрямів розвитку професійної підготовки майбутнього педагога, облік тенденцій розвитку сучасного образотворчого мистецтва та дизайну;

– спадкоємність професійної підготовки, що дозволяє доповнювати її новим змістом і зв'язками в системі, що вже склалася художньої освіти та естетичного виховання у процесі дизайн-проектування студентів;

– розвиток образотворчої діяльності, мотивації, здібностей, творчого мислення, культури у процесі вирішення навчальних творчих завдань;

– етапність та систематичність засвоєння спеціальних знань та умінь здобувачами, освоєння методів вирішення творчих завдань, набуття досвіду дизайнерської діяльності.

Професійно-практичну компетентність (комплекс спеціальних знань та умінь) майбутнього фахівця представлено Д. Адоняєвим (2010, с. 13) як модель, що складається з: теоретичної компетентності (поєднує спеціальні знання в галузі дизайну) та технологічної компетентності (поєднує спеціальні знання і способи професійної діяльності дизайнера, вміння їх обирати та ефективно використовувати).

Результатом сформованості професійно-практичної компетентності стає наявність спеціальних знань та умінь, а також інноваційно зорієнтованого професійного мислення. Формування професійно-практичної компетентності (комплексу спеціальних знань та умінь) студентів у процесі дизайн-проектування найбільш оптимально проходить в умовах спеціально організованого навчального процесу.

Отже, реалізація методичної системи формування спеціальних знань та вмінь здобувачів у процесі дизайн-проектної діяльності, що становлять основу їх професійно-практичної компетентності в галузі дизайну, забезпечує:

- по-перше, фундаментальність професійних знань, яке характеризується формуванням основних понять дизайну, засвоєнням теорії та методології дизайну, історичного розвитку дизайну (як за видами, так і стилям);

- по-друге, системність та дієво-процесуальну взаємопов'язаність спеціальних знань та вмінь, що характеризується систематичним вивченням та застосуванням методів моделювання, аналітичних, евристичних та дослідно-експериментальних методів вирішення дизайнерських проблем; створенням умов застосування отриманих знань у творчій роботі, виходячи зі специфіки різних видів дизайну;

- по-третє, практичну спрямованість застосування спеціальних знань та вмінь у вирішенні реальних професійних творчих завдань у галузі дизайну, які характеризуються максимальним урахуванням вимог сучасного дизайну, всебічним вивчення проблемних ситуацій;

- по-четверте, творчий характер застосування спеціальних дизайнерських знань та вмінь, що характеризується проявом художньо-творчих та конструкторських здібностей, збільшення кількості та варіативності запропонованих оригінальних творчих рішень професійних завдань.

Спираючись на системний підхід та враховуючи базові принципи теорії систем і принципи доцільності, цілісності й інтегративності, С. Кучер і Р. Горбатюк (2018) спроектували педагогічну систему дизайн-підготовки майбутніх учителів технологій, особливості якої полягають у тому, що вона: ґрунтується на засадах узгодженості всіх компонентів, які в ній взаємодіють; створена на основі соціального запиту, державного замовлення та вимог до вчителів технологій – випускників вищих педагогічних закладів освіти з метою реалізації конкретних педагогічних функцій; характеризує цілі, зміст процесу дизайн-підготовки здобувачів та методику його здійснення; спрямована на досягнення кінцевого результату – підготовку вчителів технологій із належним рівнем компетентності у сфері дизайну.

У своїх дослідженнях М. Панкіна (2020, с. 35-37, с. 50) вказує, що в результаті опанування елементами дизайн-проектування здобувачі мають:

- знати межі теорії та методології дизайну, як пов'язаний дизайн з іншими видами проектної діяльності та мистецтва; поняття дизайну, проектування, проектної культури, простору, типології, видів дизайну, моделювання, концепції, функції, форми, структури, ергономіки, антропометрії, клаузури, об'ємно-планувального рішення, функціональної та технологічної схеми, пластичного та колористичного рішення об'єкта; методи наукового пізнання та методи творчого мислення, їх практичну значущість для дизайн-проектування; послідовність роботи над дизайн-проектом, алгоритм моделювання об'єкта, склад робочої документації, склад презентаційних матеріалів за проектом;

- вміти аналізувати проектну ситуацію із застосуванням різних методів; формулювати та обґрунтовувати концепцію проектного рішення; виконувати ортогональні проєкції, функціональні та технологічні схеми, перспективні зображення; складати пояснювальну записку до проекту; виконувати розрахунки з обладнання та матеріалів, запропонованих у проекті; підбирати та аналізувати необхідну технічну, довідкову та нормативну літературу; проектувати об'єкт відповідно до технічного завдання та вимог нормативної літератури;

- володіти методами наукового пізнання та творчого мислення на практиці передпроектного дослідження та дизайн-проектування, організаційними методами, прийомами розробки концепції проекту, навичками публічного захисту проекту.

Методологія дизайн-проектування включає організаційні, наукові, творчі, технологічні складові та вивчає наступні питання:

- етапи та алгоритм проектування;

- стратегія та тактика проектних досліджень та проектування;
- мета, завдання, принципи проектування;
- нормативні вимоги;
- принципи, закономірності та технології мислення (у тому числі методи наукового пізнання та творчого мислення, емпатія, дизайн-мислення);
- методи проектування (функціональний аналіз, сценарне моделювання, партисипаційний метод, кастомізація, зонування, методи соціологічних досліджень та ін.);
- методи формоутворення (моделювання, стилізація, аналогія, співвідпорядкування, методи організації художньої композиції, масштабування, пропорціонування, ритмізація, колористика тощо);
- технології прототипування та створення об'єктів.

Методологічні основи дизайн-проектування можна поділити на чотири рівні:

перший – філософський, формує світоглядні засади, принципи та критерії проектування;

другий – знання та методи, науковий апарат природничих наук: математики, фізики, хімії, біології та ін.;

третій – знання та методи практико орієнтованих сфер діяльності й теоретичних напрямів: історії техніки, теорії архітектури, теорії механізмів та машин, ергономіки, гігієни, матеріалознавства та ін.;

четвертий – прийоми та методи творчого і креативного мислення й діяльності.

Отже, дизайнерське проектування – це естетична, формотворча, творча діяльність, поєднання в цілісній структурі та гармонійній формі всіх суспільно необхідних властивостей проектного об'єкта та предметно-просторового середовища загалом. Це міждисциплінарна та комплексна діяльність, що спирається на природничо-наукові, інженерно-технічні, соціально-гуманітарні знання, погано-етично-естетичні цінності, орієнтована на промислове виробництво. Основними робочими категоріями дизайнерського проектування є функція, структура, форма, образ, доцільність, раціональність, економічність, зміст, новизна, соціальна цінність. Дизайн як вид проектної діяльності вчителя технологій поєднує науково-технічний та художньо-подібний підходи до побудови моделі майбутнього об'єкта та способу її опису. На всіх етапах дизайн-процесу найважливішими є пошук, формування та аналіз ідей, дотримання технічного завдання та вирішення проблем споживачів; для цього необхідно знати основні закони та тенденції розвитку економіки, виробництва, споживання, а також розуміти соціокультурні й духовні запити суспільства (Пічкур, Сотська, Демченко, Король, & Гордаш, 2020). Тому дизайн-проектування в діяльності вчителя базується на наукових засадах моделювання об'єкта, які застосовуються в інших галузях наукової та загальної діяльності, поєднуючи наукові засади з проектно-мистецькими.

У методології дизайн-проектування майбутніми вчителями використовуються методи наукового пізнання та творчого мислення; весь арсенал професійних художніх засобів (прийоми та методи формальної композиції, формо-освіти та колористики); засоби проектної графіки, різні засоби та прийоми моделювання, у тому числі комп'ютерне моделювання об'єктів.

Дизайн-проектування підпорядковується загальним законам та методикам традиційних видів проектування: архітектурно-будівельного, технологічного, машинобудівного, але має власну специфіку. Людський фактор, тісний зв'язок людини та предметно-просторового середовища, урахування конкретних умов взаємодії з об'єктом при його функціонуванні та практичному використанні, ергономіка об'єкта, відповідність вимогам замовника та запитам споживача, маркетингові завдання у дизайні мають значно більше значення (Савчук, 2018). Міра людини в контексті відповідності та пропорційності форми, адресності, затребуваності та цінності, естетичних якостей об'єкта є головним критерієм проектування в діяльності вчителя технологій.

Висновки. Аналізуючи навчальні програми та методи професійної підготовки майбутніх учителів у вищій школі, бачимо, що цей освітній процес передбачає комплексне освоєння знань у галузі мистецтва, функціонально-технологічному процесі, конструкції та матеріалознавства, формальної композиції, креслення та перспективи, колористики в організації середовища, архітектоніки, основ дизайну середовища та функціональної конструктивної складової просторової композиції.

Аналіз професійної діяльності фахівців у галузі технологічної освіти свідчить, що для успішного проектування особливу актуальність набуває наявність знань сучасних методів дизайн-проекування, інженерно-технологічних основ, тектонічних закономірностей формоутворення об'єктів предметного середовища, принципів комбінаторного розв'язання форми об'єкта, що створюється. Відсутність практичного досвіду випускників вузів зумовлює їхню складну адаптацію у педагогічній діяльності, що є наслідком, недостатньої уваги до формування спеціальних знань та вмінь, до практичної спрямованості вирішення навчальних творчих завдань, пов'язаних із професійною діяльністю в галузі дизайну. Названі обставини дозволяють розглядати проблему формування спеціальних знань та умінь у процесі дизайн-проекування актуальною та своєчасною.

У зв'язку з цим, для дизайн-проекування в діяльності вчителя характерна неординарність програми пошуку, багатоваріантність розв'язання задачі, здатність до самостійної оцінки проміжних та кінцевих варіантів та до вибору ефективного конкретного алгоритму. Відповідно, творчу проектну діяльність учителя розуміємо як спеціальну інтелектуальну діяльність із забезпечення якості технічного рішення з точки зору функціональних, ергономічних, естетичних, технологічних та психологічних чинників.

Виконане дослідження не вичерпує всіх питань, пов'язаних із формуванням спеціальних знань та вмінь здобувачів вищої освіти у процесі дизайн-проекування та вимагає подальшого вдосконалення етапів квазіпрофесійної освітньої діяльності з урахуванням оптимального вибору методів рішення творчих завдань, розвитку особистісних якостей випускників ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

- Антонович, Є. А. (2015). Етноренесанси в культурі ХХ століття та їхні дизайнерські виміри. В Антонович, Є. А., & Титаренко, В. П. (Ред.), *Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст* (Кн. 1, с. 5-11). Полтава: ПНПУ.
- Бабчук, Ю. М. (2021). *Підготовка майбутніх учителів технологій до організації дизайнерської діяльності у старшій школі*. (Дис. д-ра філософії). Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця.
- Белова, Ю. Ю. (2014). Дизайн-освіта у структурі професійної підготовки майбутнього вчителя технологій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*, 1. 36-41.
- Кільдеров, Д. Е. (2018). *Теоретичні і методичні засади забезпечення якості підготовки майбутніх учителів технологій на основі інтегрованого навчання* (Дис. д-ра наук). Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця.
- Козак, Т. С., & Швець, О. А. (2017). Дизайн-мислення як інтерактивний метод розвитку творчих здібностей у професійній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 52, 81-85.
- Коломієць, Д. І., Бабчук, Ю. М., & Швець, О. А. (2019). Розвиток здібностей до творчості за допомогою дизайнерської діяльності. В О. В. Марущак (Ред.), *Актуальні проблеми підготовки вчителя трудового навчання та технологій: теорія, досвід, проблеми* (Вип. 2, с. 3-5). Вінниця: ПП Балюк І. Б.

- Кулик, Є. В., & Савенко, І. В. (2017, Березень). *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика*, Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7766>.
- Кучер, С., & Горбатюк, Р. (2018). Експериментальна апробація педагогічної системи дизайн-підготовки майбутніх учителів технологій в умовах неперервної освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогіка*, 1. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2018_1_11.
- Пічкур, М. О., Сотська, Г. І., Демченко, І. І., Король, А. М., & Гордаш, А. М. (2020). Митець інформаційного покоління: академічна і цифрова парадигма образотворчої підготовки у вищій школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 79(5), 296-312.
- Савчук, І. В. (2018). *Основи дизайну*. Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.
- Хоменко, Л. М. (2016). *Основи проектування і моделювання*. Умань: ФОП Жовтий О. О.
- Шевченко, А. І. (2017). *Методика навчання художнього проектування майбутніх фахівців з дизайну*. (Автореф. дис. канд. наук). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.
- Шимкова, І. В., Гаркушевський, В. С., & Цвілик, С. Д. (2019). Модернізація професійної та технологічної підготовки майбутніх педагогів у контексті розвитку STEM-освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 1, 152-159.
- Sergeeva, M. G., Rozhnov, S. N., Zotov, V. V., Rachev, S.V., Tsibizova T.Y., Terekhova, N. Y., & Poliakova, I. V. (2019). Legal Culture as a basic component of professional. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 8(12), 4090-4094.
- Shevchenko, A. (2017). Genesis of Design Education in Ukraine. *Intellectual Archive*, 6(2), 139-145.
- Shevchenko, A. (2017). Pedagogical model training process for future designers to Art Design. In S. I. Drobyazko (Ed.). *Topical questions of contemporary science: Collection of scientific articles* (pp. 491-494). Taunton: Aspekt Publishing of Budget Printing Center.

REFERENCES

- Antonovych, Ye. A. (2015). Etnorenesansy v kulturi XX stolittia ta yikhni dyzainerski vymiry [Ethnorenaisances in the culture of the 20th century and their design dimensions]. In Antonovych, Ye. A., & Tytarenko, V. P. (Eds.), *Etnodyzain: Yevropeiskyi vektor rozvytku i natsionalnyi kontekst [Ethnodesign: European vector of development and national context]* (Vol. 1, pp. 5-11). Poltava: PNPU [in Ukrainian].
- Babchuk, Yu. M. (2021). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv tekhnolohii do orhanizatsii dyzainerskoi diialnosti u starshii shkoli [Preparation of future technology teachers for the organization of design activities in high school]*. (PhD diss.). Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho, Vinnytsia [in Ukrainian].
- Bielova, Yu. Yu. (2014). Dyzzain-osvita u strukturi profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia tekhnolohii [Design education in the structure of professional training of the future technology teacher]. *Scientific Papers of Berdiansk State Pedagogical University*, 1, 36-41[in Ukrainian].
- Khomenko, L. M. (2016). *Osnovy proiektuvannia i modeliuvannia [Basics of design and modeling]*. Uman: FOP Zhovtyi O. O [in Ukrainian].
- Kilderov, D. E. (2018). *Teoretychni i metodychni zasady zabezpechennia yakosti pidhotovky maibutnikh uchyteliv tekhnolohii na osnovi intehrovanoho navchannia [Theoretical and methodological principles of ensuring the quality of training of future technology teachers based on integrated learning]* (Doct. diss.). Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichniy universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho, Vinnytsia [in Ukrainian].

- Kolomiets, D. I., Babchuk, Yu. M., & Shvets, O. A. (2019). Rozvytok zdibnosti do tvorchosti za dopomohoiu dyzainerskoi diialnosti [Development of creative abilities through design activities]. In O. V. Marushchak (Ed.), *Aktualni problemy pidhotovky vchytelia trudovoho navchannia ta tekhnolohii: teoriia, dosvid, problemy* [Actual problems of teacher training of labor education and technologies: theory, experience, problems] (Vol. 2, pp. 3-5). Vinnytsia: PP Baliuk I. B [in Ukrainian].
- Kozak, T. S., & Shvets, O. A. (2017). Dyzaïn-myslennia yak interaktyvnyi metod rozvytku tvorchykh zdibnosti u profesiinii osviti [Design thinking as an interactive method of developing creative abilities in professional education]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology, Theory, Experience, Problems*, 52, 81-85 [in Ukrainian].
- Kucher, S., & Horbatiuk, R. (2018). Eksperymentalna aprobatsiia pedahohichnoi systemy dyzaïn-pidhotovky maibutnikh uchyteliv tekhnolohii v umovakh neperervnoi osvity [Experimental testing of the pedagogical design-training system of future technology teachers in the conditions of continuous education]. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service. Pedagogy*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2018_1_11 [in Ukrainian].
- Kulyk, Ye. V., & Savenko, I. V. (2017, Berezyn). *Dyzaïn-osvita maibutnikh fakhivtsiv: teoriia i praktyka* [Dyzaïn-osvita maibutnikh fakhivtsiv: teoriia i praktyka], Materials of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Correspondence Conference. Poltava: PNPu imeni V. H. Korolenka. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7766> [in Ukrainian].
- Pichkur, M. O., Sotska, H. I., Demchenko, I. I., Korol, A. M., & Hordash, A.M. (2020). Mytets informatsiinoho pokolinnia: akademichna i tsyfrova paradyhma obrazotvorchoi pidhotovky u vyshchii shkoli [Artist of the information generation: academic and digital paradigm of art training in higher education]. *Information Technologies and Learning Tools*, 79(5), 296-312 [in Ukrainian].
- Savchuk, I. V. (2018). *Osnovy dyzainu* [Basics of design]. Vinnytsia: Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho [in Ukrainian].
- Sergeeva, M. G., Rozhnov, S. N., Zotov, V. V., Rachek, S.V., Tsibizova T.Y., Terekhova, N. Y., & Poliakova, I. V. (2019). Legal Culture as a basic component of professional. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 8(12), 4090-4094.
- Shevchenko, A. (2017). Genesis of Design Education in Ukraine. *Intellectual Archive*, 6(2), 139-145.
- Shevchenko, A. (2017). Pedagogical model training process for future designers to Art Design. In S. I. Drobyazko (Ed.). *Topical questions of contemporary science: Collection of scientific articles* (pp. 491-494). Taunton: Aspekt Publishing of Budget Printing Center.
- Shevchenko, A. I. (2017). *Metodyka navchannia khudozhnoho proiektuvannia maibutnikh fakhivtsiv z dyzainu* [Methodology of teaching artistic design of future design specialists]. (Extended abstract of PhD diss.). Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova, Kyiv [in Ukrainian].
- Shymkova, I. V., Harkushevskiy, V. S., & Tsvilyk, S. D. (2019). Modernizatsiia profesiinoy ta tekhnolohichnoi pidhotovky maibutnikh pedahohiv u konteksti rozvytku STEM-osvity [Modernization of professional and technological training of future teachers in the context of the development of STEM education]. *Problems of Modern Teacher Training*, 1, 152-159 [in Ukrainian].

METHODICAL ASPECTS OF DESIGN-PROJECTION IN THE COURSE OF FUTURE TEACHERS' TECHNOLOGICAL EDUCATION

Mykola Bliznyuk,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Theory and Methodology of Technological Education;

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University;

Oleksii Debre,

Assistant of the Department of Theory and Methodology of Technological Education;

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

Analyzing the curricula and methods of professional future teacher training in higher education, we see that this educational process involves comprehensive mastering of knowledge in the field of art, functional-technological process, structures and materials science, formal composition, drawing and perspective, colorists in the organization of the environment, architecture, basics of environment design and the functional and constructive component of spatial composition.

The analysis of the professional activity of specialists in the field of technological education shows that for successful design, the presence of knowledge of modern design-projection methods, engineering-technological foundations, tectonic regularities of the formation of objects of the subject environment, principles of combinatorial solution of the shape of the object being created. The lack of practical experience of university graduates leads to their difficult adaptation to pedagogical activities, which is a consequence of insufficient attention to the formation of special knowledge and skills, to the practical orientation of solving educational creative tasks related to professional activities in the field of design. The mentioned circumstances make it possible to consider the issue of the formation of special knowledge and skills in the process of design-projecting as relevant and timely.

In this regard, design-projecting in the teacher's activity is characterized by the uniqueness of the search program, multivariate problem solving, and the ability to independently evaluate intermediate and final options, and choose an effective specific algorithm. Accordingly, we understand the teacher's creative project activity as an intellectual activity to ensure the quality of a technical solution from the point of view of functional, ergonomic, aesthetic, technological, and psychological factors. The conducted research does not exhaust all issues related to the formation of special knowledge and skills of higher education students in the design-projecting process and requires further improvement of the stages of quasi-professional educational activity, taking into account the optimal choice of methods for solving creative tasks, development of personal qualities of graduates of higher education institutions.

Keywords: *technological education, technology teacher, design education, design-projection, motivation, productive stereotypes, project-design activity, competence-oriented modules.*

Надійшла до редакції 02.02.2022 р.

УДК 378.011.3-051:6]:37.016:7.012

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275537>

ORCID 0000-0002-0156-8330

ДИЗАЙНЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Ольга Титаренко,

кандидатка сільськогосподарських наук, доцентка кафедри теорії
і методики технологічної освіти;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті на основі сучасного бачення реформування вітчизняної освіти в контексті світових і європейських цивілізаційних тенденцій розвитку суспільства (підвищення інтелектуального потенціалу націй, всебічного розвитку особистості як найвищої цінності суспільства, уникнення екологічних небезпек і катастроф, зумовлених воєнними діями) з'ясовано необхідність формування технологічної художньо-проектної компетентності учнівської та студентської молоді.

Метою дослідження обрано багатоаспектність формування еколого-естетичних компетентностей майбутніх учителів технологій шляхом вивчення й систематизації аспектів вітчизняного досвіду, узагальнення теоретичних ідей і практики провідних фахівців дизайну, можливостей дизайн-освіти і дизайн-діяльності майбутніх фахівців.

Підтримка наукової точки зору стосовно того, що засобами і методами дизайн-діяльності можна активно захищати природу, з позицій цінності культури боротися за забезпечення екологічної чистоти конструкційних і обробних матеріалів, поліпшення стану предметного середовища багатьох сфер життєдіяльності людей привела до відбору засобів дизайн-освіти для навчальної дисципліни «Основи ландшафтного проектування», запропонованої для вивчення майбутніми вчителями освітньої галузі «Технології». До таких засобів віднесено: усвідомлення суспільно значущих функцій дизайну; знання соціально вагомих завдань дизайн-діяльності; структуру еколого-естетичних компетентностей майбутніх учителів технологій на засадах дизайн-освіти; шляхи підвищення еколого-естетичної культури учнівської молоді у дизайн-діяльності спільно з учителем.

У перспективі дослідження визначено потребу використання в навчально-виховному процесі середньої освіти національних особливостей культури українського народу, його уявлень про естетику природи і людини, здатності до естетичного вдосконалення середовища життя засобами дизайну.

Ключові слова: *дизайн-освіта, компетентнісна освіта, виховний потенціал дизайн-діяльності, ландшафтний дизайн, еколого-естетична компетентність, майбутній учитель технологій, фахова підготовка.*

Formulation of the problem. In the modern conditions of the development of society, in the context of Ukraine's entry into the unified European and world educational space, the problem of ensuring high-quality professional training of specialists with an emphasis on personally oriented training, updating and improving its content becomes of priority importance. Reforming national education contributes to the increase of the intellectual potential of the nation, comprehensive development of the individual as the highest value of society.

Modern man functions in an environment that is constantly changing, which necessitates the formation of a technological artistic and project culture of youth. It begins with design education and provides for the implementation of the design code of the design discipline both in professional design activity and in the entire system of new formations.

The end of the XX – the beginning of the XXI century. were marked by a sharp deterioration of the state of the natural environment and a deficit of public and individual ecological culture; anthropogenic activity led to an aggravation of the state of harmonization of the relationship «man-nature». Among the urgent problems of a social, political, and economic nature that characterize the development of humanity in the 21st century, the ecological one is especially acute.

Analysis of recent research and publications. In this regard, the main pedagogical idea of today is the task of increasing the ecological and aesthetic culture of pupils and students with the aim of forming radical changes in the attitude of people to the environment. Overcoming the ecological crisis situation is now a component of the national policy of our country, which led to the creation of a number of state documents and legislative acts of Ukraine on ecology and education (Constitution of Ukraine, State National Program «Education» («Ukraine of the XXI century»), National doctrine of education development of Ukraine, National strategy of education development in Ukraine for the period until 2021, Concept and strategy of the national environmental policy of Ukraine for the period until 2020, Concept of environmental education in Ukraine, National action plan for environmental protection, the Ecological Code, laws of Ukraine «On the basic principles of the state environmental policy of Ukraine», «On the protection of the surrounding natural environment», «On ecological expertise», etc.).

Therefore, the promising direction of design is ecological, the main task of which is to participate in solving the problems of protecting the natural environment that are relevant for society. With the means and methods of design activity, nature can be actively protected from pollution by the waste of man-made civilization and the violation of the ecological balance in the biotechnosphere; from the standpoint of the values of nature and culture, strive to ensure the ecological cleanliness of construction and processing materials, the environmental friendliness of production and consumption processes (taking into account the problem of waste disposal), the improvement of the physical environment of various spheres of people's life.

Presenting main material. In the process of study by future teachers of the educational field «Technology» of the course «Fundamentals of landscape design» it is possible to apply many means of design activities with the aim of forming a valuable attitude to nature, receptivity to natural objects, the ability to reveal their uniqueness and expressiveness etc.

The domestic experience of analysis, systematization and generalization of the theoretical ideas and practice of leading design specialists testifies to various methodological approaches to the realization of the socially significant goal of design activity from the standpoint of professional artistic opportunities to create a world of new and beautiful forms of the subject environment. Many aspects of design as a service profession in the comfortable conditions of civilization, creative activity, and a way of professional self-expression of the individual in modern society are also known. At the same time, design is regarded as a normal technical operation in the production process, equivalent to any other technological operation of engineering, agrotechnical procedures or landscape design, etc. Some experts see design as a technical means of achieving a normal level of production and consumption of industrial products, characteristic of beautification and orderly way of life, or simply any innovative process in the sphere of human social practice. Others see design as a way of conveying organized information. And only a few try to consider design in all its multifaceted problems, rationally balancing between theoretical and practical formulation of the question, taking into account the complexity and structural and typological heterogeneity.

The goal of design activity is not so much the things themselves (beautiful, comfortable, modern, which function perfectly and make a person's life worthy of his human essence), but people with their image and lifestyle, relationships, tastes, ideals, aspirations, culture, which forms a personality from an individual for the benefit of society. Therefore, the main task of design activity is not a thing, but a person and improving the quality of his life through the formation of a harmonious subject environment and its components in all spheres of life to satisfy material and spiritual needs (Тименко, 2010).

The multifaceted goal determines the structure of the system of such socially significant functions of design: transformative (constructive-morphological); cognitive (epistemological); value orientation (axiological); communication (communicative); socio-economic efficiency; environmental protection (ecological); adaptive; educational; artistic; hedonistic (aesthetic pleasure).

The ecological function of design is manifested in the solution of socially relevant tasks of protecting the natural environment and people from the consequences of pollution by the waste of man-made civilization, which often ignores the requirements of ecology. The demand for design in this field of social practice can be realized in the presence of a certain state policy, supported by relevant legislation, with the involvement of designers in the development of environmental programs. From the point of view of environmental requirements, the attention of designers should be directed to the properties of structural materials used to create various design objects, and the nature of the production process. Ecologically important for design is also the problem of disposal of waste from production, trade and consumption of various products that litter the environment. Design programs related to the solution of such problems as the design of objects using natural and urban landscape design tools, functional spatial design of objects using landscape design tools, the formation of flora and phytodesign of the residential environment, can have important socio-economic and ecological significance.

The hedonistic function of design – the function of aesthetic pleasure – is expressed in the ability of the design object (as a carrier of aesthetic and artistic value) to evoke positive emotions and feelings of pleasure in the subject who perceives it. A positive aesthetic attitude can have different degrees of expression of emotions. It depends on the objective, visually perceived properties of the thing, the subject's perception of the given object, the conformity of the evaluated object to the aesthetic value ideal determined by the subject's aesthetic taste, his aesthetic preferences and the general level of culture.

An aesthetically perfect thing may not be properly appreciated due to insufficient development of the subject's aesthetic taste, his misunderstanding of the essence of the meaning of the object, the author's artistic intention, a new compositional and stylistic solution unusual for a certain subject. Conversely, it is possible to fall in love with a thing that is artistically inept, vulgar, but attractive to a certain subject due to a low level of aesthetic taste.

The aesthetic perfection of design objects contributes to the harmonization of people's relationship with the material world, gives joy to the sense of beauty, and surrounds a person in various spheres of his daily life.

The main socially significant tasks of design are determined by the system of its socially significant functions. We will list the main ones.

1. Transformation of the subject environment in all spheres and branches of people's life activity, taking into account all manifestations of the human factor.

This group of tasks is divided into two subgroups:

a) ensuring the convenience and safety of using the products and the necessary level of comfort of the living environment;

b) ensuring the aesthetic perfection of the objects being created.

2. Ensuring the optimality of the structure and composition of its nomenclature and assortment, as well as a high level of consumer properties of products in the complex development of industrial products.

In solving these tasks, attention is focused on the social orientation and systematicity of design activity, which contributes to meeting the needs of members of society.

3. Ensuring social reasonableness and economic efficiency of production and sale of industrial products (objects of design) with mandatory consideration of ecological requirements.

The absolute freedom of the subjects of production and trade in the market economy should be limited by the system of appropriate legalized norms, rules, and obligations. Indispensable consideration of environmental requirements is important for society.

4. Ensuring the efficiency of consumption (exploitation) of products (objects of design) taking into account the requirements of ecology.

The role of representatives of consumers' interests in production, which socially oriented, professionally responsible designers undertook to perform, requires them to pay maximum attention to the tasks of this group.

5. Improving general culture, educating people's aesthetic taste, promoting the formation of humanistic value orientations in society.

The direction of implementation of the value-orientational (axiological) and educational functions of design largely depends on which values of modern culture will be preferred by a professional designer.

The considered groups of the main socially significant tasks of design are structural elements of the general system, which allows in the process of the real functioning of design in society to strive for the achievement of a socially significant goal of professional activity.

The decisive condition and indicator of a person's success in professional activity is his personal competence.

As theoretical studies show, the education systems of different countries of the world have differences in the interpretation of content, principles of systematization and classification of competences. The International Commission of the Security Council of Europe considers the concept of competence as key skills, basic knowledge that not only supports, but also ensures success in various spheres of life. According to the interpretation of Ukrainian scientists, competence is an approach to knowledge as a tool for solving life problems, making decisions in various spheres of human activity, it is a general ability based on knowledge, experience, values acquired through education, education, integration into the space of social and cultural relations, interpersonal integration and communication. Thus, in the content of competence education, A. Khutorskyi interprets competence as «a set of interrelated personality qualities (knowledge, abilities, skills, methods of activity) that are set in relation to a certain range of subjects and processes and are necessary in order to qualitatively to act productively»; and competence is considered as «a person's possession of the appropriate competence, which includes a personal attitude towards it and the subject of activity». The scientist emphasizes that competence is a set requirement, norm, and competence is an acquired personal quality, which requires minimal experience of using competence. Therefore, competence is a circle of authority, and competence is a property (awareness, qualification). O. Semenog, along with the characteristic of being «professionally competent», puts the following characteristics: «to be mobile», «flexible to various innovations». M. Kholodna notes that in addition to subject-specific knowledge and methods of activity in a special field, any type of competence necessarily includes universal human qualities and abilities that do not depend on the field of their detection, for example, initiative, the ability to organize activities (own or others people), the ability to adapt in new non-standard situations, the readiness to critically analyze and adequately evaluate the results of activities. The listed general signs of competence are based not only on knowledge and skills in a certain field, but also on the value priorities of the individual, the peculiarities of his mental experience (Авраменко, Лутченко, & Шлянчак, 2010).

In the conditions of the modernization of the system of higher pedagogical education, a teacher who possesses ecological and aesthetic competences is able to understand environmental problems and solve the tasks of ecological and aesthetic education.

The preparation of future teachers for ecological and aesthetic education of schoolchildren by means of landscape design can be carried out in the course of mastering the basics of landscape design by future professionals, which positively affects the formation of their professional competence.

Students must understand the integrity of the nature of the planet Earth, the unity of its processes, anthropogenic influence. Future teachers should know that their professional activity should not contradict aesthetic norms and environmental laws. Only in such conditions will competent specialists develop versatile, in-depth knowledge of the environment, an ecological

style of thinking, which implies a responsible attitude to nature and human health, the availability of skills and experience in solving ecological and aesthetic problems, direct participation in nature conservation work, as well as the ability to predict the possible negative consequences of nature-transforming human activity, that is, ecological and aesthetic competences (Головань, 2008).

Ways to improve the environmental culture of youth are determined by the following conditions for the effectiveness of environmental education:

- creation of appropriate educational and material base in educational institutions: nature protection corners, living corners, etc.;
- development of the approximate content of continuous environmental education for all age categories of the younger generation, increasing the importance and volume of environmental issues both within certain subjects and with the help of establishing internal and intersubject connections;
- improvement of forms and methods of environmental education, active involvement of pupils in environmental protection work;
- the formation of motives for a responsible attitude towards nature, the desire to get to know it more deeply, to increase its wealth.

The majority of pedagogues-researchers state the inseparability of aesthetic and ecological education in pedagogical practice. According to E. Syavavko, aesthetic education was subordinated to the principle of emotionality in education; this principle in Ukrainian folk pedagogy is primarily manifested in the promotion of communication of children and youth with nature. The analysis of scientific research and publications shows that the issue of forming an aesthetic attitude towards nature attracted the attention of many famous teachers and psychologists – I. Zverev, I. Zyazyun, L. Pechko, V. Semichenko, N. Tarasevich, G. Tarasenko, and others. But the methodical and methodological principles of the organization of ecological and aesthetic education of youth are not yet sufficiently defined.

The educational branch of «Technologies» provides for the creation of conditions for realizing the potential of design activities in ecological and aesthetic education. The content and specifics of the process of preparing future teachers for the organization of environmental education are related to the purpose and main tasks of this component. They are aimed at the formation of schoolchildren's ecological and aesthetic culture, the ability to analyze natural phenomena, include a system of knowledge about the aesthetic in nature, the ability and skills of aesthetic knowledge of nature, a careful attitude to its riches as a vital factor of human existence, the ability to sense the environment, its creative reinterpretation, formation of artistic taste, aesthetic ideal, aesthetic evaluation of natural objects on this basis.

L. Pechko offers an unusual look at the aesthetics of nature. It defines the role of the aesthetic diversity of the entire natural world as a whole and each individual part of it as unique and expressive, significant for raising the level of human culture and its worldview. The category «expressive» is established within ecological aesthetics as a result of the reassessment of the aesthetic criteria in relation to nature in accordance with the expressive approach to its study and development as an aesthetic value.

The development of the ecological and aesthetic culture of the individual is one of the topical areas of aesthetics and pedagogy, an important trend in the history of scientific thought. Therefore, the problem of finding new methodological techniques for training future teachers with the aim of forming an ecological and aesthetic culture remains relevant. It can be carried out during students' processing of ecological material in the course «Fundamentals of landscape design».

Such material can serve not only to form the professional competence of future teachers, but also to deepen the humanistic orientation of their design activities. The teacher, orienting students to the organization of ecological and aesthetic education, during lectures (for example, within the topic «Compositional techniques of designing landscape objects»), practical classes (topics «Classification of landscaping objects», «Designing flower arrangements», «Peculiarities

of landscaping interior», etc.) indirectly introduces them to the main orientations of education of ecological and aesthetic culture:

1) guides to reveal the aesthetic value of each design object and phenomenon of the natural sphere – the aesthetic uniqueness and expressiveness of any perceived process and state of the landscape design object;

2) strives to activate in the perception and aesthetic assessment of nature objective, material signs as stable criteria for the sensory-aesthetic assessment of the unique and expressive in nature, which bears the imprint of its existence and interaction with various objects and people;

3) reveals the essence of the aesthetic attitude to the sensory expressiveness of nature, which reflects the ability of a person to directly assimilate objects on the basis of emotional-sensual aesthetic receptivity, to use images of nature, to respond emotionally and actively to a natural object in nature (Коберник, 2009).

In the process of familiarization with the main orientations of education, students gradually realize that the logically determined directions of the formation of ecological and aesthetic culture foresee a prospective change of subjective orientations, attitudes in the communication of schoolchildren with nature, which can be implemented in the following sequence:

- preliminary instruction on the value and biological features of the natural object;
- communicative-cognitive contact through integrated receptivity to expressive properties of objects (shape, outlines, silhouette, symmetry, rhythm, proportions, size, color, shades, dynamic properties, sound characteristics, etc.); to the humanistic content of models of behavior, images, forms, culture that reflect the attitude of a person to nature, its specific natural object;
- correlation of states, dissonance or fusion of subject and object;
- reflection after contact and subsequent feedback (emotional, evaluative, effective);
- the emergence of a new ecological and aesthetic attitude of the individual to the meaningful value of the object of nature.

Conclusions and recommendations. Aesthetic feeling in relation to nature presupposes the development of receptivity, empathic abilities, imagination, figurative and abstract thinking, the ability to aesthetically evaluate natural objects. The effectiveness of a multifaceted spectrum of methods, means and forms of aesthetic development of the environment through direct and indirect communication with nature has been tested for years. Deep folk wisdom as a result of age-old traditions created the ideal of a person's attitude to nature and preserved it in the treasury of the genetic memory of the Ukrainian people. It is worth remembering and realizing nature conservation traditions and customs, restoring ethnic stereotypes of human behavior in nature and communication with it.

The results of the study indicate the need to use in the educational process the national characteristics of the national pedagogical culture of Ukrainians, which reflects the worldview of our ancestors, their perception of the aesthetics of nature and man, knowledge of the laws of nature, rational use of its resources and environmental protection.

Thus, the preparation of the future teacher for the high-quality organization of the pedagogical process of ecological and aesthetic education of schoolchildren by means of design activities can be carried out in the course of mastering the relevant competencies and forming the competence of a specialist.

ЛІТЕРАТУРА

- Авраменко, О. В., Лутченко, Л. І., & Шляничак, С. О. (2010). *Формування компетентностей особистості в сучасній школі*. Кіровоград: КОД.
- Головань, М. С. (2008). Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*, 3, 23-30.
- Коберник, О. М. (2009). *Ігровий дизайн обдарованої дитини: визрівання емоцій і почуттів особистості*. Київ: Інформаційні системи.
- Тименко А, В. П. (2010). *Початкова дизайн-освіта: теорія і практика формування конструктивних умінь особистості*. Київ: Пед. думка.

REFERENCES

- Avramenko, O. V., Lutchenko, L. I., & Shlianchak, S. O. (2010). *Formuvannia kompetentnosti osobystosti v suchasni shkoli [The formation of personal competencies in a modern school]*. Kirovohrad: KOD [in Ukrainian].
- Holovan, M. S. (2008). Kompetentsiia i kompetentnist: dosvid teorii, teoriia dosvidu [Competence and competence: theory experience, theory of experience]. *Higher Education of Ukraine*, 3, 23-30 [in Ukrainian].
- Kobernyk, O. M. (2009). *Ihrovi dyzain obdarovanoi dytyny: vyzrivannia emotsii i pochuttiv osobystosti [Game design of a gifted child: maturation of emotions and feelings of personality]*. Kyiv: Informatsiini systemy [in Ukrainian].
- TymenkoA, V. P. (2010). *Pochatkova dyzain-osvita: teoriia i praktyka formuvannia konstruktivnykh umin osobystosti [Primary design education: theory and practice of forming constructive personality skills]*. Kyiv: Ped. Dumka [in Ukrainian].

STUDENTS' DESIGN ACTIVITY AS A MEANS OF FORMING ECOLOGICAL AND AESTHETIC COMPETENCES

Olha Tytarenko,

Candidate of agricultural sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of technological education; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The article clarified the need for the formation of pupils' and student youth's technological artistic and project competence based on the modern vision of reforming national education in the context of the world and European civilization trends in the development of society (increasing the intellectual potential of nations, all-round development of the individual as the highest value of society and avoiding environmental hazards and disasters caused by military actions).

The study aimed to choose the multifaceted nature of the formation of future technology teachers' ecological and aesthetic competencies by studying and systematizing aspects of national experience, summarizing the theoretical ideas and practices of leading design specialists, opportunities for design education, and design activities of future specialists.

The support of the scientific position regarding the fact that the means and methods of design activity can be used to protect nature from the standpoint of cultural values, to fight for the environmental cleanliness of construction and processing materials, to improve the condition of the subject environment of many spheres of people's lives, led to the selection of design education tools for the educational discipline «Fundamentals of Landscape Design», proposed for future teachers of the educational field «Technology» to study. These means include awareness of the socially significant functions of design, knowledge of socially essential tasks of design activity, the structure of future technology teachers' ecological and aesthetic competencies based on design education, and ways to increase student youth's ecological and aesthetic competencies in design activities together with the teacher.

From the perspective of the research, the need to use the national characteristics of Ukrainian people's culture in the educational process of secondary education, their ideas about the aesthetics of nature and man, and the ability to aesthetically improve the living environment by means of design are determined.

Keywords: design education, competence education, the educational potential of design activity, landscape design, ecological and aesthetic competence, future technology teacher, professional training.

Надійшла до редакції 04.02.2022 р.

УДК 378.046-021.66:63

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275539>

ORCID 0000-0002-2260-971X

ORCID 0000-0002-5844-3520

ORCID 0000-0001-9429-8570

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК ОБ'ЄКТИВНА ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Валентина Онішко,

докторка педагогічних наук, професорка кафедри будівництва та професійної освіти;
Полтавський державний аграрний університет;

Тетяна Япринець,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри будівництва та професійної освіти;
Полтавський державний аграрний університет;

Антон Келемеш,

кандидат технічних наук, доцент кафедри агроінженерії та автомобільного транспорту;
Полтавський державний аграрний університет

У статті розкрито особливості застосування технологічного підходу в підготовці магістрів професійної освіти; розглянуто теоретичні аспекти технології освітнього процесу як об'єктивну тенденцію розвитку сучасної професійної освіти; обґрунтовано технологічний потенціал фахової підготовки магістрів професійної освіти спеціалізації (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології, відображений у змісті та способах засвоєння здобувачами навчальної інформації, визначено типи технологій: соціально-освітні, виробничі та види технологій магістра професійної освіти: освітні (педагогічні), аграрно-виробничі. Досліджено основні переваги технологічного підходу як методологічної основи трансформації професійної освіти з галузі Агронімія, що дозволяє сформуванню технологічної компетентності здобувачів вищої освіти, та потрактовано таку компетентність як логічне поєднання теоретичних знань, способів організації освітнього процесу в закладах професійної освіти і практичних умінь застосовувати спроектовану освітню роботу, аналізувати й оцінювати результати підготовки.

Визначено: теоретичну складову технологічної компетентності, що виявляється у сформованості професійних знань щодо цілей, засобів, компонентів педагогічного процесу, розуміння важливості добирати та впроваджувати педагогічні технології з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти та специфіки аграрної галузі; практичну складову, що охоплює вміння оптимально проектувати педагогічний процес, спрямовані на досягнення запланованого результату (співвіднесення методів, засобів і технологій з цілями навчання й індивідуальними особливостями суб'єктів підготовки).

Проведено висновки стосовно того, що технологічна компетентність забезпечує позитивну динаміку рівнів професійної компетентності як здобувача вищої освіти, так і керівника освітньої програми та керівника закладу освіти, що дає підстави для твердження про успішність життєдіяльності закладу освіти, його конкурентоспроможність, яку можна забезпечити, використовуючи технології проектного менеджменту, технологізацію процесу підготовки майбутніх магістрів професійної освіти для інноваційного розвитку закладів освіти в постійно змінюваному освітньому середовищі.

Ключові слова: магістр професійної освіти, професійна підготовка, тенденція, технологічний підхід, технологічна компетентність, технологізація освітнього процесу.

Постановка проблеми. Актуальною тенденцією професійної освіти нині є гуманізація підготовки майбутніх фахівців, яка забезпечує всебічний розвиток особистості, індивідуальний підхід до суб'єктів освітньої діяльності. Урахування особистісного чинника в підготовці майбутніх викладачів професійної освіти вважають пріоритетним у контексті реалізації технологічного підходу, який на сучасному етапі розвитку професійної теорії і практики є одним із напрямів удосконалення процесу фахової підготовки, його системності, відтворюваності, коригованості. Забезпечення технологізації освітнього процесу пов'язане зі зростанням автономії викладача ЗП(ПТ)О та потребує його готовності до проектування процесу професійної підготовки на визначених засадах. Це особливо актуальне для аграрного профілю, який містить раціональність, технологічність та природовідність означеної сфери діяльності. Викладене дає змогу сформулювати основну проблему дослідження: залежність рівня якості майбутніх викладачів професійної освіти ЗП(ПТ)О аграрного профілю від проектування освітніх технологій з метою формування їхньої технологічної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна освіта перебуває у постійній динаміці, реагуючи на зміни в суспільстві, його запити. Життя у постіндустріальному (інформаційному) соціумі вимагає від майбутніх викладачів сучасних закладів професійної освіти особистісних якостей: гнучко адаптуватися в мінливих життєвих обставинах, самостійно набуваючи необхідних знань, вміло застосовувати їх на практиці для вирішення різноманітних професійних проблем; критично мислити, вміти аналізувати проблеми, що виникають у фаховій діяльності та шукати шляхи раціонального їх подолання, використовуючи сучасні технології; чітко усвідомлювати, де і яким чином набуті знання можуть бути застосовані у професійній дійсності; бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити; грамотно працювати з інформацією, вміти ефективно використовувати інформаційні ресурси та засоби інформаційних комунікацій в особистісному та професійному становленні; самостійно працювати над розвитком своєї моральності, інтелекту, культурного рівня, бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах; вміти організовувати освітньо-виховний процес у ЗП(ПТ)О аграрного профілю тощо.

У контексті професійної підготовки викладачів вищої школи на сучасному етапі інтенсивно досліджуються такі аспекти: зміст, форми, методи формування педагогічних умінь і навичок (С. Гончаренко, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, та ін.); науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти (А. Алексюк, О. Антонова, Г. Васянович, О. Гура, С. Лісова, В. Лозова, О. Шпак та ін.); становлення професіоналізму та педагогічної майстерності викладачів (Є. Барбіна, Н. Гузій, І. Зязюн, Л. Рувинський, Л. Савенкова, В. Семиченко та ін.); закономірності педагогічного проектування та підготовка викладачів до цієї діяльності (В. Гузєєв, В. Безруков, О. Коваленко, Д. Левітес та ін.); психолого-педагогічні основи застосування та створення технологій навчання у вищій школі (І. Волков, С. Сисоєва, П. Стефаненко та ін.). Питання підвищення якості освіти шляхом її технологізації привертають увагу В. Беспалька, О. Пехоти, Г. Селевка, та інших. Вчені С. Бондар (Бондар, 2007, с.82-90), О. Пометун (Овчарук, 2004, с. 112), С. Сисоєва (Сисоєва, 2001, с. 32-41), М. Чошанов (Чошанов, 1997, с. 21-27) розглядають проблему формування компетентності майбутнього педагога як структурний компонент формування особистості спеціаліста-професіонала; частину проблеми формування ціннісно-світоглядної спрямованості особистості фахівця; процес формування комплексу компетентностей, що дозволяють виконувати професійні функції на достатньому й високому рівні. Проблема формування технологічної компетентності фахівців різних профілів розглядалася у працях Н. Нагорної (Нагорна, 2021, с. 55-56), Л. Тишакової (Тишакова, 2005), С. Хаялієвої (Хаялієва, 2012) та ін. Поряд із тим, серед науковців не існує єдиного погляду на механізми формування технологічної компетентності майбутніх викладачів професійної освіти у закладах вищої освіти.

Метою цієї статті є з'ясування на основі аналізу наукових позицій учених сутності технологізації освітнього процесу як об'єктивної тенденції розвитку сучасної професійної освіти й структури технологічної компетентності магістрів професійної освіти як інтегративної особистісної якості фахівців агрономічного профілю й викладачів ЗП(ПТ)О.

Виклад основного матеріалу. Суттєвою ознакою сучасних інноваційних процесів у сфері навчання й виховання є їх технологізація – неухильне дотримання змісту й послідовності етапів упровадження нововведень. Так само, як технологічний підхід у виробничій сфері (подання виробничих процесів як технологій) став невід'ємним складником сучасного матеріального виробництва та показником упровадження науково-технічних досягнень у практику, так і технологічний підхід до професійної підготовки є найважливішим конкретнонауковим методологічним підходом у сучасній освіті.

Технологія – не данина моді, а стиль сучасного науково-практичного мислення. Будь-яка діяльність включає елементи (стадію, етап), проектування: переробку інформації, створенням моделі діяльності, планування послідовності дій та операцій. Проектування – це створення ідеального опису майбутнього об'єкта, що передуює його реалізації. Одна з найважливіших функцій педагогіки як науки полягає у створенні (проектуванні) систем навчання та виховання (Коберник, 2012). Проектування як вид освітньої діяльності є її функціональною складовою, що відображає прогнозування педагогом майбутнього освітнього процесу, саме завдяки проектуванню процес підготовки в освітньому закладі стає технологічним. Проектування – необхідний початковий етап в організації освітнього процесу, пов'язаний з попередньою розробкою основних деталей майбутньої взаємодії викладачів і здобувачів освіти. Технологізація забезпечується проектуванням на стратегічному та тактичному рівнях (Киричук, Неділько, Руденко, Прашко, Смотрін, Мельник ... Давидова, 2014). Стратегічний рівень дидактичного проектування пов'язаний з формуванням (усвідомленням) цілей, аналізом об'єктивних та суб'єктивних умов педагогічної ситуації, педагогічним прогнозом, виробленням ідей та задумів, визначенням загальної логіки вивчення змістової теми. На тактичному рівні відбувається конкретизація загальної логіки в системі методів та прийомів.

Освітню діяльність з урахування технологічного підходу вчені розглядають як алгоритмізований процес вирішення професійних завдань, що має кілька етапів: аналіз педагогічної ситуації (діагноз), проектування результату (прогноз) та планування впливу викладача; конструювання та реалізація процесу професійної підготовки; регулювання та коригування освітнього процесу; підсумковий облік, оцінка отриманих результатів та визначення нових фахових завдань.

Відповідно до такої наукової позиції проектувальна діяльність містить діагностику, прогнозування та планування, будучи при цьому першим етапом вирішення будь-якої педагогічної задачі. На думку О. Дубасенюк, О. Вознюк педагогічна діагностика – процес вивчення зміни стану учасників освітнього процесу, а також самої їхньої діяльності та особистісної взаємодії (Дубасенюк, & Вознюк, 2011). Прогнозування розглядають як процес отримання випереджальної інформації про об'єкт, що спирається на науково обґрунтовані положення та методи (Кабанська, 2011). Прогнозування в освіті як передбачення майбутнього стану об'єкта проектування (освітнього процесу) на основі аналізу соціокультурної ситуації, теорії та практики в сучасній освіті, а також даних діагностики, спрямоване на отримання випереджальної інформації про перспективи розвитку явищ з метою оптимізації змісту, методів, засобів та організаційних форм освітньої діяльності (Кірсанов, 2002).

Технологія здійснення процесу професійної підготовки може розглядатися як сукупність технологій передавання інформації, що послідовно реалізуються, організація різноманітних видів діяльності здобувачів освіти, стимулювання їх активності, регулювання та коригування ходу освітнього процесу, його поточного контролю. Технологія цілепокладання – послідовна взаємопов'язана система дій викладача, спрямована на визначення, формулювання цілей навчання, виховання та розвитку

здобувачів. У контексті технологічного підходу мета – це норма, що надає уявлення про результат або образ бажаного результату. Освітній процес здійснюється як технологія в тому випадку, якщо його мета і результат описуються точно, конкретно, діагностично, операційно. Цілі, за твердженням В. Козакова, є діагностичними, якщо існує строгий, точний опис формованих знань, умінь, властивостей особистості, що дозволяє відрізнити їх від усіх інших; для виявлення знань, умінь, властивостей, які діагностують, є інструмент вимірювання їх сформованості, є шкала їх оцінки (Козаков, 2003). Ціль задана операційно, якщо в її формулюванні є вказівка на засоби досягнення цієї мети. Будь-яка діагностично та операційно задана мета називається завданням. Мета і завдання заняття мають по можливості відображати передбачувані зміни у знаннях здобувачів, у відносинах до світу і до себе, у практичних вміннях і навичках. Ефективність заняття загалом оцінюють насамперед тим, якою мірою вирішені завдання. Технологію формування позитивної мотивації навчально-пізнавальної та інших видів діяльності здобувачів може бути охарактеризовано як систему дій викладача, спрямованих на формування та розвиток цієї мотивації. Усі способи стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності умовно можна розділити на три групи (Клочко, 2012): 1) пов'язані з кращим задоволенням пізнавальної потреби, яка є у кожної особистості, за допомогою продуманої більш ефективної організації навчання; 2) орієнтовані на задоволення інших потреб здобувачів; 3) створені задля забезпечення загальних сприятливих умов перебігу підготовки.

Дотепер у таких наукових галузях як філософія, психологія та педагогіка відсутнє загальноприйняте тлумачення категорії «технологічна компетентність»; для більш глибокого розуміння змісту цієї категорії розглянемо сутність поняття «технологія». У «Глосарії термінів з технологій освіти» (Париж, ЮНЕСКО) це поняття сформульовано як системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, завдання якого – оптимізація форм освіти. Аналіз наукової літератури свідчить, що зміст категорії «технологія» зазнав певної еволюції. Спочатку під технологією мали на увазі мистецтво, ремесло, майстерність у виробничій сфері, пізніше її почали трактувати як науку, що вивчає взаємодію засобів праці та сировини, матеріалів. Нині з інтенсивним розвитком соціальних та інформаційно-комунікаційних технологій у визначенні поняття «технологія» відбувається «зміщення» від індустріальної сфери до людини, суспільства та інформації; тому ми застосовуємо дефініцію тенденція як напрям розвитку явища, яке відбувається у суспільстві під впливом розвитку в інформаційному середовищі, призводять до змін як в характері праці, так і в сфері комунікацій, у структурі виробничих відносин. Означені тенденції стають підґрунтям для переосмислення набутого досвіду в напрямі соціального розвитку людства, надають змогу вбачати та обговорювати кардинальні зміни у соціально-виробничій діяльності людини.

У сучасному тлумаченні поняття «освітня технологія» сприймається як системний метод планування, реалізації й оцінювання результатів усього процесу навчання з урахуванням організації особистісної взаємодії, обліком людських ресурсів та навчально-технологічного середовища. Таким чином, технологічний підхід є концентрованим виразом досягнутого рівня розвитку освітніх процесів у сучасному суспільстві, впровадження досягнень науки у практику, узагальнення та систематизації великого досвіду освітніх інновацій, авторських технологій викладачів-новаторів, результатів психолого-педагогічних досліджень, найважливішим показником високого професіоналізму у освітній діяльності, такий підхід відкриває нові можливості для концептуального та проектного освоєння різних галузей та аспектів освітньої, педагогічної, соціальної дійсності. Технологічний підхід дозволяє: з більшою визначеністю передбачати результати та керувати освітнім процесом, аналізувати та систематизувати на науковій основі наявний практичний досвід та його використання, комплексно вирішувати освітні та соціально-виховні проблеми, забезпечувати сприятливі

умови для формування технологічної компетентності, розвитку особистості, зменшувати ефект впливу несприятливих обставин, оптимально використовувати наявні ресурси, вибирати найефективніші і розробляти нові технології та моделі вирішення виникаючих професійних проблем.

Однією із професійних компетентностей сучасного викладача науковці визначають технологічну компетентність як здатність реалізовувати технології в освітньому процесі навчальних закладів; І. Бухун, Л. Кравченко, розглядають технологічну компетентність як систему креативно-технологічних знань, здібностей і стереотипів інструменталізованої діяльності з перетворення об'єктів (разом із суб'єктом і процесами) соціально-освітньої дійсності (Бухун, & Кравченко, 2020) Л. Тишакова дотримується позиції, що технологічна компетентність містить знання, технологічні вміння та навички, креативно-технологічні здібності, технологізовану рефлексію, професійні якості (Тишакова, 2005, с. 20). Щодо конкретних технологічних умінь, до них віднесено: вміння здійснювати аналіз наявних технологічних ресурсів, вміння проектувати (планувати) діяльність, визначати її цілі, здійснювати організацію та аналіз цієї діяльності, вміння оволодівати власним досвідом через рефлексію, здатність до самовираження, вміння перебудовувати застарілі технології. А. Дяченко пропонує технологічну компетентність вважати складовою цілісної професійно-особистісної структури викладача інтерпретувати її як комплекс умінь проектування освітнього процесу, починаючи з цілепокладання, вибору оптимального та адекватного змісту і способів здійснення професійної діяльності, і завершуючи аналізом та рефлексією відповідності отриманих результатів із запланованим (Дяченко, 2013) Технологічну компетентність майбутніх фахівців В. Оніпко розглядає інтегративною професійно-особистісною якістю, що забезпечує відповідальне використання освітніх і науково-виробничих технологій для вирішення завдань у сфері професійної діяльності (Оніпко, 2012).

Актуальність формування у майбутніх магістрів професійної освіти аграрного профілю технологічної компетентності детерміновано низкою соціально-економічних чинників:

- впровадженням інноваційних технологій у всі сфери життєдіяльності суспільства, безпосередньо в освіту та агропромисловий комплекс України;
- створенням нових високотехнологічних аграрних, переробних та харчових виробництв та секторів економіки передових технологічних укладів;
- негативним впливом окремих аспектів технологічної еволюції на особистість, суспільство та державу;
- зростанням потреби набуття високого рівня технологічних знань в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг.

У процесі вибору технології підготовки майбутніх викладачів професійної освіти нами враховувалися пріоритетність, важливість задач, які будуть вирішуватись у професійній діяльності. Концептуальні ідеї, що визначають зміст підготовки здобувачів освіти у ЗП(ПТ)О аграрного профілю, способи взаємодії суб'єктів освітнього процесу, специфіка діяльності дозволяють визначити типи технологій: соціально-освітні, виробничі та види технологій магістра професійної освіти: освітні (педагогічні), аграрно-виробничі.

Результати проведеного наукового пошуку свідчать, що технологічна компетентність проявляється у здібностях майбутнього фахівця на основі знання форм, методів та засобів діяльності, професійних умінь та особистісних якостей забезпечувати ефективне застосування технологій діяльності під час практики здобувачів освіти у ЗП(ПТ)О аграрного профілю, освоєння нових технологічних процесів, розробки й апробації нових освітніх (педагогічних), аграрно-виробничих технологій, аналіз комплексу різнопланових джерел з проблеми дає змогу виявити значущі аспекти професійної підготовки:

- освітній процес на факультетах (кафедрах) закладів вищої освіти забезпечує підготовку майбутніх фахівців агрономічного профілю переважно до репродуктивної діяльності, здатних вирішувати стандартні, типові професійні завдання;

– спостережено превалювання традиційної лекційно-семінарської організації підготовки, пояснювально-ілюстративних та репродуктивних методів (розповідь – показ – тренування);

– недостатня ефективність виробничої (педагогічної) практики відображена у виконанні переважно ролі спостерігачів, включених у діяльність за інструкцією, ніж викладачів, які здійснюють творчу та управлінську діяльність, що спонукає приймати відповідальні рішення;

– взаємодія професорсько-викладацького складу факультетів (кафедр) закладів вищої педагогічної освіти із роботодавцями проходить часто несистемно.

Зазначене зумовлює необхідність модернізації професійної педагогічної підготовки в закладах професійної освіти з метою формування в майбутніх фахівців технологічної компетентності.

Нам імпонує позиція Міжнародної асоціації технологічної освіти (ІТЕА), яка представляє структуру технологічної компетентності особистості трьома складниками:

- знання технологічних понять та принципів, основ та шляхів розвитку технології;
- процеси проектування та використання технологічних систем та управління ними;
- зміст підготовки (типи систем – біологічних, технічних, хімічних, інформаційних, фізичних) (*Technological literacy*, 2006).

Технологічний потенціал професійної підготовки магістрів професійної освіти спеціалізації Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології міститься у змісті та способах засвоєння здобувачами навчального матеріалу, які співвідносяться із проблемами професійної діяльності з урахуванням завдань галузі агрономії (розуміти основні біологічні та агротехнологічні правила і теорії, пов'язані з вирощуванням сільськогосподарських та інших рослин, вирощувати, розмножувати сільськогосподарські культури та здійснювати технологічні операції з первинної переробки і зберігання продукції; застосовувати в процесах виробництва, переробки і зберігання новітні прийоми, заходи, засоби для отримання високоякісної, екологічно безпечної, ринково привабливої сільськогосподарської продукції) та у практичній спрямованості професійної підготовки; у наявності навчально-матеріальної бази та великого досвіду, накопиченого у вищій аграрній школі для підготовки фахівців за визначений термін; у спроможності сформувати у майбутніх викладачів професійної освіти за спеціалізацією Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології ціннісних професійно-особистісних якостей (цілеспрямованість, ініціативність, відповідальність, самостійність, дисциплінованість, здатність генерувати нові ідеї та знаходити нестандартні рішення, спрямованість на підвищення якості власної діяльності у сфері професії, готовність адаптуватися в нових умовах, здатність до рефлексії). У цьому зв'язку професійна підготовка може розглядатися, з одного боку, як підготовка високоякісних кадрів викладачів професійної освіти, з іншого – як ефективний засіб формування технологічної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю.

Теоретична складова технологічної компетентності виявляється у сформованості професійних знань щодо цілей, засобів, компонентів освітнього процесу, розуміння важливості добирати та впроваджувати соціально-освітні технології з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти та специфіки аграрної галузі. Практична складова охоплює уміння проектувати освітній процес із погляду найбільшої оптимальності, спрямовані на досягнення запланованого результату; співвідносити методи, засоби і технології з цілями навчання й індивідуальними особливостями суб'єктів навчання. Названі компоненти технологічної компетентності майбутнього викладача професійної освіти поступово формуються в процесі опанування освітніх компонентів професійно-практичного циклу, але для узагальнення, поглиблення знань щодо педагогічних технологій та вдосконалення вмінь їхнього практичного застосування майбутнім фахівцям необхідно вивчати узагальнювальні, інтегративні дисципліни. Однією з таких є дисципліна «Інноваційні технології в професійній освіті», яка сприяє

засвоєнню здобувачами вищої освіти системи теоретичних знань про сучасні освітні технології, критеріями доцільності їх застосування в конкретних професійних ситуаціях, можливості їх використання в подальшій практичній діяльності майбутніми викладачами професійної освіти, розвиток умінь професійної творчості, пошуку власної освітньої технології, професійної самоідентифікації та власного саморозвитку майбутнього фахівця.

Висновки. Отже, аналізуючи сутність технологічної компетентності майбутніх викладачів професійної освіти, доходимо висновку, що це – логічне поєднання теоретичних знань, способів організації освітнього процесу у закладах професійної освіти і практичних умінь застосовувати спроектовану освітню роботу, аналізувати і оцінювати результати. Технологізація освітнього процесу – сучасна тенденція розвитку сучасної професійної освіти, методологічна основа трансформації професійної освіти з галузі Агронімія, що сприяє підвищенню ефективності процесу професійної підготовки магістрів професійної освіти спеціалізації (Аграрне виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та харчові технології); зrealізована у соціально-освітніх, виробничих типах технологій та освітніх (педагогічних), аграрно-виробничих видах технологій магістра професійної освіти; відображена у змісті та способах засвоєння здобувачами навчальної інформації, що дозволяє сформувати технологічну компетентність здобувачів вищої освіти як логічне поєднання теоретичних знань, способів організації освітнього процесу в закладах професійної освіти і практичних умінь застосовувати спроектовану освітню роботу, аналізувати й оцінювати результати підготовки.

Подальші наукові розвідки шляхів розв'язання проблеми технологізації професійної освіти сприятимуть акцентуації уваги учасників освітнього процесу на такому важливому аспекті підготовки майбутніх фахівців як розвиток міждисциплінарного синтезу, що охоплює вміння оптимально проектувати освітній процес, спрямовані на досягнення запланованого результату.

ЛІТЕРАТУРА

- Сисоєва, С. О. (2001). Вектор розвитку особистості у постіндустріальному суспільстві. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, 1, 32-41.
- Бондар, С. (2007). Термінологічний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» у педагогіці: сутність та структура. *Освіта і управління*, 10(2), 82-90.
- Бухун, І., & Кравченко, Л. (2020). Технологічна компетентність здобувачів вищої освіти як проблема педагогічної науки і практики. *Українська професійна освіта*, 7, 115-122.
- Дубасенюк, О.А., & Вознюк, О.В. (2011). Діагностичний підхід як важлива умова професійної позиції вчителя. В *Методичні основи діагностики академічної обдарованості учнів (з урахуванням специфіки освітньої галузі):* Матеріали науково-практичного семінару (с. 74-81). Київ.
- Дяченко, А. (2013). Теоретичний аналіз поняття «технологічна компетентність педагога». *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 8(2), 53-59.
- Кабанська, О. С. (2011). Обґрунтування технології формування педагогічного прогнозування майбутніх учителів й аналіз результатів її впровадження. *Теорія та методика навчання та виховання*, 28, 67-75. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/znrkhnpu_ttmniv_2011_28_11.
- Киричук, В. О., Неділько, В. П., Руденко, С. А., Прашко, О. В., Смотрін, В. О., Мельник, М. Ю. ... Давидова, М. О. (2014). *Технології проектування в практиці роботи загальноосвітнього навчального закладу: теоретико-практичний аспект*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України.
- Кірсанов, В. (2002). *Психолого-педагогічна діагностика*. Київ: Альтерпрес.
- Клочко, В. І. (2012). *Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей*. Вінниця: ВНТУ.

- Коберник, О. (2012). Сутнісна характеристика проектування педагогічного процесу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2, 101-109.
- Козаков, В. А. (Ред.). (2003). *Психологія діяльності та навчальний менеджмент*. Київ: КНЕУ.
- Манькусь, І. В., Недбаєвська, Л. С., Дармосюк, В. М., & Дінжос, Р. В. (2020). Технологічна компетентність майбутнього викладача природничо-математичних дисциплін як складова його професійної підготовки. *Фізико-математична освіта*, 1(23), 76-82.
- Нагорна, Н. О. (2021). *Формування проєктно-технологічної компетентності майбутніх учителів трудового навчання у процесі вивчення основ проєктування і моделювання*. (Дис. канд. наук). Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Полтава.
- Овчарук, О. В. (Ред.). (2004). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики*. Київ: К.І.С.
- Оніпко, В. (2012). Технологічні основи процесу підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін до професійної діяльності у профільній школі. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 5(1), 125-132. Взято з https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2012/5_1/visnuk_19.pdf.
- Тишакова, Л. Т. (2005). *Формування технологічної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови*. (Дис. канд. наук). Луганськ.
- Хаялиева, С. З. (2012). Технологическая компетентность как составляющая профессиональной компетентности будущих инженеров-педагогов. *Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета*, 34, 116-119.
- Чошинов, М. П. (1997). Дидактическое конструирование гибкой технологии обучения. *Педагогика*, 2, 21-27.
- Technological literacy for all: A rationale and structure for the study of technology* (2006). Reston: International technology education association. Retrieved from <https://www.iteea.org/File.aspx?id=42633>.

REFERENCES

- Bondar, С. (2007). Terminolohichniy analiz poniat «kompetentsiia» i «kompetentnist» u pedahohitsi: sutnist ta struktura [Terminological analysis of the concepts of «competence» and «competence» in pedagogy: essence and structure]. *Education and management*, 10(2), 82-90 [in Ukrainian].
- Bukhun, I., & Kravchenko, L. (2020). Tekhnolohichna kompetentnist zdobuvachiv vyshchoi osvity yak problema pedahohichnoi nauky i praktyky [Technological competence of students of higher education as a problem of pedagogical science and practice]. *Ukrainian professional education*, 7, 115-122 [in Ukrainian].
- Choshonov, M. P. (1997). Didakticheskoe konctruirovanie gibkoi texnologi obucheniia [Didactic design of flexible learning technology]. *Pedagogy*, 2, 21-27 [in Russian].
- Cycoieva, С. О. (2001). Vektor rozvytku osobystosti u postindustrialnomu cucpilstvi [Vector of personality development in post-industrial society]. *Continuing professional education: Theory and Practice*, 1, 32-41 [in Ukrainian].
- Diachenko, A. (2013). Teoretychnyi analiz poniattia «tekhnolohichna kompetentnist pedahoha» [Theoretical analysis of the concept of «technological competence of the teacher»]. *Problems of Modern Teacher Training*, 8(2), 53-59 [in Ukrainian].
- Dubaseniuk, O.A., & Vozniuk, O.V. (2011). Diahnostychnyi pidkhid yak vazhlyva umova profesiinoi pozytsii vchytelia [Diagnostic approach as an important condition of the teacher's professional position]. In *Methodological bases for diagnosing students' academic giftedness (taking into account the specifics of the educational field): Proceedings of the scientific and practical seminar* (pp. 74-81). Kyiv [in Ukrainian].
- Kabanska, O. S. (2011). Obruntuvannia tekhnolohii formuvannia pedahohichnoho prohnouzuvannia maibutnikh uchyteliv y analiz rezultativ yii vprovadzhennia [Justification

- of the technology of formation of pedagogical forecasting of future teachers and analysis of the results of its implementation]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia [Theory and methods of teaching and education]*, 28, 67-75. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ttmniv_2011_28_11 [in Ukrainian].
- Khaialyeva, S. Z. (2012). Tekhnolohycheskaia kompetentnost kak sostavliaiushchaia professyonalnoi kompetentnosti budushchykh ynzhenrov-pedahohov [Technological competence as a component of professional competence of future engineers-pedagogues]. *Uchenye zapysky Krymskoho ynzhenerno-pedahohycheskoho unyversyteta [Scientific notes of the Crimean Engineering and Pedagogical University]*, 34, 116-119 [in Russian].
- Kirsanov, V. (2002). *Psykholoho-pedahohichna diahnostyka [Psychological and pedagogical diagnosis]*. Kyiv: Alterpres [in Ukrainian].
- Klochko, V. I. (2012). *Formuvannia motyvatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv tekhnichnykh spetsialnosti [Formation of motivation for educational and cognitive activity of students of technical specialties]*. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].
- Kobernyk, O. (2012). Sutnisna kharakterystyka proektuvannia pedahohichnoho protsesu [An essential characteristic of the design of the pedagogical process]. *Collection of Scientific Papers of Uman State Pedagogical University*, 2, 101-109 [in Ukrainian].
- Kozakov, V. A. (Ed.). (2003). *Psykholohiia diialnosti ta navchalnyi menezhment [Psychology of activity and educational management]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
- Kyrychuk, V. O., Nedilko, V. P., Rudenko, S. A., Prashko, O. V., Smotrin, V. O., Melnyk, M. Yu. ... Davydova, M. O. (2014). *Tekhnolohii proektuvannia v praktytsi roboty zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu: teoretyko-praktychnyi aspekt [Design technologies in the practice of work of a general educational institution: theoretical and practical aspect]*. Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
- Mankus, I. V., Nedbaievska, L. S., Darmosiuk, V. M., & Dinzhos, R. V. (2020). Tekhnolohichna kompetentnist maibutnoho vykladacha pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin yak skladova yoho profesiinoi pidhotovky [Technological competence of the future teacher of natural and mathematical disciplines as a component of his professional training]. *Physical and Mathematical Education*, 1(23), 76-82 [in Ukrainian].
- Nahorna, N. O. (2021). *Formuvannia proiektno-tekhnolohichnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv trudovoho navchannia u protsesi vyvchennia osnov proiektuvannia i modeliuvannia [Formation of project-technological competence of future teachers of labor education in the process of studying the basics of design and modeling]*. (PhD diss.). Poltavskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni V. H. Korolenka, Poltava [in Ukrainian].
- Onipko, V. (2012). Tekhnolohichni osnovy protsesu pidhotovky maibutnoho vchytelia pryrodnychykh dystsyplin do profesiinoi diialnosti u profilnii shkoli [Technological foundations of the process of preparing a future science teacher for professional activity in a specialized school]. *Problems of Modern Teacher Training*. 5(1), 125-132. Retrieved from https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2012/5_1/visnuk_19.pdf [in Ukrainian].
- Ovcharuk, O. V. (Red.). (2004). *Kompetentnicnyi pidkhid u suchasnyy osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy: biblioteka z osvithoi polityky [Competency approach in student education: world experience and Ukrainian perspectives: library of educational policy]*. Kyiv: K.I.C. [in Ukrainian].
- Technological literacy for all: A rationale and structure for the study of technology* (2006). Reston: International technology education association. Retrieved from <https://www.iteea.org/File.aspx?id=42633>.
- Tyshakova, L. T. (2005). *Formuvannia tekhnolohichnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy [Formation of technological competence of the future foreign language teacher]*. (PhD diss.). Luhansk [in Ukrainian].

THE EDUCATIONAL PROCESS TECHNOLOGIZATION AS AN OBJECTIVE TREND IN MODERN VOCATIONAL EDUCATION DEVELOPMENT

Valentyna Onipko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Civil Engineering and Vocational Education;
Poltava State Agrarian University;

Tatiana Yaprynets,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Civil Engineering and Vocational Education;
Poltava State Agrarian University;

Anton Kelemesh,

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Agricultural Engineering and Road Transport;
Poltava State Agrarian University

The article reveals the peculiarities of the technological approach application in the course of vocational education master training; theoretical aspects of the technology of the educational process as an objective trend in the development of modern vocational education are considered. The technological potential of vocational education master training with specialization (Agricultural production, processing of agricultural products and food technologies) is substantiated. It is reflected in the content and methods of acquiring educational information. The types of technologies are determined: socio-educational, industrial and types of technologies of the master of vocational education: educational (pedagogical), agricultural and industrial.

The main advantages of the technological approach as a methodological basis for the transformation of professional education in the field of Agronomy, which allows for the formation of technological competence of higher education students, have been studied, and such competence has been interpreted as a logical combination of theoretical knowledge, ways of organizing the educational process in vocational education institutions and practical skills to apply for the planned educational work, analyze and evaluate training results.

The theoretical component of technological competence is determined. It is displayed in the formation of professional knowledge regarding the goals, means, and components of the pedagogical process, understanding the importance of selecting and implementing pedagogical technologies taking into account students' characteristics and the specifics of the agricultural industry. The practical component, which includes the ability to optimally design the pedagogical process, aimed at achieving the planned result (correlation of methods, means, and technologies with the learning goals and individual characteristics of the training subjects) is revealed.

Conclusions are made regarding the fact that technological competence provides positive dynamics of the levels of professional competence of both the student and the head of the educational program and the head of the educational institution, which gives grounds for the statement about the success of the educational institution's life activities, its competitiveness, which can be ensured by using the technologies of the project management, technologization of the process of training future masters of professional education for the innovative development of educational institutions in a constantly changing educational environment.

Keywords: *master of vocational education, vocational training, trend, technological approach, technological competence, technologization of the educational process.*

Надійшла до редакції 16.02.2022 р.

УДК 37.016:008:7:37.091.33

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275540>

ORCID 0000-0003-0192-2915

ORCID 0000-0002-6228-6695

ПРАКТИЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГАЛУЗІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Олександр Лук'яненко,

доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри культурології;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Костянтин Крепак,

доцент кафедри музичного мистецтва та хореографії;
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Дослідження покликане розкрити специфіку практичного компонента професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарної галузі під час вивчення історії музичного мистецтва. Акцент зроблено на вивченні першого блоку – історії музики первісності, одного з маловивчених та контраверсійних компонентів предметів мистецтвознавчого й культурологічного циклів. У статті проведено аналіз основних теорій походження музики та запропоновано варіанти побудови практичної частини дисциплін з ілюструванням кожного наукового пояснення відповідними аудіовізуальними матеріалами.

Автори аналізують методика створення і практичного застосування власної аудіотеки студента, яка може використовуватися під час опанування історії музики у первісну добу. У статті трактується погляд на роль життя в середовищі первісного шуму; визначаються шляхи вивчення здобувачами освіти тлумачення звуку для людини первісності, зокрема, не з позиції «приємний-неприємний звук», а з позиції відтворюваності мелодії та ритму. Дослідження пропонує низку практичних вправ для того, аби студентові стала зрозумілою симетрія звукового ряду, який людина первісності створювала, копіюючи звуки тварин, є наслідком не лише симетрії звуків тварин, але й прямої геометричної симетрії світу природи. Наукова розвідка формує набір вправ, котрі допомагають студентові одночасно із визначенням уніфікованості темпоритмів природи, що вплинули на формування музики первісності, отримати розуміння наявності варіативності у, здавалося б, монолітному механічному світові живого.

Охарактеризовано практику залучення в освітньому процесі аудіовізуальних джерел, акцентовано увагу на евристичній моделі навчання, що вимагає від здобувачів освіти постійної пошукової діяльності та визначення власної траєкторії освітньо-наукового та професійного розвитку. Запропоновано практичні заняття, котрі стимулюють студента оволодіти сучасними методами дослідження та діджитал-знаряддями в галузі культури і мистецтва, майбутньої професії. Це дозволить закріпити наявні й розвинути нові професійні вміння та навички роботи в постійно змінному цифровому середовищі з урахуванням сталого розвитку та традиційних методик наукового пошуку.

Ключові слова: підготовка фахівця-гуманітарія, історія музики, історія мистецтв, первісність, методика, практичний компонент.

Постановка проблеми. Вивчення історії музики у контекстах світової та української культури, а також у якості окремого освітнього компоненту здобувачами вищої освіти немистецького спрямування є одним із прикладів того, як вузькопрофесійне знання переходить у категорію загального. У ході цієї роботи важливо побудувати викладання, аби воно не переходило в профанацію і не зводилося до конспектування та тлумачення термінів і понять. Зазвичай історія музики, окрім, власне, підготовки музикантів, стає частиною освітніх програм мистецьких спеціальностей шифру 02 (наприклад, 026 Сценічне мистецтво – передбачено ПР13 Стандарту вищої освіти «Знати основні етапи (епохи, стилі, напрямки) у розвитку театру, літератури, образотворчого мистецтва, музики, кіно; основні факти про видатних особистостей у сфері мистецтва; класифікувати види та жанри сценічного мистецтва») (*Стандарт вищої освіти*, 2021). Однак, зустрічається і в складі великих блоків дисциплін для студентів гуманітарних спеціальностей (наприклад, 034 Культурологія, освітні компоненти «Історія світової культури», «Історія української культури», «Основи мистецького аналізу та експертної оцінки культурних об'єктів») (*Освітньо-професійна програма «Культурологія»*, 2022), де передбачене ознайомлення із тенденціями розвитку різних видів мистецтва. Або ж навіть є невід'ємною частиною освітньої програми «Історія мистецтв» гуманітарної спеціальності 032 Історія та археологія на історичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Саме тому актуальність розвитку методичного арсеналу, який допоміг би уводити в світ музики фахівців без відповідної профільної підготовки, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пріоритети методики викладання художньої культури в освітніх навчальних закладах досліджували А. Уліщенко та О. Щолокова. Формування естетичного ставлення до мистецтва в процесі вивчення художньої культури було предметом досліджень Л. Аристової, Н. Миропольської. Педагогічні засади музично-теоретичної підготовки вчителів музики знайшли своє відображення в публікаціях В. Юрчак, Р. Ескіної, О. Олексюк, Н. Філіпчук та О. Ростовського, проте вони переважно присвячені роботі з майбутніми музикантами та вчителями музики, не розкриваючи специфіки роботи зі здобувачами освіти іншого спрямування, у тому числі мистецького (хореографія, образотворче чи сценічне мистецтво тощо).

Мета статті полягає в тому, щоб розкрити специфіку практичного компонента професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарної галузі під час вивчення історії музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Музика з'являється на освітньому горизонті гуманітарія чи не з першим освітнім компонентом, бо супроводжує людину з найдавнішого етапу її існування. Саме з епохи первісності починається знайомство з азами музики, тому на перших заняттях зі студентами слід сформуванню уявлення про музику як вид мистецтва. Історики культури первісності дають доволі структуровані теорії походження музики:

- теорія К. Валлашека про народження музики у зв'язку з танцем на основі ритму;
- ідея К. Бюхера про формування музики в результаті трудової діяльності людини під час узгоджених колективних фізичних дій у ритмізації процесу спільної праці (як приклад, жінки ритмічно заколисували дітей, пастухи гучно трубили, скликаючи у долині худобу, знахарі використовували монотонні мелодії для супроводу магічних обрядів тощо);

- теорія Ч. Дарвіна про звуко-інтонаційне суперництво під час шлюбних ігор самців тощо). Методика практичної роботи зі студентами повинна проілюструвати специфіку звучання та побудови перших музичних інструментів, виявити закономірності імітації ними звуків світу природи, продемонструвати значення голосу людини у розвитку аудіального мистецтва;

- «емоційні теорії» Ж-Ж. Руссо та Г. Спенсера шукають витоки музики в необхідності оприсутнення звуком почуттів туги чи захоплення у стані піднесеності чи

занепаду, що згодом привело до відділення мови від музики та використання інструментів для посилення впливу останньої;

– теорія К. Штумпфа та В. Гошовського виводить витoki музики раніше за появу самої мови у якості нелінгвістичного засобу артикуляції (Клещуков, 2021).

На основі цих теорій можливо побудувати практичну частину заняття, ілюструючи кожен з них відповідними аудіовізуальними матеріалами з мережі Інтернет та особистого архіву викладача. Одним із фундаментальних є просвітницький аудіальний проєкт «A History of Music». Він має 6 блоків («Before Music», «The Evolution of Song», «Musilanguage», «A Million Years of Music», «Symmetry and Other Reflections», «Prehistoric Music»). Проєкт представляє собою медіа, що поєднує зображення, відтворення звуків природи чи музичних інструментів та коментар. Закадровий коментар зорієнтовано на наукову базу, зокрема, дослідження антропологів та мистецтвознавців (Healy, & McNally, & Ruxton, 2013).

Викладач спроможний забезпечити власну аудіотеку, яку може використовувати під час викладання історії музики в первісну добу, орієнтуючись на подібні підкасти. Головні орієнтири мають допомогти проілюструвати еволюцію походження звуку у житті людини: від природнього до штучного. З іншого боку, це гарна основа для формування пакету індивідуального завдання для самостійної роботи чи проєкту з теми або модуля. Студент має проаналізувати, як міг би звучати цей світ до появи людини і штучного звуку. Це вимагає усвідомлення того, чим є звук і наше сприйняття, що штовхає до есеїстичних роздумів на тему давньої філософської загадки: «Чи чути звук падаючого дерева в лісі, якщо поруч нікого немає?». А, відповідно, і чим була музика, якщо її до того не чули? Студент має відчувати себе у середовищі первісного шуму і зрозуміти, що слово «шум» найперше не мало того негативного контексту, який нерідко це слово має нині. Для цього використовуємо аудіальну підбірку природніх звуків у контрасті з тишею, яка й допомагає побачити первісну музику як результат нашої взаємодії зі світом природи, навіть якщо ми вже уявляємо звук лише як електромагнітні хвилі. Музика повинна відчуватися студентом у наслідуванні звучання природніх явищ і мінералів, потоків річок, виверження вулканів, зливів. Як орієнтири для пошуку можна запропонувати вже готові підбірки звуків природи на різних платформах. Так, AppleMusic має значний плей-лист під назвою «Nature Sounds». Здобувач може забезпечити себе матеріалом по блоках «Звук океанських хвиль», «Дощі та зима», «Звуки зими», «Звуки води», «Звуки дощу», «Звуки водоспадів» тощо. Сервіс Spotify пропонує схожий плей-лист зі 126 пісень, об'єднаних у тематику «Sounds of birds, rain, and jungle ambience».

На протизагагу зазначеному вище варто зібрати «звуки умовної тиші», як приклад. Звук здавалося б безжиттєвої пустелі. І потім – звуковий вибух океану, з якого починається звук живих організмів, як згодом завойовують суходіл та повітря. Такий набір звуків включатиме записи пісень китів, голоси дельфінів, звук повітряних бульбашок у товщі води, що згодом можуть перемішуватися із сюрчанням коників, записами дикої природи екваторіальних широт та савани, з ревінням отар буйволів, рокотом левів та павіанів, співом птахів. Варто продемонструвати, що, здавалося б, хаотичний розподіл природніх звуків стає впорядкованим у загальній симфонії природи. Відповідні тематичні пошуки можуть бути доповнені цільовими запитами в Google, що дають достатньо розлогу базу для вибору звуків природи, як от – виверження вулканів на сайті Університету Штату Орегон (Volcano Sound during eruption) чи аудіовізуальні записи африканської пустелі (African desert sound effects library). Зауважимо, що існує ціла підбірка медіафайлів, які можна використовувати у ході практичних занять такого плану, котрі належать Michael Ghelfi Studios – записи крижаної тундри (Frozen Tundra) або тропічних боліт (Tropical Swamp).

Студент мусить відчувати динаміку змін, що відбулася у звуках природи під час еволюції. Варто наголосити на появі ритму та тональності, що міняються не випадково, а цілком логічно, підпорядковуючись законам методики на відміну від звуків, породжених у

лоні світу природних елементів – води, мінералів, повітря та вогню. Це пульсуючі тони, яким властива симетрія та повторюваність. Здобувачі освіти мають відчутти, що це дозволить у подальшому зробити запис, вивести з категорії «шумів природи», надати цим звукам передбачуваного математичного і графічного вираження й можливості відтворення. Маючи таку підбірку, можна запропонувати практичне завдання, що покаже перші кроки у музичному мистецтві людини первісності; воно полягатиме в звуконаслідуванні з використанням принципу копіювання ритму насвистуванням, наспівуванням, притупуванням чи плесканням у долоні. Це продемонструє тлумачення звуку для людини первісності не з позиції «приємний-неприємний звук», а з позиції відтворюваності мелодії та ритму. Як приклад, є гра із шумонаслідування дощу групою людей трісканням пальцями, плесканням у долоні, гупанням по коліна і тупанням ногами в підлогу в залежності від того, яку динаміку дощу хочуть показати – від накрапання до зливи з громом. Однак, це лише умовний варіант, бо звук дощу може бути приємним, але важко наслідуваним. Це має бути озвученим під час тлумачення процесу переходу звуків природи в первісну музику: якщо простукати його ритм можна доволі умовно, то наспівати «мелодію дощу» видається проблематичним.

Схожу вправу можна провести зі звуками, ще важкими для наслідування, але тими, що оточували людину первісності й продовжують зачаровувати нас нині – звуками мінералів. Вони абсолютно неперсоніфіковані. Це може бути звук піску, що сиплеться чи каміння, яке падає з висоти скелі. Така колекція «геологічної музики» може доповнюватися звуками у печерах, породженими свистом вітру чи капанням води. Вони – мелодії вічності, які супроводжували митців від найдавніших часів до сьогодення.

Окремий пункт у питанні відчуття еволюції музики – це звуконаслідування тваринного світу, який, безперечно, ближчий до людини в питанні єдності звуку та руху, звуку та наміру звуковидобування, а, одночасно із цим, є чимось первісним і чужим нашому єству. Студент мусить зафіксувати той факт, що первісна музика стає виключно внутрішнім актом, персоналізованим розумінням звуку, народженого у лоні чогось дикого, інстинктивного. Робота з банком даних звуків дикої природи має наметі породити розуміння, що первісна музика в ритміці голосу й руху стає першим варіантом об'єктивного вираження суб'єктивного розуміння навколишнього середовища – як реальне медитативне заглиблення в сутність «полотна природи».

Симетрія звукового ряду, який людина первісності створювала, копіюючи звуки тварин, є наслідком не лише симетрії звуків тварин, але й прямої геометричної симетрії світу природи. Студент може виконати практичне завдання з унаочнення руху та темпу в живій природі з його повторюваністю та симетричністю, вдаючись до аналізу ритмів життя тварин. Це продемонструє, яким насправді довгим та глибоким був процес еволюції музики, що пройшов тривалий період акумуляції знання про динаміку й повторюваність природного до відтворення в грі на штучному інструменті. Свідчення цьому – в хрестоматійному законі чисел Фібоначчі, теорії золотого розтину, в симетричності структурних елементів тіл тварин, розташованих відносно центральної осі тощо. Студент може графічно зобразити цю симетрію та ритміку живого тіла на прикладі метеликів чи гусені, змії чи бджоли. Ця вправа допоможе прослідкувати те, як ритм, продукований людиною первісності в ранній музиці, став вираженням у часі симетрії фізичного єства. Ця симетрія, властива не лише рухові самого тіла, була спостережена людиною первісності під час полювання, коли мисливці фіксували здатність тварини-жертви помічати і точно передбачати рух протилежної сторони, що могло мати ключове значення для визначення результату обох взаємодій хижак-жертва. Такі стрибки є основою мелодій магічних наспівів перед полюванням аборигенів.

У площині «тваринного звуку» не можна оминати і вправи з пульсом. Серцебиття людини і тварини – дикої чи одомашненої – яскравий приклад ритміки, котра лягла в основу первісної музики, особливо відобразившись у техніці гри на ударних інструментах. Графічне зображення власного пульсу студентом, виміряного за допомогою сучасних гаджетів, таких як AppleWatch, є унаочненням лінії ритму, котра має одночасно точку

акценту, а від неї розходяться в різні сторони симетричні хвилі в минуле і майбутнє. Точнісінько таку циклічність, яка кодується в повторюваності головної теми та варіативності побічної партії в музичній формі пізніших часів, демонструють ритми життя живих організмів. Народження, життя та смерть мають чітку умовно уніфіковану хронологічну тривалість від клітини, яку, звісно, людина первісності не могла спостерігати, до мегатварин льодовикового періоду. Студент у якості додаткового завдання, що допоможе віднайти природне джерело ритміки в музиці, повинен знайти інші приклади такої повторюваності. Серед них можуть бути звуки та вібрації органів тіла, чергування періодів сну та пробудження. Таким чином, має формуватися розуміння того, що музика має джерело набагато давніше й глибше, ніж матеріальна культура давніх цивілізацій Сходу з усталеними оркестрами музичних інструментів.

Мета подібних вправ – показати студентові, що людська музика в добу первісності, скоріше за все, вкладалася в систему природніх ритмів, не вибиваючись із того, що могла почути й відчути людина первісності в навколишньому світі – уповільнення до найбільш повільного і прискорення до найбільш швидкого в світі звуків природи. Це стане видно в тому, що для доісторичної людини з'явилася межа, за якою перестали розуміти набір звуків як музику тоді, коли вони стають занадто повільними і втрачають циклічний ритмічний зміст. Це можна проілюструвати на основі уже запропонованої раніше гри у копіювання власного серцебиття, коли воно спочатку імітації цілком походить на біт до музичного твору, а з його уповільнення радше нагадує просто звуки, котрі втрачають значення зі збільшенням пауз або ж їхньої повною нівеляцією, втратою суб'єктивної вартості кожного окремого тону. Науково-практичним підтвердженням цього є сучасна шкала темпів у музиці, що позначає частоту чергування долей і тактів, таким чином визначаючи смисловий зміст музичних фраз. Так, наразі найповільнішим у виконанні вважається темп *largissimo* («занадто повільно») із частотою 31-39 ударів за хвилину, а найшвидшим – *prestissimo* («швидко в найвищій мірі, ще швидше за *presto*»), що дорівнює 192-208 ударів за хвилину.

Це, по суті, і є та природна межа, після якої звуковий ряд у нашій свідомості втрачає фразовість і перетворюється на щось однотипне й гучне. Для ілюстрації цього студенти можуть працювати в парах, малюючи графічні схеми різних темпів звуків живої природи з використанням метроному. Мета – прослідкувати, доки візуалізація звуків та темпу буде мати гармонійний вигляд та одночасно приємно впливатиме на слух. У певний момент навколишній світ перестане пропонувати свої зразки занадто швидкого руху звуку, що й буде сигналом втрати мелодійності. Окремі види тварин мають природні ритми, котрі не вкладаються в нашу систему звукосприйняття. Скажімо, у колібрі серце б'ється зі швидкістю до 600 ударів за хвилину в стані спокою і понад одну тисячу ударів під час польоту, а етрусська землерийка має чи не найшвидше серцебиття у 1511 ударів за хвилину. Найповільнішими вважаються бабак у стані гібернації з 5 ударами за хвилину та синій кит з 8-10 ударами серця за хвилину (*Heart rates of animals*). Студенти можуть провести практичні розрахунки, намагаючись пропорційно звести ритміку серцебиття тварини до пульсу людини та побачити, що в межах співвідношення те, що колись було чутно як один звук, набуватиме ознак фраз. Схожа місія у вправ, пов'язаних із уповільненням щебету птахів і намаганням відтворити їхню мелодію за допомогою графіки, щоб побачити прихований рух; тотожно виглядає практичне завдання з фіксацією ритміки співу китів, що нагадує довгий звук сирени над порожнечою, однак, не позбавлений мелодійності.

Мета полягає в подальшому порівнянні графічної схеми з урахуванням пропорції швидкості серцебиття і співу, які виглядатимуть тотожними за умови приведення до «спільного знаменника». Пришвидшення співу китів робить його аналогією пташиного щебету і, навпаки, уповільнення пташиних трелей дає мелодію, схожу на голоси найбільших морських ссавців. Таке завдання має проілюструвати студентам єдність «гармонії природи», наявність того, що умовно можна назвати «базовим кодом» музики, властивим у тому числі й людині, бо ці темпи й ритми, ця симетрія звуку стане основою і

людського музичного мистецтва. Це тісно переплітається з філософією перцептивного теперішнього часу – моменту, який усвідомлюється як теперішнє (White, 2020); часу, що може бути різним не лише для представників одного виду, але й для різних істот. Робота з філософським есе на цю тематику в курсі історії музики може показати, яким чином людина почала сприймати «чуже теперішнє» – час великих тварин льодовиків, малих істот лісів, жителів глибин та піднебесся. Це відобразилося в різноманітності мелодики та темпів, у яскравості тем первісної музики, що багато в чому копіювала світ природи неприховано. Існування перцептивного теперішнього у відчутті звуку відобразилося й на запасі звукової інформації зі змінною тривалістю, і на інформаційній ємності почутого й побаченого, і великій ролі семантичного компоненту інформації.

Продовженням таких практичних вправ може бути запис ритміки власної ходи й бігу, які потім отримують графічне відображення і, відповідно, можуть слугувати природними зразками нормального темпоритму музики, котрий здатна відтворити й відрізнити людина, яка ще не має штучних інструментів, і, тим паче, комп'ютерної техніки, що продукує сотні й тисячі звуків за хвилину. Це дозволяє зрозуміти появу такого явища як ритм, що визначається як чергування та співвідношення сильних і слабких долей та акцентів – як удари людського серця, як чергування кроків під час ходіння. Таким чином, студент наочно побачить, що часова організація послідовності та групування тривалості звуків і пауз, яка не є залежною від їхньої висоти, народилася з природного циклу звуків живого організму – часто власного. Саме тому ми й продовжуємо комбінувати почуті звуки за аналогією у блоки, де є сильні та слабкі долі. І такою, здебільшого, є система, народжена з копіювання серцебиття організацією музичного ритму – простий дводольний метр, де акцент у мелодії припадає на першу долю. Практичним завданням тут може бути віднайдення природних звуків, що підпадають під класичну графічну решітку подвійних метрів (2/2, 2/4, 6/8, 4/4), причому студент має знайти різноманітність у світі природи, яка змогла подарувати відносно помірний музичний метр *alla breve* (2/2=4/4) до швидких метрів (до 12/8 включно). Все лежить у площині музикознавства, бо, як зауважував Артур Онеггер, «музика – це геометрія, що рухається в часі» (Онеггер, 1963).

Одночасно із визначенням уніфікованості темпоритмів природи, що вплинули на формування музики первісності, студенти мають отримати розуміння про наявність варіативності у, здавалося б, монолітному механічному світові живого (Brinck, 2008). Це вплине на поняття авторства та унікальності мелодії, коли справа дійде до аналізу професійної музики й композиції.

Висновки. Запропоновані у розвідці специфічні практичні вправи професійної підготовки фахівця гуманітарної галузі в розрізі освітнього компоненту, що включає теми з історії музики, в умовах сучасної динамічної моделі університетської освіти є прикладами творчого методичного поступу. Репродукція знання про музику як вид мистецтва, походження музики, перші музичні інструменти, імітацію, значення голосу людини в розвитку музичного мистецтва заступається постійною евристикою, що характеризується крос-предметністю. Студенти-гуманітарії стають спів-дослідниками в суміжних галузях знання і перехреснують дослідження з представниками природничих та фізико-математичних наук у площині вивчення історії звуку, що стане музикою. Зміст такого практичного складника професійної підготовки істориків, культурологів та митців формується з урахуванням потреб стандартів вищої освіти, які вимагають оволодіння реальними професійними компетентностями в галузі.

ЛІТЕРАТУРА

- Клещуков, В. П. (2021). *Танцювальність як чинник жанрово-стилістичної еволюції академічного музичного мистецтва*. (Дис. канд. наук). Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової, Одеса.
- Онеггер, А. Я. (1963). *Я – композитор!* Ленинград: Музгиз.

- Освітньо-професійна програма «Культурологія» першого бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 034 Культурологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.* (2002). Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Стандарт вищої освіти. Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти. Ступінь бакалавр. Галузь знань 02 Культура і мистецтво, спеціальність 026 “Сценічне мистецтво”.* (2021). Київ.
- Уліщенко, А. Б. (2012). Методика викладання художньої культури в загальноосвітніх навчальних закладах: сучасні пріоритети. В В. М. Шейко (Ред.), *Культура України* (Вип. 38, с. 40-48). Взято з http://rio-khsac.in.ua/culture_files/cu38.pdf.
- A History of Music.* (2022). Retrieved from https://www.youtube.com/playlist?list=PLaoYKn5vw7_M6u3lqRBDm6453ybET-sKg.
- African Desert sound effects library.* (2022). Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=dPZRIutHCeE&ab_channel=GeorgeVlad.
- Before Music.* (2022). Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=cOw8RrK4eUU&list=PLaoYKn5vw7_M6u3lqRBDm6453ybET-sKg&index=2&ab_channel=Diacoustics.
- Brinck, I. (2008). From similarity to uniqueness: Method and explanation in comparative psychology. In L. S. Roska-Hardy, E. M. Neumann-Held (Eds.) *Learning from Animals? Examining the Nature of human uniqueness*. London: Psychology Press.
- Frozen Tundra. Arctic Ambience.* Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203889909-17/similarity-uniqueness-method-theory-comparative-psychology-ingar-brinck?context=ubx&refId=3335c152-dfdc-4305-aacc-0c3cff87b22a>.
- Healy, K., McNally, L., & Ruxton G. D. (2013). Metabolic rate and body size are linked with perception of temporal information. *Animal Behaviour*, 86 (4), 685-696,
- Heart rates of animals. (2022). *Dino Animals. com.* Retrieved from <https://dinoanimals.com/animals/heart-rates-of-animals-top-10/>.
- Nature Sounds.* (2022). Retrieved from <https://music.apple.com/us/artist/nature-sounds/188943426?l=ru>.
- Sounds of birds, rain, and jungle ambience. (2022). *Nature Sounds.* Retrieved from <https://open.spotify.com/playlist/37i9dQZF1DX4PP3DA4J0N8>
- Tropical Swamp* (2022). Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=_XTebxxHO9Q&ab_channel=MichaelGhelfiStudios.
- Volcano Sounds During Eruptions* (2022). Volcano World. Retrieved from <https://volcano.oregonstate.edu/volcano-sounds-during-eruptions>.
- White, P.A. (2020). The perceived present: What is it, and what is it there for? *Psychon Bull Rev*, 27, 583-601.

REFERENCES

- A History of Music.* (2022). Retrieved from https://www.youtube.com/playlist?list=PLaoYKn5vw7_M6u3lqRBDm6453ybET-sKg.
- African Desert sound effects library.* (2022). Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=dPZRIutHCeE&ab_channel=GeorgeVlad.
- Before Music.* (2022). Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=cOw8RrK4eUU&list=PLaoYKn5vw7_M6u3lqRBDm6453ybET-sKg&index=2&ab_channel=Diacoustics.
- Brinck, I. (2008). From similarity to uniqueness: Method and explanation in comparative psychology. In L. S. Roska-Hardy, E. M. Neumann-Held (Eds.) *Learning from Animals? Examining the Nature of human uniqueness*. London: Psychology Press.
- Frozen Tundra. Arctic Ambience.* Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203889909-17/similarity-uniqueness-method-theory-comparative-psychology-ingar-brinck?context=ubx&refId=3335c152-dfdc-4305-aacc-0c3cff87b22a>.
- Healy, K., McNally, L., & Ruxton G. D. (2013). Metabolic rate and body size are linked with perception of temporal information. *Animal Behaviour*, 86 (4), 685-696,

- Heart rates of animals. (2022). *Dino Animals. com*. Retrieved from <https://dinoanimals.com/animals/heart-rates-of-animals-top-10/>.
- Kleshchukov, V. P. (2021). *Tantsiuvalnist yak chynnyk zhanrovo-stylistychnoi evoliutsii akademichnoho muzychnoho mystetstva [The dancer as a factor in the genre-stylistic evolution of academic musical art]*. (PhD diss.). Odeska natsionalna muzychna akademiia imeni A. V. Nezhdanovoi, Odesa [in Ukrainian].
- Nature Sounds*. (2022). Retrieved from <https://music.apple.com/us/artist/nature-sounds/188943426?l=ru>.
- Onehher, A. Ya. (1963). *Ya – kompozytor! [I am a composer!]* Lenynhrad: Muzghyz [in Russian].
- Osvitno-profesiina prohrama «Kulturolohiia» pershoho bakalavrskoho rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 034 Kulturolohiia haluzi znan 03 Humanitarni nauky [Educational and professional program «Culturology» of the first bachelor's level of higher education in the specialty 034 Culturology of the field of knowledge 03 Humanities.]*. (2002). Poltava: PNPUI imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Sounds of birds, rain, and jungle ambience. (2022). *Nature Sounds*. Retrieved from <https://open.spotify.com/playlist/37i9dQZF1DX4PP3DA4J0N8>
- Standart vyshchoi osvity. Pershyi (bakalavrskiy) riven vyshchoi osvity. Stupin bakalavr. Haluz znan 02 Kultura i mystetstvo, spetsialnist 026 «Stsenichne mystetstvo» [Standard of higher education. First (bachelor) level of higher education. Bachelor's degree. Field of knowledge 02 Culture and art, specialty 026 «Scenic art»]*. (2021). Kyiv [in Ukrainian].
- Tropical Swamp* (2022). Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=_XTebxxHO9Q&ab_channel=MichaelGhelfiStudios.
- Ulishchenko, A. B. (2012). *Metodyka vykladannia khudozhnoi kultury v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh: suchasni priorityety [Methods of teaching artistic culture in general educational institutions: modern priorities]*. In V. M. Sheiko (Ed.), *Culture of Ukraine* (Vol. 38, pp. 40-48). Retrieved from http://rio-khsac.in.ua/culture_files/cu38.pdf [in Ukrainian].
- Volcano Sounds During Eruptions* (2022). Volcano World. Retrieved from <https://volcano.oregonstate.edu/volcano-sounds-during-eruptions>.
- White, P.A. (2020). The perceived present: What is it, and what is it there for? *Psychon Bull Rev*, 27, 583-601.

THE PRACTICAL COMPONENT OF THE PROFESSIONAL HUMANITARIAN SPECIALIST TRAINING WHILE STUDYING THE HISTORY OF MUSIC ART

Oleksandr Lukyanenko,

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Head of the Cultural Studies Department;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University;

Kostiantyn Krepak,

Associate Professor of the Department of Music Art and Choreography;
Educational and Scientific Institute of Culture and Arts of the State Institution
«Luhansk Taras Shevchenko National University»

The research is designed to reveal the specifics of the practical component of the professional training of future specialists in the humanitarian field while studying the history of music art. Emphasis is placed on the first block study – the history of primitive music, one of the little-studied and controversial components of the subjects of art history and culture studies cycles. The article analyzes the main theories of the origin of music and offers options for constructing the practical part of the disciplines, illustrating each scientific explanation with appropriate audio and visual materials.

The authors analyze the method of creation and practical application of the student's audio library, which can be used when learning the history of music in the primitive age. The article

discusses views on the life role in the environment of primordial noise. The ways of studying the interpretation of sound for a primitive person by the students are determined, in particular, not from the position of «pleasant-unpleasant sound» but from the position of reproducibility of melody and rhythm. The study offers some practical exercises to make the student understand the symmetry of the sound series that primitive man created by copying the sounds of animals, which is a consequence not only of the symmetry of animal sounds but also of the direct geometric symmetry of the natural world. Scientific exploration forms a set of exercises that help the student, at the same time as determining the uniformity of the tempo rhythms of nature, which influenced the formation of primitive music, to understand the presence of variability in the seemingly monolithic mechanical world of the living.

The practice of involving audio-visual sources in the educational process is characterized. Attention is focused on the heuristic model of learning, which requires education seekers to constantly search and determine their trajectory of educational, scientific, and professional development. Practical classes are offered that stimulate the student to master modern research methods and digital tools in the field of culture and art, a future profession. It will allow you to consolidate existing and develop new professional and work skills in a constantly changing digital environment, taking into account sustainable development and traditional methods of scientific research.

Keywords: *training of a humanities specialist, history of music, history of arts, originality, methodology, practical component.*

Надійшла до редакції 26.02.2022 р.

УДК 378.04:33]:37.013:34

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275541>

ORCID 0000-0002-2514-3644

ORCID 0000-0002-4087-5827

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Тетяна Плачинда,

докторка педагогічних наук, професорка кафедри професійної освіти;
Херсонський державний аграрно-економічний університет;

Ірина Оніщенко,

магістрантка кафедри професійної освіти;
Херсонський державний аграрно-економічний університет

У статті актуалізовано питання правової підготовки майбутніх економістів, адже економічна теорія значно впливає на економічну політику держави і розвиток права; акцентовано, що без знання норм права фахівці економічної галузі не зможуть виконувати на належному рівні свої службові обов'язки. Метою статті обрано обґрунтування необхідності правової підготовки майбутніх фахівців економічної галузі в умовах сучасної ринкової економіки.

Проведено історичний екскурс щодо взаємовідношення права та економіки та висновлюється, що це взаємодоповнюючі аспекти життєдіяльності держави й ці галузі не можуть існувати одна без іншої; підкреслено, що в умовах ринкової економіки роль закону й іншого юридичного впливу на економічні відносини все більш зростає, тому що в цивілізованому суспільстві право та комерція – це одне ціле демократичного процесу.

У роботі виокремлено основні форми правового регулювання економіки в Україні: закони, постанови, положення тощо. Основну увагу зосереджено на необхідності вивчення господарського права, оскільки майбутні фахівці економічної галузі мають бути обізнані у правових нормах, що регулюють суспільні відносини у сфері організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання. Також ідеться і про фінансове право, яке є однією з провідних галузей права України та, поряд з іншими, пристосовується до нових умов реформування під час переходу держави до ринкової економіки, тому майбутні фахівці економічної галузі, спільно з господарським правом, мають здобути необхідні компетентності з фінансового права.

Зазначено, що правова підготовка майбутніх фахівців економічної галузі має бути пріоритетною під час професійної підготовки в закладі вищої освіти, оскільки від набуття необхідних знань буде залежати їхня якісна фахова діяльність у правовому полі.

Ключові слова: майбутні фахівці, економічна галузь, правова підготовка, господарське право, фахівці з економіки, фінансове право.

Постановка проблеми. У сучасному світі право й економіка між собою мають спільний зв'язок. Економічна теорія значно впливає на економічну політику держави і розвиток права (Основи економічної теорії, 2008). У майбутніх фахівців економічної галузі нерідко виникають проблемні питання під час вивчення права, тому на заклади вищої освіти покладається завдання вирішення таких питань у процесі професійного навчання.

Правове навчання має стати обов'язковою складовою підготовки фахівців економічної галузі, адже без знання норм права фахівці економічної галузі не зможуть виконувати на належному рівні свої службові обов'язки, висококваліфікований економіст повинен розумітися у наявних видах нормативно правових актах і вміти їх використовувати під час професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Смерницький Д. розглядав питання правового регулювання підготовки фахівців для сфери технічного регулювання (Смерницький, 2021); Сачук Ю. пропонувала вирішення проблеми якісної професійної підготовки фахівців із кібербезпеки та захисту інформації через правову призму (Сачук, 2018); Довгий О. досліджував аспект правової культури курсантів льотних навчальних закладів у процесі професійної підготовки (Довгий, 2017).

На проблемах виховання правосвідомості, гуманістичної високоморальної поведінки, превентивному вихованні акцентували науковці Гриньова Я. (Гриньова, 2009)., Діденко О. (Діденко, & Совва, 2016), Подберезський М. (Подберезський, 1997), Савіщенко В. (Савіщенко, 2009), Совва С. (Діденко, & Совва, 2016) та ін.

Науковці наголошують, що інтеграція України до світової економічної системи стимулює розвиток міжнародних господарських зв'язків, зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, що вимагає глибоких знань правового забезпечення державного регулювання господарської діяльності (Щербина, 2013). На думку науковців, правове регулювання економіки полягає в установленні державою обов'язкових для виконання юридичних правил поведінки суб'єктів економічних відносин (Сенишин, Горинь, & Кундицький, 2014).

Вагомий внесок вчених у галузі права й економіки створює підґрунтя для наукового дослідження щодо правової підготовки майбутніх фахівців економічної галузі.

Метою статті є обґрунтування необхідності правової підготовки майбутніх фахівців економічної галузі в умовах сучасної ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Право виникає разом з державою як ефективний регулятор суспільних відносин, за допомогою якого держава здійснює соціальне управління всіма сферами життєдіяльності суспільства (Опришко, Шульженко, Шимон та ін., 2003). Виникнення права – тривалий історичний процес. У будь-якому історичному суспільстві для підтримки в ньому порядку необхідне регулювання за допомогою соціальних норм, так зване регулювання.

Історичний екскурс щодо правового й економічного співвідношення говорить про те, що перші державні утворення виникли в стародавньому Єгипті, Месопотамії, Індії та Китаю. Староіндійська економічна думка викристалізована з міфологічного та релігійного мислення, де основні економічні уявлення торкалися проблем встановлення соціальної структури. Аналізування господарських явищ і процесів стосувалися: власності, багатства, економічних функцій держави тощо. Систему господарського устрою Стародавньої Індії відображено в «Законах Ману» – збірка про релігійний та правовий обов'язок. «Законо Ману» відображають різне ставлення до економічних процесів в суспільстві (Кириленко, 2007).

Також цінним джерелом економічної думки в Стародавній Індії вважався «Артхашастра», це політично-економічний трактат Стародавньої Індії (4 ст. до н.е.), в якому простежувався взаємозв'язок права й економіки. Автор цього трактату – радник царя Вішнагупта Каутілії. Основний зміст цього трактату – це вчення про користь, під якою розуміється матеріальна вигода держави і винайдення шляхів цієї вигоди.

Податкові, власницькі, орендні й інші економічні відносини відображені в Артхашастрі з належною конкретністю, яка захищала право на майно в усіх його формах і видах. В трактаті визначалося стимулювання праці як рабів так і вільних. Стимули були зумовлені прагненням працівника бути винагородженим, а раба вільним. В «Статуті про працівників» визначено обов'язки і відповідальність, в тому числі і найманих. Гроші розглядаються як необхідний засіб існування, складова майна (Кириленко, 2007).

Значної уваги в трактаті надано:

– регулюванню процесів розподілу торгівельного прибутку між купцями та державою;

– визначенню норми прибутку, який включався в ціну товару як частина витрат: доля місцевих товарів – у розмірі 5% для місцевих товарів та 10% для іноземних;

– регламентуванню заходів зі стимулюванню імпорту насіння рідкісних рослин і деяких інших товарів шляхом звільнення від оподаткування, надання пільг іноземним купцям (Кириленко, 2007).

В економічному житті античного Риму вирішальна роль належала сільському господарству, яке було багатогалузевим: садівництво, городництво, виноградарство. Значу роль в господарстві відігравали території, завойовані Римом внаслідок тривалих воєн в Малій Азії, на африканському континенті, в інших регіонах світу. Значних успіхів було досягнуто в ремеслі та торгівлі. Важливе значення мали внутрішні фактори: тривале існування правової системи, республіканського устрою, сильної держави, які гарантували права і свободи значної частини населення, перш за все право приватної власності (Кириленко, 2007).

Історія Риму – яскрава сторінка розквіту і загибелі рабовласницького устрою у своїй класичній формі. Період розквіту рабовласницького устрою припав на II – I ст. до н.е. Воно набуло класичних форм. Джерелами рабства були війни, піратство, а в неіталійських володіннях Риму – борги. Рабами були іноземці, римське право обороняло перетворювати громадян своєї республіки на рабів (Лановик, Матисякевич, & Матейко, 1999). Зважаючи на те, що право було ще у ті далекі часи, та існувало невід’ємно від економіки держави, наголошуємо, що без правових відносин держава не може існувати.

Процес виникнення держави і права протікав при їхньому взаємному впливі один на одного і викликаний одними і тими ж причинами:

– потребами економічних відносин, які склалися за наявності приватної власності, розподілу праці, товарного виробництва і обігу, необхідністю закріплення економічного статусу товаровласників, забезпечення для них стійких і гарантованих економічних зв’язків, умов для економічної самостійності;

– необхідністю підтримувати стабільність і порядок в суспільстві в умовах поглиблення і загострення соціальних суперечностей і конфліктів;

– організацією публічної влади, відокремленої від населення і здатної санкціонувати звичаї, встановлювати юридичні норми і забезпечувати проведення їх у життя;

– перетворенням людини у відносно самостійного індивіда. Не можна шукати право там, де немає поділу колективу (роду, племені) на окремих суб’єктів, де індивід не виділений як особа, що усвідомлює можливості (свободи), що складаються в процесі розвитку суспільства.

Таким чином, виникнення права було пов’язано з:

– якісним ускладненням виробництва, політичного і духовного життя суспільства;

– відособленням особи як учасника суспільних відносин зі своїми домаганнями на автономність існування (соціальну свободу);

– формуванням держави, якій був потрібен новий соціальний регулятор, здатний виконувати задачі:

а) забезпечувати функціонування суспільства як цілісного організму більш високого порядку, ніж первісне суспільство, підтримувати в ньому порядок і стабільність;

б) закріпити і забезпечити індивідуальну свободу автономної особи.

Виконати такі задачі не було під силу нормативним регуляторам первіснообщинного устрою – нормам – звичаям. Цю роль узяло на себе юридичне право, визначальною рисою якого став державний примус (Скакун, 2001).

В умовах ринкової економіки роль закону й іншого юридичного впливу на економічні відношення все більш зростає. В цивілізованому суспільстві право та комерція це одне ціле демократичного процесу. Ведення підприємницької діяльності, обмін товарами та послугами, вільний продаж власного інтелекту та робочих рук потребує помірного правового регулювання. Та наразі суспільство насторожено відноситься до нових тенденцій, а саме до питання щодо інкорпорації ринку та права, комерції та справедливості.

Головною метою державно-правового втручання в економіку є поєднання високої економічної ефективності виробництва із міцною соціальною захищеністю людини. А це за ринкової економіки відбувається лише завдяки втручання держави шляхом правового регулювання економічної діяльності. Господарські відносини у різних галузях економіки є достатньо складними, розгалуженими та суперечливими.

Важливість господарських відносин переоцінити неможливо, адже економіка є основою держави. Кількість грошей у державі визначає рівень її розвитку (Деревянко, 2021). У цьому контексті, можемо висновити, що сучасні економісти мають отримувати значно більший обсяг правових знань. Сучасний український ринок, що зароджується, потребує висококомпетентних фахівців економічної галузі, які повинні володіти достатніми знаннями з галузі права.

Ці знання допомагають краще захищати інтереси держави, суб'єкта господарювання і права споживачів. Зазначені чинники зумовлюють необхідність не тільки адекватного правового регулювання, а й вивчення їхньої специфіки майбутніми фахівцями економіки.

Основними формами правового регулювання економіки в Україні є:

- Конституція України;
- закони України, що приймає Верховна Рада України;
- укази і розпорядження Президента України;
- постанови й інші акти Верховної ради України;
- постанови, декрети і розпорядження Кабінету Міністрів України;
- нормативні акти центральних органів виконавчої влади (міністерств і відомств);
- нормативні акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування (Сенишин, Горинь, & Кундицький, 2014).

Законотворчий процес в Україні є досить динамічним і призводить до внесення великої кількості змін. Деякі закони просто скасовуються і на їхнє місце приходять нові. Тому у вивченні багатьох економічних дисциплін важливе місце приділяється роботі з джерелами права. Фахівці економічної галузі повинні розбиратися в питаннях правового регулювання таких видів господарської діяльності, як економічна конкуренція, ринок цінних паперів, ціноутворення, інвестиції й інновації, зовнішньоекономічна діяльність та іноземні інвестиції, а також таких галузей економіки, як електроенергетика, сільськогосподарське виробництво, будівельна галузь, виробництво харчових продуктів, торгівля та побутове обслуговування тощо.

Об'єктами господарських правовідносин є об'єкти цивільних майнових та особистих немайнових правовідносин. Фахівцю економічної галузі необхідно орієнтуватися в правових питаннях, адже фінансові питання в державі регулюються законами, наприклад: Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 року №2664-III. Цей Закон встановлює загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних і наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг. Мета цього Закону є створення правових основ для захисту прав та інтересів клієнтів фінансових установ, фізичних осіб – підприємців, які надають в Україні, правове забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України (*Про фінансові послуги*, 2001).

Основну увагу майбутніх фахівців економічної галузі має бути зосереджено на господарському праві. *Господарське право* – це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин с сфері господарювання. (Опришко, Шульженко, Шимон та ін., 2003). Господарське право – це кодифікована система нормативних актів, основними джерелами якої є закони, підзаконні акти, а також судовий прецедент.

Під час вивчення основ господарського права досліджують суспільні відносини, що складаються у сфері економіки у процесі господарської діяльності підприємств, організацій і установ. Дисципліна «Господарське право» має сприяти засвоєнню

фахівцями економічної галузі основних понять і категорій у господарській діяльності, а також основних концепцій науки господарського права.

Фахівці економічної галузі спільно з господарським правом мають орієнтуватися у специфіці фінансового права. Фінансове право є однією з провідних галузей права України, яка поряд з іншими пристосовується до нових умов реформування під час переходу держави до ринкової економіки. Економічні відносини спричинили появу підприємств, установ, організацій з різною формою власності, зумовили зміни на ринку праці та призвели до прийняття великого масиву нових нормативно – правових актів, які регулюють трудові відносини. Трудове право є невід’ємною частиною правової структури держави з розвиненою ринковою економікою.

Фінансове право надає можливість фахівцям економічної галузі більш детально розібратися в нормах фінансового права, що регулюють фінансову діяльність і фінансову систему України, фінансовий контроль, бюджетний устрій і бюджетний процес, податкові, кредитні, страхові, банківські і валютні правовідносини (Зюнькін, 2003).

Наразі особливу увагу приділяють міжнародному економічному співробітництву за участю держав та міжнародних організацій. При цьому як одні, так й інші вступають у різні за своїм змістом і спрямованістю багатосторонні або двосторонні міжнародні економічні відносини. Виникнення, розвиток і припинення широкого спектра міжнародних відносин, зокрема й міжнародного економічного характеру, потребує не лише свого впорядкування, а й регулювання (Опришко, 2014).

Висновки. Отже, право – це особливий засіб соціального регулювання, який на відміну від норм моралі, звичаїв, традицій тощо, характеризується ознаками, що визначають його взаємодію з державою. Держава забезпечує юридичне правове регулювання поведінки людей та їх колективів у межах всього суспільства. Право визначає становище особистості у суспільстві та державі.

Сутність права полягає в тому, що воно є, по перше, владним нормативним регулятором суспільних відносин і поведінки людей, узгодження їхніх інтересів, примирення, подолання конфліктів шляхом компромісів; по друге, носієм міри свободи і рівності в суспільстві відповідно до рівня його соціально-економічного розвитку (в ідеалі ця міра свободи і рівності має бути справедливою), що уможливорює досягнення компромісів.

Правова підготовка майбутніх фахівців економічної галузі має бути пріоритетною під час професійної підготовки у закладі вищої освіти. Саме від обізнаності майбутніх економістів у нормативно-правових актах, буде залежати їхня ефективна й якісна фахова діяльність.

Перспективи подальших досліджень. Надалі дослідження буде спрямовано на виокремлення та впровадження в освітній процес профільного ЗВО необхідних педагогічних умов з метою якісної правової підготовки майбутніх фахівців економічної галузі.

ЛІТЕРАТУРА

- Гриньова, Я. Г. (2009). Правова освіта студентської молоді. В В. І. Євдокимов, & О. М. Микитюк (Ред.), *Засоби навчальної та наукової-дослідної роботи* (Вип. 31, с. 44-50). Харків: «Основа».
- Деревянко, Б. В. (2021). *Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки)*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика».
- Діденко, О., & Совва С. (2016). Обґрунтування педагогічних умов формування міжнародної правової культури майбутніх офіцерів-прикордонників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогіка*, 4. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapped_2016_4_8.
- Довгий, О. В. (2017). *Педагогічні умови формування правової культури курсантів льотних навчальних закладів*. (Автореф. дис. канд. наук). Класичний приватний університет, Запоріжжя.

- Долинська, М. С., Смолин, Г. В., Туркот, О. А., Хомко, Л. В., & Гамалюк, Б. М. (2019). *Господарське право. Особлива частина*. Львів: ЛьВДУВС.
- Зюнькін, А. Г. (2003). *Фінансове право*. Київ: МАУП.
- Кириленко, В. В. (Ред.). (2007). *Історія економічних вчень*. Тернопіль: «Економічна думка».
- Лановик, Б. Д., Матисякевич, З. М., & Матейко, Р. М. (1999). *Економічна історія України і світу*. Київ: Вікар.
- Опришко, В. Ф. (2014). *Міжнародне економічне право і процес*. Київ: Парламентське вид-во.
- Опришко, В. Ф., Шульженко, Ф. П., Шимон, С. І. та ін. (2003). *Правознавство*. Київ: КНЕУ.
- Подберезський, М. К. (1997). *Правова культура майбутнього вчителя (теоретико-методологічний аспект)*. Харків: Основа.
- Правознавство* (2022). Взято з <https://sites.google.com/site/pravolicey/gospodarske-pravo>.
- Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України. № 2664-III*. (2001). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.
- Савищенко, В. М. (2009). Шляхи подолання правового нігілізму студентської молоді. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*, 58, 205-210.
- Сачук, Ю. (2018). Нормативно-правові засади забезпечення професійної підготовки фахівців із кібербезпеки та захисту інформації. *Молодь і ринок*, 12(167), 45-50. Взято з <http://mir.dsru.edu.ua/article/view/155439>.
- Сенишин, О. С., Горинь, М. О., & Кундицький, О. О. (2014). *Державне регулювання економіки*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.
- Скаун, О. Ф. (2001). *Теорія держави і права*. Харків: Консум. Взято з <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-51.html>.
- Смерницький, Д. (2021). Правові основи підготовки фахівців для сфери технічного регулювання. *Знання європейського права*. (4), 47-49. Взято з http://jes.nuoua.od.ua/archive/4_2021/13.pdf.
- Шевченко, Л. С. (Ред.). (2008). *Основи економічної теорії*. Харків: Право.
- Щербина, В. С. (2013). *Господарське право*. Київ: Юрінком Інтер.

REFERENCES

- Derevianko, B. V. (2021). *Hospodarske pravo: osoblyva chastyna (pravove rehuliuвання hospodarskykh vidnosyn v okremykh haluziakh ekonomiky)*. [Commercial law: a special part (legal regulation of commercial relations in certain sectors of the economy)]. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka» [in Ukrainian].
- Didenko, O., & Sovva S. (2016). Obgruntuvannya pedahohichnykh umov formuvannya mizhnarodnoi pravovoi kultury maibutnykh ofitseriv-prykordonnykiv [Justification of the pedagogical conditions for the formation of the international legal culture of future border guards]. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service. Pedagogy*, 4. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaddped_2016_4_8 [in Ukrainian].
- Dolynska, M. S., Smolyn, H. V., Turkot, O. A., Khomko, L. V., & Hamaliuk, B. M. (2019). *Hospodarske pravo. Osoblyva chastyna [Commercial law. A special part]*. Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].
- Dovhyi, O. V. (2017). *Pedahohichni umovy formuvannya pravovoi kultury kursantiv lotnykh navchalnykh zakladiv [Pedagogical conditions of formation of legal culture of cadets of flight training institutions]*. (Extended abstract of PhD diss.). Klasychnyi pryvatnyi universytet, Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Hrynova, Ya. H. (2009). Pravova osvita studentskoi molodi [Legal education of student youth]. In V. I. Yevdokymov, & O. M. Mykytiuk (Ed.), *Zasoby navchalnoi ta naukovoi-doslidnoi roboty [Means of educational and research work]* (Vol. 31, pp. 44-50). Kharkiv: «Osнова» [in Ukrainian].

- Kyrylenko, V. V. (Ed.). (2007). *Istoriia ekonomichnykh vchen [History of economic thought]*. Ternopil: «Ekonomichna dumka» [in Ukrainian].
- Lanovyk, B. D., Matysiakivych, Z. M., & Mateiko, R. M. (1999). *Ekonomichna istoriia Ukrainy i svitu [Economic history of Ukraine and the world]*. Kyiv: Vikar [in Ukrainian].
- Opryshko, V. F. (2014). *Mizhnarodne ekonomichne pravo i protses [International economic law and process]*. Kyiv: Parlamentske vyd-vo [in Ukrainian].
- Opryshko, V. F., Shulzhenko, F. P., Shymon, S. I. et al. (2003). *Pravoznavstvo [Science of Law]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
- Podberezskiy, M. K. (1997). Pravova kultura maibutnoho vchytelia (teoretyko-metodolohichni aspekt) [Legal culture of the future teacher (theoretical and methodological aspect)]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
- Pravoznavstvo [Science of Law]* (2022). Retrieved from <https://sites.google.com/site/pravolicey/gospodarske-pravo> [in Ukrainian].
- Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання ryнкiv finansovykh posluh [On financial services and state regulation of financial services markets]: Zakon Ukrainy. № 2664-III.* (2001). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> [in Ukrainian].
- Sachuk, Yu. (2018). Normatyvno-pravovi zasady zabezpechennia profesiinoi pidgotovky fakhivtsiv iz kiberbezpeky ta zakhystu informatsii [Regulatory and legal principles of professional training of cyber security and information protection specialists]. *Youth and market*, 12(167), 45-50. Retrieved from <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/155439> Retrieved from.
- Savishchenko, V. M. (2009). Shliakhy podolannia pravovoho nihilizmu studentskoi molodi [Ways to overcome legal nihilism of student youth]. *Pedahohika i psykholohiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky [Pedagogy and psychology of creative personality formation: problems and searches]*, 58, 205-210 [in Ukrainian].
- Senyshyn, O. S., Horyn, M. O., & Kundytskyi, O. O. (2014). *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of Economy]*. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
- Shcherbyna, V. S. (2013). *Hospodarske pravo [Commercial law]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Shevchenko, L. S. (Ed). (2008). *Osnovy ekonomichnoi teorii [Osnovy ekonomichnoi teorii]*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Skakun, O. F. (2001). *Teoriia derzhavy i prava [Teoriia derzhavy i prava]*. Kharkiv: Konsum. Retrieved from <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-51.html> [in Ukrainian].
- Smernytskyi, D. (2021). Pravovi osnovy pidgotovky fakhivtsiv dlia sfery tekhnichnoho rehuliuвання [Legal basis for training specialists in the field of technical regulation]. *Juris Europensis Scientia*. (4), 47-49. Retrieved from http://jes.nuoua.od.ua/archive/4_2021/13.pdf [in Ukrainian].
- Ziunkin, A. H. (2003). *Finansove pravo [Finance law]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

JUSTIFICATION OF THE NEED FOR LEGAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE ECONOMIC FIELD

Tatiana Plachynda,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Vocational Education;
Kherson State Agrarian and Economic University;

Iryna Onishchenko,

Master's Student of the Department of Vocational Education;
Kherson State Agrarian and Economic University

In the article, the issue of legal future economist training is updated, because economic theory significantly affects the economic policy of the state and the development of law; it is emphasized that without knowledge of legal norms, experts in the economic field will not be able

to perform their official duties at the proper level. The paper aims to substantiate the need for legal training of future specialists in the economic field in the conditions of a modern market economy.

A historical excursion on the relationship between law and economy was conducted. It was concluded that these are complementary aspects of the state's life, and these fields cannot exist without each other. It is emphasized that in the conditions of a market economy, the role of the law and other legal influence on economic relations is growing more and more because, in a civilized society, law and commerce are one whole of the democratic process.

The work highlights the major forms of legal regulation of the economy in Ukraine: namely: Laws, Decrees, Regulations, etc. The attention is focused on the need to study economic law since future experts in the economic field must be familiar with the legal norms regulating social relations in the field of organization and implementation of economic activities between economic entities. It is also about financial law, which is one of the leading branches of Ukrainian law and, along with others, is adapting to the new conditions of reform during the transition of the state to a market economy, so future experts in the economic field together with business law must acquire the necessary competencies in financial law.

It is noted that the legal training of future specialists in the economic field should be a priority in the course of vocational training at a higher educational institution since their quality professional activity in the legal field will depend on the acquisition of the necessary knowledge.

Keywords: *future specialists, economic sector, legal training, business law, economics specialists, financial law.*

Надійшла до редакції 04.03.2022 р.

УДК 378.011.3-051:9]:37.091.3-056

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275542>

ORCID 0000-0003-0976-5512

ORCID 0000-0002-2666-6447

ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

Любов Вішнікіна,

професорка, докторка педагогічних наук, професорка кафедри географії,
методики її навчання та туризму;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Ліана Галушка,

аспірантка кафедри географії, методики її навчання та туризму;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті розглянуті питання змісту і структури компетентісно орієнтованих завдань (КОЗ), що застосовуються у процесі підготовки майбутніх учителів географії в закладах вищої освіти (ЗВО); запропоновано власну дефініцію терміну КОЗ та охарактеризовано її концептуальне підґрунтя.

Виділено провідні ознаки КОЗ із географічних дисциплін, їхні структурні компоненти, зокрема: мотивація, надання питанню форми КОЗ, пояснення критеріїв оцінювання, та за потреби – бланк для відповіді, пошук джерел інформації, корегування географічної компетентності здобувача вищої освіти; виокремлено п'ять структурних компонентів КОЗ та визначено вимоги до їх проєктування.

У дослідженні наведено методичні рекомендації щодо здійснення контролю стану сформованості предметних компетентностей здобувачів вищої освіти за допомогою КОЗ та побудови відповідних навчальних занять; акцентовано увагу на алгоритмі дій викладача при створенні КОЗ на занятті; наведено приклади КОЗ, які можуть бути використані в процесі вивчення дисципліни «Фізична географія України» у ЗВО.

З'ясовано результати навчання здобувачів вищої освіти, що залежать від розв'язання КОЗ; розроблено схему механізму впливу застосування КОЗ на формування самооцінки кожного майбутнього вчителя географії та доведено, що застосування КОЗ з наступним аналізом і самоаналізом правильних відповідей формує об'єктивну самооцінку здобувача. Акцентовано увагу на дидактичних цілях застосування КОЗ викладачами закладів вищої освіти.

Ключові слова: компетентність, компетентісний підхід, компетентісно орієнтовані завдання, майбутні вчителі географії, адекватна самооцінка здобувача вищої освіти, проєктування КОЗ викладачем.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що отримання вищої освіти – період у житті людини, пов'язаний зі становленням її особистості та формуванням професійної компетентності, які в подальшому визначають успішність та адаптованість у суспільстві. Наразі існує значний спектр думок та поглядів щодо вимог та підготовки сучасного вчителя, здатного продуктивно діяти в загальноєвропейському та національному освітньому середовищі. Примітивність та ідеалізація не допустимі в сучасному суспільстві; запит від людства до освіти нині полягає в формуванні особистостей, які критично мислять, мають нестандартну точку зору, компетентні в обраній галузі, особливо – педагогічній.

Упровадження компетентісного підходу до освітнього процесу в закладах вищої освіти України було ускладнене тим, що погляди вчених, методистів, теоретиків, широкого суспільного загалу на розуміння компетентності фахівця як дидактичної

категорії відрізнялися. Як зазначено в загальних положеннях Закону «Про вищу освіту», компетентність – це «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» (*Про вищу освіту*, 2022). На нашу думку, варто орієнтуватися на таке визначення терміну «компетентність», тому що воно дозволяє конкретизувати ключові, міжпредметні й предметні освітні компетентності, які формуються у процесі професійної підготовки..

Оскільки предметом нашого дослідження є формування професійної компетентності майбутніх учителів географії, доцільно назвати саме такі предметні компетентності; до них належать:

- емпіричні й теоретичні знання з психології, педагогіки й географії;
- вміння та навички організації навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- емоційно-ціннісне ставлення до власної професійної діяльності;
- досвід творчої педагогічної роботи з обраного фаху.

Необхідною умовою реалізації сучасних підходів до шкільної географічної освіти є вдосконалення методики формування предметних компетентностей майбутніх учителів географії. Таке вдосконалення можливе за умови надання викладачеві ЗВО академічної свободи, яка передбачає модернізацію основних етапів навчального процесу, зокрема, контролю освітньої діяльності й навчальних досягнень здобувачів. Одним із напрямів модернізації вищої освіти стає широке впровадження компетентнісного підходу до контролю навчальних досягнень здобувачів; це передбачає вимірювання та розвиток рівнів сформованості їхніх предметних компетентностей за допомогою використання компетентнісно орієнтованих завдань (КОЗ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у теоретичну основу професійної підготовки вчителів географії у своїх працях здійснили О. Браславська, Л. Вішнікіна, Т. Гільберг, І. Діброва, С. Кобернік, О. Надтока, Т. Назаренко, Л. Покась, В. Самойленко, О. Топузов, І. Шоробура та ін.

Висвітленню проблем якісної підготовки майбутніх географів надано уваги в статтях американського географа А. Марфі (колишній президент American Association of Geographers), німецького вченого С. Генемана, британського науковця Г. Кларка та ін.

Розробці проблеми проектування і застосування КОЗ у процесі підготовки майбутніх учителів було присвячено роботи Л. Вішнікіної, І. Діброви, І. Драча, О. Кривоноса, І. Максимова, К. Славак, І. Хом'юк та ін. Утім питання здійснення контролю навчальних досягнень майбутніх учителів географії на засадах компетентнісного навчання та реалізації такого контролю за допомогою КОЗ вимагає здійснення подальших науково-методичних розвідок, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Метою дослідження стало теоретичне обґрунтування методики проектування і застосування КОЗ у процесі підготовки вчителів географії у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. До вчителя географії як до професіонала своєї справи нині сформульовано нові вимоги – наразі він має не лише володіти готовими науковими знаннями, але й уміти застосовувати їх у непередбачуваних життєвих ситуаціях для вирішення життєво важливих задач і проблем. Власне, це потрібно для того, щоб навчити сучасного учня, особистість якого має відповідати вимогам новітнього суспільства.

Приєднання України до Європейського Союзу передбачає зміни не тільки в економіці та політиці країни, а й у освітньому середовищі: «В умовах стрімкого розвитку й розширення застосування в освітньому процесі новітніх технологій та відкритих інформаційних джерел передача «готових» знань перестає бути головною метою освіти. Мета освіти в сучасному суспільстві – інтелектуальний та моральний розвиток людини. Сучасному суспільству потрібна людина самостійна, яка критично мислить, вмє бачити і творчо вирішувати проблеми» (Жукова, & Комишан, 2021, с. 219).

У сучасній географічній освіті в останні десятиріччя встановлено нові професійні вимоги – креативність, творчість, мобільне мислення та вміння швидко адаптуватись до змін життєдіяльності. Все це можливо тільки за умови формування високого рівня

професійної компетентності та розвитку професійних здібностей. Щоб виховати фахівця, який має відповідати таким критеріям, необхідно здійснювати системний компетентнісний контроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти. Підґрунтям такого контролю може стати застосування КОЗ у навчальному процесі фахової підготовки.

Зазначимо, що завдання, спрямовані на формування та визначення рівня сформованості ключових і предметних компетентностей, автори називають по-різному: компетентнісні, контекстні, ситуаційні та компетентнісно-орієнтовані. Учені рекомендують: якщо спиратися на цільове призначення та процесуальні особливості застосування таких завдань у царині географічної освіти, доцільно використовувати термін «компетентнісно орієнтовані завдання» (Вішнікіна, & Діброва, 2015).

У процесі навчання компетентнісно орієнтовані завдання виступають у ролі технологічного інструмента реалізації компетентнісного підходу, забезпечують шляхом створення ситуації успіху і визначення особистісних смислів позитивну настанову на читацьку діяльність (Мосійчук, 2017, с. 5).

Як підкреслює І. Драч, компетентнісно орієнтоване завдання організовує навчально-пізнавальну, дослідницьку, проектну, квазіпрофесійну діяльність здобувача, а не відтворення ним інформації або окремих дій. Такий вид завдань виконує гностичну, виховну, аксіологічну, мотиваційно-стимулювальну, керувальну, контрольну-оцінну функції, проте домінують серед них є предметно-діяльнісна, що полягає у формуванні в майбутніх учителів здатності застосовувати знання та вміння, набуті при вивченні дисциплін під час професійної підготовки, при вирішенні пізнавальних, квазіпрофесійних та професійних завдань (Драч, 2015).

У ході цього дослідження ми дійшли висновку, що КОЗ – це завдання, яке вимагає інтелектуальних зусиль – не від засвоєного матеріалу до суперечності, а від суперечності до знання (рис. 1).

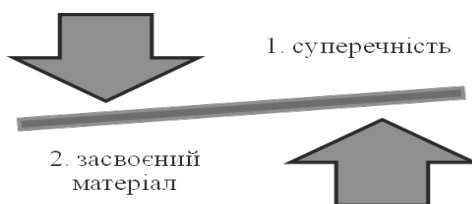

Рис. 1. Концептуальне підґрунтя КОЗ

КОЗ з географічних дисциплін мають свої характерні особливості, тобто ознаки, зокрема:

1. Вмотивованість, від якої залежить успішність студента.
2. Акцент робиться на результативності, якої необхідно досягти.
3. Завдання має характерну структуру побудови.
4. Передбачено можливість застосування набутих знань, умінь, навичок у реальному житті.

5. Завдання не мають сталого шаблону виконання, тобто, очікується нестандартний підхід до виконання, окрім того випадку, коли передбачено структурованість відповіді – таблиця, схема, алгоритм тощо.

6. Сюжет завдання має бути наближеним до проблем, які можуть виникнути в життєвих ситуаціях.

Структура КОЗ спрямовує майбутніх учителів географії на організацію індивідуальної діяльності, допомагає розумінню контексту та вмотивовує вирішення поставлених питань чи завдань. Втім, стимулювання має бути лаконічним, воно не має відволікати здобувача від досягнення цілі, мусить заохочувати. Викладач у процесі вивчення матеріалу повертає увагу до проблемності навчальної інформації, яка містить опис реальних життєвих ситуацій. Запорукою успіху є правильно сформоване КОЗ, яке враховує фактичний рівень знань майбутнього вчителя географії (рис. 2).

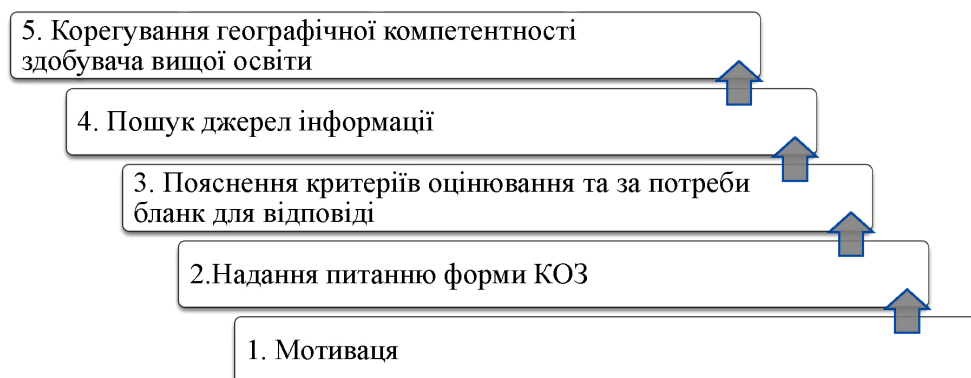

Рис. 2. Структурні компоненти КОЗ для майбутніх учителів географії

Характеризуючи структуру КОЗ, визначимо вимоги до його проектування:

- завдання повинні мати різну форму, що зацікавлює й активізує увагу;
- завдання мають бути різних рівнів складності й оцінюватися різною кількістю балів;
- завдання повинні містити мету, відоме, невідоме, вимоги, умови, шукане.

Недостатня кількість даних (відомого) призводить до пошуку різноманітних інформативних джерел. Викладач, перевіряючи завдання, має оцінювати здатність здобувача до пошуку й обробки інформації. Аналіз результатів виконання попередніх КОЗ є основою для адекватного підвищення рівня складності наступних подібних завдань, корегування їхньої результативності. Особливе значення має моніторинг стану сформованості предметної географічної компетентності студента. Підвищення результативності навчання спостерігається у процесі динамічної перевірки рівнів оволодіння навчальним матеріалом за допомогою різних видів контролю.

Розробити та провести навчальне заняття нелегко, потрібно вийти на рівень сучасного мислення викладача і вчителя. Реалізацію навчального заняття з використанням КОЗ починають із його проектування; надалі викладач моделює, проектує та конструює здійснення поточного, модульного (періодичного) чи підсумкового контролю (рис. 3).

Рис. 3. Етапи підготовки до здійснення контролю навчальних досягнень майбутніх учителів географії із застосуванням КОЗ

Складність застосування КОЗ у ЗВО міститься в малій кількості аудиторних занять, адже викладач не завжди встигає аналізувати публічно правильні відповіді, що сприяє розвиткові адекватної самооцінки студентів і спонукає до активізації свідомої навчально-пізнавальної діяльності. Проте, витрачені зусилля на пошук оптимального режиму застосування КОЗ винагороджуються тим, що формування предметних компетентностей студентів здійснюється ефективніше.

Для того, щоб майбутні вчителі географії опанували методику застосування КОЗ в освітньому процесі, викладач має створити такі умови, за яких здобувачі мали б змогу виконувати завдання безпосередньо на аудиторному занятті. Варто зазначити, що КОЗ, які використовуються у процесі вивчення географічних дисциплін, доречно проєктувати з елементами протиріччя, надаючи їм проблемного характеру.

Відповідно до такої вимоги нами розроблено алгоритм дій викладача під час виконання КОЗ проблемного спрямування безпосередньо на аудиторному занятті (рис. 4). Таким чином, для того, щоб майбутній учитель географії системно використовував КОЗ на уроках, першочергово потрібно навчити його спочатку виконувати такі завдання, а потім і проєктувати їх. На нашу думку, у ЗВО педагогічного профілю варто запровадити дисципліну «Проєктування та застосування компетентісно орієнтованих завдань в освітньому процесі (за спеціалізацією 014.07 Середня освіта (Географія)». Метою цієї дисципліни може стати формування теоретичного і прикладного аспектів упровадження компетентісного підходу до навчання географії в закладах загальної середньої освіти на основі застосування завдань, що дозволяють вимірювати рівень сформованості предметних компетентностей учнів.

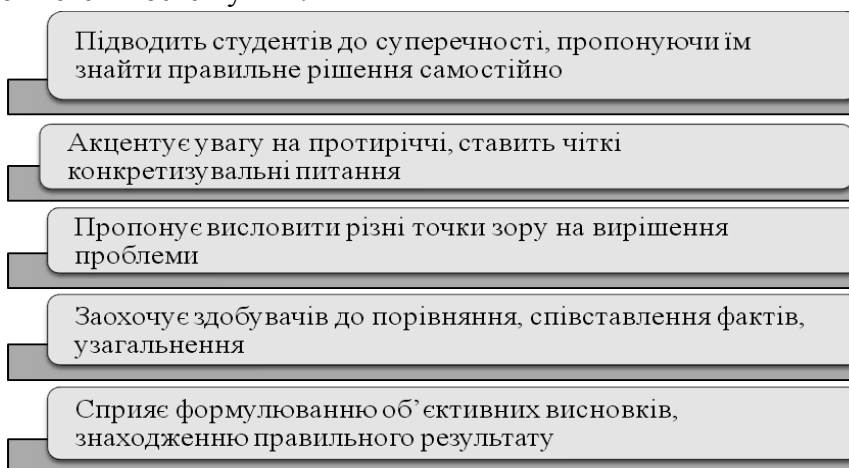

Рис. 4. Алгоритм дій викладача під час застосування КОЗ проблемного спрямування на аудиторному занятті

Отже, основними напрямками застосування КОЗ у процесі вивчення психолого-педагогічних і географічних дисциплін у ЗВО є, з одного боку, формування у здобувачів вищої освіти ґрунтовних знань, з іншого – опанування майбутніми вчителями географії методики проєктування та застосування компетентісних завдань у їхній майбутній педагогічній діяльності.

Нами розроблено комплекс КОЗ, які можуть бути використані у процесі вивчення дисципліни «Фізична географія України» у ЗВО.

Наведемо приклади таких завдань.

Завдання 1. Чи згодні ви з твердженням туриста, що на шляху з півночі на південь України тривалість світлової доби зменшується, а середні температури липня та січня фактично не відрізняються?

Завдання 2. У минулому столітті вчені задумали осушити болота і тому збільшилася б кількість родючих земель. Вважали, що вони даремно займають місце і ніякої користі не мають. Уявіть, що ви потрапили у ХХ ст. і вам потрібно переконати вчених, що болота теж приносять користь. Стисло, у вигляді тез, наведіть переконливі докази.

Завдання 3. Умова утворення озер – це достатня кількість опадів при малому показникові випаровування. На півночі України велика кількість озер, але надмірне зволоження відсутнє. Чому в районі достатнього, а не надмірного зволоження існує велика кількість озер?

Завдання 4. Влітку ви відправились на відпочинок за маршрутом, який зображено на карті (рис. 5). Вкажіть тектонічні структури та відповідні форми рельєфу, якими ви подорожуєте?

Рис. 5. Картографічний додаток до завдання 4

У процесі нашого дослідження з'ясовано, що системне виконання КОЗ як під час аудиторних занять, так і самостійній роботі здобувачів, сприяє:

- формуванню адекватної самооцінки як найвищого рівня свідомості навчальної діяльності майбутнього вчителя географії;
- вихованню самоорганізації здобувача;
- заохоченню до самовдосконалення;
- застосуванню фахових компетентностей у нестандартних ситуаціях;
- пошукові додаткових джерел і форм самоосвіти.

Як зазначено вище, застосування КОЗ із наступним аналізом результатів їхнього виконання сприяє формуванню об'єктивної самооцінки здобувачів, тобто, коли вони виконують завдання, а потім знайомляться з правильними відповідями (порівнюючи зі своїм результатом), природним шляхом формується їхня здатність об'єктивно й адекватно оцінити власні навчальні здобутки (рис. 6).

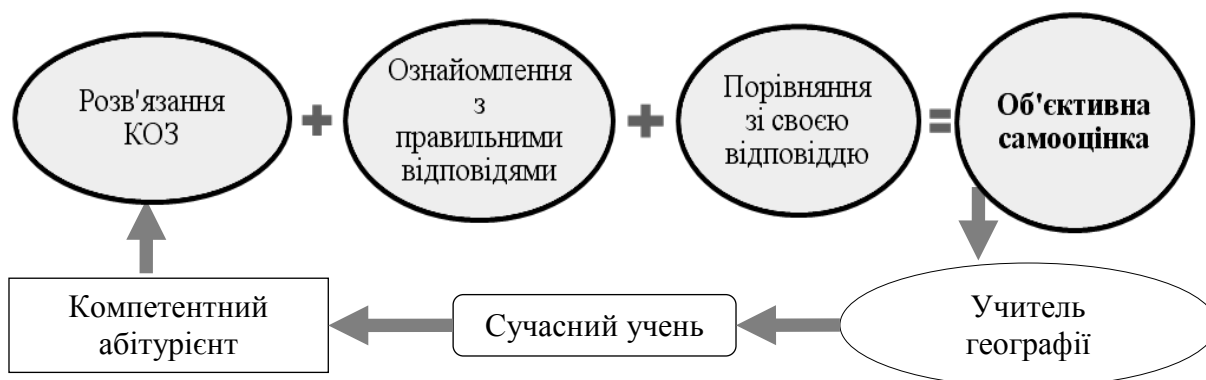

Рис. 6. Механізм впливу застосування КОЗ на формування самооцінки майбутнього вчителя географії

Оптимальна ефективність формування професійних компетентностей майбутніх учителів географії досягається системним застосуванням КОЗ; водночас кожна форма організації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів дозволяє ефективно використати КОЗ:

1. Під час проведення лекції можливе наскрізне виконання одного чи кількох КОЗ, що надає заняттю проблемного й прикладного характеру.

2. На лабораторному або практичному занятті за допомогою КОЗ може бути організована динамічна перевірка результатів навчальної діяльності кожного здобувача.

3. Самостійне опрацювання навчального матеріалу під час виконання або проєктування КОЗ сприяє ефективності самостійної роботи майбутніх учителів.

Насамкінець виділимо дидактичні цілі застосування КОЗ викладачами ЗВО:

– визначення рівня сформованості предметних компетентностей майбутніх учителів географії;

– індивідуальне компетентнісне оцінювання особистих здобутків здобувачів, процесу їхнього професійного зростання.

Висновки. Проведене дослідження надає змогу стверджувати, що пріоритетним для сучасного суспільства є професійно компетентне молоде покоління, тому для викладача ЗВО на перший план виходить не навчальна дисципліна, а сам здобувач вищої освіти як особистість. Оскільки недостатнє застосування КОЗ вчителями географії у школах привело до потреби навчання майбутніх вчителів географії проєктуванню та застосовуванню КОЗ, то доходимо висновку: необхідно застосовувати методіку КОЗ у навчальному процесі вищої педагогічної школи; саме це дозволить зробити таке застосування частиною професійного досвіду майбутніх учителів.

На нашу думку, в сучасних складних геополітичних умовах українські здобувачі вищої освіти проявляють ініціативу та зацікавленість процесом фахової підготовки, а викладач розділяє відповідальність за результативність і якість підготовки. Контроль результатів навчання у ЗВО – це обов'язковий компонент процесу навчання, тому використання КОЗ у процесі підготовки майбутніх учителів географії спрямоване на зростання рівня предметних компетентностей, на виховання прагнення навчатися і вирішувати життєві запити самостійно, на розвиток потреби навчатися та професійно вдосконалюватися впродовж усього життя.

Наші наступні науково-методичні розвідки ми спрямуємо на розробку КОЗ із декількох географічних дисциплін; на здійснення моніторингу результативності фахової підготовки за умови довгострокового системного використання КОЗ з метою підвищення рівня професійних компетентностей майбутніх учителів географії.

ЛІТЕРАТУРА

- Вішнікіна, Л. П., & Діброва, І. О. (2015). Компетентнісно-орієнтовані завдання з географії. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (32), Iss. 63, 10-14.
- Драч, І. І. (2015). Компетентнісно орієнтовані завдання як важливий чинник формування професійної компетентності майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 44, 127-134. Взято з <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2015/44/19.pdf>.
- Жукова, О. А., & Комишан, А. І. (Ред.). (2021). *Компетентнісний підхід у вищій школі: теорія та практика*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. Взято з <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/16543>
- Кривонос, О. М. (2014). Компетентнісно-орієнтовані завдання в курсі «Програмування». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 5 (47), 138-144.
- Максимов, І., & Словак, К. (2018). Компетентнісно орієнтовані задачі з теорії ймовірностей у підготовці студентів інженерних спеціальностей. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*, 12, 71-76.

- Мосійчук, Л. М. (2017). *Компетентнісно-орієнтовані завдання до уроків природничих дисциплін*. Рівне: НМЦ ПТО. Взято з https://nmc-ptov.ua/DOK/TG/TG1/Zbirnyk_KOZ.pdf.
- Про вищу освіту*: Закон України. № 1556-VII. (2022). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
- Семеріков, С., Словак, К., & Бас, С. (2015, Грудень). До питання про компетентнісні задачі. В О. С. Чашечникова, *Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс – 2014»*: Матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції (с. 108-110). Суми: Мрія.
- Хом'юк, І. В., & Хом'юк, В. В. (2017). Компетентно-орієнтовані завдання як важливий чинник формування когнітивної складової математичної компетентності майбутніх інженерів. В О. С. Чашечникова (Ред.), *Актуальні питання природничо-математичної освіти* (№ 1(9), с. 107-114). Суми.

REFERENCES

- Drach, I. I. (2015). Kompetentnisno oriientovani zavdannya yak vazhlyvyi chynnyk formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv [Competence-oriented tasks as an important factor in the formation of professional competence of future specialists]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and general academic schools*, 44, 127-134. Retrieved from <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2015/44/19.pdf> [in Ukrainian].
- Khom'iuk, I. V., & Khom'iuk, V. V. (2017). Kompetentnostno-oriientovani zavdannya yak vazhlyvyi chynnyk formuvannya kohnityvnoi skladovoi matematychnoi kompetentnosti maibutnikh inzheneriv [Competence-oriented tasks as an important factor in the formation of the cognitive component of mathematical competence of future engineers]. In O. S. Chashechnykova (Ed.), *Aktualni pytannia pryrodnychomatematychnoi osvity [Current issues of science and mathematics education]* (№ 1(9), pp. 107-114). Sumy [in Ukrainian].
- Kryvonos, O. M. (2014). Kompetentnisno-oriientovani zavdannya v kursy «Prohramuvannia» [Competency-oriented tasks in the «Programming» course]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*, 5 (47), 138-144 [in Ukrainian].
- Maksymov, I., & Slovak, K. (2018). Kompetentnisno oriientovani zadachi z teorii ymovirnostei u pidhotovtsi studentiv inzhenernykh spetsialnostei [Competence-oriented problems in the theory of probabilities in the preparation of engineering students]. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Pedagogical sciences*, 12, 71-76 [in Ukrainian].
- Mosiichuk, L. M. (2017). *Kompetentnisno-oriientovani zavdannya do urokiv pryrodnychykh dystsyplin [Competency-oriented tasks for science lessons]*. Rivne: NMTs PTO. Retrieved from https://nmc-ptov.ua/DOK/TG/TG1/Zbirnyk_KOZ.pdf [in Ukrainian].
- Pro vyshchu osvitu [About higher education]*: Закон України. № 1556-VII. (2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
- Semerikov, S., Slovak, K., & Bas, S. (2015, December). Do pytannia pro kompetentnisni zadachi [To the question of competence tasks]. In O. S. Chashechnykova, *Rozvytok intelektualnykh umin i tvorchykh zdibnostei uchniv ta studentiv u protsesi navchannia dystsyplin pryrodnycho-matematychnoho tsyklu «ITM*plus – 2014» [Development of intellectual skills and creative abilities of pupils and students in the process of learning the disciplines of the science and mathematics cycle «ITM*plus – 2014»]*: Proceedings of the International Scientific Conference (pp. 108-110). Sumy: Mriia [in Ukrainian].
- Vishnikina, L. P., & Dibrova, I. O. (2015). Kompetentnisno-oriientovani zavdannya z heohrafii [Competency-oriented tasks in geography]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (32), Iss. 63, 10-14 [in Ukrainian].

Zhukova, O. A., & Komyshan, A. I. (Ed.). (2021). *Kompetentnisnyi pidkhid u vyshchii shkoli: teoriia ta praktyka [Competency approach in higher education: theory and practice]*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. Retrieved from <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/16543> [in Ukrainian].

THE USAGE OF COMPETENCE-ORIENTED TASKS IN THE PROCESS OF FUTURE GEOGRAPHY TEACHER TRAINING

Liubov Vishnikina,

Professor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of Geography, Teaching Methods and Tourism;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Liana Halushka,

Graduate Student of the Department of Geography, Teaching Methods and Tourism;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

The article examines the content and structure of competence-oriented tasks (COT), which are used in the process of training future geography teachers in higher education institutions (HEI); an own definition of the term COT is proposed and its conceptual basis is characterized.

The leading features of geographical disciplines COT, their structural components, in particular motivation, providing the question with the COT form, explaining the evaluation criteria, and, if necessary, an answer sheet, searching for information sources, correcting the geographic competence of the higher education seeker are highlighted. Five structural components of the COT are singled out, and the requirements for their design are defined.

The study provides methodological recommendations for monitoring the state of formation of higher education students' subject competencies with the help of COT and the construction of appropriate training sessions; attention is focused on the algorithm of the teacher's actions when creating a COT in class; there are examples of COT that can be used in the process of studying the discipline «Physical Geography of Ukraine» in HEI.

The results of higher education students' education, which depend on the solution of the COT, have been clarified; developed a scheme of the mechanism of the influence of the application of the COT on the formation of the self-esteem of each future teacher of geography and proved that the use of the COT with the subsequent analysis and self-analysis of the correct answers forms the objective self-evaluation of the applicant. Attention is focused on the didactic purposes of the use of COT by teachers of higher education institutions.

Keywords: *competence, competence-based approach, competence-oriented tasks, future geography teachers, adequate self-assessment of a higher education student, design of a COT by a teacher.*

Надійшла до редакції 11.03.2022 р.

УДК 378.046-021.66:37.013.73

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275543>

ORCID 0000-0002-1508-7984

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНИЙ ДИСКУРС ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГАЛУЗІ НА АКсіОЛОГІЧНИХ ЗАСАДАХ

Рената Винничук,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри культурології;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті засобом аналізу сучасних аспектів модернізації світових та національної освітніх систем актуалізовано питання формування професійних цінностей і установок фахівців гуманітарної галузі (філософів, істориків, релігієзнавців, філологів, культурологів) як носіїв загальної культури і творців гуманістичних практик взаємодії різних соціальних та етнічних груп на аксіологічних засадах.

Метою статті визначено системний аналіз зразків психолого-педагогічного та філософсько-освітнього дискурсу, у яких відображені сучасні аксіологічні ідеї, історія розвитку освітніх цінностей та пропоновано засоби реалізації цих надбань у вітчизняній системі підготовки фахівців гуманітарної галузі.

До провідних психолого-педагогічних зразків дискурсу віднесено: свободу думки як варіант свободи вибору особистістю системи цінностей (П. Щедровицький), трикомпонентний підхід до особистості (Г. Ласуел, З. Фрейд); виокремлення ціннісних парадигм освіти (О. Сухомлинська, Н. Ткачова); концепцію освіти як соціокультурного феномену (В. Огнев'юк); необхідність корекцій управління освітою як соціальною інституцією (В. Крижко) та ін.

Надбаннями філософсько-освітнього дискурсу проблеми дослідження обрано: виокремлення С. Клепом провідних регулятивних цінностей освіти – любові й узгодження з цінностями буття; тлумачення І. Утюж самоцінності освіти в руслі філософсько-антропологічної традиції, бачення особистості фахівця домінують цінністю української професійної освіти; наукова позиція вчених стосовно того, що жодна система цінностей не може бути реалізованою без творчих інновацій індивіда, оскільки освоєння професійної культури неможливе без культивування особистістю свого творчого потенціалу (А. Архієзер, М. Шелер, І. Зязюн).

З'ясовано, що головною перспективою дослідження є пошук шляхів розв'язання суперечностей між соціальним запитом на творчу, активну, володіючу гармонійною системою цінностей особистість фахівця та відсутністю ціннісно зорієнтованих технологій професійної підготовки магістрів гуманітарної галузі.

Ключові слова: аксіологічні засади, дискурс, професійна освіта, підготовка магістрів гуманітарної галузі, педагогічні технології, філософсько-освітні ідеї.

Постановка проблеми. Модернізація світової та національної освітньої системи, зміни у зв'язку з цим професійних установок і цінностей, відсутність чітко сформованих вимог до результатів діяльності та до професійних якостей, до процесу підготовки спонукають майбутніх фахівців постійно обирати між природним прагненням до стабільності фахових компетентностей і необхідністю руйнування старих уявлень, тобто зміною систем цінностей. За результатами емпіричного дослідження, у багатьох майбутніх фахівців гуманітарної галузі не простежуються механізми ціннісного вибору та відповідного самовизначення; практика свідчить, що вони досить часто перебувають у стані «аксіологічної депресії» (термін А. Маслоу). Особливості соціально-економічної

ситуації, у якій проходить професійна діяльність, певна віддетермінованість результату гуманітарних впливів (освіти, виховання, навчання) не можуть не зумовлювати зміни життєвих і професійних цінностей особистості, тоді як суспільство вимагає іншого професіонала, здатного зважено приймати самостійні рішення та ефективно працювати в нестандартних, змінних, динамічних умовах. Отже, проблема цінностей є не тільки предметом наукових дискурсів, вона тісно пов'язана із суспільними процесами, системами професійної підготовки фахівців, культурою суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постнеокласична наукова парадигма, що співвідноситься з поняттям «сучасний освітній простір», як одну з базових характеристик освіти загалом і професійної підготовки зокрема наполегливо актуалізує аксіологічні аспекти буття кожної людини. Саме в освітньому контексті цінності вважають гранично загальною ідеєю, що надає фаховій підготовці сенсу; таким чином, учені не лише осмислюють проблематику освіти, а й створюють відповідний сучасний простір, підкреслюючи його діалогічність на рубежі ХХ-ХХІ століть. Діалог світових культур та суперечності між ними розглядають Т. Григор'єва, В. Топоров; проблеми стилю мислення, менталітету як основи педагогічних поглядів вивчають П. Гайдено, В. Губін, І. Новік, у зарубіжній філософії науки – Д. Агассі, Т. Кун, І. Лакатос, А. Маслоу, П. Фейєрабенд та ін. Діалоговий характер освітньої практики як специфічної людської діяльності знайшов відображення в роботах О. Брудного, О. Огурцова, С. Розової, В. Шадрикової та ін. Вітчизняна історіографія проблеми цінностей в освіті представлена працями сучасних українських дослідників В. Андрущенко, В. Крижка, І. Предборської, О. Сухомлинської, Н. Ткачової. Проблема цінностей в освіті в україномовному філософському просторі стала предметом досліджень Н. Іордакі, С. Клепка, М. Култаєвої, В. Огнев'юка, І. Утюж та ін.

Аксіологія як наука про цінності відіграє нині роль орієнтира та регулятора педагогічних процесів і педагогічної діяльності, формує особистісне ставлення до них. У психолого-педагогічній літературі знаходимо різні підходи до визначення понять «цінність», «ціннісні орієнтації»; переважно це пояснюється суб'єктивною позицією дослідників, тому вивчення проблеми професійних цінностей має бути пов'язане з дослідженням й уточненням специфіки особистісного розвитку. Зміст понять «цінності» й «ціннісні орієнтації» стосовно освітніх процесів учені вивчають у філософському (В. Василенко, І. Зязюн, М. Каган, В. Кремінський, М. Шелер), психологічному (К. Абульханова-Славська, Л. Виготський, О. Леонтьєв, А. Маслоу) та педагогічному (Т. Бутківська, О. Вишневецький, В. Давидов, А. Мудрик, Н. Никандров, Ю. Орлов, В. Сластьонін, В. Струманський, О. Сухомлинська, Н. Ткачова та ін.) аспектах.

Метою статті визначено системний аналіз зразків психолого-педагогічного та філософсько-освітнього дискурсу, у яких відображені сучасні аксіологічні ідеї, історія розвитку освітніх цінностей та пропоновано засоби реалізації цих надбань у вітчизняній системі підготовки фахівців гуманітарної галузі.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан розвитку суспільства та освітньої галузі актуалізує проблему цінностей, стимулює їх переоцінку й осмислення. «Те, що зовсім недавно сприймалось як непохитні канони, – зазначає Л. В'язнікова, – тепер викликає сумніви в його значущості й доцільності» (Вязнікова, 2002). За висловом Д. Леонтьєва, нині часто спостерігаємо «ціннісний нігілізм, цинізм, метушню у виборі цінностей, екзистенційний вакуум та багато інших симптомів соціальної патології, яка виникла на ґрунті зламу ціннісної основи, смислового голоду й вивиху світогляду» в посткомуністичних обставинах (Леонтьєв, 1996, с. 15). Це призводить не лише до соціальної, але й до професійної кризи; як наслідок, відбувається деформація самосвідомості, відчуження особистості від власної професійної діяльності; відповідно, виникає соціально значуще завдання істотного оновлення цінностей освіти та його врахування у процесі професійної підготовки, особливо – фахівців гуманітарної галузі, котрі в майбутньому будуть займатися подібними завданнями.

Основи сучасних аксіологічних ідей в освіті розроблені вченими В. Андрущенко, Л. Губерським, І. Ільїним, В. Соловйовим та ін. (Андрущенко, 2008; Губерський, 2002; Філософія освіти, 2009). У працях цих дослідників фундаментально проаналізовано сутність аксіології як науки про цінності, поняття ціннісних орієнтацій, їхньої структури й класифікації, а також можливі шляхи розвитку аксіосфери особистості в освіті, доведено, що ціннісні орієнтації мають об'єктивно-суб'єктивний характер, водночас є культурним продуктом розвитку власне особистості та суспільства, у якому вона розвивається.

Вітчизняні вчені ґрунтуються на тому, що в кінці ХХ – на початку ХХІ століть завдання про інтерпретації аксіологічних ідей освіти стає гострим при формуванні стратегії розвитку системи освіти України. Система освіти, за висловом П. Щедровицького, дісталася нам «у спадок від Радянського Союзу, та на жаль, не мала аксіологічної ідеї» (Щедровицький, 1998); з самого початку вона не містила яскраво виражених ціннісних ідей, адже не враховувала особистісного аспекту. Нині ж у межах системної методології освіти розглядають як багаторівневий простір із можливостями дослідження як процесів, що відбуваються в ньому, так і соціально-ціннісної ролі кожної особистості, що зростає в період переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань. При цьому, як один із визначальних чинників розвитку суспільства, освіта активно взаємодіє з іншими підсистемами й суспільством загалом. Соціально-культурологічний аналіз освіти сприяє усвідомленню того, що вона володіє всіма системними ознаками (цілісністю, цілеспрямованістю функціонування, ієрархічністю і складністю будови, вірогідним характером стану й поведінки, здатністю до самоорганізації), тому нову освітню парадигму вчені тлумачать у контексті найважливіших соціальних проблем взаємодії, в основі яких лежить неодмінна умова наукового пошуку аксіологічних ідей – свобода думки, не обмежена зовнішніми щодо науки умовами (Щедровицький, 1998). Свободу думки психологи й педагоги розглядають як варіант свободи вибору, а право й можливість свободи вибору – як обов'язкову категорію і в структурі особистості, і в сучасній парадигмі освіти.

Науковці, на основі ідей Г. Ласуела і З. Фрейда, актуалізують трикомпонентний підхід до особистості, що відображає природу людини як відкритої системи, яка синтезує внутрішній і зовнішній план власного буття та, на їхню думку, є однією з методологічних підвалин дослідження основ освіти. Саме трикомпонентну модель З. Фрейда Г. Ласуел проаналізував з точки зору соціальних процесів та виявив зв'язок окремих інституціоналізованих форм людської діяльності з конкретними особистісними процесами – свідомістю, цілепокладанням (структура «Я»), совістю («над-Я»), природженою схильністю, потягами («Воно») (Ласуел, 1994, с. 135-136). Освітня парадигма людського буття, реалізуючи принцип «потрійного впливу», одночасно розвиває доцільність, совість і вроджені потяги людини, тому може розглядатися універсумним складником цивілізаційного розвитку, оскільки освіта – це активність, потреба, діяльність, цінність, мета, засіб, результат, пов'язані з культурно зумовленим і соціально значущим процесом зміни можливостей особистості: «Освітня екзистенційність людської природи була усвідомлена вже з моменту становлення цивілізаційного способу буття людини, що включав у поняття «пайдейї» стан людини, яка реалізувала всі свої можливості духовного розвитку, стала особистістю в широкому значенні цього слова» (Ласуел, 1994, с. 135-136).

Історію розвитку освітніх цінностей представлено в монографії Н. Ткачової, основним завданням якої обрано дослідження ціннісних парадигм освіти в контексті євроінтеграції; репрезентовано системне бачення сукупності освітніх цінностей, які, на думку авторки, є необхідними для вибору освітніх пріоритетів української системи освіти; вперше у вітчизняній педагогічній науці проведено системно-ретроспективний аналіз розвитку освітніх цінностей впродовж усієї історії існування людства, запропоновано їх переосмислення в контексті актуальних вимог суспільства (Ткачова, 2004, с. 201).

Оригінальну концепцію освіти як соціокультурного феномену розроблено В. Огнев'юком (Огнев'юк, 2003, с. 189): відповідно критерію самоцінності освіти ним

систематизовано цінності, які є підґрунтям сучасної освіти: моральні (сенс життя, щастя, добро, відповідальність, обов'язок, совість, честь, гідність); культурні (свобода, творчість, любов, спілкування, діяльність); політико-правові (демократія, справедливість, закон і правопорядок); національні (державність, традиції, мова); ключовими цінностями освіти є загальнолюдські – «добро», «істина», «любов», «свобода», «творчість», «краса» (Огнев'юк, 2003, с. 124). На основі філософсько-аксіологічного осмислення освіти як однієї з найважливіших та всезагальних людських цінностей, її місця та ролі в системі цінностей сталого соціального розвитку, на який зорієнтовані трансформаційні процеси в нашій країні доведено, що розвиток освіти (кожного разу за інших умов) є лінійно поступальним процесом руху до наскрізних освітніх інваріантів – зразків, моделей, образів, установок тощо, особливе місце серед яких займають самобутні духовні цінності української культури. Осмислюючи ціннісний потенціал і зміни парадигм сучасної української освіти, до основних компонентів професійної освіти В. Огнев'юк відносить відповідні галузі знань та властиву для освіти специфіку як соціального інституту: сукупність форм людської діяльності; певну особливість відносин, що складаються між людьми в освіті; систему цінностей і норм у сфері освіти; специфічну мережу організацій, закладів і установ підготовки фахівців.

С. Клепко питання цінностей освіти розглянув у онтологічній площині, висвітливши проблему за критерієм і засобом упорядкування й систематизації «цінностей буття»; провідними регулятивними цінностями освіти вчений інтерпретував «любов як спосіб виконання цінностей» та транснаціональне узгодження «старих» і «нових» соціальних цінностей з цінностями буття (Клепко, 2003).

В. Крижко, переконуючи, що згідно формули «педагог – це експерт із запровадження цінностей» особливої уваги набуває потреба аксіологічних корекцій управління освітою як соціальною інституцією, основну увагу в площині аксіології професійної освіти надає освітнім системам, що зумовило розгляд ним аксіологічної парадигми в онтологічній генезі та поліпарадигмальному полі (Крижко, 2005, с. 231). Таке розуміння долає обмеження логіки лінійного спрямування кінцевої моделі розвитку та пропонує його циклічну модель, у якій не існує фіксованого кінцевого стану системи у вигляді останньої (вищої) стадії її розвитку, а відбувається неперервний процес транзитивного функціонування й переходу одного стану в інший. Учені постійно наголошують: у сучасній освіті неминуче враховується, що здобувач освіти здатен об'єктивувати свої потенціали, знання, уміння у вигляді предметів, а також зробити об'єктом власного розгляду своє і чуже мислення, психічні акти, прояви внутрішнього світу, коли саме існування стає «відкритою можливістю», базовою ознакою якої є здатність до вибору. Організуючи середовище своєї життєдіяльності, постійно вирішуючи важливі проблеми, здобувач освіти витрачає свою розумову, емоційну, фізичну енергію і створює при цьому світ буденності (життєвої і професійної) як певний акт винаходу, що водночас є результатом здібностей особистості до самостворення, яким вона реально чи потенційно володіє.

Подолання поверховості розуміння професійної освіти лише як засобу досягнення мети (інструментальний підхід) вимагає усвідомлення індивідом того, що фахова освіта – це його проявлена сутність, практика себе, і те, які завдання в професійній підготовці ставить індивід, закладає основу його «проекту себе». Процес оволодіння знаннями і становлення особистості здобувача вищої освіти має відносний характер, власне з цієї причини сфера гуманітарних практик більше за інших відкрита для творчості й використання ідей різних соціокультурних систем. У цьому контексті метафорою фахової освіти може бути, за словами І. Утюж, образ «міксера» («що перемішує» шари), який охоплює процес вивчення й адаптування різних історичних традицій, цінностей, уявлень, особливостей сприйняття, переваг та інших компонентів ментальності, унаслідок чого народжується новий тип менталітету, який закріплюється послідовністю трансформацій «аксіологічної спіралі»: менталітет-освіта-менталітет (Утюж, 2011, с. 40).

Учені звертають увагу на те, що в сучасних умовах проблема становлення особистості в контекстах професійної освіти активно й різнобічно розробляється різними галузями гуманітарних наук, які доводять необхідність і незамінність філософського уможляду в професійній сфері, оскільки розуміння буття особистості як унікальної системи доступне філософському осмисленню, а варіативність освітнього середовища фахової підготовки дозволяє застосовувати при вирішенні поставленого завдання набір відповідних прийомів, інтелектуальних стилів, синтезувати нові знання, розуміти переваги ментально-особистісного потенціалу та будувати діалог з іншими – подібними собі або відмінними від себе. Розуміючи людське суспільство як соціальне та культурне середовище, в якому особистість фахівця живе, функціонує, розвивається, визначає свої ціннісні орієнтації, існує можливість майбутнім гуманітаріям зосередитися на розгляді відносин особистості й суспільства, особистості й освіти, особистості і цінностей майбутньої професії. Культурний складник людського буття виражається передусім у провідному значенні антропологічного принципу – покладеного в основу професійної гуманітарної освіти людиноцентризму. Це зумовлено тим, що така освіта соціокультурно антропологічно детермінована; вона аксіологічна за своєю природою, тобто самоцінна, формує ціннісні пріоритети особистості й суспільства (Утюж, 2011, с. 41). Філософсько-антропологічна традиція орієнтує на загальнолюдські духовні цінності, ціннісні орієнтації, вартісною вважає думку про цивілізаційну природу освіти та прагнення до ціннісної регуляції. Об'єднуючи погляди мислителів на феномен духовності як культурну цінність особистості, освіта розвиває ті властивості особистості, які дозволяють їй бути творцем своєї життєдіяльності, правильно розуміти й перетворювати навколишню дійсність (Шелер, 1994), актуалізує ціннісну основу, відповідно якої проходить самовизначення особистості, вибудовування її внутрішнього світу, культурного простору, здійснюється вибір цінностей, цілей, смислів, розвиток духовних потреб у пізнанні, самопізнанні, рефлексії, зростає ціннісний шар свідомості. У такому шарі інтегруються вищі цінності, формується моральна стійкість особистості як форма самосвідомості, виникає самоідентифікація як підґрунтя для конструювання особистості в ролі суб'єкта, підвищується готовність до морального самовизначення в складних життєвих ситуаціях (Утюж, 2011). За вихідний принцип при цьому беруть те, що сучасна особистість, будучи «просвітленою» освітою істотою, мусить освоювати необхідні їй знання, достатні для того, щоб творити власне буття. Водночас саме особистість розглядають домінуючою цінністю української професійної освіти.

У вітчизняній філософсько-освітній думці вважають, що особистість із самого початку є істотою соціокультурною, а тому потребує освіти; не менш важливою є ідея про потребу особистості у прагненні до освіти. Аксіологічний аспект сучасної професійної освіти, особливо гуманітарної, відображає рух думки людини щодо визначення для себе ціннісних пріоритетів пізнання; це пов'язане зі змінами нормативного розуміння сучасної особистості з точки зору цінностей свободи, відповідальності, самореалізації, з розвитком багатоманітної творчості, з реалізацією ідеї внутрішнього саморозвитку і створення нею власного освітнього та компетентісного професійного простору. Саме осмислення й перетворення ідеї внутрішнього саморозвитку особистості та створення нею власного освітнього простору пов'язане зі змінами традиційних уявлень про освіту як систему знань і вмінь, із дослідженням освіти як засобу самореалізації особистості, її цілей, відносин, мотивації. Ідея внутрішнього саморозвитку особистості сприяє її смисложиттєдіяльності, а водночас – вирішенню технологічно зорієнтованих проблем культури й освіти, поєднаних із формуванням ціннісних пріоритетів, залученням до культурних надбань і відповідних цінностей. У цьому плані актуальним вважають перехід до такої сучасної парадигми, яка б інтелектуалізму інформаційного суспільства протиставила особистісну концепцію в освіті, наблизилася б до ідеалів суспільства знань, особливо – стосовно професійної освіти. А. Ахієзер переконує: усі культури тотожні в тому сенсі, що жодна з них не може бути реалізованою без творчих інновацій індивіда,

який несе в собі потенціал відкритості, а освоєння культури можливе лише через культивування особистістю своєї творчої здатності (Ахієзер, 2007). Процес породження нових знань, що ґрунтується на вже наявних, дає гуманітарній освіті перспективні можливості: вона сама створює необхідний суспільству духовний ресурс і активно впливає на цінності суспільства. Характерними ознаками гуманітарної галузі освіти, яка першою відображує постмодерністську картину суспільства, можна, слідом за І. Утюж, схвалити: співіснування безлічі концепцій, неоднозначність інтерпретації результатів, зближення наукових та ненаукових форм пізнання; знаходження в центрі уваги проблеми буття особистості та суспільства в їх ціннісному вимірі; опору на знання як на засіб збереження, відтворення і розвитку культури, а не як спосіб задоволення потреб соціально-виробничої практики або чистої науки (Утюж, 2011).

Професійна гуманітарна освіта, включаючись у соціокультурні відносини як систему більш високого рівня інтеграції, піддається впливу соціокультурних змін, що зумовило необхідність її цивілізаційного бачення через культуру, котра, входячи до процесу самопізнання і формуючи цивілізацію, виявляє свою транзитивну значущість в особистісних модальностях буття майбутніх фахівців. Культура метою освіти має виявлення людської сутності, яка щоразу відкривається перед новонародженою людиною, тому здатність професійної освіти розвивати людину є провідною властивістю цивілізації, адже саме зв'язок освіти із життям виокремив М. Шелер, пропонуючи класифікацію форм знань залежно від їхньої включеності до процесів життєдіяльності людини (Шелер, 1994). Тому в цивілізаційній традиції реформування освітніх практик і технологій завжди пов'язане з моделюванням образу людини, а сучасні вчені транзитивність соціокультурного та цивілізаційного змісту професійної освіти визначають як їх поєднуваність і взаємоперехідність у способи цивілізаційно-культурних змін людини, її розвитку як особистості, головною властивістю якої є зорієнтованість на усвідомлення світу через осягнення самої себе, своїх потенціалів та реалізацію в процесі перетворювальної діяльності професійно ціннісних орієнтацій.

У психолого-педагогічних дослідженнях часто використовують поняття, подібні за змістом до цінностей і ціннісних орієнтацій: особистісний сенс (О. Леонтьєв), установка (Д. Узнадзе), ставлення (В. М'ясищев), ціннісні орієнтації (В. Ядов), спрямованість чи внутрішня позиція особистості (Л. Божович), метамотиви (А. Маслоу). Результати аналізу психолого-педагогічної літератури дають підстави стверджувати, що важливими компонентами особистісного самовдосконалення й саморегуляції в системі професійної освіти також вважають цінності й ціннісні орієнтації, враховуючи подвійну характеристику цінностей, зумовлену їхньою смисловою природою, що нами вже охарактеризовано вище. Саме смисл є основою для пізнання світу, спрямовує й активізує діяльність людини, тому професійні цінності визначають як елементи когнітивної структури особистості і як складник її мотиваційної сфери.

Професійні ціннісні орієнтації не мають однозначного трактування; їх розглядають як усвідомлені переконання чи уявлення суб'єкта про цінне для нього в обраній професії (Леонтьєв, 1996, с. 21), як своєрідну форму існування цінностей. Співвідношення між такими цінностями і ціннісними орієнтаціями визначають як розбіжності між декларованими й реальними цінностями (Д. Леонтьєв): під реальними пропонують розглядати «ціннісні орієнтації», адже саме вони стимулюють рух здобувача вищої гуманітарної освіти в певному напрямі, визначають вектор руху думки і дій; у зазначеному сенсі цінності реалізуються в ціннісних орієнтаціях і є вагомим елементом структури особистості. Саме ціннісні орієнтації знаходять своє відображення в професійних ідеалах, принципах, цілях, нормах життя і діяльності, потребах – у тому компоненті культури, який називають професійним.

Психологи традиційно виділяють такі аксіологічно навантажені компоненти особистості: цінності індивіда, які є головними психічними утвореннями для визначення цілей активності особистості, образ «Я», ідеал, рівень намагань, самооцінка,

самоконтроль. Визначені як система саморегуляції особистості, в якій функція забезпечення її активності реалізується тільки в процесі взаємодії названих вище компонентів, вони є основою для введення блоку професійних цінностей до моделі саморегуляції особистості, що зумовлює необхідність зважати на процеси цілевизначення на особистому рівні регулювання (Леонтьев, 1999), оскільки цінності тлумачать основою виникнення цілей саморегуляції особистості та її фахової діяльності. Ціннісні позиції майбутніх магістрів гуманітарної галузі функціонально пов'язані не тільки з ідеалами, але й з таким структурним компонентом, як образ «Я» – уявлення про себе в обраній професії. Образ «Я» в контексті саморегуляції особистості й професійної діяльності розглядають у співвідношенні з ідеалом; у процесуальному значенні уявлення про професійний ідеал («мені хотілося б») може «працювати» лише у випадку його зіставлення з уявленням людини про себе теперішнього – «хто я є». Реалістична розбіжність цих образів як внутрішня суперечність стимулює створення програми активності особистості, її саморуху (Леонтьев, 1999), розвитку в процесі професійної гуманітарної освіти.

Висновки. Ознайомлення з результатами теоретичних напрацювань учених, аналіз практичного досвіду підготовки здобувачів вищої освіти гуманітарної галузі у вітчизняних ЗВО дали змогу виявити низку суперечностей між: потребою у вихованні активної особистості, здатної регулювати власну діяльність, оволодівати системою цінностей, знань і вмінь та недостатнім рівнем сформованості такої активності у випускників закладів вищої освіти; запитом суспільства на творчу особистість магістра-гуманітарія та недостатньою розробленістю педагогічних технологій формування готовності майбутніх фахівців до саморегуляції власної діяльності на засадах системи професійних цінностей і ціннісних установок. Особливо це стосується майбутніх магістрів гуманітарної галузі – культурологів, істориків, філологів, релігієзнавців, філософів, тому пошук шляхів і засобів вирішення означених суперечностей покладаємо в перспективі дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрущенко, В. (2008). *Роздуми про освіту*. Київ: Знання України.
- Андрущенко, В., & Передборська, І. (Ред.). (2009). *Філософія освіти*. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Ахизер, А. С. (2007). *Как открыть «закрытое общество»*. Москва: ИЧП «Издательство Магистр».
- Вязникова, Л. Ф. (2022). *Ценности в образовании: выбор пути развития*. Взято из https://psyjournals.ru/journals/pse/archive/2002_n4/Vjaznikova.
- Губерський, Л. В., Андрущенко, В. П., & Михальченко, М. І. (2002). *Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз*. Київ: Знання України.
- Клепко, С. Ф. (2009). *Репрезентація знань в освітньому просторі (філософський аспект)*. (Автореф. дис. д-ра наук). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків.
- Крижко, В. В. (2005). *Антологія аксіологічної парадигми освіти*. Київ: Освіта України.
- Лассуэлл, Г. Д. (1994). Принцип тройного воздействия: ключ к анализу социальных процессов. *Социологические исследования*, 1, 135-143.
- Леонтьев, Д. А. (1996). Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции. *Вопросы философии*, 4, 35-44.
- Леонтьев, Д. А. (1999). *Психология смысла: природа, структура и динамика смысловой реальности*. Москва: Смысл.
- Огнев'юк, В. О. (2003). *Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку*. Київ: Знання.
- Ткачова, Н. О. (2006). *Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі*. Харків: «Каравела».

- Утюж, І. (2011). Соціально-філософська інтерпретація аксіологічних ідей української освіти. *Гуманітарний вісник ЗДІА*, 44, 38-42.
- Шелер, М. (1994). *Формы знания и образования. Избранные произведения*. Москва: Гнозис.
- Щедровицкий, П. Г. (1998). «На повороте». (Лекция 3). Взято из <http://vwww.uscr.cityline.ru/-idcr;ast>.

REFERENCES

- Akhiezer, A. S. (2007). *Kak otkryt «zakrytoe obshchestvo» [How to open a «closed society»]*. Moskva: IChP «Izdatelstvo Magistr» [in Russian].
- Andrushchenko, V. (2008). *Rozdumy pro osvitu [Reflections on education]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
- Andrushchenko, V., & Peredborska, I. (Eds.). (2009). *Filosofia osvity [Philosophy of education]*. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Huberskyi, L. V., Anrushchenko, V. P., & Mykhalchenko, M. I. (2002). *Kultura. Ideolohiia. Osobystist: metodoloho-svitohliadnyi analiz [Culture. Ideology. Personality: methodological and outlook analysis.]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
- Klepko, S. F. (2009). *Reprezentatsiia znan v osvitnomu prostori (filosofskyi aspekt) [Representation of knowledge in the educational space (philosophical aspect)]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody, Kharkiv [in Ukrainian].
- Kryzhko, V. V. (2005). *Antolohiia aksiolohichnoi paradyhmy osvity [An anthology of the axiological paradigm of education]*. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
- Lassuell, G. D. (1994). Printcip troinogo vozdeistviia: kliuch k analizu sotcialnykh protsessov [The principle of triple influence: the key to the analysis of social processes]. *Sociological studies*, 1, 135-143 [in Russian].
- Leontev, D. A. (1996). Tcennost kak mezhdisciplinarnoe poniatie: opyt mnogomernoi rekonstrukcii [Value as an interdisciplinary concept: the experience of multidimensional reconstruction]. *Voprosy filosofii [Questions of philosophy]*, 4, 35-44 [in Russian].
- Leontev, D. A. (1999). *Psikhologiya smysla: priroda, struktura i dinamika smyslovoi realnosti [Psychology of meaning: nature, structure and dynamics of meaningful reality]*. Moskva: Smysl [in Russian].
- Ohnev'iuk, V. O. (2003). *Osvita v systemi tsinnosti staloho liudskoho rozvytku [Education in the value system of sustainable human development]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
- Shchedrovitckii, P. G. (1998). «Na povorote» [«At the turn»]. (Lec. 3). Retrieved from <http://vwww.uscr.cityline.ru/-idcr;ast> [in Russian].
- Sheler, M. (1994). *Formy znaniia i obrazovaniia. Izbrannye proizvedeniia [Forms of knowledge and education. Selected works]*. Moskva: Gnozis [in Russian].
- Tkachova, N. O. (2006). *Aksiolohichnyi pidkhid do orhanizatsii pedahohichnoho protsesu v zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [Axiological approach to the organization of the pedagogical process in a general educational institution]*. Kharkiv: «Karavela» [in Ukrainian].
- Utiuzh, I. (2011). Sotsialno-filosofska interpretatsiia aksiolohichnykh idei ukrainskoi osvity [Socio-philosophical interpretation of axiological ideas of Ukrainian education]. *Humanities Bulletin of Zaporizhzh State Engineering Academy*, 44, 38-42 [in Ukrainian].
- Viaznikova, L. F. (2022). *Tcennosti v obrazovanii: vybor puti razvitiia [Values in education: choosing a development path]*. Retrieved from https://psyjournals.ru/journals/pse/archive/2002_n4/Vjaznikova [in Russian].

PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL AND PHILOSOPHICAL-EDUCATIONAL DISCOURSE OF THE ISSUES OF TRAINING MASTERS OF HUMANITIES ON AXIOLOGICAL BASIS

Renata Vynnychuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Cultural Studies;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

In the article, based on the analysis of modern aspects of the modernization of the world and national educational systems, the question of the formation of professional values and attitudes of specialists in the humanitarian field (philosophers, historians, religious scholars, philologists, culturologists) as carriers of general culture and creators of humanistic practices of the interaction of various social and ethnic groups on axiological grounds is updated.

The paper aims to systematically analyze samples of psychological-pedagogical and philosophical-educational discourse, which reflect modern axiological ideas, the history of the development of educational values, and proposed means of implementing these assets in the national system of training specialists in the humanitarian field.

Leading psychological-pedagogical models of discourse include freedom of thought as a variant of the individual's freedom to choose a system of values (P. Shchedrovytskyi), the three-component approach to personality (G. Lasuel, Z. Freud); identification of value paradigms of education (O. Sukhomlynska, N. Tkachova); the concept of education as a socio-cultural phenomenon (V. Ohneviuk); the need for corrections in the management of education as a social institution (V. Kryzhko) and others.

The assets of the philosophical and educational discourse of the research issue were chosen: S. Klepko's identification of the leading regulatory values of education – love, and agreement with the values of being; interpretation of I. Utyuzh's self-worth of education in line with the philosophical and anthropological tradition, the vision of the personality of a specialist as the dominant value of Ukrainian professional education; the scientific position of scientists regarding the fact that no value system can be implemented without the creative innovations of an individual since the development of professional culture is impossible without the cultivation of the individual's creative potential (A. Arkhiezer, M. Sheler, I. Ziaziun).

It was found that the main perspective of the research is the search for ways to resolve the contradictions between the social demand for a creative, active, harmonious value system of a professional personality and the lack of value-oriented technologies for the professional training of masters in the humanitarian field.

Keywords: *axiological principles, discourse, professional education, training of masters in the humanitarian field, pedagogical technologies, philosophical and educational ideas.*

Надійшла до редакції 15.03.2022 р.

УДК 378.011.3-051:6]: 37.091.39:614

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275566>

ORCID 0000-0003-2362-2876

ОЦІНКА ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УЧНЯМИ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ВИРОБНИЧОЇ БЕЗПЕКИ У МАЙСТЕРНЯХ»

Валерій Титаренко,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри виробничо-інформаційних технологій та безпеки життєдіяльності;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті з урахуванням актуальної потреби підготовки майбутніх учителів технологій до здоров'язбережувальної діяльності з учнями, особливо у навчальних майстернях закладу середньої освіти, запропоновано діагностичні педагогічні умови такої підготовки при вивченні дисципліни «Основи виробничої безпеки у майстернях (систему критеріїв і показників сформованості готовності; характеристику якісних рівнів; застосування комплексу методів оцінки; визначення ефективності впровадження). Специфіку здоров'язбережувальної діяльності вчителя технологій пов'язано з компонентами компетентності (загальнокультурний, виробничо-технологічний, організаційно-управлінський, проєктно-конструкторський); критеріями їх прояву (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний) та рівнями готовності (високий, достатній, середній, початковий).

Запропоновано логічну систему відповідності критеріїв і показників готовності майбутніх учителів технологій до формування здоров'язбережувальної компетентності учнів основної школи у процесі трудового навчання, а також зміст рівневих характеристик такої готовності; охарактеризовано сукупність методів оцінки стану, рівня та якості підготовки майбутніх учителів технологій у процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи виробничої безпеки у майстернях».

Проведено висновок щодо можливостей упровадження запропонованих діагностувальних умов у практику роботи закладів загальної та вищої освіти.

***Ключові слова:** технології, майбутній учитель, здоров'язбережувальна діяльність, навчально-виробничі майстерні, діагностувальні умови, основи виробничої безпеки.*

Formulation of the problem. Modern updating of the health-saving aspects of the training of future technology teachers has a deep foundation. The relevance of the problem of professional training of the future teacher of technology to the formation of students' health-preserving competence in the process of labor activity increases due to the fact that the updating of the content of the students' labor education involves the mastering of more than 20 technological operations of manual and mechanical processing of various construction materials and related with the production of various objects of technological activity, therefore the technology teacher must be a high-level specialist who is called not only to implement the complicated content of the curriculum, but also to preserve the life and health of students, to form in them a set of health-preserving competencies, to prepare children for work in conditions close to the sphere of production and service, to ensure safe working conditions for their work.

Among the diagnostic pedagogical conditions within the framework of the research problem, we include:

– definition of a system of criteria (motivational-value, cognitive, activity) and indicators of the readiness of future technology teachers to form the health-saving competence of primary school students in the process of work training;

– a description of the qualitative levels (initial, medium, sufficient, high) of the formation of the readiness of future technology teachers for labor protection and safety activities in the ZNZ;

– substantiation of the application of questionnaire methods, observation, evaluation of independent and creative works of students, final control, expert evaluations, self- and mutual evaluation, etc. in the process of professional training of future technology teachers;

– implementation of research materials and results into the educational process of pedagogical higher education institutions, determination of the effectiveness of this implementation.

Presenting main material. The introduction of a credit-transfer system for the organization of the educational process involves the creation of appropriate conditions that affect the process of training future technology teachers. Among such conditions are the availability of structural and logical schemes for the training of specialists by specialty; modular system of organization of the educational process, system of testing and rating assessment of students' knowledge; ensuring the educational process on the basis of educational plans, which are formed as a set of credits; development of individual schedules of the educational process taking into account the peculiarities of the credit-transfer system; formation of training programs of all educational and qualification levels on the basis of educational and qualification characteristics of graduates and educational and professional programs, which provide for possible changes in the ratio of credits of educational and qualification components of training; the availability of the necessary educational and methodological, material and technical and information support of the credit-module system of the organization of the educational process.

Diagnostic pedagogical conditions take into account that on the path of integration of the national education system into the world, there is a transition to a new generation of industry standards of higher education based on a competency-based approach. The National Framework of Qualifications not only systematically and structuredly describes the qualification levels by competences, but also plays an important role in the modernization of technology teacher training systems, which consists in reorientation to learning outcomes – competence (knowledge, understanding, skills, values, other personal qualities), which a person acquires and is able to demonstrate them after completing professional training.

In view of this, the professional training of a teacher of labor education is an integral component of fundamental professional training, which is organically combined with the study of psychological-pedagogical, socio-cultural and professionally oriented disciplines. Like every future teacher, a technology teacher must be able to integrate the acquired knowledge and skills when solving problems, think creatively, objectively analyze his activity with the aim of improving it, use the experience of innovative teachers in his pedagogical activity, be ready to solve pedagogical tasks of developing technical thinking of schoolchildren.

In order to determine the criteria as a system for assessing the state of readiness of future technology teachers, it is necessary to orientate yourself regarding the concept of «criterion» and the attitude to the set of indicators of each of the selected criteria. In the scientific literature, there is no unanimity in determining the criteria and indicators of preparation for professional activity. Yes, E. Kulyk believes that the criterion is the main feature by which one decision is chosen from the majority of possible ones; L. Kravchenko (Кравченко, 2009) notes that the criterion provides the function of a working management tool, substantiates and determines the ultimate goal of the research, the means of the criterion must necessarily be isolated indicators and intermediate levels. It is clear that the criteria must meet certain requirements: the relevancy of the criterion is determined by its significance as a systemic measure of the efficiency of professional activity; completeness of the criterion reflects important signs of professional activity; the reliability of the criterion is substantiated by the correlation of repeated measurements of its indicators after a certain time interval; the practicality of the criterion means the simplicity and convenience of obtaining relevant results.

We proceed from the fact that the criterion is the degree of manifestation of the qualities, properties and signs of the subject being studied, which make it possible to observe its condition, determine the level of functioning and development. Most often, the criteria for the effectiveness of the training of future technology teachers are considered along the lines of competence, personal-activity and axiological approaches as conceptually united by the problem of researching knowledge, skills, skills, motives and values expressed by a certain assessment. At the same time, personal qualities necessary for the professional activity of a future teacher are rarely included in the criteria – this does not allow to give an objective and comprehensive assessment of the process of training future technology teachers for professional activity. Taking into account the above, we determined the criteria that allow us to find out the state of readiness of future technology teachers for the formation of health-saving competence of primary school students in the process of on-the-job training.

When determining the criteria and justifying them, we first update the specifics of the activity of a modern specialist, which is related to four components of competence:

- general culture, which involves: the ability of the technology teacher to effectively use the provisions of regulatory and legal documents in the work of students, to master the basic methods of health-preserving activities and to support the work capacity of schoolchildren;

- production-technological, which includes: justification of the choice of safe modes, parameters of labor processes in the school workshop; effective performance of functions, responsibilities and powers for occupational safety at the workplace, in the student body; implementation of elimination measures causes of accidents and occupational diseases at students' workplaces;

- organizational and management, which ensures: conducting measures to prevent student injuries and illnesses; preservation of health; the ability to organize the activities of the student body with the mandatory consideration of life and work safety requirements; methodological competence in conducting training and testing knowledge on occupational safety issues among students of the institution;

- design and construction, which determines: the readiness of technology teachers for the formation of health-saving competence in students; the introduction of safe technologies by the teacher, the choice of optimal conditions and modes of work in the process of labor training of students of grades 5-9; design and organization of students' workplaces based on modern scientific and technological achievements in the field of health-saving technologies, which create safe conditions for staying, studying and working at school, which is achieved by rational organization of the educational process (taking into account age, gender, individual characteristics and hygienic norms) in school production workshops; correspondence of educational and physical loads to the capabilities of each student.

On the basis of the above, in order to identify the state of formation of the readiness of future technology teachers for the formation of health-preserving competence of elementary school students in the process of work training, we identified motivational, value, cognitive and activity criteria. These criteria are closely related and mutually determined, their integrity indicates the development of those personal and professional qualities of the future technology teacher that characterize his readiness. Since the criteria always have a reflection, in order to justify the levels of readiness of future teachers of technologies for the formation of health-saving competence of elementary school students in the process of work training, we summarized the system of criteria and their corresponding indicators (*table 1*).

Taking into account the competence ratio and the degree of manifestation of the criteria and indicators of the formation of readiness, the levels of readiness of future teachers of technologies for the formation of health-saving competence of primary school students in the process of work training are determined. We interpret the level as a measure of quantitative and qualitative manifestations of all signs of readiness. Our understanding of determining the levels of readiness of the technology teacher for the formation of health-saving competence of primary school students in the process of work training is based on the research of H. Ball (*Балл*,

Бастуй, & Видра, 2005), О. Коберник (Коберник, 2016), О. Кортс (Корець, 2015), V. Sydorenko (Сидоренко, 2011). Based on these works, the following conclusions can be drawn:

- 1) readiness is formed in the process of activity, accumulating everything learned in the process of preparation and reaching a higher level;
- 2) the previous level of readiness is the basis for the formation of the next one;
- 3) with the timely detection of the level of readiness to form health-saving competence of primary school students in the process of work training, it is possible to plan the operative correction of deficiencies in professional training.

Table 1

System of criteria and indicators of the readiness of future teachers of technology for the formation of health-preserving competence of primary school students in the process of on-the-job training

Criterion	Indicator
<i>Motivational and valuable</i>	– Awareness of the need for the formation of health-saving competence of primary school students in the process of vocational training as one of the main tasks of the professional activity of a technology teacher; – a positive attitude towards the formation of health-saving competence of UOSH in the process of TN and taking into account the need for its systematic development; – conscious mastery of knowledge and skills of formation of health-saving competence of UOSH in the process of TN training for further application in professional activity.
<i>Cognitive (knowledge)</i>	– Psychological and pedagogical; – methodical; – professional disciplines; – basics of state administration, state supervision and civil control over labor safety; – the basics of physiology and occupational hygiene of students; – basics of fire safety and prevention; – basics of educational and industrial safety; – general issues of labor safety of the UOSH; – legal and organizational foundations of occupational safety in educational workshops
<i>Active (skill)</i>	– Ability to apply methods, conditions, means and forms of formation of health-saving competence of UOSH in the process of TN and ensure their implementation; – to predict the results of the activity on the formation of the health-saving competence of UOSH in the process of TN and to diagnose its level; – choose the optimal combination of traditional and innovative methods; – apply specialized methods of safety and occupational health professional activity in school workshops; – use special means of determining the state of educational and industrial safety in school workshops; – to comply with sanitary and hygienic norms during production technological practice; – conducting various types of safety training with students; – to consciously monitor the results of one's activities; – to conduct a self-analysis of one's own readiness and prediction of the results of professional activity.

We identified four levels of readiness of future teachers for the formation of health-saving competence of elementary school students in the process of on-the-job training: high, medium, sufficient, elementary.

A high level of readiness of the future teacher for the formation of health-preserving competence of primary school students in the process of work training has the following features: the student has a constant, purposeful positive attitude towards the formation of health-preserving competence of primary school students in the process of work training, is aware of the need for the formation of such competence of students; shows a desire for deep mastery of knowledge and skills on the problem; possesses, with a high degree of integration, professional psychological-pedagogical, methodical and special knowledge on the problem of the formation of health-saving competence of elementary school students in the process of labor training; is able to creatively combine existing and specially organized conditions, methods, means and forms of formation of health-saving competence of primary school students in non-standard situations; knows how to predict the results of one's own activities, diagnose the level of health-saving competence of students and objectively evaluate it; adequately evaluates the results of his pedagogical activity, is capable of self-analysis of the level of his own professional development and the achievements of other students on the problem.

A sufficient level of teacher readiness for the formation of health-preserving competence in primary school pupils in the process of on-the-job training is distinguished by the following features: the student has a generally positive attitude towards the formation of such competence in pupils, realizes the need for its development, demonstrates a persistent desire to master the knowledge and skills of its formation; has satisfactory or good psychological-pedagogical, methodical knowledge and knowledge of special disciplines for the formation of health-saving competence of primary school students in the process of work training; knows how to apply traditional methods, conditions, means and forms of working with students in typical situations of the educational process; is able to predict the results of activities on the formation of students' health-saving competence and diagnose its level; systematically monitors the results of his activity, tends to foresee its consequences.

The average level of readiness of the future teacher for the formation of health-preserving competence of primary school students in the process of work training has the following features: the student shows an episodic interest in the health-preserving of students; has an unstable interest in mastering knowledge and skills in the formation of health-saving competence of elementary school students in the process of work training; has satisfactory, but differentiated psychological and pedagogical, methodical knowledge and knowledge of special documents of the disciplines; knows how to apply the conditions, methods, means and forms of formation of health-saving competence of elementary school students in the process of work training in standard situations; does not predict the results of his professional activities on the formation of students' health-saving competence; sometimes controls the results of activities, but does not demonstrate his own culture of health; reveals the need for self-improvement only in the event of difficulties in one's own activities.

The initial level of readiness of the future teacher for the formation of health care competence of primary school students in the process of on-the-job training is characterized by the following signs: the student is indifferent to this problem, does not realize the need to acquire knowledge and skills on this issue; demonstrates insufficient (unsatisfactory) psychological-pedagogical, methodical knowledge and knowledge of special disciplines for the formation of health-preserving competence of elementary school students in the process of labor training; the application of conditions, methods, means and forms of health protection of students causes him difficulties, he does not know how to use special equipment; unconsciously controls the results of his own activity; the future teacher lacks opportunities for introspection and a desire for self-improvement on the issues of forming the health-saving competence of elementary school students in the process of work training.

Conclusions. So, based on the results of scientists in the field of theoretical research on issues of professional readiness of specialists, we determined the criteria and indicators of the readiness of future technology teachers for the formation of health-saving competence of primary school students in the process of on-the-job training, and also identified four levels of such readiness. Achieving a high or sufficient level of readiness of future technology teachers for the formation of health-preserving competence of primary school students in the process of work training is considered possible under the condition of a comprehensive combination and integral use of the proposed substantive, organizational, methodological and diagnostic pedagogical conditions of professional training of this category of specialists with the application proposed diagnostic and corrective methods (questionnaire, research observation, written and oral survey, expert evaluations).

Questionnaire as a method of empirical research, which is based on the survey of a significant number of respondents and is used to obtain information about the typicality of certain psychological and pedagogical phenomena, was used in order to find out the content of the above components of readiness, their significance in the professional activity of future teachers of technologies aimed at forming the health-saving competence of primary school students in the process of labor training.

We consider research observation as an empirical method of scientific knowledge, the essence of which is a purposeful, planned and systematic perception of psychological and pedagogical processes and phenomena. The observation serves as a source of information for clarifying the purpose of the research, checking and harmonizing experimental data obtained with the help of other methods of research and experimental work, for collecting and systematizing information about the general level and state of formation of the components of the readiness of future technology teachers for the formation of health-preserving competence of primary school students in the process of on-the-job training. Thus, the indicators indicating the level of development of the cognitive component of the health-preserving readiness of the technology teacher were clarified: knowledge of the essence and content of the concepts of health and a healthy lifestyle, the main components of human health (physical, mental, psychological, social and spiritual); knowledge of somatics, physical properties of the human body, sanitary and hygienic requirements for the organization of the educational process; understanding of factors affecting children's health; knowledge of the main characteristics of modern health-saving technologies; the ability to study, analyze and evaluate the state of one's own health and the health of students, predict possible changes in the state of health of students depending on the created conditions.

Written and oral surveys are used mainly to determine the level of formation of cognitive indicators (complex of knowledge) in future specialists, independent and creative works – to identify the state of formation of activity indicators of such readiness. At the same time, the developed modular control works and questions for the final control from the discipline «Fundamentals of industrial safety in workshops» were used:

1. In what sequence is the implementation of the stages of occupational safety at school carried out?
2. What groups are dangerous and harmful production factors divided into?
3. What are considered important elements of preserving life, health and working capacity of a person in the process of work?
4. Name the main areas of work in the occupational safety management system in the educational institution.

Answers to these questions can be given orally or in writing during the exam or assessment; provided they are objectively evaluated by the teacher, this will contribute to the accumulation of points (grades) in the process of experimental work.

Therefore, diagnostic conditions as a component of the complex of pedagogical conditions for the implementation of the research problem create opportunities for the introduction of materials and results of scientific research into the process of training future technology teachers in pedagogical institutions of higher education.

ЛІТЕРАТУРА

- Балл, Г. О., Бастуй, М. В., & Видра, О. Г. (2005). *Розвиток психологічної культури учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти*. Київ: ІПППО АПН України.
- Барабаш, О. Д. (2012). Становлення компетентнісного підходу у сучасній освіті. *Нова педагогічна думка*, 4(72), 133-136.
- Вітвицька, В. В. (2003). *Основи педагогіки вищої школи*. Київ: Центр навчальної літератури.
- Дмитренко, П. В. (2004). Підготовка учителів трудового навчання у вищих педагогічних навчальних закладах. *Український соціум*, 3(5), 102-107.
- Кириленко, С. В. (2004). *Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я старшокласників*. (Дис. канд. наук). Інститут проблем виховання Академії пед. Наук України, Київ.
- Коберник, О. М. (2016). *Креативні технології навчання*. Умань: ВЦП «Візаві».
- Корець, О. М. (2015). *Формування технічної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі вивчення фізико-математичних дисциплін*. (Дис. канд. наук). НПУ імені М. П. Драгоманова, Київ.
- Кравченко, Л. М. (2009). *Наукові основи підготовки менеджера освіти у системі неперервної педагогічної освіти*. (Автореф. дис. д-ра наук). Ін-т вищ. освіти АПН України, Київ.
- Мадзігон, В. М. & Нісімчук, А. С. (2011). *Технологія креативної педагогічної освіти*. Луцьк: Твердиня.
- Сидоренко, В. К. (2011). Проектний підхід і вимоги до вчителя. *Трудова підготовка в сучасній школі*, 5, 5-11.
- Шинкарук, В. І., Бистрицький, Є. К., Булатов, & М. О. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис.

REFERENCES

- Ball, H. O., Bastui, M. V., & Vydra, O. H. (2005). *Rozvytok psykholohichnoi kultury uchnivskoi molodi v systemi neperervnoi profesiinoi osvity [Development of psychological culture of students in the system of continuous professional education]*. Kyiv: IPPPO APN Ukrainy [in Ukrainian].
- Barabash, O. D. (2012). Stanovlennia kompetentnisnoho pidkhodu u suchasni osviti [Development of the competence approach in modern education]. *New pedagogical thought*, 4(72), 133-136 [in Ukrainian].
- Dmytrenko, P. V. (2004). Pidhotovka uchyteliv trudovoho navchannia u vyshchych pedahohichnykh navchalnykh zakladakh [Training of vocational training teachers in higher pedagogical educational institutions]. *Ukrainian Society*, 3(5), 102-107 [in Ukrainian].
- Kobernyk, O. M. (2016). *Kreatyvni tekhnolohii navchannia [Creative learning technologies]*. Uman: VTsP "Vizavi" [in Ukrainian].
- Korets, O. M. (2015). *Formuvannia tekhnichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv tekhnolohii u protsesi vyvchennia fizyko-matematychnykh dystsyplin [Formation of technical competence of future technology teachers in the process of studying physical and mathematical disciplines]*. (PhD diss.). NPU imeni M. P. Drahomanova, Kyiv [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. M. (2009). *Naukovi osnovy pidhotovky menedzhera osvity u systemi neperervnoi pedahohichnoi osvity [Scientific basis of education manager training in the system of continuous pedagogical education]*. (Extended abstract of PhD diss.). In-t vyshch. osvity APN Ukrainy, Kyiv [in Ukrainian].
- Kyrylenko, S. V. (2004). *Sotsialno-pedahohichni umovy formuvannia kultury zdorov'ia starshoklasnykiv [Socio-pedagogical conditions of formation of health culture of high*

- school students*]. (PhD diss.). Instytut problem vykhovannia Akademii ped. Nauk Ukrainy, Kyiv [in Ukrainian].
- Madzihon, V. M. & Nisimchuk, A. S. (2011). *Tekhnolohiia kreatyvnoi pedahohichnoi osvity [Technology of creative pedagogical education]*. Lutsk: Tverdynia [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. I., Bystrytskyi, Ye. K., Bulatov, & M. O. (Eds.). (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]*. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
- Sydorenko, V. K. (2011). Proektnyi pidkhid i vymohy do vchytelia [Project approach and requirements for the teacher]. *Labor training in a modern school*, 5, 5-11 [in Ukrainian].
- Vitvytska, V. V. (2003). *Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly [Basics of higher school pedagogy]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

OF THE QUALITY ASSESSMENT OF FUTURE TECHNOLOGY TEACHER TRAINING IN HEALTH-PRESERVING ACTIVITIES WITH PUPILS WHILE TEACHING THE DISCIPLINE «FUNDAMENTALS OF INDUSTRIAL SAFETY IN WORKSHOPS»

Valerii Tytarenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Production and Information Technologies and Life Safety; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

In the article, taking into account the urgent need for future technology teacher training in health-preserving activities with pupils, especially in educational workshops at a secondary education institution, diagnostic pedagogical conditions for such training are proposed while studying the discipline «Fundamentals of industrial safety in workshops (a system of criteria and indicators of the readiness formation; characteristic quality levels; application of a set of assessment methods; determination of implementation efficiency)». The specificity of the technology teacher's health-preserving activity is related to the components of competence (general cultural, production-technological, organizational-management, project-design), criteria for their display (motivational-value, cognitive, activity), and levels of readiness (high, sufficient, average, initial).

A logical system of matching criteria and indicators of future technology teacher's readiness to the formation of health-preserving competence of elementary school children in the process of work training is proposed, as well as the content of the level characteristics of such readiness, a set of methods for assessing the state, level, and quality of training of future technology teachers in the process of studying the educational discipline «Fundamentals of Industrial Safety in Workshops» are characterized.

A conclusion was made regarding the possibilities of introducing the proposed diagnostic conditions into the work practice of general and higher education institutions.

Keywords: *technologies, future teacher, health-preserving activities, educational and production workshops, diagnostic conditions, fundamental of industrial safety.*

Надійшла до редакції 21.03.2022 р.

УДК 378.046-021.64:615.85]:37.091.12:177

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275568>

ORCID 0000-0002-6800-1160

ORCID 0000-0003-2112-7003

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Наталія Грицай,

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри природничих наук з методиками навчання;
Рівненський державний гуманітарний університет

Ольга Андрєєва,

аспірантка;
Рівненський державний гуманітарний університет

У статті акцентовано, що професійна культура майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії є неодмінним складником їхньої майбутньої професійної діяльності, адже саме професіоналізм і професійна культура забезпечують формування компетентних та висококваліфікованих фахівців. Рівень професійної культури майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії безпосередньо залежить від рівня їхньої професійної майстерності, що сприяє підвищенню професійних якостей фахівця та конкурентоспроможності на ринку праці.

Зазначено, що існування людини в сучасному світі та її ставлення до нього залежить насамперед від культури. В різних історичних епохах наявна значна кількість культур, взаємодія, взаємопроникнення яких визначають життєву позицію людини, її світовідчуття та світосприйняття. Культуру в широкому розумінні розглянуто як сукупність духовних і матеріальних цінностей та способів їх утворення. Метою дослідження визначено теоретичне обґрунтування сутності понять «культура» та «професійна культура майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії», виокремлення елементів професійної культури, форм і типів культури фахівців. Методи дослідження: аналіз літературних джерел, узагальнення, порівняння.

У статті з'ясовано сутність понять «культура», «професійна культура»; схарактеризовано основні форми і типи культури, проаналізовано елементи професійної культури; потрактовано професійну культуру майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії як комплексне, складне соціально-психологічне новоутворення, яке зароджується в процесі навчання у закладі вищої освіти та реалізується під час виконання функційних обов'язків; визначає світоглядні орієнтири, ціннісні установки, професійне володіння знаннями, вміннями, навичками та рівень фахової підготовки майбутніх фахівців. У перспективі передбачено визначення компонентів, критеріїв та рівнів професійної культури майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії у процесі їхньої фахової підготовки в закладах вищої освіти.

Ключові слова: культура, професійна культура, елементи професійної культури, фахова підготовка, майбутні фахівці з фізичної терапії, ерготерапії, фізична культура бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії.

Постановка проблеми. На сьогодні важливою вимогою суспільства до фахівців є не лише їхній професіоналізм, а й професійна культура. С. Гончаренко в «Українському педагогічному словнику» акцентує увагу на тому, що культурою називають «рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності» (Гончаренко, 2011).

З погляду філософії поняття «культура» – це сукупність цінностей, уявлень про світ і правил поведінки, спільних для великих груп людей (Корінний, & Шевченко, 2003, с. 454). Можна виокремити такі основні складники людської культури: норми суспільства; світогляд як система цінностей та ідеалів, знань та вмінь, що реалізуються людиною в діяльності; певний рівень інтелектуального, морального та естетичного розвитку; способи і форми спілкування. Різноманітне бачення сутності поняття «культура» пов'язане з напрямками його використання під час побудови теоретичної основи дослідження фахівцями різних галузей знань. Важливе значення має усвідомлення культури як певного рівня розвитку людини та її творчих сил, вираженого в певних типах діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним засадам формування професійної культури майбутніх фахівців присвячено праці В. Гриньової, М. Євтуха, І. Зязюна, Н. Ничкало, О. Савченко, Н. Кузьміної та ін. Інноваційні технології професійної підготовки майбутніх фахівців розкрито в публікаціях І. Богданової, М. Гриньової, Н. Грицай, І. Дичківської, А. Кіктенко, О. Комар, М. Лещенко, О. Пехоти та ін.

Загальні питання професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії у закладах вищої освіти студіювали Н. Белікова, А. Герцик, Т. Д'яченко, В. Кукса, О. Міхеєнко, В. Поліщук, Л. Сущенко.

Різні аспекти підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 227 «Фізична терапія, ерготерапія» до професійної діяльності вивчали О. Базильчук (Базильчук, 2017), А. Бражанюк (Бражанюк, 2019), Л. Демченко (Демченко, 2020), Ю. Карпенко (Карпенко, 2021), Ю. Копочинська (Korochynska, 2020), Н. Чепурна (Чепурна, 2020), А. Фастівець, П. Хоменко, В. Оніпко та ін. (Fastivetz, 2019).

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності понять «культура» та «професійна культура майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії», виокремлення елементів професійної культури, форм і типів культури фахівців.

Виклад основного матеріалу. Для обґрунтування специфіки професійної культури майбутніх фахівців необхідно зрозуміти сутність поняття «культура». Термін «культура» є дуже багатозначним та різноманітним. Він походить від латинського *colo, colere*, що означає «культивувати, вирощувати» або «виховання, розвиток», та виявляє історично сформований рівень розвитку суспільства, творчих сил та здібностей людини. У різні періоди розвитку людства було сформовано різноманітні форми культури. Кожна сфера життя та діяльності людини також характеризується певним видом культури.

У наукових джерелах є різні підходи до визначення терміну «культура». Культуру розглядають як:

- історичний життєвий шлях суспільства, що охоплює норми права та моралі, звичаї, мову, одяг, ритуали, ідеологію, морфологію, знаряддя праці;
- поведінку, мистецтво, знання, науку, систему переконань та вірувань;
- систему інформації, яка містить закодований спосіб, яким люди в організованій групі, суспільстві чи нації взаємодіють зі своїм соціальним чи фізичним оточенням. У цьому значенні термін вживається для визначення набору правил, моральних норм і способів взаємодії всередині групи. Тут сутність полягає в тому, що культура розглядається як те, що не передається у спадок. Кожний член суспільства має вивчати систему і структуру своєї культури (Дзюба, Жуковський, & Железняк, 2016).

Матеріальну культуру становлять матеріальні цінності суспільства. Духовною культурою суспільства є його здобутки у сфері мистецтва, освіти, науки, літератури, організації державного та суспільного життя. Ми всі належимо до тієї чи іншої культури. Культура – це сукупність людських переконань, знань і норм поведінки, які спочатку люди набувають, а потім передають нащадкам. Засвоєння культури людиною означає не тільки знання про добро і зло, про загальноприйнятну норму поведінки, про форми та ідеал, а й утілення знань у роботу, навчання, реалізацію ідей у вчинках.

У словнику іншомовних слів знаходимо такі визначення «культури»:

– «сукупність досягнень людського суспільства (матеріальна культура, духовна культура);

– рівень розвитку певної галузі (культура виробництва, культура мови);

– ступінь освіченості, вихованості» (Шевченко, 2008, с. 335).

Давньоримський філософ, політичний діяч Цицерон до наукового обігу увів поняття *cultura animi* – «оброблення душі», використавши сільськогосподарську метафору до розвитку душі як філософської категорії; саме культуру він розумів як спосіб подолання різних проявів варварства, шахрайства й інструмент для перевтілення людини в повноцінного громадянина.

Зазвичай виокремлюють такі форми (матеріальну, духовну, соціальну, фізичну) та різновиди культури (інтелектуальну, естетичну, моральну, професійну, політичну) культуру. Сьогодні також визначають певні типи культури залежно від того, хто її створює і який її рівень: загальнолюдська культура, суперкультура, субкультура, контркультура, девіантна культура, особистісна культура тощо.

Дослідник М. Попович у праці «Нарис історії культури України» стверджує, що «певну ясність у розуміння поняття «культура» внесла Всесвітня конференція з культурної політики, проведена під егідою ЮНЕСКО 1982 року. Вона прийняла декларацію, в якій культура тлумачиться як комплекс характерних матеріальних, духовних, інтелектуальних і емоційних рис суспільства, що охоплює не лише різні мистецтва, а й спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань» (Попович, 1998, с. 3).

С. Безклубенко пояснює культуру як «процес освоєння людей у світі». Отже, на думку вченого, «культура – це не тільки зібрання творінь, це й сукупність певних реальних «живих» людських знань та вмінь, «закодованих», «зашифрованих», що перебувають у «згорнутому» вигляді, мов програми в комп'ютері, у мозку (розумі) людей; культура, далі, – це незупинний процес взаємобміну, в процесі якого живі люди збагачують вдосконалюють та поповнюють – свої знання та вміння шляхом освоєння створеного попередниками і, в свою чергу, власною творчістю поповнюють, збагачують культурну скарбницю свого народу, в ідеалі – і людства» (Безклубенко, 2013, с. 11).

Розрізняють культуру загальну та професійну; перша характерна для представників будь-якої професії, сфери діяльності; друга означає, що фахівці певної професії мають свою професійну культуру, яка відрізняється від культури представників інших професій (Грицай, 2012). Професійна культура – вияв поведінки та діяльності особистості, що виражається у моделях поведінки, ідеях, нормах, ставленнях, цінностях. Таким чином, формування професійної культури бакалаврів із фізичної терапії, ерготерапії починається ще під час підготовки в закладах вищої освіти. Зокрема, в університетах формування професійної культури відбувається у процесі навчання, виховання, стимулювання позитивного мислення, самоаналізу, свідомого розуміння значущості своєї професії. Виявляється професійна культура під час спілкування з колегами, викладачами, пацієнтами та їх родичами у ході виконання своїх професійних функцій.

У результаті теоретичного опрацювання наукових джерел зроблено висновок про доцільність виокремлення таких елементів професійної культури:

– культура спілкування (комунікативні здібності);

– культура зовнішнього вигляду фахівця;

– культура робочого місця (вимоги, оснащення, охайність);

– культура деонтології та субординації;

– культура діяльності (виконання своїх функцій), професіоналізму;

– культура поведінки, ставлення у колективі, з пацієнтами і з родичами пацієнтів;

– культура ведення відповідної документації;

– культура зберігання інвентаря, засобів праці, інструментарію;

– культура таємниці медичного діагнозу.

Виникнення ідеї професійної культури в майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії – це усвідомлення студентами простору свого життя та навчання як особливо необхідного, в якому буде формуватися їхня професійна культура. Коли йдеться про культуру фізичних терапевтів, ерготерапевтів, то порівнюємо, якими є реальні прояви культури з нормами їхньої поведінки в суспільстві.

Війна, яку розпочала росія проти мирної України, і, як наслідок, велика кількість травмованих, поранених військовослужбовців Збройних сил України, добровольців, цивільного населення, спонукає заклади вищої освіти до підготовки кваліфікованих майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії з високим рівнем професійної культури. Тому основними якостями, якими мають володіти майбутні бакалаври з фізичної терапії, ерготерапії є: освіченість, прагматичне логічне мислення, прогнозування ситуації та передбачення результату, комунікативні здібності, стресостійкість, врівноваженість, стриманість, ввічливість, доброта, співчуття, співпереживання, активність, бажання допомогти, «не нашкодити», повага до пацієнта, високий рівень професійної культури. Професійна культура залежить від рівня фахової самосвідомості, інтелектуальних здібностей, реальних можливостей та здатностей організму особистості. Професійна зрілість настає під час збільшення рівня самосвідомості за умови одночасної взаємодії фахівця та пацієнта у ході професійної підготовки відповідно до вимог професії фізичного терапевта, ерготерапевта.

Професійна культура є тією частиною загальної культури, яка тісно пов'язана з професійною діяльністю, її значенням у суспільстві, організацією робочого місця з певного фаху. Велике значення у формуванні професійної культури має підготовка та освіта. Багато вчених, досліджуючи професійну культуру, надають уваги умовам формування професійної культури, а також її складникам.

Короткий енциклопедичний словник із культури дає пояснення професійної культури, як такої, «що характеризує рівень і якість професійної діяльності, які залежать від соціально-економічного стану суспільства й сумлінності у володінні певними знаннями, навичками певної професії та їх практичному використанні» (Корінний & Шевченко, 2003, с. 173). Український учений, президент НАПН України В. Кремень в «Енциклопедії освіти» визначив, що професійна культура – це «сукупність принципів, норм, правил, методів, які сформувались історично, регулюють процес та діяльність людини. Основу професійної культури складають знання та цінності, вироблені певною соціально-професійною групою та закріплені у традиціях її життєдіяльності» (Кремень, 2008, с. 724). Дослідниця А. Капська стверджує, що, крім необхідних знань, умінь та навичок, професійна культура охоплює особистісні якості та певне ставлення до різних складників професійної діяльності (Капська, 2001).

Обґрунтовуючи сутність професійної культури, можна виділити окремо професійну культуру певного фахівця (засвоєння фахівцем елементів професійної культури колективу як результат професійної соціалізації та ідентифікації особистості), так і професійну культуру всього колективу (методи організації і розвитку професійної діяльності, представлена в продуктах матеріальної та духовної праці, в системі професійних норм, переконань, традицій, що формують ставлення фахівців до їхньої діяльності та до самих себе). Професійна культура буде виявлятися на високому рівні в тому випадку, коли майбутні бакалаври з фізичної терапії, ерготерапії будуть опановувати свою спеціальність з великим бажанням, тобто тоді, коли обрано свою майбутню професію за покликанням, власним бажанням.

Трудова культура особистості є фундаментом майбутньої професійної культури, вона характеризує якісний рівень будь-якої діяльності. Працьовитість та наполегливість є запорукою формування професійної культури майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії. Науковці стверджують: «Характер міжособистісних взаємин, що виявляється в діловому спілкуванні, у взаємодії, має стимулювати людей до спільної роботи і взаєморозуміння» (Чмут, 2008, с. 67).

Культура поведінки, слухання, мовлення, самовдосконалення, самовиховання, пошук «себе в професії» під час навчання, формування професійного іміджу, індивідуального стилю, розкриття творчого потенціалу, визначення і досягнення професійних цілей призводять до формування професійної культури у здобувачів вищої освіти.

Одним із найважливіших проявів людської поведінки в суспільстві є рівень розвитку моральності людини. Саме мораль є тією відмінністю між людською культурою та світом тварин, що давала змогу реалізувати функцію самозбереження суспільства. Мораль розглядають з різних боків: і як уявлення про усталені норми та принципи (форма суспільної свідомості), і як певна діяльність кожної людини відповідно до визначених норм, і як ставлення, які відображені в діяльності. Мораль є практично в кожній сфері діяльності людини.

Моральна культура людини охоплює такі складники, як-от: культура моральної свідомості, культура моральної діяльності і культура моральних ставлень. Ці елементи перебувають у тісному взаємозв'язку і не можуть існувати ізольовано. Особливістю людини є те, що вона здатна самовдосконалюватися протягом усього свого життя. Формування особистості відбувається під впливом навколишнього середовища (природного та соціального), спадковості, виховання та самовиховання.

Моральне виховання має велике значення у формуванні професійної культури майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії. Від нього також залежать інші напрями виховної діяльності. Важливим складником професійної підготовки майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії є формування таких якостей, як відповідальність, почуття обов'язку, чуйність, доброта, самодисципліна та ін. Тому моральне виховання майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії потрібно спрямувати на розвиток у здобувачів вищої освіти усвідомлення суспільних норм поведінки, формування індивідуальної свідомості, почуттів, знань, поглядів.

Моральна культура майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії допомагає досягати поставлених цілей у навчанні, а в подальшому і в роботі. У ході навчальної діяльності майбутніх бакалаврів нагромаджується моральний досвід, формуються звички моральної поведінки, особливе значення при цьому має позитивний приклад.

Висновки. Отже, на підставі вищесказаного потрактовано професійну культуру майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії як комплексне, складне соціально-психологічне новоутворення, яке зароджується в процесі навчання у закладі вищої освіти та реалізується під час виконання функційних обов'язків; визначає світоглядні орієнтири, ціннісні установки, професійне володіння знаннями, вміннями, навичками та рівень фахової підготовки майбутніх фахівців.

Постійне самовдосконалення, самоаналіз, самонавчання майбутніх бакалаврів з фізичної терапії, ерготерапії призводять до вдосконалення формування їхньої професійної культури та є основою конкурентноспроможності й успіху в майбутній професії.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в дослідженні компонентів, критеріїв та рівнів професійної культури майбутніх фізичних терапевтів, ерготерапевтів.

ЛІТЕРАТУРА

- Базильчук, О. В. (2017). Модель професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної терапії, ерготерапії до роботи з відновлення здоров'я спортсменів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*, 17-18, 9-16.
- Безклубенко, С. Д. (2013). Про поняття культура та культуру визначення понять. *Культура і мистецтво у сучасному світі*, 14, 6-13.
- Бражанюк, А. О. (2019). Підготовка студентів спеціальності Фізична терапія, ерготерапія до реалізації функцій професійної діяльності. *Україна. Здоров'я нації*, 2, 154-155.
- Гончаренко, С. У. (2011). *Український педагогічний енциклопедичний словник*. Рівне: Волинські обереги.

- Грицай, Н. Б. (2012). Методична культура як важливий компонент системи методичної підготовки майбутнього вчителя біології. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 7, 3-9.
- Демченко, Л. В., & Демченко, Л. В. (2020). Модель професійної підготовки майбутніх бакалаврів фізичної терапії, ерготерапії до реабілітації дітей дошкільного віку у процесі виробничої практики. *Фізико-математична освіта*, 2(24.2), 28-32.
- Дзюба, І. М., Жуковський, А. І. & Железняк, М. Г. (Ред.). (2016). *Енциклопедія Сучасної України* (Т. 16). Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Взято з <https://esu.com.ua/article-51449>.
- Капська, А. Й. (2001). *Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю*. Київ: УДЦССМ.
- Карпенко, Ю. (2021). Формування готовності майбутніх фахівців з фізичної терапії, ерготерапії до професійної діяльності в реабілітаційних центрах. *Освіта. Інноватика. Практика*, 9 (2), 23-29.
- Корінний, М. М., & Шевченко, В. Ф. (2003). *Короткий енциклопедичний словник з культури*. Київ: Україна.
- Кремень, В. Г. (Ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрніком Інтер.
- Кривуля, О. М. (2010). *Філософія*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
- Попович, М. В. (1998). *Нарис історії культури України*. Київ: АртЕк.
- Чепурна, Н. (2020). Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної терапії та ерготерапії в закладах вищої освіти України. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Педагогіка*, 2, 102-109.
- Чмут, Т. К., & Чайка, Г. Л. (2008). *Етика ділового спілкування*. Київ: Вікар.
- Шевченко, Л. І. (2008). *Новий словник інішомовних слів: близько 40 000 слів і словосполучень*. Київ: Арій.
- Fastivetz, A. V., Khomenko, P. V., Onipko, V. V., Emets, A. V., & Skrinnik, Y. O. (2019). Medical aspects of specialist training in physical therapy and ergotherapy in the system of higher education of Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*, 72(5.2), 1098-1102.
- Korochynska, Yu. (2020). Introduction of innovative pedagogical technologies in the process of professional training of future specialists physical therapy, ergotherapy professionals. In *Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries* (pp. 337-352). Riga: Baltija Publishing.

REFERENCES

- Bazylchuk, O. V. (2017). Model profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv iz fizychnoi terapii, erhoterapii do roboty z vidnovlennia zdorov'ia sportsmeniv [Model of professional training of future specialists in physical therapy, occupational therapy for the work of restoring the health of athletes]. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Pedagogical sciences*, 17-18, 9-16 [in Ukrainian].
- Bezklubenko, S. D. (2013). Pro poniattia kultura ta kulturu vyznachennia poniat [About the concept of culture and culture definition of concepts]. *Culture and Arts in the Modern World*, 14, 6-13 [in Ukrainian].
- Brazhaniuk, A. O. (2019). Pidhotovka studentiv spetsialnosti Fizychna terapiia, erhoterapiia do realizatsii funktsii profesiinoi diialnosti [Preparation of students of the specialty Physical therapy, occupational therapy for the implementation of the functions of professional activity]. *Ukraine. Nation's Health*, 2, 154-155 [in Ukrainian].
- Chepurna, N. (2020). Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi terapii ta erhoterapii v zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Professional training of future specialists in physical therapy and occupational therapy in higher education institutions of Ukraine]. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Pedagogy*, 2, 102-109 [in Ukrainian].
- Chmut, T. K., & Chaika, H. L. (2008). *Etyka dilovoho spilkuvannia [Ethics of business communication]*. Kyiv: Vikar [in Ukrainian].

- Demchenko, L. V., & Demchenko, L. V. (2020). Model profesiinoi pidhotovky maibutnikh bakalavriv fizychnoi terapii, erhoterapii do reabilitatsii ditei doshkilnoho viku u protsesi vyrobnychoi praktyky [Model of professional training of future bachelors of physical therapy, occupational therapy for the rehabilitation of preschool children in the process of industrial practice]. *Physical and Mathematical Education*, 2(24.2), 28-32 [in Ukrainian].
- Dziuba, I. M., Zhukovskyi, A. I. & Zhelezniak, M. H. (Eds.). (2016). *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of Modern Ukraine]* (Vol.16). Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-51449> [in Ukrainian].
- Fastivetz, A. V., Khomenko, P. V., Onipko, V. V., Emetc, A. V., & Skrinnik, Y. O. (2019). Medical aspects of specialist training in physical therapy and ergotherapy in the system of higher education of Ukraine. *Wiadomosci Lekarskie*, 72(5.2), 1098-1102.
- Honcharenko, S. U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]*. Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
- Hrytsai, N. B. (2012). Metodychna kultura yak vazhlyvyi komponent systemy metodychnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia biologii [Methodical culture as an important component of the methodical training system of the future biology teacher]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 7, 3-9 [in Ukrainian].
- Kapska, A. Y. (2001). *Sotsialna robota: deiaki aspekty roboty z ditmy ta moloddiu [Social work: some aspects of work with children and youth]*. Kyiv: UDTsSSM [in Ukrainian].
- Karpenko, Yu. (2021). Formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv z fizychnoi terapii, erhoterapii do profesiinoi diialnosti v reabilitatsiinykh tsestrakh [Formation of readiness of future specialists in physical therapy, occupational therapy for professional activities in rehabilitation centers]. *Education. Innovation. Practice*, 9 (2), 23-29 [in Ukrainian].
- Kopochynska, Yu. (2020). Introduction of innovative pedagogical technologies in the process of professional training of future specialists physical therapy, ergotherapy professionals. In *Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries* (pp. 337-352). Riga: Baltija Publishing.
- Korinnyi, M. M., & Shevchenko, V. F. (2003). *Korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk z kultury [Short encyclopedic dictionary of culture]*. Kyiv: Ukraina [in Ukrainian].
- Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]*. Kyiv: Yurnikom Inter [in Ukrainian].
- Kryvulia, O. M. (2010). *Filosofia [Philosophy]*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
- Popovych, M. V. (1998). *Narys istorii kultury Ukrainy [Essay on the history of culture of Ukraine]*. Kyiv: ArtEk [in Ukrainian].
- Shevchenko, L. I. (2008). *Novyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 40 000 sliv i slovospoluchen [New dictionary of foreign words: about 40,000 words and phrases]*. Kyiv: Aarii [in Ukrainian].

PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE BACHELORS IN PHYSICAL THERAPY, ERGOTHERAPY AS A PEDAGOGICAL ISSUE

Nataliia Hrytsai,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Natural Sciences with Teaching Methods;
Rivne State Humanitarian University

Olha Andreieva,

Graduate Student;
Rivne State Humanities University

The article emphasizes that the professional culture of future bachelors in physical therapy and ergotherapy is an indispensable component of their future professional activity

because it is professionalism and professional culture that ensure the formation of competent and highly qualified specialists. The level of professional culture of future bachelors in physical therapy and ergotherapy directly depends on the level of their professional skills, which contributes to the improvement of the specialist's professional qualities and competitiveness in the labor market.

It is noted that the person's existence in the modern world and his attitude towards it depends primarily on culture. In different historical epochs, there is a significant number of cultures, interactions, and interpenetrations that determine the person's life position, worldview, and worldview. In a broad sense, culture is considered to be a set of spiritual and material values and methods of their formation. The purpose of the study is to theoretically substantiate the essence of the concepts «culture» and «professional culture of future bachelors in physical therapy, occupational therapy», to distinguish the elements of professional culture, forms, and types of the culture of specialists. Research methods are analysis of literary sources, generalization, and comparison.

The article clarifies the essence of the concepts «culture», and «professional culture»; the major forms and types of culture are characterized, and the elements of professional culture are analyzed; the professional culture of future bachelors in physical therapy and ergotherapy is interpreted as a complex social and psychological neoplasm that originates in the process of studying at a higher educational institution and is realized during the performance of functional duties, determines worldview orientations, value attitudes, professional possession of knowledge, abilities, skills and the level of professional training of future specialists. In the future, it is envisaged to determine the components, criteria, and levels of professional culture of future bachelors in physical therapy and ergotherapy in the process of their professional training in institutions of higher education.

Keywords: *culture, professional culture, elements of professional culture, professional training, future specialists in physical therapy and ergotherapy, physical culture of bachelor in physical therapy and ergotherapy.*

Надійшла до редакції 01.04.2022 р.

УДК 37.091.12:174]:378.046-021.66
DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275570>
ORCID 0000-0002-9376-176X
ORCID 0000-0003-4040-562X
ORCID 0000-0002-0866-6021

ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ЕТИКИ У НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ В УНІВЕРСИТЕТІ

Оксана Корносенко,

докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри
теорії й методики фізичного виховання, адаптивної та масової фізичної культури;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Оксана Даниско,

кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри теорії й методики фізичного виховання,
адаптивної та масової фізичної культури;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Сергій Хлібкевич,

доктор філософії, асистент кафедри теорії й методики фізичного виховання,
адаптивної та масової фізичної культури;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті на матеріалах професійної підготовки фахівців вищої кваліфікації – магістрів спеціальностей 017 Фізична культура і спорт та 014.11 Середня освіта (Фізична культура) проведено дослідження аспектів дотримання академічної етики здобувачами вищої освіти у процесі науково-дослідницької діяльності в університеті. Актуалізовано необхідність формування науково-дослідницької компетентності фахівців магістерського рівня підготовки на засадах ідей поєднання та інтеграції змісту наукової і фахової діяльності для проведення досліджень на метапредметному рівні та відпрацювання технологій експериментальної роботи з обраної спеціальності.

Метою дослідження обрано аналіз спеціальних наукових, методичних та програмно-нормативних джерел професійної підготовки майбутніх фахівців вищої кваліфікації спеціальностей 014.11 Середня освіта (Фізична культура) і 017 Фізична культура і спорт другого (магістерського) рівня, виявлення видів науково-дослідницької діяльності, обґрунтування значення дотримання здобувачами вищої освіти принципів академічної доброчесності та формування рекомендацій для розвитку науково-дослідницької компетентності магістрів обраних спеціальностей.

З'ясовано поняття «науково-дослідницька компетентність фахівців фізичної культури» як інтегральну характеристику особистості, що виявляється в усвідомленій готовності розробляти та реалізовувати наукові й прикладні проекти, спрямовані на розв'язання проблем інноваційного характеру, обумовлену компонентами (аксіологічним, когнітивним, діяльнісним, професійно-рефлексивним) та здатністю здійснювати перехід від процесуальної до творчої діяльності з прагненням до саморозвитку й самовдосконалення. Це положення підтверджено документами про організацію наукової та науково-технічної діяльності в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка та відповідним Кодексом академічної доброчесності. Наведено приклади аналізу магістерських кваліфікаційних досліджень засобами антиплагіатної платформи Unicheck із урахуванням необхідності встановлення 4-х рівнів унікальності робіт – високого, достатнього, середнього, низького. У рамках освітнього

компоненту підготовки магістрів «Методологія та організація наукових досліджень» запропоновано низку рекомендацій для проведення лекційних і практичних занять.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність, кваліфікаційна робота, дослідницька компетентність, академічна етика, майбутні фахівці вищої кваліфікації, фізична культура і спорт.

Постановка проблеми. Потужні соціально-економічні перетворення в Україні на фоні загострення всіх соціальних процесів обставинами пандемії та воєнних дій призвели до необхідності більш глибокого реформування системи освіти. Сучасна освітня парадигма зумовила зміни до підходів, принципів, змісту, методів, форм і технологій навчання; водночас перед фахівцями вищої кваліфікації постало завдання – формування соціально й фізично активної особистості, здатної до повноцінної самореалізації та розвитку рухового потенціалу, виховання потреби в постійному оновленні освіти і здоров'язбереженні впродовж життя.

Однією з відмінностей сучасного етапу розвитку теорії фізичної культури як системи науково-практичних знань визначено наявність низки предметно-проблемних напрямів: особистісно-аксіологічний, в основі якого лежить формування фізичної культури особистості як результату засвоєння людиною відповідних духовних і матеріальних цінностей; праксеологічний, у центрі уваги якого діяльність (рухова, фізкультурно-спортивна, професійна), спрямована на забезпечення процесу тілесно-духовного вдосконалення особистості; антропо-соціокультурно-педагогічний, який тлумачить феномен «фізична культура» специфічним чинником освітнього процесу, котрий забезпечує саморозвиток і розвиток людини, реалізацію її психофізичних потенціалів у досягненні власних вершин індивідуальних властивостей, здібностей, якостей (Карасевич, 2017). На підставі цієї наукової позиції доходимо висновку, що сучасний етап розвитку професійної підготовки в галузі фізичної культури неможливий без її науково-дослідницького спрямування. Формування дослідницької компетентності фахівців фізичної культури, спорту та фізичного виховання вищої кваліфікації в університеті нині базується на ідеї поєднання та інтеграції змісту наукової і фахової діяльності, що дозволяє проводити дослідження на метапредметному рівні та реалізувати потребу пошуку відповідної технології з виділенням складників компетентності щодо дослідницької діяльності, зокрема – базованої на академічній добросовістості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті дослідження проблеми формування дослідницької компетентності фахівців важливими є праці, в яких обґрунтовано основи формування професійної компетентності фахівців (М. Гриньова, Л. Кравченко, В. Лозова, В. Луговий, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Оніпко, О. Пометун, В. Стрельников, П. Хоменко та ін.), теоретико-методичні засади формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців у вищій школі (А. Акусок, Н. Дем'яненко, Т. Жалій, С. Карасевич, О. Крушельницька, А. Фастівець, О. Федик, І. Харламова та ін.).

Учені, які займаються проблемою, пропонують виокремлювати такі групи педагогічних умінь майбутніх фахівців фізичної культури: практично-проектувальні, організаторські, конструктивні, комунікативні, дослідницькі, гностичні, технологічні, рефлексивні. До дослідницьких умінь належать: аналіз власного досвіду фізкультурно-спортивної діяльності, навчальних програм і документів; вміння об'єктивно оцінити педагогічні ситуації і процеси; пошук оптимальних варіантів досягнення результатів у фізкультурно-спортивній діяльності; вміння здійснювати аналіз і оцінку процесів, явищ і результатів професійної діяльності; творче застосування отриманих знань, умінь і навичок при організації та проведенні фізкультурно-спортивної діяльності в закладі освіти; активне використання в педагогічній діяльності різних форм фізкультурно-спортивної роботи. У зазначеному контексті А. Акусок акцентує увагу на важливості стимулювання в майбутнього вчителя фізичної культури і тренера потреби в дослідницькій діяльності на

основі опанування логікою та методами педагогічного дослідження та необхідності залучати майбутнього фахівця до систематичного наукового, загальнокультурного і професійного вдосконалення та розвитку (Акусок, 2009); О. Федик підкреслює, що високоефективний навчальний процес може забезпечити вчитель, який володіє технологіями дослідницької інноваційної роботи, виявляє та ефективно оцінює творчі фізичні здібності учнів, знаходить відповідні методи, прийоми організації і проведення навчального процесу (Федик, 2003). Таким чином, специфіку дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти становить суб'єктивне відкриття ними нових знань на основі індивідуальної актуалізації попередньо засвоєного матеріалу стосовно навчально-дослідницької роботи з різних предметів та введення їх до особистісного пізнавального простору.

Базуючись на зазначеному науковому доробкові вчених, акцентуємо – аспектам науково-дослідницької підготовки магістрантів фізкультурних спеціальностей у вітчизняній науці і практиці надано поки що недостатньо уваги, тому **метою цього дослідження** став аналіз спеціальних наукових, програмно-нормативних та методичних джерел професійної підготовки майбутніх фахівців вищої кваліфікації спеціальностей 014.11 Середня освіта (Фізична культура) і 017 Фізична культура і спорт другого (магістерського) рівня та на цій основі обґрунтування значення дотримання здобувачами вищої освіти принципів дослідницької доброчесності, формулювання рекомендацій для розвитку науково-дослідницької компетентності магістрів обраних спеціальностей на засадах академічної етики.

Виклад основного матеріалу. За основу розгляду дослідницької діяльності майбутнього вчителя фізичної культури і тренера нами використано восьмикомпонентну систему педагогічної діяльності І. Харламова, що містить такі види: конструктивно-проективну; діагностувальну; організаційно-прогностичну; орієнтувально-прогностичну; дослідницько-творчу; комунікативно-стимульовальну; інформаційно-пояснювальну; аналітико-оцінну діяльність (Харламов, 2001).

Аналіз комплексу джерел дозволив тлумачити поняття «науково-дослідницька компетентність фахівців фізичної культури» як інтегральну комплексну характеристику особистості майбутнього магістра, що виявляється в усвідомленій готовності розробляти та реалізовувати наукові й прикладні проекти, спрямовані на розв'язання проблем інноваційного характеру, обумовлену компонентами (когнітивним, діяльнісним, професійно-рефлексивним, аксіологічним) та здатністю здійснювати перехід від процесуальної до творчої діяльності з постійним прагненням до самовдосконалення й саморозвитку. Нами з'ясовано, що алгоритм науково-дослідницької діяльності зазвичай містить такі складники: знайомство з літературою; систематизація наукової інформації; виявлення проблеми; формулювання теми дослідження й робочих гіпотез; збирання, накопичення емпіричних фактів, спостережень, доказів; аналіз і синтез зібраних даних; планування й розробка дослідницьких дій; підготовка до написання та виступи з пропонованими доповідями; переосмислення результатів у ході відповідей на запитання; додаткова перевірка гіпотез; побудова висновків та узагальнень.

Таку позицію дослідника зорієнтовано переважно на формальне висвітлення результатів діяльності; водночас зауважимо, що не завжди опубліковані результати (тези, узагальнення досвіду, доповіді) є об'єктивними та важливими для становлення фахівця-дослідника в галузі фізичної культури і виховання. На нашу думку, провідним результатом дослідницької діяльності магістра фізичної культури має стати оптимізація навчального та тренувального процесів, їх відображення в магістерській кваліфікаційній роботі та, як наслідок, збереження здоров'я вихованців, покращення їхніх психофізіологічних резервів і спортивних результатів.

Реалізація провідних цілей науково-дослідницької та інноваційної діяльності здобувачів освіти обраних для дослідження магістратур має відповідати цілям Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, які

обґрунтовано в «Положенні про організацію наукової та науково-технічної діяльності» (*Положення про організацію, 2022*), зокрема:

- застосовувати добуті наукові, науково-технічні знання під час підготовки фахівців із вищою освітою;
- досягти конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів;
- сформувати сучасний науковий кадровий потенціал із тим, щоб забезпечити розробку та впровадження інноваційних наукових досягнень;
- устанавлювати різні форми наукової співпраці (з-поміж них – міжнародної) із вищими навчальними закладами, установами й організаціями, що не входять до системи вищої освіти, для розв'язання складних наукових проблем, упровадження результатів наукових досліджень і розробок.

У провідних документах передбачено, що досягнення університетом та його підрозділом – факультетом фізичного виховання – поставлених цілей передовсім забезпечується виконанням кваліфікаційних робіт за фахом; при цьому важливим визначено дотримання академічної етики та поваги до інтелектуальних надбань інших людей, що має сприяти впровадженню практики академічної доброчесності шляхом належного цитування, визначення поняття та форм плагіату, методів запобігання його поширенню, процедур розгляду та фіксування фактів плагіату (Кравченко, & Жалій, 2020).

Під академічною доброчесністю вчені розуміють сукупність етичних принципів та встановлених правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів фахової підготовки та наукових (творчих) досягнень.

У процесі підготовки магістрів фізичної культури необхідно враховувати, що дотримання вимог академічної доброчесності передбачає:

- у випадках використання ідей, тверджень, відомостей тощо – посилання на відповідні джерела інформації;
- чітке дотримання норм державного й міжнародного законодавства про авторське право;
- надання достовірної інформації про результати досліджень та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;
- належний контроль за дотриманням академічної етики здобувачами освіти з боку викладачів, наукових керівників, громадськості (*Положення про систему, 2022*).

Якщо брати до уваги, що плагіат – це усвідомлене чи неусвідомлене недотримання загальноприйнятих правил цитування, тобто порушення вимог Цивільного кодексу України («Інтелектуальна власність») та Закону України «Про авторське право і суміжні права» (*Про авторське право, 2022*), то необхідною в університеті визначено систему виявлення рівня та характеру плагіату при виконанні кваліфікаційних робіт магістрантів. У Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка використовується антиплагіатна платформа Unicheck як онлайн-інструмент, створений для перевірки текстових документів; як сервіс пошуку плагіату ця платформа перевіряє текстові документи на наявність запозичень тексту з відкритих джерел в Інтернеті або у внутрішній базі документів користувача. Це не лише дозволяє визначати оригінальність аналізованих текстів, але й передбачає, що звіт подібності має бути додатково проаналізований компетентною особою чи комісією. Зокрема, не рекомендовано оцінювати текст тієї або іншої роботи лише на підставі відсоткових ставок коефіцієнта подібності; варто перевірити його зміст, з'ясувавши, чи правильно сформульовано обрані цитування та чи відповідає вказане джерело запозичення в зазначеному описі бібліографії.

Нами узагальнено дані перевірки магістерських кваліфікаційних робіт за 2021-2022 н. рік. Результати перевірки кваліфікаційних робіт магістрів спеціальностей 014.11 Середня освіта (Фізична культура) і 017 Фізична культура і спорт наведено в *табл. 1*.

Результати перевірки кваліфікаційних робіт магістрів за антиплагіатною інтернет-системою Unicheck (стадія попереднього захисту)

Назва спеціальності	Загальна кількість робіт	Коефіцієнт подібності № 1 > 50%	Коефіцієнт подібності №2 > 5%	Допуск до захисту, %
014.11 Середня освіта (Фізична культура)	36	17	3	91%
017 Фізична культура і спорт	35	14	3	91%

Коефіцієнт подібності № 1 – це значення, виражене у відсотках, яке визначає рівень запозичень, знайдених у певних джерелах, що складаються як мінімум із 5 слів. Перевищення встановленого значення в коефіцієнті подібності № 1 означає надмірне використання запозичень; рекомендований ліміт значення коефіцієнта подібності № 1 для робіт такого виду – це 50%.

Коефіцієнт подібності № 2 – це значення, виражене у відсотках, яке означає рівень запозичень, знайдених у певних джерелах, що складається як мінімум із 25 слів. Перевищення встановленого значення коефіцієнта подібності № 2 є достовірним сигналом про виявлення неприйнятних запозичень у тексті. Ідентичні фрази, що складаються з 25 слів, в загальній мові не зустрічаються, їх наявність у тексті є переконливим доказом запозичення, що вимагає проведення додаткової перевірки з боку уповноваженої особи, зокрема – наукового керівника, тому що це може бути фактом запису авторського контенту (наприклад, правильність маркування цитати). Ліміт значення коефіцієнта подібності № 2, рекомендований Unicheck – 5%.

Загалом нами було проаналізовано 71 кваліфікаційну роботу магістрантів спеціальностей 014.11 Середня освіта (Фізична культура) і 017 Фізична культура і спорт; аналіз відбувався на стадії попереднього захисту кваліфікаційних робіт, що давало можливість магістрантам та їхнім керівникам внести необхідні зміни до структури та змісту роботи, виявити характер запозичень та уникнути плагіату.

З *табл. 1* бачимо, що за результатами дослідження коефіцієнт подібності № 2 більший 5% було виявлено в 6-ти роботах, що становить 8,4% всіх додатково вивчених кваліфікаційних робіт. Коефіцієнт подібності № 1, більший 50%, на стадії попереднього захисту виявлено в 31-й роботі, що становить 43,6% проаналізованих досліджень. Перевірка цих робіт науковими керівниками дозволила знизити зазначений відсоток, що пояснюємо належним аналізом та оформленням цитувань, конкретизацією відповідних посилань у тексті. В окремих кваліфікаційних роботах з'ясовано, що в тексті міститься певна кількість словосполучень, запозичених із професійної мови або загального використання, що не трактується як плагіат (наприклад, педагогічна освіта, фізична культура, тренерська діяльність, фізичне виховання, підготовка спортсменів, професійна підготовка тощо).

У ході дослідження в рамках мети цієї статті нами враховано Кодекс академічної доброчесності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (*Кодекс академічної доброчесності*, 2020) та методичні рекомендації щодо організації, виконання та захисту кваліфікаційних (бакалаврських / магістерських) робіт (*Методичні рекомендації щодо*, 2021), які передбачають 4 рівні унікальності роботи:

- високий рівень унікальності – робота допускається до захисту або (та) опублікування (80-100%);
- достатній рівень унікальності – робота потребує доопрацювання (70-79%);

- середній рівень унікальності – робота потребує значного доопрацювання та повторної перевірки (51-69%);
- низький рівень унікальності – робота відхиляється без права подальшого розгляду (50% і нижче).

Отже, більшість проаналізованих нами магістерських робіт мають достатній рівень унікальності з обов'язковим доопрацюванням на стадії попереднього захисту. Високий рівень унікальності виявлено лише у 9-ти роботах, що становить 12,6% від загальної кількості, це переважно роботи експериментального характеру. Вважаємо за необхідне зазначити, що рівень унікальності роботи часто зумовлений власне вибором теми та формулюванням структури (змісту) дослідження, тобто, значну відповідальність покладено на наукового керівника та випускову кафедру. Низький рівень унікальності кваліфікаційних робіт з необхідністю значної переробки роботи було виявлено у 6-ти магістрантів, що становить 8,4% усіх робіт. Середній рівень унікальності робіт зафіксовано у 38-ми магістрантів, що становить 38%, їх розподіл за спеціальностями приблизно однаковий.

Робота експертної групи з поглибленого аналізу кваліфікаційних робіт, які мають низький рівень унікальності тексту, дозволила виявити такі види плагіату:

- дослівне копіювання фрагментів тексту (від однієї фрази до низки речень) певної авторської роботи у свою без належного оформлення цитування;
- копіювання та оприлюднення виконаної іншим автором роботи як своєї без належних посилань або з невідповідними посиланнями;
- внесення незначних правок у скопійований матеріал (переформулювання речень, зміна порядку слів у них тощо) без належного оформлення відповідного цитування;
- створення значного масиву тексту без поглибленого вивчення проблеми шляхом копіювання його фрагментів із джерел без внесення в нього правок.

Виділення зазначених варіантів плагіату є досить умовним, оскільки передбачає елемент суб'єктивізму з боку фахівців різних спеціальностей, утім це дає важливу інформацію для оптимізації роботи з магістрантами щодо академічної доброчесності.

Висновки та ремондації. Проведене дослідження нормативного забезпечення запобігання плагіату, аналіз стану виконання кваліфікаційних робіт магістрами спеціальностей 014.11 Середня освіта (Фізична культура) і 017 Фізична культура і спорт уможливили формулювання таких рекомендацій:

- навчання майбутніх фахівців вищої кваліфікації законодавчим основам академічної етики, відображеним у Кодексі академічної доброчесності ПНПУ імені В. Г. Короленка, Положенні про систему запобігання та виявлення академічного плагіату університету тощо має бути системним та відповідальним;
- уведення до освітнього компоненту підготовки «Методологія та організація наукових досліджень» тих тем, які уможливають вивчення здобувачами принципів академічної доброчесності, знання видів і форм плагіату сприятиме усвідомленню сутності проблеми та шляхів її розв'язання;
- формування навичок цитування, оформлення списків літературних джерел, використання словосполучень, запозичених із професійної мови або словосполучень загального вжитку магістрантами необхідно проводити на практичних заняттях із дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень»;
- видання та розповсюдження методичних матеріалів із уніфікованим визначенням вимог щодо належного оформлення посилань на використані у кваліфікаційних роботах матеріали забезпечить технологічний аспект науково-дослідницької компетентності майбутніх магістрів спеціальностей 017 Фізична культура і спорт та 014 Середня освіта (Фізична культура);
- відповідальність наукового керівника і магістранта на стадії вибору теми дослідження сприятиме більш високій оригінальності тексту роботи;

– для запобігання дублюванню тем робіт, виявлення чітких ознак наявності наукової новизни та практичного значення кожної роботи надавати ваги обговоренню матеріалів досліджень на засіданнях кафедр;

– питання раціонального планування структури майбутніх кваліфікаційних досліджень, дослідницьких дій, спрямованих на якість експериментальної частини і висновків та рекомендацій магістранта обговорювати на засіданнях фахових семінарів учених і викладачів.

Отже, впровадження правил академічної етики в систему підготовки магістрів спеціальностей 017 Фізична культура і спорт і 014.11 Середня освіта (Фізична культура) має стати пріоритетом щодо підвищення якості науково-дослідницького компонента фахової компетентності, сприятиме визнанню дипломів на всеукраїнському та міжнародному рівнях, конкурентоспроможності випускників. У перспективі дослідження – з'ясування впливу експериментальних технологій на компоненти науково-дослідницької компетентності майбутніх здобувачів вищої освіти, розроблення змісту й педагогічних технологій навчання з урахуванням принципів академічної доброчесності.

ЛІТЕРАТУРА

Теоретичні засади формування змісту загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя. (Автореф. дис. канд. наук). Київ.

Карасевич, С. А. (2017, Лютий). Формування у майбутнього вчителя фізичної культури вмінь і навичок фізкультурно-спортивної діяльності. В М. А. Голденблат (Ред.), *Ключові аспекти розвитку сучасної наук: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 31-36). Одеса.

Кодекс академічної доброчесності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. (2020). Взято з <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/kodeks-ad-sajt.pdf>.

Кравченко, Л. М., & Жалій Т. В. (2020). До проблеми академічної доброчесності в науковій діяльності дослідників професійної освіти. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*, 7, 9-13. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17581>.

Методичні рекомендації щодо організації, виконання та захисту кваліфікаційних (бакалаврських / магістерських) робіт. (2021). Взято з <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/14.03.21-kvalifikacijni-roboti.pdf>.

Положення про організацію наукової та науково-технічної діяльності у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. (2022). Взято з <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/polozhennya-pro-organizacziyu-naukovo%D1%97-ta-naukovo-tehnichno%D1%97-diyalnosti-pnpu-imeni-v.-g.-korolenka.pdf>.

Положення про систему запобігання та виявлення академічного плагіату у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка. (2022). Взято з <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/polozhennya-pro-sistemu-zapobigannya-ta-viyavlennya-akademichnogo-plagiatu-pnpu-imeni-v.-g.-korolenka.pdf>.

Про авторське право і суміжні права: Закон України. № 2811-IX. (2022). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.

Федик, О. (2003). Вплив змістовно-динамічних характеристик мотиваційної сфери студента факультету фізичного виховання на його професійне становлення. *Молода спортивна наука України*, 2, 112-117.

Харламов, И. Ф. (2001). *Педагогіка.* Взято з https://lib.uni-dubna.ru/search/files/psy_harlamov/1.pdf.

REFERENCES

- Akusok, A. M. (2009). *Teoretychni zasady formuvannia zmistu zahalnopedahohichnoi pidhotovky maibutnoho vchytelia [Theoretical principles of the formation of the content of the general pedagogical training of the future teacher]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Fedyk, O. (2003). Vplyv zmistovno-dynamichnykh kharakterystyk motyvatsiinoi sfery studenta fakultetu fizychnoho vykhovannia na yoho profesiine stanovlennia [The influence of content-dynamic characteristics of the motivational sphere of a student of the Faculty of Physical Education on his professional development]. *Moloda sportyvna nauka Ukrainy [Young sports science of Ukraine]*, 2, 112-117 [in Ukrainian].
- Karasievych, S. A. (2017, February). Formuvannia u maibutnoho vchytelia fizychnoi kultury vmin i navychok fizkulturno-sportyvnoi diialnosti. In M. A. Holdenblat (Ed.), *Kliuchovi aspekty rozvytku suchasnoi nauk [Key aspects of the development of modern sciences]*: Proceedings of the International Scientific Conference (pp. 31-36). Odesa [in Ukrainian].
- Kharlamov, Y. F. (2001). *Pedahohika [Pedagogy]*. Retrieved from https://lib.uni-dubna.ru/search/files/psy_harlamov/1.pdf [in Ukrainian].
- Kodeks akademichnoi dobrochesnosti Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka [Code of academic integrity of Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko]*. Retrieved from <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/10/kodeks-ad-sajt.pdf> [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. M., & Zhaliy T. V. (2020). Do problemy akademichnoi dobrochesnosti v naukovii diialnosti doslidnykiv profesiinoi osvity [To the problem of academic integrity in the scientific activity of researchers of professional education]. *Ukrainian professional education*, 7, 9-13. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/17581> [in Ukrainian].
- Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii, vykonannia ta zakhystu kvalifikatsiinykh (bakalavrskykh / mahisterskykh) robot [Methodological recommendations for the organization, execution and defense of qualification (bachelor's / master's) theses]*. (2021). Retrieved from <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/14.03.21-kvalifikacijni-roboti.pdf> [in Ukrainian].
- Polozhennia pro orhanizatsiiu naukovoi ta naukovo-tehnicnoi diialnosti u Poltavskomu natsionalnomu pedahohichnomu universyteti imeni V. H. Korolenka [Regulations on the organization of scientific and scientific and technical activities at the Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko]*. (2022). Retrieved from <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/polozhennya-pro-organizacziyu-naukovo%D1%97-ta-naukovo-tehnicno%D1%97-diyalnosti-pnpu-imeni-v.-g.-korolenka.pdf> [in Ukrainian].
- Polozhennia pro systemu zapobihannia ta vyjavlennia akademichnoho plahiatu u Poltavskomu natsionalnomu pedahohichnomu universyteti imeni V. H. Korolenka [Regulations on the system of prevention and detection of academic plagiarism at V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University]*. (2022). Retrieved from <http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/10/polozhennya-pro-sistemu-zapobigannya-ta-viyavlennya-akademichnogo-plagiatu-pnpu-imeni-v.-g.-korolenka.pdf> [in Ukrainian].
- Pro avtorske pravo i sumizhni prava [About copyright and related rights]*: Law of Ukraine. № 2811-IX. (2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> [in Ukrainian].

COMPLIANCE WITH ACADEMIC ETHICS IN RESEARCH ACTIVITIES OF FUTURE HIGHLY QUALIFIED SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY

Oksana Kornosenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Physical Education, Adaptive and Mass Physical Culture; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University;

Oksana Danysko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Education, Adaptive and Mass Physical Culture; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University;

Serhii Khlibkevych,

Doctor of Philosophy, Assistant of the Department of Theory and Methods of Physical Education, Adaptive and Mass Physical Culture; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

In the article on the materials of professional training of highly qualified specialists – masters of specialties 017 Physical culture and sport and 014.11 Secondary education (Physical culture), a study of aspects of compliance with academic ethics by students of higher education in the process of research activities at the university was carried out. The need for the formation of scientific research competence of specialists at the master's level of training based on the ideas of combining and integrating the content of scientific and professional activities for conducting research at the objective subject level and working out the technologies of experimental work in the chosen specialty has been updated.

The purpose of the research was to analyze the specific scientific, methodical, and normative sources of professional training of future highly qualified specialists majoring in specialties 014.11 Secondary Education (Physical Culture) and 017 Physical Culture and Sports of the second (master's) level, identifying the types of scientific and research activities, substantiating the importance of compliance by applicants of higher education, the principles of academic integrity and the formation of recommendations for the development of scientific and research competence of masters of selected specialties.

The concept of «scientific-research competence of physical culture specialists» is clarified as an integral characteristic of the individual, which is displayed in the conscious readiness to develop and implement scientific and applied projects aimed at solving problems of an innovative nature, determined by components (axiological, cognitive, activity, professional-reflexive) and the ability to make the transition from procedural to creative activity with a desire for self-development and self-improvement. This provision is confirmed by the documents on the organization of scientific and technical activities at Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, and the corresponding Code of Academic Integrity. Examples of the analysis of master's qualification studies using the Unichek anti-plagiarism platform are given, taking into account the need to establish 4 levels of the uniqueness of works – high, sufficient, medium, and low. As part of the educational component of master's training «Methodology and organization of scientific research», a number of recommendations for conducting lectures and practical classes are offered.

Keywords: *research activity, qualification paper, research competence, academic ethics, future highly qualified specialists, physical culture, and sports.*

Надійшла до редакції 07.04.2022 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:37.035:39(=161.2)
DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275572>
ORCID 0000-0002-5954-9474
ORCID 0000-0002-2069-9715

НАРОДНОПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГАЛУЗІ

Ольга Чернявська,
кандидатка педагогічних наук, завідувачка практики (виробничої, навчальної);
Олександрійський коледж культури і мистецтв;
Анастасія Чечотка,
випускниця аспірантури;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті на основі усвідомлення практичного компоненту підготовки майбутніх фахівців гуманітарної галузі (культурологів, істориків, релігієзнавців, філологів, філософів) до етнокультурної професійної діяльності охарактеризовано народнопедагогічний аспект відповідного змісту навчальних практик здобувачів вищої освіти. З'ясовано, що значний обсяг змісту етнокультурної діяльності фахівців гуманітарної галузі є спільним, ґрунтується на народознавчому й народнопедагогічному складниках та відповідних технологічних засобах.

Окреслено на підставі положень етнопедагогіки й етнопсихології специфіку й цілісність системи етнопедагогічних впливів на дитину: від періоду вагітності матері до перших днів після народження (магічні дії бабки-повитухи, вибір імені, поведінка вагітної жінки тощо); у період раннього дитинства (колицкова матері, методи фізичного розвитку, материнський і дитячий фольклор); у період формування і розвитку особистості (сімейне виховання, приклад батька і матері, трудові навички, господарські риси).

Запропоновано низку завдань, які можуть бути реалізованими майбутніми фахівцями гуманітарної галузі у процесі навчальних практик (систематизація народнопедагогічних знань та етнопедагогічних методів виховання дітей і молоді; дослідження народнопедагогічних аспектів (звичаїв, традицій, обрядів); застосування обрядовості як комплексу етнокультурних дій, спрямованих на саморозвиток у професії).

Проведено висновок, що народнопедагогічний аспект змісту етнокультурної діяльності майбутніх фахівців гуманітарної галузі має потенціал реалізації у процесі навчальних практик, стимулює вивчення майбутніми істориками, філологами, філософами, релігієзнавцями, культурологами основ народного виховання дітей різного віку, родинної педагогіки, народної деонтології, дитинознавства, інших важливих народнопедагогічних знань. Пропоновані в цьому дослідженні завдання навчальних практик мають науково-дослідний характер та сприятимуть усвідомленню майбутніми фахівцями-гуманітаріями специфіки власної етнокультурної діяльності в обраній професії.

Ключові слова: етнопедагогіка, педагогічна технологія, етнокультурна діяльність, професійна підготовка, майбутні фахівці, гуманітарна галузь, народнопедагогічний зміст, навчальні практики.

Актуальність проблеми дослідження. У сучасному суспільстві існує замовлення на перехід професійної освіти на гуманістично-інноваційні засади, що зумовлює формування покоління фахівців, особливо – гуманітарних спеціальностей, здатних швидко реагувати на запити часу, з високим рівнем компетентності й гнучкості та водночас схильних до використання глибинних етнокультурних здобутків у різних соціокультурних обставинах.

Досліджуючи традиційну народну культуру, такі фахівці мають бути переконаними, що кожна людина на землі неповторна, а від природи вона має притаманні їй здібності та отримує ті людські властивості, які передаються засобами етнічної спадковості, що її духовний шлях і щоденне існування обумовлені отриманням та поглибленням життєвого досвіду попередніх поколінь. Тож постановка проблеми змісту етнокультурної діяльності майбутніх фахівців гуманітарної галузі передбачає на підставі врахування сучасних європейських пріоритетів підготовки (стандартизація, компетентність, варіативність освіти) необхідність підтримання українських національних традицій, глибинних культурно-освітніх та народнопедагогічних надбань, потребу їх упровадження у процесі практичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні аспекти вдосконалення педагогічних технологій підготовки фахівців відображені в працях І. Беха, І. Зязюна, В. Лозової, Л. Кравченко, В. Оніпко, Р. Скульського та ін.; окремі аспекти етнокультурної діяльності фахівців досліджували О. Гуренко, М. Євтух, В. Кириченко, В. Коваль, В. Стрельников та ін.; традиції етнопедагогіки на засадах народнопедагогічних знань виокремлювали С. Борисова, В. Виткалов, О. Красовська, Г. Лозко, Р. Осипець, Л. Паламарчук, Л. Петренко, В. Струманський, М. Чепіль та ін.

У працях із народної педагогіки Г. Ващенко, О. Воропая, В. Кравця, М. Стельмаховича, В. Скуратівського та ін. розкриваються мета, завдання, принципи і методи українського народного виховання, його залежність від потреб суспільства й особистості, об'єктивних законів соціального розвитку. Цінними для усвідомлення проблеми вважаємо роботи етнопсихологів П. Гальперина, С. Куранової, культурологів В. Шейка, Ю. Богуцького, Е. Германової де Діас та ін.

Виклад основного матеріалу. Практична підготовка як одна з форм організації освітнього процесу для майбутніх фахівців гуманітарної галузі (культурологів, істориків, релігієзнавців, філософів, філологів) є обов'язковим компонентом освітньо-професійних програм. Вона здійснюється в різних напрямках відповідно освітнього рівня (бакалавр, магістр, доктор філософії) та специфіки кваліфікацій за кожною спеціальністю. Водночас етнокультурний зміст діяльності фахівців є спільним для всієї галузі; поділяється він на народознавчий і народнопедагогічний компоненти, що відображено в програмах навчальних і виробничих практик. Коротко охарактеризуємо народознавчий аспект змісту етнокультурної діяльності майбутніх гуманітаріїв.

За давніми педагогічними традиціями українці на основі віри та світогляду осмислювали буття та, виходячи з глибинного розуміння світу, визначали свої права та обов'язки відповідно дітей, сімей, роду; вибудовували порядок, правила та норми власної поведінки, родових та суспільних взаємин, ставлення до роду, природи взагалі. Усе це загалом відображене в народних обрядах, звичаях та повір'ях як найдавніших явищах, що мають непересічне й вічне народнопедагогічне значення. З прадавніх часів, передаючись від покоління до покоління, обрядовість та звичаєвість поступово набувають стабільності, фактично стають законом родового й суспільного життя людей. Отож, осягаючи істинне знання, що є нормою повсякденного життя, звичаєвість та обрядовість стають легкодоступними й зрозумілими кожному на рівні щоденного сприйняття; найчастіше вони також є такими, що заперечують відхилення від моральних норм. Сукупність звичаєвих норм і правил постає для кожної людини як форма обов'язкового, доконче необхідного; навіть заборони (звичаєві табу) ґрунтуються на відповідних народних цінностях, не принижують, а спрямовують людину до духовного розвитку. Звичаєві норми і правила регулюють весь уклад життя; завдяки їм усувається найменші відхилення у відносинах. Наші далекі предки свято вірили у звичаї, добре розумілися на символічних діях (обрядах). Проведення кожної обрядової дії не могло бути довільним, воно завжди відповідало певним періодичним змінам: у природі, житті роду та окремої людини, суспільстві. Так, майбутні фахівці мають усвідомлювати, що родинні обряди (не лише українців, а й представників інших етносів) проводяться в час вікових чи соціальних змін у житті окремої людини, сім'ї,

роду, народу загалом; ці обставини зумовлюють те, що обряд, з одного боку, інсценізує минуле, а з іншого – програмує майбутнє, поєднуючи триєдине буття світів прашурів, сучасників і нащадків (Воропай, 1991).

Дослідження вчених із народної психології свідчать, що засоби народнопедагогічного впливу на психіку дитини з перших днів її існування надзвичайно ефективні. Завдяки таким дослідженням, зокрема, теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперина можливо зрозуміти механізми виникнення і розвитку етнічних відмінностей психіки, однак поза увагою залишається те, що діяльність дитини з віком розвивається, поступово ускладнюється її структура. Врахувавши цей момент, засобом використання базової методологічної схеми етнопсихолога показують, як можна зрозуміти та дотриматися цілісності системи етнопедагогічних впливів, коли, наприклад, на початковому етапі життя діяльність дитини ще має неопосередкований характер, а вплив на неї здійснюється через матір і зводиться до вироблених у кожній народній культурі специфічних та обов'язкових рекомендацій для вагітних жінок, які регулюють їхнє харчування, працю, форми відносин з довіллям і близькими (Гальперин, 1965; Куранова, 2012).

Українці здавна були переконаними, що для новонародженої дитини всі обрядові дійства мали надзвичайно важливе значення, тому їх суворо дотримувалися в українських родинах; в обрядах і магічних діях існувала орієнтація на здоров'я матері та дитини, на неодмінну працьовитість цієї дитини як майбутнього господаря або господині. Ці риси характеру проголошувалися бабою-повитухою з прийняттям дитини на світ. Існувало повір'я, що виконані в перший день народження дитини магічні дії впливатимуть на її подальше життя, на її хист, її долю і талант (Кравець, 1995). Інший важливий народнопедагогічний аспект – ім'я дитини; із сивої давнини вибір імені здійснювався всім родом, для новонародженого мав надзвичайно важливе значення; вважали, що ім'я, з одного боку, пов'язане з астральним середовищем, а з іншого – з живою мовою роду (народу), зі словом, а слово (молитва) теоретично має стати дією, діяльністю. Тож обряд наречення дитини вважався дією найвищого рівня святості (Ващенко, 1994). Живу мову роду вважали стихійним відображенням буття цього середовища у звукових образах та символах, тому рідну мову тлумачать алгоритмом буття роду. Водночас українці були переконаними, що чужорідна мова, чужорідне ім'я можуть негативно позначитися на долі людини, і всього роду, так само втрата рідної мови та родових імен були дуже небажані, бо впливали на зміну життєвих алгоритмів. Ось чому імена предків та їхня мова мають бути священними для нащадків, також це було пов'язане з особливим станом світу і людини, коли можливо вести діалог з Богом у формі молитви (Ващенко, 1994; Стельмахович, 1985). Г. Лозко пише, що в усіх індоєвропейських народів «слово» і «дія» первісно були синонімами, тобто Слово (молитва) теоретично має здатність стати дією, дійсністю. Для цього треба тільки практично увійти в той стан, який створює можливість для такого спілкування з Богом. Наші прашури знали, коли і де це можливо, бо мали досить точний астрономічний календар, за яким встановлювали час молитов. Саме поєднання слова й часу давало чудодійні результати магії (Лозко, 2011).

При народженні дитини рекомендували уважно спостерігати довілля: які звуки вловлює слух, звідки вони долинають (з якої сторони світу, з лісу, річки, поля тощо), дивитися, під якими зорями (сузір'ями) народилася дитина, а також враховувати багато інших прикмет, які були важливим засобом розуміння (передбачення, пророкування) не просто майбутньої долі, але в першу чергу, з'ясування її внутрішньої сутності (того, що становить її «воймя»), тобто сам процес називання іменем. При такому підході до вибору імен забезпечувався духовний комфорт людини та її імені, такий стан, коли її ім'я не суперечило особистісним характеристикам. Тож для майбутнього успішного розвитку дитини, за народними традиціями, ім'я мало особливе значення. У зазначеному контексті етнокультурної діяльності майбутні фахівці гуманітарної галузі можуть виконати низку науково-дослідних практичних завдань:

- проаналізувати інформацію з питань вибору імені (що мало вплив, хто обрав, чи комфортні суб'єктам досліджень їхні імена тощо);
- якщо мовою суб'єкти досліджень здійснюють молитву; чи моляться взагалі; чи навчають молитви своїх дітей (якщо це дорослі).

Важливим для майбутніх гуманітаріїв буде також знати, що народною педагогікою вироблені потужні засоби, зокрема – народна творчість (фольклор), які є рушіями розвитку пізнавальних потреб особистості, її мислення, мовлення, художніх смаків. Художні етнопедагогічні засоби фольклору впливають на розвиток культури особистості одночасно на кількох рівнях: раціональному, емоційно-чуттєвому та художньому, де провідне значення має естетичний чинник. При цьому варто звернути увагу на такі особливості, помічені психологами: коли мати грається з малям, розважає його забавлянками, утішками, пестушками, співає йому пісень, то вона виконує важливі функції, передає дитині найглибінніші людські почуття та чесноти, виплекані творчою жіночою поетичною душею, устелюючи ними психологічний ґрунт, на якому вирощує дитя (Лозко, 2011). Підтекст материнського фольклору є своєрідним діалогом матері з космосом, з вищими силами природи, з веденням магічної гри-містерії, засобами якої мати оберігає дитину. Таким чином, етнологи вважають чинником активізації почуття дитини, сприяння формуванню її свідомості: через багато разів повторені наспіви, вислови вона легко засвоює мову, методику, емоційний світ фольклору, захоплюючись його персонажами й життєвобуденними картинками, в яких відображений навколишній світ, сукупність морально-етичних правил та естетичних уподобань, за якими живуть батьки й інші представники роду. Педагогами виявлено, що колискова є засобом уникнення всього того, що може загрожувати якості художнього смаку дитини в майбутньому; пояснюється це тим, що перші враження міцно закарбовуються у рефлекторних зв'язках кори півкуль головного мозку, на якому ще нічого не написано, і залишаються у свідомості особистості на все життя; важливо не пропустити цього часу в ранньому дитячому віці (Стельмахович, 1985).

Накопичений досвід народної педагогіки досить цінний щодо розвитку моторики дитини; за переконанням дослідників різнобічний розвиток дитини під впливом етнопедагогічних зусиль є надійним фундаментом її подальшого психічного розвитку. В українській народній педагогіці існує велика кількість різних віршованих мініатюр (забавлянок, примовок, утішок, пестушок), якими супроводжуються різноманітні спільні рухи матері або батька, бабусі, дідуся й дитини з метою її фізичного розвитку: масаж-погладження, постукування, розробка м'язів спини, шії, різні рухи рук, ніг та інші ігрові взаємодії.

Народна педагогіка використовує різнопланові мовні засоби, що мають властивості легкого й доступного малюкові засвоєння рідної мови. Для повторення власних звуків самою дитиною вироблене багатство фольклорних форм розвитку звукової культури мовлення, які відповідають звичаям народної педагогіки, засобами яких батьки реалізують вимоги наукової педагогіки та розвивають мовлення своїх дітей. З цього питання завданнями етнокультурної діяльності майбутніх фахівців гуманітарної галузі можуть бути:

- збір забавлянок, утішок, пестушок, дитячих пісеньок, які використовувала мама чи бабуся (для дітей різного віку або дорослих);
- систематизація ігрових взаємодій батьків з дітьми (масажів, постукування, підтанцювання, прогладження тощо).

У вихованні дітей різного віку відомо, що українські сім'ї підсвідомо використовували ідею калокагатії – гармонійного розвитку сукупності тілесних, душевних і розумових сил дитини (Шейко, Богуцький, & Германова, 2011). У народі вважали, що батьки мають виховувати кожну дитину всебічно: змалку вона мала оволодівати всіма необхідними для життя знаннями і вміннями; приказка «з нього будуть люди» означала, що людина з дитинства володіє різними позитивними якостями. Батьки постійно дбали про гармонійний розвиток природних сил дитини, вважали за обов'язок виховувати дитину змалечку фізично здоровою, розумною, працьовитою, щасливою, людяною, такою, що не цурається роду, знає рідну мову, звичаї, батьківські заповіді, відчуває культуру, вірить у Бога.

Майбутнім фахівцям гуманітарної галузі необхідно усвідомлювати, що ідеалом української народної педагогіки були сім'ї, де взаємини склалися на основі рівноправності чоловіка та жінки, трудового співробітництва, взаємодопомоги та взаємоповаги у вихованні дітей, тому найголовнішим обов'язком батька і матері вважали таке прагнення: щоб вони вирости здоровими, поважали родину, набули певних знань, стали людьми. Українським дітям подобалося жити з добрими батьками та відчувати себе щасливими у дружніх сім'ях; в етнопсихологічних дослідженнях учені звертають увагу на необхідність батькам підбадьорювати дитину добрими словами, підтримкою, співчуттям, це піднімає її настрій, позитивно впливає на результати діяльності та сприяє розвиткові мислення (Лозко, 2011).

Згідно з традиціями народної педагогіки, повага і любов батьків до дітей завжди викликали взаємність, турботливе піклування дітей про старших; коли діти відчували, що ними опікуються, то краще почували себе, були психологічно захищеними. Батьки, члени сім'ї багато сил, енергії, серця й душі витрачали при зростанні дитини, вірили: якщо вкласти всю душу, то дитина виросте хорошою, розумною і матиме хист до ремесел, промислів, до наук і господарської діяльності; дитинство вважали найважливішим періодом життя особистості (Кравець, 1995).

Великого значення надавали в народі господарським справам; традиційно діти навчалися того, що вміли батьки. Оскільки господарство було натуральним, то багато справ робили своїми руками, тому дівчина п'яти років вже пробувала вишивати голкою, пізніше – за верстаком ткала, навчалася також шити одяг та прясти; хлопець умів вирізати веретено, ложку, миску, плести вироби з лози, опановував найпростіші столярні роботи тощо. Коли дівчина виходила заміж, то люди з села сходилися й дивилися на придане – яка з неї рукодільниця, а молодий під хатою на призьбі виставляв на показ усе домашнє приладдя, виготовлене ним для своєї сім'ї (ціп, граблі, сапи, заступи, терницю, мотовило, кошики, цебра, діжки, знаряддя для бджільництва, рибальства тощо); показував також, яких виростив та вигодував бичка, теличку чи корову, лоша чи коня, овець тощо (Воропай, 1991). Цю інформацію використовуємо для формулювання завдань навчальних практик майбутніх фахівців гуманітарної галузі:

- дослідити, які звичаї господарського навчання дітей різних статей збереглися в сучасних сім'ях відповідно етнокультурних традицій;

- з'ясувати, як давня господарська обрядовість відображена в сучасних весільних обрядах досліджуваної території.

До вагомих народнопедагогічних аспектів відносимо те, що для становлення дитини як повноцінної людини в сім'ї значної уваги надавали здоров'ю і фізичному вихованню; оскільки здоров'я залежить від узгодженої діяльності всіх органів, то тіло дитини мало бути не просто чисте, а викупане в різних купелях з травами, медом, молоком. Діти цілими днями виконували посильну роботу на свіжому повітрі, забавлялися; у вихованні хлопців увагу звертали на розвиток та формування таких рис характеру, як мужність, моторність, обов'язковість, кмітливість, у дівчат – цнотливість, скромність, охайність; для всіх дітей обов'язковою була працьовитість.

Невід'ємним компонентом родинної педагогіки було розумове виховання. Від батьків діти поступово опановували систему народних знань про світ; рівень тих знань зростав у відповідності до рівня духовності особи з її фізичним зростанням та духовним поступом отримували поступово більш складні завдання; за народними поглядами дитину спочатку необхідно було підготувати духовно до сприйняття знань, а відтак ускладнювати інформацію про світ, природу, відносини людей, суспільство (Лозко, 2011; Стельмахович, Любар, & Федоренко, 1998).

Особливого комплексного значення в народнопедагогічному сенсі надавали обрядовій діяльності. Народна педагогічна традиція дозволяла дитині розвивати свої пізнавальні потреби через самовираження, самореалізацію, творчу активність, адже народна мудрість містить накопичені різноманітні засоби і способи обрядової діяльності, виражені у відповідних методах: для дітей і підлітків рядження, вертеп, драматизація, підготовка

костюмів, продумування образів, вивчення та набуття навичок майстерного виконання колядок, щедрівок, імпровізація та перевтілення – прийоми самовираження та творчого розквіту особистості. Обряд, у якому дитина брала участь, викликав у неї підвищений інтерес, тому що він наділений особливою яскравістю, привабливістю, піднімає настрій, дає змогу отримати емоційне задоволення. Традиції «Святої вечері», обмін кутею, рядження, колядування, уславлення господарів, проникнення змістом символів зірки, ікони, куті, Дідуха, народної колядки і щедрівки, «водіння кози» дозволяли призвичаїтися до виконання завдань обрядового свята, поважати родину, зберігати пам'ять про родовід, основою якого є звеличення Матері і Дитини. Отже, тут не тільки розвиваються творчо-пізнавальні потреби, діють позитивні емоції, а йдеться і про те, що родинна педагогіка як складник етнопедагогіки дбає про формування духовності та творчих якостей дитини (Ващенко, 1994).

У зазначеному контексті до завдань етнокультурної діяльності майбутніх фахівців-гуманітаріїв відносимо:

- систематизацію обрядових дій, які впливають на розвиток пізнавальних потреб дітей і молоді різного віку;
- аналіз методів і засобів родинної педагогіки, ефективних у процесі обрядової діяльності сучасності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, народнопедагогічний аспект змісту етнокультурної діяльності майбутніх фахівців гуманітарної галузі має потенціал широкої реалізації у процесі їхніх навчальних практик, стимулює вивчення майбутніми істориками, філологами, філософами, релігієзнавцями, культурологами основ народного виховання дітей різного віку, родинної педагогіки, народної деонтології, дитинознавства, інших важливих народнопедагогічних напрямів. Пропоновані в цьому дослідженні завдання навчальних практик мають науково-дослідний характер та сприятимуть усвідомленню майбутніми фахівцями-гуманітаріями специфіки власної етнокультурної діяльності в обраній професії.

ЛІТЕРАТУРА

- Ващенко, Г. (1994). *Виховний ідеал*. Полтава.
- Воропай, О. (1991). *Звичаї нашого народу: етнографічний нарис*. (Т. 1). Київ: «Обереги».
- Гальперин, П. (1965). *Главные результаты исследований проблемы формирования умственных действий и понятий*. Москва.
- Кравець, В. П. (1995). *Історія української школи і педагогіки*. Тернопіль.
- Куранова, С. (2012). *Основи психолінгвістики*. Київ: Академія.
- Лозко, Г. (2011). *Українське народознавство*. Тернопіль: Мандрівець.
- Стельмахович, М. Г., Любар, О. О., & Федоренко, Д. Т. (Ред.). (1998). *Історія української педагогіки*. Київ: ІЗМН.
- Стельмахович, М. Г. (1985). *Народна педагогіка*. Київ: Радянська школа.
- Шейко, В., Богущкий Ю., & Германова де Діас Е. (2011). *Культурологія..* Харків: ХДАК.

REFERENCES

- Galperin, P. (1965). *Glavnye rezultaty issledovaniia problemy formirovaniia umstvennykh deistvii i poniatii [The main results of research on the problem of the formation of mental actions and concepts]*. Moskva [in Russian].
- Kravets, V. P. (1995). *Istoriia ukrainskoi shkoly i pedahohiky [History of Ukrainian school and pedagogy]*. Ternopil [in Ukrainian].
- Kuranova, S. (2012). *Osnovy psykhoholinguistyky [Basics of psycholinguistics]*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
- Lozko, H. (2011). *Ukrainske narodoznavstvo [Ukrainian ethnology]*. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
- Sheiko, V., Bohutskiy Yu., & Hermanova de Dias E. (2011). *Kulturolohiia [Culturology]*. Kharkiv: KhDAK [in Ukrainian].

- Stelmakhovych, M. H. (1985). *Narodna pedahohika [Folk pedagogy]*. Kyiv: Radianska shkola [in Ukrainian].
- Stelmakhovych, M. H., Liubar, O. O., & Fedorenko, D. T. (Eds.). (1998). *Istoriia ukrainskoi pedahohiky [History of Ukrainian pedagogy]*. Kyiv: IZMN [in Ukrainian].
- Vashchenko, H. (1994). *Vykhovnyi ideal [Educational ideal]*. Poltava [in Ukrainian].
- Voropai, O. (1991). *Zvychai nashoho narodu: etnografichniy narys [Customs of our people: an ethnographic essay]*. (Vol. 1). Kyiv: «Oberehy» [in Ukrainian].

ETHNO PEDAGOGICAL ASPECT OF EDUCATIONAL PRACTICE ETHNO CULTURAL CONTENT OF FUTURE HUMANITARIAN SPECIALISTS

Olha Cherniavska,

Candidate of Pedagogical Sciences, Head of Practice Training;
Oleksandriia College of Culture and Arts;

Anastasiia Chechotka,

Postgraduate student;

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

In the article, based on the awareness of the practical component of the training of future specialists in the field of humanitarianism (culturologists, historians, religious scholars, philologists, philosophers) for ethno cultural professional activity, the folk-pedagogical aspect of the relevant content of educational practices of higher education students is characterized. It has been found that a significant amount of the content of the ethno cultural activity of humanitarian specialists is mutual based on ethnological and folk-pedagogical components and appropriate technological means.

Based on the provisions of ethno pedagogy and ethno psychology, the specifics and integrity of the system of ethno pedagogical influences on the child are outlined:

– from the period of the mother's pregnancy to the first days after birth (magical actions of the midwife, choosing a name, behavior of a pregnant woman, etc.);

– during early childhood (mother's lullaby, methods of physical development, maternal and children's folklore);

– during the period of personality formation and development (family upbringing, the example of father and mother, work skills, economic traits).

A number of tasks are proposed that can be implemented by future specialists in the humanitarian field in the process of educational practices. They are the following: the systematization of folk-pedagogical knowledge and ethno-pedagogical methods of raising children and youth, research of folk-pedagogical aspects (customs, traditions, and rituals), usage of rituals as a complex of ethno cultural actions aimed at self-development in the profession.

It has been concluded that the folk-pedagogical aspect of the content of the ethno cultural activity of future specialists in the humanitarian field has the potential to be implemented in educational practices. It stimulates the study by future historians, philologists, philosophers, and religious experts, culturologists of the basics of folk education of children of different ages, family pedagogy, folk deontology, child studies, and another crucial folk pedagogical knowledge. The tasks of educational practices proposed in this study are of a scientific and research nature and will contribute to the awareness of future humanities specialists of the specifics of their ethno cultural activity in the chosen profession.

Keywords: *ethno pedagogy, pedagogical technology, ethno cultural activity, professional training, future specialists, humanitarian field, folk pedagogical content, educational practices.*

Надійшла до редакції 12.04.2022 р.

УДК 378.04:615.15:005.95

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275573>

ORCID 0000-0002-5083-7218

ДОСВІД ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ФАРМАЦЕВТІВ США ДО ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГАЛУЗІ

Наталія Шолойко,

кандидатка фармацевтичних наук, доцентка кафедри організації та економіки фармації;
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

У дослідженні проаналізовано комплекс джерел зарубіжного досвіду підготовки фахівців фармації, котрими визначено, що працівники фармацевтичної галузі зобов'язані мати менеджмент-організаційні навички керування персоналом та виробництвом, реалізацією лікарських засобів у широкому розумінні цього поняття та залежно від галузевої специфіки. Американські вчені особливої уваги надають формуванню в фармацевтів милосердя та здатності до максимального поліпшення безпеки пацієнтів (Е. Скотт); зосереджують увагу на необхідності морального виховання у фармацевтичних навчальних закладах (Д. Латиф); розвиток якостей культури фармацевтичних працівників вбачають у здатності до сервісно-орієнтованого партнерства, при цьому важливим вважаючи розвиток комунікативних якостей, тактовності, доброзичливості стосовно клієнтів аптеки (Д. Родіс). Викладачами-практиками США підтримано позицію щодо формування професійної культури, її деонтологічного складника у процесі викладання дисциплін «Фармацевтичний закон та етика», «Особиста опіка та елементарна медицина», «Фармацевтичний менеджмент» тощо. З'ясовано, що наявні освітні програми фармацевтичних факультетів США глибоко зорієнтовано на здобуття майбутніми фахівцями організаторських та адміністративних навичок; це уможливорює швидке перекваліфікування та реагування на динамічні зміни ринкових обставин. Акцентовано на необхідності додаткової післядипломної освіти, якій передують офіційні ступеневі програми для американських менеджерів-фармацевтів.

Встановлено, що в навчальних планах підготовки фахівців фармації США існують дисципліни: фармацевтичний менеджмент, етика фармацевтичної діяльності, міжособистісні комунікації фахівців охорони здоров'я, фармацевтичне законодавство, економіка; при опануванні фахом професійного практичного менеджменту (Professional Practice Management) передбачено вивчення фінансового менеджменту, фармакоекономіки, стратегій стримування вартості, управління трудовими ресурсами та вибір спеціалізації за одним із напрямів фармацевтичного менеджменту (громадська фармація, підприємництво, дослідження виробництва ліків, управління фармацевтичним забезпеченням), що дає підстави робити висновок про увагу до формування організаційно-управлінської культури фармацевтів.

У перспективі дослідницької діяльності з проблеми окреслено конкретизацію теоретичних підвалів і методичних аспектів упровадження американського досвіду підготовки фахівців фармації.

Ключові слова: фахова підготовка, методологія ефективного управління, майбутні фармацевти, організаційно-управлінська культура, фармацевтичний менеджмент.

Постановка проблеми. Сучасні світові й національні тенденції соціально-економічного розвитку, інтеграція українського суспільства до європейського цивілізаційного простору зумовлюють кардинальні зміни підходів до фармацевтичного обслуговування населення, активізують пошук шляхів і засобів підвищення якості підготовки майбутніх фармацевтів. Однією з проблем організаційної діяльності та розвитку

галузі фармації в Україні є аналіз загальнодержавного досвіду підготовки фахівців охорони здоров'я та фармацевтів галузі зокрема. Для підвищення ефективності роботи вітчизняних фармацевтичних компаній, аптечних установ, інших суб'єктів галузі та спрямування принципів їх діяльності на пацієнта з метою покращення якості його життя та здоров'я, необхідні злагоджені дії у процесі організації роботи таких підприємств впродовж усіх стадій розвитку лікарського засобу – від розроблення, дослідження та реєстрації до розповсюдження та рекламної компанії. У вітчизняній же фармації поки що існує нестача відповідних навичок та знань у діючих керівників та менеджерів, що зумовлює увагу до світових зразків досвіду підготовки майбутніх фармацевтів.

Сполучені Штати Америки є країною, де фармацевтична галузь є однією з найприбутковіших у світі, фармацевтичні компанії США були і залишаються лідерами у виробництві й реалізації лікарських засобів, активно впроваджують інноваційні технології, створюють нові оригінальні лікарські засоби, мають потужні системи підготовки фахівців з високим рівнем організаційно-управлінської культури.

Аналіз досліджень і публікацій. Провідні ідеї дослідження ґрунтуються на фундаментальних працях вітчизняних та зарубіжних учених за такими напрямками, як: теоретико-педагогічні основи професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі (І. Бойчук, Е. Кагмарек, Л. Кайдалова, Д. Латиф, Л. Пляка, О. Тернова, С. Трегуб, Дж. Уінфілд, Н. Шварп); питання професійної підготовки фахівців галузі «охорона здоров'я» досліджені К. Амосовою, О. Волосовцем, В. Запорожан, Б. Зіменковським, І. Зупанцем, Є. Мілерян, З. Мнушко, О. Науменко, Я. Цехмістером, О. Чалим, В. Чернихом, М. Черпінським та ін. Важливі аспекти професійної підготовки медичних представників неодноразово привертала увагу українських та зарубіжних науковців, зокрема, проблему підвищення ефективності їхньої діяльності в контексті розвитку фармацевтичного бізнесу та фармацевтичного ринку порушено в наукових працях А. Дупліщева, А. Ерперт, О. Кухар, І. Подкоритової, Л. Сурат, О. Федотової, І. Широкової та ін. Особливий інтерес становлять праці, присвячені вивченню проблем професійної освіти в США та інших країнах світу (М. Авраменко, А. Андрощук, М. Говоруха, Л. Дяченко, М. Желуденко, О. Мельник, С. Павлюк, Н. Пазюра, О. Пришляк, І. Савченко, Л. Сакун, А. Турчин, Н. Удовиченко, Л. Чухно та ін.). Розвиток медичної (фармацевтичної) освіти за межами України вивчали В. Плющ, П. Пундій та ін.

В умовах становлення в Україні системи фармацевтичної освіти, яка б задовольняла потреби суспільства та відповідала світовим стандартам підготовки фахівців, особливого значення набуває вивчення й використання зарубіжного досвіду організації фармацевтичної освіти у світлі ідей її неперервності, інтеграції та демократизації. У цьому контексті значний інтерес для України представляє досвід різних країн світу і особливо США, де організаційно-управлінська діяльність та фармацевтична освіта мають давню історію і багаті традиції. Значущість досвіду цієї держави підтверджується ще й тим, що у більшості країн Європи у процесі формування національних систем фармацевтичної освіти було використано американську модель підготовки майбутніх фармацевтів. Нині роль фармацевтичного працівника в системі охорони здоров'я у США, як і в Європейському регіоні, полягає у конструктивній та інтегративній роботі з лікарями та пацієнтами. Дуже часто саме фармацевтичні працівники є тими, хто впроваджує інновації в галузі охорони здоров'я, що дає можливість розвиватися новим напрямкам медичної та фармацевтичної науки. Таким чином, переважна більшість працівників фармацевтичної галузі повинні мати навички управління як залежно від галузевої специфіки так і в широкому розумінні цього поняття.

Відтак **метою статті** став аналіз наукових і документальних джерел зарубіжного досвіду фахової підготовки майбутніх фармацевтів як предмет вивчення й узагальнення у вітчизняних розвідках дослідників професійної освіти для забезпечення ефективного формування організаційно-управлінської культури майбутніх магістрів галузі.

Виклад основного матеріалу. Нині роль фармацевтичного працівника у системі охорони здоров'я США, як і в Європейському регіоні, полягає в конструктивній та

об'єднавчій роботі з лікарями й пацієнтами, оскільки саме фармацевтичні працівники часто впроваджують інновації в галузь охорони здоров'я, що уможливило розвиватися новим галузям медичної та фармацевтичної науки і практики. У США функціонують 154 національні виробники лікарських засобів (це навіть більше, ніж сумарна кількість фармацевтичних компаній у Європейському Союзі) (Говоруха, 2013).

Система охорони здоров'я у США відповідає ринковій моделі. Витрати на охорону здоров'я становлять 15% ВВП; більше витрачається тільки на харчування та житло. Основний обсяг медичної допомоги забезпечено через приватне медичне страхування. Загальнодержавна програма надання медичної допомоги працюючому населенню відсутня; близько 40% видатків із бюджету на охорону здоров'я спрямована на фінансування двох основних програм – Медікер та Медікейд (Harralson, 2003). Тип відносин – «пацієнт – лікар» – обумовлюється наданням медичної допомоги в разі настання певного страхового факту: гостре захворювання; загострення хронічної хвороби; нещасний випадок. У кожному такому випадку лікар діє за схемою, узгодженою зі страховою компанією. Протоколи діагностики та лікування включають призначення, які в кожному конкретному випадку найнеобхідніші, найефективніші та найдієвіші. Існує перелік лікарських засобів, які повинен призначити лікар у разі відповідного захворювання. Призначення неефективного фармацевтичного препарату може мати судові наслідки. Відносини страхової компанії та лікаря у США впливають на систему подання медичної допомоги загалом. Наприклад, американські лікарі воліють не призначати ті фармацевтичні засоби, в сумісності яких вони не впевнені (Grissinger, Globus, & Fricker, 2003).

Загальновідомо, що кожний лікарський засіб має певний кредит довіри; коли фармацевтичний препарат не викликає необхідної позитивної динаміки в лікуванні захворювання, страхові компанії рекомендують хірургічне втручання. З огляду на це США лідирують у світі за кількістю оперативних втручань. Наприклад, страхові компанії вважають, що вартість операції на серці висока, проте нижча вартості лікарських препаратів, які мав би приймати пацієнт тривалий час. Таким чином, Сполучені Штати Америки є найбільшим фармацевтичним ринком у світі, де відповідна галузь промисловості представлена 155-ма фармацевтичними сервісними компаніями, корпораціями. Величезна потужність економіки країни, високий рівень життя, потужні права на інтелектуальну власність, мінімальний контроль ціноутворення забезпечили США домінування на фармацевтичному ринку світу; водночас ця країна має одну із найбільш чітких нормативно-правових баз (Артеменко, 2016). Вважають, що переважна більшість фармацевтів галузі у США повинна мати організаційні навички керування виробництвом та персоналом, забезпечення лікарськими засобами в широкому розумінні цього поняття, залежно від галузевої специфіки та якості фахової підготовки.

До 1987 року кількість фармацевтичних факультетів у США залишалася відносно постійною протягом багатьох років, але з того часу спостережено динамічне зростання кількості нових фармацевтичних факультетів та розширення навчальних програм, а також розширення розмірів факультетів. Наприклад, на липень 2010 року у США було 115 коледжів і фармацевтичних факультетів з акредитованими (повна акредитація або статус кандидата) програмами професійної підготовки і п'ять фармацевтичних шкіл із акредитованими програмами; працювало 20 факультетів, які освоювали нові програми (Говоруха, 2013). Нові факультети зазвичай виникали у приватних навчальних закладах, а в окремих випадках – у некомерційних установах, проте вважали, що якісних фармацевтів було недостатньо.

З появою нових факультетів і коледжів зріс попит на викладачів, оскільки оновлені професійні програми вимагали також істотного оновлення знань викладачів, а на існуючі програми збільшився набір здобувачів освіти, були розширені навчальні бази, обладнання, устаткування. За даними Ради з Акредитації Фармацевтичної Освіти (ACPE – Accreditation Council for Pharmacy Education), з 2005 по 2008 рр. зростання кількості студентів відбулося на 36,5%; а на 2016 рік ця кількість збільшилася на 84,0% від передбачуваної. Швидке

збільшення у зв'язку з цим фармацевтичних освітніх програм викликало потенційні наслідки для фармацевтичної практики, що оцінила якість кадрів та прийшла до висновку: майже всі освітні програми фармацевтичних факультетів США зорієнтовано переважно на здобуття здобувачами організаторських та адміністративних навичок, що уможливило фахівцям легко перекваліфіковуватися та динамічно реагувати на зміни ринкових обставин (*Good pharmacy practice*, 2006).

У США виділяють п'ять основних галузевих напрямів роботи фармацевтичного працівника: забезпечення лікарськими засобами та безпечно їх застосування; фармацевтична опіка та інформування пацієнтів; моніторинг фармакотерапії; співдружність із іншими фахівцями системи охорони здоров'я; клінічні дослідження та наукова робота. Водночас М. Говорухою з'ясовано, що офіційний перелік професій фармацевтичної галузі у США налічує більше 27 найменувань, тоді як аналогічний перелік професій в Україні за кількістю хоч і співпадає з відповідним офіційним переліком у США, та вітчизняний класифікатор професій має значні відмінності, адже у США роботи чітко означені місцем підготовки та праці найнятого персоналу: фармацевтичний коледж, науково-дослідна лабораторія; фармацевтичний факультет університету, галузеві аптеки, аптечні супермаркети, інтернет-аптеки; домівки пацієнтів, хоспіси, агенції з догляду за хворими в домашніх умовах (провізор-спеціаліст з догляду за хворими у домашніх умовах); токсикологічні центри (провізор-токсиколог); психіатричні лікарні (провізор-психіатр); офіс фармацевтичної компанії (*free-lancer*); менеджер оптимальної фармакотерапії тощо. Українські вчені підкреслюють: аналіз ОПП підготовки фахівців фармації із прив'язкою до фармацевтичної діяльності в Україні має суттєві відмінності від подібних програм США (Говоруха, 2013; Артеменко, 2016).

Нині Україна стоїть на шляху втілення принципів сімейної та соціальної фармації, однак нормативно-правова база підготовки й діяльності таких фахівців поки що розробляється тоді коли, наприклад, у США існує посада (професія) провізора-спеціаліста з догляду за хворими в домашніх умовах (оселі пацієнтів, агенції з догляду за хворими в домашніх умовах, спеціалізовані інфузійні кампанії, хоспіси, центри амбулаторної медичної допомоги), яка сприяє своєчасній та ефективній охороні здоров'я пацієнтів. У зв'язку із зазначеним, американський учений Е. Скотт загострює увагу на формуванні в майбутніх фармацевтів милосердя та здатності до максимального поліпшення безпеки пацієнтів (Scott, 2009, p. 489); ним акцентовано можливості прискорення одужання пацієнтів при наданні толерантної фармацевтичної допомоги. Увагу на необхідності морального виховання у фармацевтичних навчальних закладах США зосереджує Д. Латиф (Latif, 2009, p. 359), наголошуючи на розвитку моральної культури особистості, розгляді її як обов'язкового складника належної професійної культури фахівців. Д. Родіс формування якостей культури фармацевтичних працівників вбачає у вихованні здатності до сервісно-орієнтованого партнерства; підкреслює важливість розвитку комунікативних якостей, тактовності, доброзичливості стосовно клієнтів аптеки (Rodis, Ulbrich, & Jennings, 2015, p. 642).

Аналіз навчальних програм і планів підготовки американських медичних коледжів з фармацевтичними факультетами свідчить, що формування професійної культури майбутніх фармацевтів знаходиться на чільному місці. Так, медичний коледж Південної Кароліни у навчальні програми для здобувачів третіх і четвертих курсів фармацевтичного відділення ввів дисципліни: «Фармацевтичний закон та етика» (3 години) й «Особиста опіка та елементарна медицина» (4 години) культурологічного змісту (*Medical University of South*, 2022). У медичному коледжі Вісконсину формування професійної культури фахівців забезпечує впровадження занять із елементами риторики (публічних виступів), що входять до обов'язкової програми (*Medical College of Wisconsin*, 2016).

За зазначеними напрямками (посадами) у США проводиться професійна підготовка фахівців; майже всі посади в галузі випускник фармацевтичного факультету може обіймати після одержання ступеня бакалавра фармації та/або доктора фармації (для випускників після 2004 року ступінь доктора є обов'язковою вимогою). Для роботи за такими спеціальностями

як провізор-спеціаліст із громадського здоров'я, менеджер оптимальної фармакотерапії, провізор-організатор, провізор, який працює поза аптекою, працівник фармацевтичної кампанії, провізори галузевих та громадських аптек необхідним є ступінь бакалавра або доктора фармації. Кваліфіковані фахівці у США мають широкі можливості в менеджменті та управлінні, а також в організації лікування хворих; водночас вони свідомі того, що їхні обов'язки й відповідальність є більш широкими, ніж відповідальність інших працівників сфери охорони здоров'я.

Для того, щоб американським фармацевтам стати менеджерами, потрібна додаткова післядипломна освіта, якій передують офіційні ступеневі програми, тому фахівці шукають можливості стати випускниками таких програм (Говоруха, 2013). У зазначеному контексті менеджери та керівники аптек в Україні мають бути обізнаними із сучасними проблемами та новими технологіями; повинні мати знання про нові препарати, які з'являються на ринку; оскільки кількість таких лікарських засобів постійно збільшується – генериків, фармацевтично-еквівалентних, фармацевтично-альтернативних тощо – то для менеджера фармації гостро необхідним є володіння знаннями чинників активного впливу на розподіл ліків та їх споживання, чому нас навчає досвід США.

Освітні програми підготовки фармацевтів у США регулюють дві організації – Акредитаційна Рада Фармацевтичної Освіти (Accreditation Council of Pharmacy Education – ACPE) та Американська Асоціація Фармацевтичних Коледжів (American Association of Colleges of Pharmacy – AACCP) (*Accreditation Council for*, 2011). Аспекти фахової компетентності фармацевтів детально обговорені в країні в останні роки; зроблено акцент на важливості професійних навичок і знань, у тому числі соціальних навичок та організаторських здібностей (Бібік, Єрмаков, & Овчарук, 2005; Бойчук, 2007). В інтересах суспільства зазначено, що до потенційних ризиків порушення єдності між освітою та практикою належить несвоєчасне оновлення знань, навичок, умінь, які поки що не зовсім відповідають поточним потребам фармацевтичної практики, що зумовило розширення освітніх планів у перші десятиліття XXI століття. Освітні організації США досягли консенсусу щодо кваліфікаційних характеристик фахівців фармацевтичної практики на 2015 рік; фармацевти разом із працівниками охорони здоров'я визначені відповідальними за забезпечення фармацевтичного нагляду за пацієнтами, що пояснює оптимальні результати медикаментозної терапії (Говоруха, 2013; Карамішев, & Федан, 2011; *Accreditation Council for*, 2011).

Вагомим аспектом досвіду є те, що сучасні випускники фармацевтичних факультетів США мають бути здатними реалізувати традиційні знання та навички, так і бути готовими до викликів у майбутньому (Бойчук, 2006; Бойчук, 2007; Montgomery, 2009). Фармацевтична освіта готує фахівців, здатних інтелектуально та професійно робити свій внесок у зміни фармацевтичної практики, професіоналів, які можуть послуговуватися правилами фахової етики й технологіями процесного менеджменту на етапах переходу до ноофармацевтичних та нефармацевтичних стандартів діяльності (Пономаренко, Бабський, & Краснянська, 2007; Запорожан, 2008, с. 114-117).

Нині бакалаврську програму «Фармація і бізнес охорони здоров'я» у США розраховано на чотири роки (8 семестрів); під час перших чотирьох семестрів викладають фундаментальні дисципліни: загальну хімію, біологію, медичну мікробіологію, анатомію і фізіологію, обчислення і статистику, пропедевтику медичних та фармацевтичних наук, історію і культуру. У третьому семестрі в навчальному плані виділяють 3 години для дисципліни «Організаційна психологія», а під час четвертого семестру – 2 години для дисципліни «Економіка». Таким чином, здобувачі вищої освіти отримують знання та навички для організаторської та лідерської діяльності. Третій і четвертий роки підготовки повністю присвячені бізнес-дисциплінам: у п'ятому семестрі виділяють по 3 години для дисциплін «Менеджмент» та «Маркетинг», у шостому семестрі – по 3 години для дисциплін «Менеджмент охорони здоров'я», «Маркетинг фармації/охорони здоров'я» та «Підприємницька діяльність»; у восьмому семестрі – 3 години на дисципліну «Продаж

фармацевтичних виробів та виробів медичного призначення». Отже, після отримання бакалаврського ступеня випускники мають достатні компетентності для роботи на менеджерських посадах у фармацевтичній галузі. Вказане потребує різних за обсягом та формою компетентностей з фармацевтичного менеджменту, тому в американських здобувачів після бакалаврату існує можливість навчання за магістерськими та докторськими програмами (Master of Pharmacy & PhD), які дають можливість працювати в муніципальних, комунальних та урядових установах, здійснити академічну кар'єру, розвиватися в науково-дослідних лабораторіях або в фармацевтичних компаніях. Але для того, щоб вести фармацевтичну практику (працювати в аптеках, виробничих аптеках, лікарнях тощо) після бакалаврату фахівець має вступати на програму доктора фармацевції, куди буде зарахованим відповідно до кількості складених кредитів за період попереднього навчання. Відповідно цієї програми здобувачі в США навчаються впродовж 6 років: перші п'ять років підготовку в навчальних закладах проходять за спільною програмою; на шостому році навчання вводять спеціалізацію в стаціонарних лікарнях, амбулаторіях, університетських або громадських аптеках (у залежності від бажання особи та спеціалізації коледжу чи факультету). Додаткову спеціалізацію можна пройти за однією з 27-ми дисциплін: управління, кардіологія, загальна фармацевтична практика, інтенсивна терапія, інформаційний профіль лікарського засобу, невідкладна медична допомога, гастроентерологія, інфекційні хвороби, нефрологія, онкологія/гематологія, акушерство/гінекологія, педіатрія, наука про отрути та психіатрія тощо. У залежності від обраної спеціалізації майбутній фахівець зможе працювати у відповідній вузькій сфері; для роботи майже за всіма спеціальностями (окрім – провізора-спеціаліста з громадського здоров'я, менеджера оптимальної фармакотерапії, провізора, який працює поза аптекою, провізора-організатора, працівника фармацевтичної кампанії, провізора галузевих аптек, провізора громадських аптек) після отримання ступеня доктора фармацевції обов'язковим є складання іспиту експертної комісії та отримання сертифікату (*Good pharmacy practice*, 1996).

Навчальна програма «доктор фармацевції» триває шість років; дисципліни, включені до неї, дозволяють здобувачам вищої освіти стати компетентними в одній із 27 офіційних спеціальностей фармацевтичної галузі. Програму «доктор фармацевції» впроваджено в США з 2004 року, розроблено з урахуванням сучасної проблематики фармацевтичної галузі у США, вона є неперервною: під час перших двох семестрів, як і в програмах бакалаврату, викладають фундаментальні дисципліни (біологія, основи хімії, основи психології, обчислення, культура та історія тощо); другий рік підготовки присвячено таким дисциплінам, як органічна хімія, медична мікробіологія, статистика та основи фізики; крім того, як під час навчання на програмі бакалаврату «Фармація і бізнес охорони здоров'я», так і з другого курсу програми «доктор фармацевції» студенти опановують дисципліни, необхідні для формування менеджерських навичок (економіка, основи міжособистісного спілкування серед фахівців галузі охорони здоров'я). По 3 години під час п'ятого та по 2 години під час шостого семестру відведено вивченню практичного менеджменту; у сьомому та восьмому семестрах викладають дисципліни «Основи фармацевтичної практики» та «Робота з інформаційним профайлом лікарського засобу».

Для нашого дослідження важливим є те, що під час дев'ятого і десятого семестрів здобувачі освітнього рівня «доктор фармацевції» вивчають дисципліну «Спеціалізований практичний менеджмент» (3 та 4 години відповідно); причому, ця дисципліна має зміст у залежності від обраної спеціалізації, тобто, для майбутніх провізорів аптек – це менеджмент аптечної діяльності, а для клінічних провізорів – менеджмент охорони здоров'я. Інші дисципліни, такі як «Етика охорони здоров'я» та «Фармацевтичне законодавство», також мають бути корисними майбутнім керівникам. Під час шостого року навчання майбутні фахівці проходять спеціалізацію в стаціонарних лікарнях, амбулаторіях, в університетських або громадських аптеках. Крім того, щоб повністю опанувати навчальний план, вони протягом шостого року навчання виконують додаткову спеціалізацію зі спеціальних

дисциплін (управління, кардіологія, загальна фармацевтична практика, інтенсивна терапія, нефрологія, інформаційний профайл лікарського засобу, невідкладна медична допомога, гастроентерологія, інфекційні хвороби, онкологія/гематологія, педіатрія, акушерство/гінекологія, наука про отрути, психіатрія). Отже, програма «доктор фармації» фармацевтичних факультетів США передбачає послідовне вивчення низки дисциплін, які формують організаційно-управлінські якості та здібності від другого курсу аж до спеціалізації, що є важливим чинником формування особистості й культури фармацевта як менеджера, розвитку його лідерського потенціалу. Не дивлячись на досвід та статус кожного – і керівники фармацевтичних корпорацій, і рядові провізори в аптеках, за словами Генрі Манасе, виконавчого віце-президента Товариства Фармацевтів у системі Охорони здоров'я США, зустрічаються з великою кількістю нових викликів та мінливих реалій і, щоб упоратись з усім цим, кожному з них необхідно вміти організовувати та бути менеджером (Бойчук, 2007; Говоруха, 2013).

Висновки. Аналіз комплексу джерел зарубіжного досвіду підготовки фахівців фармації свідчить, що сьогодні провідним є бачення фармацевта не лише лідером у галузі, а й головним фахівцем із лікарських засобів; такий підхід – кардинально новий, оскільки до цього в більшості країн світу фармацевти виконували допоміжну, консультативну роль у питаннях лікарського забезпечення населення.

Потужність економіки США, високий рівень життя населення, досконалі права на інтелектуальну власність, комерційне ціноутворення зробили ринок цієї країни домінантним у світі; водночас США володіють чіткою нормативно-правовою базою, котрою визначено, що працівники фармацевтичної галузі зобов'язані мати організаційні навички керування персоналом та управління виробництвом, реалізацією лікарських засобів. Освітні програми переважної більшості фармацевтичних факультетів і коледжів США зорієнтовано на здобуття майбутніми фахівцями організаторських та адміністративних знань, умінь і навичок; це уможливило швидке перекваліфікування та реагування на динамічні зміни ринкових обставин. До позитивів досвіду США відносимо те, що професії фармацевтів чітко окреслені місцем підготовки та праці найнятого персоналу: фармацевтичний коледж, фармацевтичний факультет університету, науково-дослідна лабораторія; галузеві аптеки, аптечні супермаркети, інтернет-аптеки; домівки пацієнтів, хоспіси, агенції з догляду за хворими в домашніх умовах; токсикологічні центри; психіатричні лікарні; офіси фармацевтичних компаній; менеджери оптимальної фармакотерапії тощо. Досліджуючи аспекти підготовки майбутніх фармацевтів, американські вчені особливої уваги надають: формуванню в здобувачів милосердя та здатності до максимальної безпеки пацієнтів (Е. Скотт); необхідності морального виховання у фармацевтичних навчальних закладах (Д. Латиф); формування якостей культури, вихованню здатностей до сервісно-орієнтованого партнерства, при цьому важливим вважаючи розвиток комунікативних якостей, тактовності, доброзичливості стосовно клієнтів і пацієнтів (Д. Родіз). Викладачами-практиками та громадськими організаціями підтримано позицію щодо формування професійної культури, її деонтологічного складника у процесі викладання дисциплін «Фармацевтичний закон та етика», «Особиста опіка та елементарна медицина», «Фармацевтичний менеджмент» тощо. Водночас для того, щоб американським фармацевтам реалізувати власний лідерський потенціал стати менеджерами, потрібна додаткова післядипломна освіта, якій передують офіційні ступеневі програми; для менеджера-фармацевта необхідним визначено володіння знаннями сучасних чинників активного впливу на споживання ліків та їх розподіл.

Отже, фармацевтична наука та практика в США забезпечують основи суспільного усвідомлення необхідності формування організаційно-управлінської культури майбутніх магістрів фармацевтичної галузі як ефективних менеджерів на засадах якісної та довготривалої підготовки до професійної практичної самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

- Артеменко, А. П. (2016, Вересень). Соціально-філософський аналіз трансформації системи освіти в Україні. В *Фармація XXI ст.: тенденції та перспективи*: Матеріали VIII з'їзду фармацевтів України (Т. 2, с. 322.). Харків: НФаУ.
- Бібік, Н. М., Єрмаков, Т. Г., & Овчарук, О. В. (2005). *Компетентнісна освіта – від теорії до практики*. Київ: Пляєда, 2005.
- Бойчук, Т. Д. (2006). Моделювання професійної підготовки студентів фармацевтичного коледжу. *Проблеми педагогічних технологій*, 2/4, 198-207.
- Бойчук, Т. Д. (2007). Підготовка бакалаврів у коледжі як фактор готовності їх до професійної діяльності. *Освіта: технікуми, коледжі*, 4, 186-196.
- Говоруха, М. О. (2013). Модель підготовки працівників для фармацевтичного сектору у США: складова менеджменту. *Південноукраїнський медичний науковий журнал*, 14, 36-39.
- Запорожан, В. М. (2008). *Шлях до ноетики*. Одеса: Одес. держ. мед. ун-т.
- Карамішев, Д. В., & Федан, Н. М. (2011). Механізми формування системи професійної підготовки керівних кадрів галузі охорони здоров'я в Україні. *Теорія та практика державного управління*, 3, 380-387.
- Пономаренко, М. С., Бабський, А. А., & Краснянська Т. М. (2007). Етична декларація – стандарт поведінки медпредставника, провізора-консультанта в інформаційно-довідковій та рекламній діяльності при просуванні ліків на фармацевтичному ринку України. *Фармацевтичний журнал*, 5, 35-42.
- Accreditation Council for Pharmacy Education, Accreditation Standards and Guidelines for the Professional Program in Pharmacy Leading to the Doctor of Pharmacy Degree*. (2011). Chicago: Accreditation Council for Pharmacy Education.
- Good pharmacy practice (GPP) in community and hospital pharmacy settings*. (1996). Geneva: World Health Organization. Retrieved from <https://apps.who.int/iris/handle/10665/63097>.
- Grissinger, M. C., Globus, N. J., & Fricker, M. P. Jr. (2003). The Role of Managed Care Pharmacy in Reducing Medication Errors Matthew. *Journal of managed care & specialty pharmacy*, 9(1), 17-21. doi: 10.18553/jmcp.2003.9.1.62.
- Harralson, A. F. (2003). Financial, Personnel, and Curricular Characteristics of Advanced Practice Experience Programs. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 67, 112-125.
- Latif, D. A. (2009). The influence of pharmacy education on students' moral development at a school of pharmacy in the USA. *International Journal of Pharmacy Practice*, 17, 359-363.
- Medical College of Wisconsin*. (2016). Retrieved from <http://www.mcw.edu/Pharmacy-School/Prospective-Students/Prerequisites.htm>.
- Medical University of South Carolina. (2022). Retrieved from <http://academicdepartments.musc.edu/esl/bulletin/pharmacy/pharmD/curriculum.htm>.
- Montgomery, A. (2009). *Counselling in Swedish Community Pharmacies: Understanding the Process of a Pharmaceutical Care Service*. (PhD diss.). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Rodis, J. L., Ulbrich Timothy R., & Jennings, B. T. (2015). Students as catalysts to increase community pharmacy-led direct patient care services. *Journal of the American Pharmacists Association*, 55, 642-648. Retrieved from [http://www.japha.org/article/S1544-3191\(16\)30009-7/pdf](http://www.japha.org/article/S1544-3191(16)30009-7/pdf)
- Scott, E. (2009). Providing maximal patient care, improving patient safety: Being good isn't always good enough. *Journal of the American Pharmacists Association*, 49(4), 489-491. doi: 10.1331/JAPhA.2008.09527.

REFERENCES

- Accreditation Council for Pharmacy Education, Accreditation Standards and Guidelines for the Professional Program in Pharmacy Leading to the Doctor of Pharmacy Degree*. (2011). Chicago: Accreditation Council for Pharmacy Education.

- Artemenko, A. P. (2016, September). Sotsialno-filosofskiy analiz transformatsii systemy osvity v Ukraini [Socio-philosophical analysis of the transformation of the education system in Ukraine]. In *Farmatsiia XXI st.: tendentsii ta perspektyvy*: Proceedings of the VIII Congress of Pharmacists of Ukraine (Vol. 2, p. 322.). Kharkiv: NFaU [in Ukrainian].
- Bibik, N. M., Yermakov, T. H., & Ovcharuk, O. V. (2005). *Kompetentnisna osvita – vid teorii do praktyky* [Competence education – from theory to practice]. Kyiv: Pleiada, 2005 [in Ukrainian].
- Boichuk, T. D. (2006). Modeliuvannia profesiinoi pidhotovky studentiv farmatsevtychnoho koledzhu [Modeling of professional training of students of pharmaceutical college]. *Problems of pedagogical technologies*, 2/4, 198-207 [in Ukrainian].
- Boichuk, T. D. (2007). Pidhotovka bakalavriv u koledzhi yak faktor hotovnosti yikh do profesiinoi diialnosti [Preparation of bachelors in college as a factor of their readiness for professional activity]. *Osvita: tekhnikumy, koledzhi*, 4, 186-196 [in Ukrainian].
- Good pharmacy practice (GPP) in community and hospital pharmacy settings*. (1996). Geneva: World Health Organization. Retrieved from <https://apps.who.int/iris/handle/10665/63097>.
- Grissinger, M. C., Globus, N. J., & Fricker, M. P. Jr. (2003). The Role of Managed Care Pharmacy in Reducing Medication Errors Matthew. *Journal of managed care & specialty pharmacy*, 9(1), 17-21. doi: 10.18553/jmcp.2003.9.1.62.
- Harralson, A. F. (2003). Financial, Personnel, and Curricular Characteristics of Advanced Practice Experience Programs. *American Journal of Pharmaceutical Education*, 67, 112-125.
- Hovorukha, M. O. (2013). Model pidhotovky pratsivnykiv dlia farmatsevtychnoho sektoru u SSHA: skladova menedzhmentu [A model of employee training for the pharmaceutical sector in the United States: a management component]. *Pivdenoukrainskyi medychnyi naukovyi zhurnal* [South Ukrainian medical scientific journal], 14, 36-39 [in Ukrainian].
- Karamyshev, D. V., & Fedan, N. M. (2011). Mekhanizmy formuvannia systemy profesiinoi pidhotovky kerivnykh kadrov haluzi okhorony zdorov'ia v Ukraini [Mechanisms of formation of the system of professional training of managerial personnel in the field of health care in Ukraine]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, 3, 380-387 [in Ukrainian].
- Latif, D. A. (2009). The influence of pharmacy education on students' moral development at a school of pharmacy in the USA. *International Journal of Pharmacy Practice*, 17, 359-363.
- Medical College of Wisconsin*. (2016). Retrieved from <http://www.mcw.edu/Pharmacy-School/Prospective-Students/Prerequisites.htm>.
- Medical University of South Carolina*. (2022). Retrieved from <http://academicdepartments.musc.edu/esl/bulletin/pharmacy/pharmD/curriculum.htm>.
- Montgomery, A. (2009). *Counselling in Swedish Community Pharmacies: Understanding the Process of a Pharmaceutical Care Service*. (PhD diss.). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Ponomarenko, M. S., Babskyi, A. A., & Krasnianska T. M. (2007). Etychna deklaratsiia – standart povedinky medpredstavnyka, provizora-konsultanta v informatsiino-dovidkovii ta reklamnii diialnosti pry prosuvanni likiv na farmatsevtychnomu rynku Ukrainy [Ethical declaration – the standard of behavior of a medical representative, pharmacist-consultant in informational, reference and advertising activities when promoting drugs on the pharmaceutical market of Ukraine]. *Farmatsevtychnyi zhurnal*, 5, 35-42 [in Ukrainian].
- Rodis, J. L., Ulbrich Timothy R., & Jennings, B. T. (2015). Students as catalysts to increase community pharmacy-led direct patient care services. *Journal of the American Pharmacists Association*, 55, 642-648. Retrieved from [http://www.jaha.org/article/S1544-3191\(16\)30009-7/pdf](http://www.jaha.org/article/S1544-3191(16)30009-7/pdf).

- Scott, E. (2009). Providing maximal patient care, improving patient safety: Being good isn't always good enough. *Journal of the American Pharmacists Association*, 49(4), 489-491. doi: 10.1331/JAPhA.2008.09527.
- Zaporozhan, V. M. (2008). *Shliakh do nooetyky [The way to nooetics]*. Odesa: Odes. derzh. med. un-t [in Ukrainian].

EXPERIENCE OF PROFESSIONAL US PHARMACIST TRAINING IN ORGANIZATIONAL AND MANAGEMENT ACTIVITIES IN THE INDUSTRY

Nataliia Sholoiko,

Candidate of Pharmaceutical Sciences, Associate Professor of the Department
of Pharmacy Organization and Economics;
National O. O. Bohomolets Medical University

The study has analyzed a set of sources of foreign experience in pharmacy specialist training. It has been determined that employees of the pharmaceutical industry must have management and organizational skills to manage personnel and production, the sale of medicinal products in a broad sense of this concept and depending on the specifics of the industry. American scientists pay special attention to the formation of compassion and the ability to maximize patient safety in pharmacists (E. Scott); focus attention on the need for moral education in pharmaceutical educational institutions (D. Latif); develop cultural qualities of pharmaceutical workers as the ability to service-oriented partnership while considering the development of communicative qualities, tact, benevolence towards the customers of the pharmacy as crucial (D. Rodiz). Practicing teachers in the USA supported the position regarding the formation of professional culture and its deontological component in the process of teaching the disciplines «Pharmaceutical law and ethics», «Personal care and elementary medicine», «Pharmaceutical management», etc. It has been found that the existing educational programs of pharmaceutical faculties in the USA are deeply oriented towards mastering organizational and administrative skills by future specialists; it enables rapid retraining and response to dynamic changes in market conditions. Emphasis is placed on the need for additional graduate education preceded by formal degree programs for American pharmaceutical managers.

It has been established that in the curriculum of pharmacy specialists in the USA, there are the following disciplines: pharmaceutical management, ethics of pharmaceutical activity, interpersonal communications of healthcare professionals, pharmaceutical legislation, and economics. While mastering the specialty of professional practical management (Professional Practice Management), pharmacy specialists study financial management, pharmacoeconomics, cost containment strategies, labor resource management, and the choice of specialization in one of the directions of pharmaceutical management (public pharmacy, entrepreneurship, drug production research, pharmaceutical supply management). It gives reason to conclude attention to the formation of the pharmacists' organizational and management culture. From the perspective of research activity on the issue, the specification of the theoretical foundations and detailing methodological aspects of the American experience implementation of training specialists are outlined.

Keywords: professional training, effective management methodology, future pharmacists, organizational and management culture, pharmaceutical management.

Надійшла до редакції 15.04.2022 р.

УДК 378.011.3-051:[37.035:39(=161.2)

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275574>

ORCID 0000-0002-7602-8005

НАРОДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ У ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Леся Петренко,

докторка педагогічних наук, професорка кафедри загальної педагогіки та андрагогіки;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Метою статті визначено аналіз перспектив застосування народознавчого аспекту як складника змісту вищої освіти та етнокультурної діяльності майбутніх фахівців. Висвітлено окремі аспекти вивчення дисциплін з позицій українського народознавства. Підкреслено значення використання матеріалів українського народознавства для духовного розвитку і виховання молоді. Акцентовано, що формування розуміння національної самоідентифікації як результат відповідного забезпечення процесу фахової підготовки є однією із найважливіших компетентностей XXI ст. Визначено можливості народознавства для оновлення змісту викладання фахових дисциплін у майбутніх фахівців гуманітарної галузі.

Актуальність проблеми пояснено необхідністю формування світогляду молоді людини на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, поваги до здобутків вітчизняної культури, використання багатих народних традицій у ході етнокультурної діяльності. Однією з головних задач реформування сучасної системи освіти є забезпечення вирішення питання формування громадянського суспільства як спільноти, готової до участі в процесах державотворення та до захисту демократичних цінностей, територіальної цілісності країни, оскільки без утвердження в свідомості особистості демократичних цінностей, формування активної громадянської позиції, моральної відповідальності за долю країни, виховання переконань, почуттів любові та поваги до культурного та історичного минулого України вирішення завдання сучасної трансформації українського суспільства не можливе.

Розглянуто народознавство як інтегративну складову змісту освіти в закладах середньої і вищої освіти; акцентовано необхідність більш системного підходу до змісту навчального матеріалу україно-культурологічних дисциплін, які містять потужний навчальний і виховний потенціал, що сприяє процесові самоусвідомлення українського народу, утвердженню України як політичної нації і незалежної держави.

Ключові слова: народознавство, духовний розвиток, навчання та виховання особистості, національна самоідентифікація, етнокультурна діяльність, професійна підготовка, майбутні фахівці.

Постановка проблеми. Земна цивілізація складається з окремих суспільств, які істотно відрізняються одне від одного. Кожен етнос – це яскрава індивідуальність, потребує глибокого дослідження його культури, її структури та складових, що дає відповідь на питання розвитку людства. Кожна стадія розвитку культури етносу збігається із тією чи іншою стадією розвитку людини, що дає багатий матеріал для розуміння соціокультурних процесів. Духовні риси, соціокультурні характеристики окремого суспільства накладають свій відбиток на формування і розвиток тієї чи іншої народності. На всіх етапах розвитку людського суспільства творцем культури народів була людина. Для вивчення життя людей, глибокого розуміння історії та розвитку культури виникла наука – народознавство, як наука про людину та її життя.

Історія українського народу – це історія багатогранного розвитку: соціально-економічного устрою, політичного ладу, боротьба за ідеали, формування їх світогляду, народних знань, релігійних вірувань, обрядів, культурних традицій, звичаїв, фольклорних здобутків. Тільки вивчення всіх сторін життя народу дає змогу зрозуміти його історію та культуру. Як зазначає Г. Лозко, народознавство – це наука, яка стягує до себе й об'єднує в єдине ціле всі науки, усі галузі людських знань (Лозко, 2004, с. 254-255).

Свого часу М. Грушевський, М. Драгоманов поняття народознавство конкретизували як українознавство, яке є інтегративною універсальною системою наукових знань, що включає всі наукові галузі знань про український народ та Україну. За І. Франком, українознавство – це «виховна навчально-інтегративна система, спрямована на вироблення гуманістичних життєвих принципів, їх знання та розуміння початків та етапів рушійних сил розвитку України, організацію, дослідження подальшого поступу української людини, нації, держави як природних та історичних феноменів світового українства» (Франко, 1986, с. 31).

Введення наукової проблематики народознавства до базового змісту освіти школярів і студентів зумовлене перш за все потужним запитом суспільства на зміну виховних акцентів у формуванні світогляду молоді, на потребу повернення до своїх коренів, а в підготовці фахівців – потребою потужного використання пізнавального й виховного потенціалу етнокультурної діяльності в різних сферах функціонування соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями впливу народознавства на становлення особистості займалися відомі вчені, політики, письменники (В. Верховинець, С. Гончаренко, М. Грушевський, М. Драгоманов, П. Кононенко, А. Кочубей, Ю. Мальований, О. Ткаченко, К. Чорна, І. Франко та ін.), у чиїх працях знайшли відображення теоретичні розробки підходів, методів щодо вивчення народознавства як складової змісту шкільної освіти. До проблеми підготовки майбутнього вчителя до здійснення виховної діяльності з учнями засобами народознавства зверталися у своїх працях В. Гончарук, Г. Лозко, Г. Шах та ін.

Особливий інтерес становлять наукові праці В. Зелюка, М. Стельмаховича, В. Шарко про використання пізнавального і виховного потенціалу українського народознавства в навчально-виховному процесі. Проблематиці викладання україно-культурологічних дисциплін присвячено праці вітчизняних науковців П. Гороховського, Л. Гриневич, Т. Пархоменко та ін.; водночас не знайшли достатнього висвітлення питання вдосконалення й оновлення методології народознавчого аспекту у змісті підготовки майбутніх фахівців до етнокультурної діяльності.

Метою статті є аналіз перспектив застосування народознавчого аспекту як складової змісту вищої освіти у змісті підготовки майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Успішна діяльність сучасних закладів середньої та вищої освіти з формування ціннісної сфери молоді людини зумовлюється тими тенденціями, які стали можливими після проголошення незалежності України: демократизацією суспільного життя, відродження досягнень національної культури, оновлення змісту освіти з урахуванням здобутків української інтелігенції, збереження національних традицій та національної ідентичності. Сьогодні при підготовці майбутніх фахівців основна мета закладу вищої освіти – формування менталітету молоді, системи світогляду молоді людини, в основі якого були б національні та загальноосвітні духовні цінності, повага до здобутків національної культури.

Важливими напрямками розвитку вітчизняних закладів вищої освіти є вдале поєднання найновіших технологій з гуманітарною складовою в навчально-виховному процесі з опорою на національно-духовні та загальнолюдські цінності.

У кожній країні світу освіта розвивається своїм, властивим для цієї країни, національним шляхом, тому в закладі вищої освіти потрібно культивувати впровадження етнокультурних технологій, які розкриватимуть унікальність, велич української думки, культури, наукових, технічних досягнень. Необхідно навчити молодь любити свою країну,

пишатися нашими здобутками, досягненнями, бути активними, наполегливими, знайомити світ із своїми скарбами, які властиві і характерні для українців.

Зважаючи на шалений запит суспільства щодо потреби пробудження з глибини віків прагнення до волі, незалежності, самоідентифікації українців як нації, ми не повинні упустити шанс подолати історичне безпам'ятство, бездуховність, моральну ницість. Час диктує потребу вчасно реагувати на його виклики, докласти зусиль для пошуку шляхів ефективних, нестандартних технологій підготовки майбутніх фахівців, запропонувати конкретні засоби, напрями оновлення змісту вчення навчальних дисциплін із опорою на застосування народознавства.

Багато десятиліть досягнення українців ігнорувались, нівелювалися, замовчувалися, принижувалися, про них заборонялося говорити, ними пишатися. Для формування активної, творчої, креативної молоді особистості, з власною точкою зору, з умінням її відстояти необхідна стратегія життєстверджуючої технології з опорою на багатовіковий досвід і традиції попередніх поколінь українців. Використання народознавчого компонента збагачує здобувачів новими знаннями, дозволяє глибше розкрити всю повноту української культури, історії, життя і побуту.

Нехтування нашою культурною спадщиною, досвідом і традиціями попередніх поколінь призводить до втрати спадкоємності поколінь, досягнень культури, освіти, науки, техніки, до падіння духовності й моралі суспільства. Тому в процесі підготовки майбутніх фахівців варто звернути увагу на наповненість змісту українознавчо-культурологічних дисциплін компонентом формування і трансформації народної культури в часі, оскільки, безумовно, використання народознавчого компонента може надати цим дисциплінам значно ширших освітньо-виховних можливостей. Важливо також забезпечити викладачам можливість вибору, пошуку, застосування нових форм, методів, засобів навчання і виховання, які активізують пізнавальну, мотиваційну, виховну діяльність здобувачів для розуміння закономірностей історичного процесу розвитку української нації як об'єкту дослідження, але, насамперед, стимулюють до практичної діяльності із вивчення та збереження історико-культурної спадщини українського народу. Тобто, народознавство виступає одним із могутніх засобів поєднання теоретичного змісту українознавчо-культурологічних дисциплін з практичною сферою, що забезпечує підвищення зацікавленості його змістом та пізнавальної мотивації здобувача до етнокультурної діяльності.

Введення народознавчих компонентів у викладання певних дисциплін підвищить рівень підготовленості здобувачів вищої освіти до фахової діяльності, оскільки зростає суспільний запит на спеціалістів, що мають всебічні знання, духовний потенціал, який ґрунтується на глибокому знанні витоків національної культури, духовних і моральних цінностей народу.

У зв'язку з вищевикладеним існують суперечності між запитом суспільства щодо рівня підготовленості фахівця відповідно до національних особливостей та культурних традицій українського народу і реальним станом його підготовки у закладах вищої освіти; між потенційними можливостями піднесення рівня духовності молоді засобами народознавства під час викладання спеціальних дисциплін і нерозробленістю відповідних методик для їх ефективного використання у освітньому процесі професійної підготовки.

У науково-методичній літературі вживається термін «народознавство», яке, за визначенням П. Кононенка «ідентифікується з наукою про феномен українського етносу (народу, нації) в межах України у зв'язку з національними меншинами» (Кононенко, 1994).

І. Франко у праці «Найновіші напрямки у народознавстві» зазначав, що «термін «народознавство» ... означає, власне, щось більше, ніж те, що становить сферу нашої науки. Бо ж пізнати народ – то значить пізнати людей, що мешкають на певній території, а також пізнати їхні фізичні та розумові особливості, їхні інститути й економічне становище, їхні торгівельні відносини й інтелектуальні зв'язки з іншими народами.

Народознавство – це наука, яка стягує до себе й об'єднує в одне ціле усі науки, всі галузі людських знань» (Франко, 1986).

Від часів проголошення незалежності України у 1991 році відбувається сплеск національного відродження, розбудова суверенної держави, що активізувало й відродження науково-освітнього українознавства. На думку П. Кононенка, «українознавство – це наука про український етнос у межах України та всієї планети, про все, що зв'язане з Буттям України й українства» (Кононенко, 1994).

Саме на початку цього періоду відродження державності створено Інститут українознавства Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, Інститут українознавства імені І. Крип'якевича Національної академії наук України (м. Львів), Інститут українознавства Прикарпатського університету імені В. Стефаника (м. Івано-Франківськ); у багатьох закладах вищої освіти України відкрито спеціальність «Українознавство», засновано кафедри і центри українознавства (Мафтин, 2004).

Проведений аналіз наукових досліджень вищезгаданих інституцій дозволяє зробити висновок, що народознавчий аспект (знання особливостей життя народу, побуту, звичаїв, традицій) – це впливовий навчально-виховний потенціал для вирішення питань формування духовності молоді на національних цінностях, на знанні народних моральних принципів, досягнень народної педагогіки і психології. Український народ, його культура є носієм системи цінностей, народних методів, які можна розглядати дієвим засобом впливу народної мудрості на соціум, допоможуть вирішити складні педагогічні завдання, сприятимуть наповненню змісту вищої освіти найновішими сучасними технологіями, без урахування національного характеру, національних особливостей яких зберегти культурну спадкоємність поколінь не можливо. Тому необхідно застосовувати елементи народознавства в ході вчення окремих дисциплін для: вдосконалення навчально-виховного процесу; розвитку естетичного смаку через сприйняття матеріальних здобутків культури; формування естетичного підходу до оцінки духовних цінностей, привернення уваги до використання народознавчих знань у різних сферах життя, особливо фахівцями гуманітарної галузі та вчителями відповідних предметів.

За визначенням О. Бухнієвої, «народознавство – інтегроване, багате за змістом і методичними можливостями різнобічного впливу на когнітивну, емоційно-оцінну та поведінкову сфери студента; може виконувати різні педагогічні функції: засіб навчання, джерело інформації, засіб оновлення й доповнення навчального матеріалу, джерело науково-дослідницької роботи, засіб виховання та ін.» (Бухнієва, 2004).

На нашу думку, доцільним є використання педагогічного аспекту українського народознавства із застосуванням методологічних підходів до розробки змісту навчальних дисциплін і практик, які забезпечують обґрунтування ефективності використання народного досвіду, доцільності використання історико-культурних традицій щодо формування духовно-моральних якостей особистості з урахуванням їхніх психофізіологічних та етнічних особливостей.

Інтегративні можливості народознавства успішно можуть бути реалізовані за умови використання антропологічного й аксіологічного принципів: антропологізація забезпечує розуміння наукового процесу, наприклад, історичного, не тільки як об'єкту дослідження певної галузі науки, але і як практичної діяльності та форми буття особистості в соціумі. Тобто, за допомогою народознавства реалізується можливість перевести зміст українознавчо-культурологічних дисциплін із теоретичної сфери в практичну, що забезпечує активізацію пізнавального мотиву, сприяє розвитку інтелекту, підвищує рівень сформованості гуманітарних знань на основі національних ознак, творчо-фахових здібностей. Метод антропологізації дає можливість засобами народознавства привернути увагу до визначення ролі особистості під час вивчення історичних процесів, тобто, визнання індивіда суб'єктом історії. Проте варто пам'ятати – вивчення життя окремих людей не може підміняти історичного знання щодо розвитку держави.

Застосування аксіологічного принципу дає можливість при формуванні змісту спеціальних дисциплін і завдань навчальних практик показати різноманіття форм вияву цінностей, які існували в національній культурі впродовж усього часу існування й розвитку етносу. Важливу роль відіграють словесні методи і засоби, які спонукають здобувачів до роздумів, осмислення, усвідомлення багатства народознавчого матеріалу (українські перекази, прислів'я, загадки, український фольклор, обрядові пісні, веснянки, обжинки, коляда, щедрівки), що розглядається доповненням до змісту навчальних дисциплін. Велику роль у використанні засобів народознавства відіграють як словесні методи, так і наочні (відео-фрагменти, ілюстрації, електронні підручники, зразки декоративно-ужиткового мистецтва, виготовлені народними майстрами, відео, медіаосвіта та ін.), при вдалому поєднанні слова викладача і наочних засобів розкривається краса народних витворів мистецтва, у здобувача формується вміння самостійно мислити, зацікавленість у вивченні національних традицій, історії рідного краю, досвіду життя народу.

Викладач має змогу спонукати здобувача вищої освіти під час опрацювання основного матеріалу, доповнювати його зміст на основі народознавчого підходу авторськими завданнями: складання власного родоводу, родинної історії вітчизняних письменників, науковців по дотриманню національних обрядів та традицій; відтворення зразків символічних знаків українських писанок, вишиванок; записи народних пісень, прислів'їв, приказок; вивчення музичного фольклору (пісні, танці, народні музичні інструменти, традиції, обряди з використанням музичного супроводу) (Бухнієва, 2004).

Вивчення теоретичних основ народознавства у поєднанні з практичним відтворенням народознавчого матеріалу в процесі етнокультурної діяльності сприяє ефективному формуванню у майбутніх викладачів духовно-моральних, патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України, вихованню кращих рис української ментальності – прагненню до волі, свободи, гідності, справедливості, працелюбності, доброти, чесності, милосердя, що в свою чергу дозволяє спеціалісту підвищити свій професійний рівень, враховуючи досвід минулих поколінь українців (Бухнієва, 2004).

Отже, народознавство є одним зі шляхів сприяння становленню гуманного світогляду, в основі якого серед інших засадничих принципів лежать національні та загальноосвітні духовно-моральні цінності, повага до досягнень української культури. Вивчення українознавчо-культурологічних дисциплін у закладах вищої освіти передбачає однією із головних задач активне формування ціннісної складової особистості, забезпечення професійного становлення, подальшого розвитку майбутнього фахівця, усвідомлення особистістю ментальної належності до свого народу. Система цінностей народної культури є окрасою людського буття впродовж усього процесу історичного розвитку етносу, в використанні народознавчого змісту в інформаційному контексті предметів українознавчо-культурологічного циклу збагачує здобувачів новими знаннями, дозволяє зануритись до витоків українського етносу, пізнати найбільш індивідуальні форми суспільного буття людини (організації побуту, зразків одягу, посуду, розвитку ремесел, родинної обрядовості тощо) як уособлення загальних цінностей, властивих для цього народу. Таким чином, народознавство є дієвим засобом переведення змісту українознавчо-культурологічних дисциплін із теоретичної в практичну сферу, що підсилює пізнавальну мотивацію здобувачів (Шалашна, Швидкий, & Баклашова, 2021).

За допомогою аксіологічного принципу, коли акцентовано увагу на змісті українознавчо-культурологічних дисциплін довкола проявів різних форм національних цінностей, вникає можливість сформуванню у здобувачів вищої освіти переконання в тому, що система цінностей української культури розвивалась протягом усіх років існування українського етносу. Завдяки цьому усвідомлюється розуміння єдності та неперервності розвитку національної культури на всіх етапах існування етносу, досягається відчуття особистої причетності до суспільно-історичного та культурно-побутового процесу. Тому

народознавчий матеріал як інтегративний компонент змісту вивчення українознавчо-культурологічних дисциплін, здатний показати майбутньому фахівцеві важливість кожного з напрямів розвитку народу та виготовлених продуктів діяльності людини на цьому напрямі (пісні, танці, музичні інструменти тощо); саме народознавство допоможе обґрунтувати здобувачам важливість народних знань для усвідомлення свого історичного, етнічного, родинного коріння.

Таким чином, для оновлення змісту українознавчо-культурологічних дисциплін у закладах вищої освіти народознавство розглядається як інтегративний компонент, оскільки збагачує можливості кожної навчальної дисципліни завдяки комплексності його предмету вивчення. Це дає можливість реалізувати міжпредметні зв'язки у навчальному процесі, оскільки народознавство акумулює в собі знання історії, країнознавства, антропології, археології, демографії, декоративно-ужиткового мистецтва, музичної етнографії, народного фольклору, релігієзнавства тощо (Пархоменко, 2010).

Водночас народознавство може зосереджуватися на локальних знахідках матеріальної та духовної народної культури, завдяки чому здобувачі вищої освіти, використовуючи дослідницькі методи, можуть займатися вивченням різноманітних джерел народознавчого матеріалу з використанням родинних архівів (Кочубей, 2010). Це дає можливість творчій молоді реалізувати власні здібності в процесі народознавчих пошуків, одержати практичні навички та мотивацію для наступних досліджень у процесі етнокультурної діяльності. «Стосовно форм організації навчального процесу із застосуванням народознавства як інтегральної складової, то найкращі результати дає поєднання колективних форм роботи з індивідуальною та застосування методу проєктів», – зазначають автори (Шалашна, Швидкий, & Баклашова, 2021).

Викладання народознавства ґрунтується на таких же методологічних засадах, що й українознавчо-культурологічні дисципліни, тому саме від викладача залежить розробка моделі реалізації народознавчого аспекту вивчення тієї чи іншої дисципліни. Обрана модель має передбачати поетапне використання методів наукового пошуку, їх урізноманітнення, а найважливіше – розгляд основного матеріалу крізь призму національного життя в його найдавніших глибинах. У викладанні народознавства доцільним є принцип поєднання теоретичної і науково-пошукової роботи, окрім того важливим є принцип комплексності й систематичності, які уможливають застосування народознавства як інтегративного компоненту в змісті українознавчо-культурологічних знань та етнокультурної практичної діяльності.

Висновки. Отже, український народ має глибокі корені свого розвитку, які постійно розвивалися та вдосконалювалися, тому нинішнім поколінням варто шанувати, оберігати неперехідні цінності, які сповідували українці: шанування культури Роду, збереження пам'яті предків, дотримання християнських заповідей у ставленні до дітей, опікування за старшими людьми. Усе це можливе за умови формування духовних основ світогляду, знання народних норм моралі, звичаїв, обрядів та традицій свого народу, а носіями таких цінностей мають стати майбутні вчителі і фахівці гуманітарної сфери.

Використання народознавства як інтегративної складової у процесі фахової підготовки поглиблює навички критичного мислення, виконує пам'яткоохоронну функцію, забезпечує реалізацію міжпредметних зв'язків, сприяє позитивній мотивації щодо здійснення дослідницької роботи, впливає на формування практичних навичок її здійснення. Окрім завдань формування духовності й моралі та активної громадянської позиції, використовуючи інтегративний підхід в контексті народознавства, українознавчо-культурологічні дисципліни відіграють надважливу роль у процесі підготовки в майбутніх фахівців свідомої готовності до активної етнокультурної діяльності зі збереження та поширення знань про національні цінності культури та мають великий вплив на формування гідної, патріотично-вмотивованої, самоідентифікованої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

- Бухнієва, О. (2004). Українознавча складова змісту вищої освіти. *Наукові праці. Педагогіка*, 257(269), 79-83.
- Кононенко, П. (1994). *Українознавство*. Київ: Заповіт.
- Кочубей, А. В. (2010). *Гуманітаризація підготовки майбутніх інженерів у вищих навчальних закладах засобами народознавства*. (Автореф. дис. канд. наук). Вінницький державний педагогічний університет, Вінниця.
- Лозко, Г. С. (2004). *Українське народознавство*. Київ: АртЕк.
- Мафтин, Л. В. (2004). Українознавча складова змісту шкільної освіти як історико-педагогічна проблема. В С. В. Совгіра (Ред.), *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* (Вип. 4, с.78-84). Умань.
- Пархоменко, Т. С. (2010). Методика викладання історії української культури у вищих навчальних закладах України в світлі міждисциплінарних підходів. В С. О. Костишева (Ред.), *Актуальні проблеми викладання історії України та історії української культури* (с. 33-36). Київ: ІВЦ Політехніка.
- Франко, І. (1986). Найновіші напрямки в народознавстві. В Е. П. Кирилук (Ред.). *Філософські праці* (Т. 45, с. 254-267). Київ: Наук. думка.
- Шалашна, Н., Швидкий, С., & Баклашова, Т. (2021). Народознавство як інтегративна складова змісту викладання історичних дисциплін у вищій школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 9(113), 178-189.

REFERENCES

- Bukhniieva, O. (2004). Ukrainoznavcha skladova zmistu vyshchoi osvity [Ukrainian studies component of the content of higher education]. *Naukovi pratsi. Pedagogika [Scientific works. Pedagogy]*, 257(269), 79-83 [in Ukrainian].
- Franko, I. (1986). Nainovishi napriamky v narodoznavstvi [The latest trends in ethnology]. In E. P. Kyryliuk (Ed.). *Filosofski pratsi [Philosophical works]* (Vol. 45, pp. 254-267). Kyiv: Nauk. Dumka [in Ukrainian].
- Kochubei, A. V. (2010). *Humanitaryzatsiia pidhotovky maibutnikh inzheneriv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh zasobamy narodoznavstva [Humanization of the training of future engineers in higher educational institutions by means of ethnology]*. (Extended abstract of PhD diss.). Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet, Vinnytsia [in Ukrainian].
- Kononenko, P. (1994). *Ukrainoznavstvo [Ukrainian studies]*. Kyiv: Zapovit [in Ukrainian].
- Lozko, H. S. (2004). *Ukrainske narodoznavstvo [Ukrainian ethnology]*. Kyiv: ArtEk [in Ukrainian].
- Maftyn, L. V. (2004). Ukrainoznavcha skladova zmistu shkilnoi osvity yak istoryko-pedahohichna problema [The Ukrainian studies component of the content of school education as a historical and pedagogical problem]. In S. V. Sovhira (Ed.), *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly [Psychological and pedagogical problems of the village school]* (Vol. 4, s.78-84). Uman [in Ukrainian].
- Parkhomenko, T. S. (2010). Metodyka vykladannia istorii ukrainskoi kultury u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrainy v svitli mizhdystsyplinarnykh pidkhodiv [The methodology of teaching the history of Ukrainian culture in higher educational institutions of Ukraine in the light of interdisciplinary approaches]. In S. O. Kostylyeva (Ed.), *Aktualni problemy vykladannia istorii Ukrainy ta istorii ukrainskoi kultury [Actual problems of teaching the history of Ukraine and the history of Ukrainian culture]* (pp. 33-36). Kyiv: IVTs Politekhnika [in Ukrainian].
- Shalashna, N., Shvydyki, S., & Baklashova, T. (2021). Narodoznavstvo yak intehratyvna skladova zmistu vykladannia istorychnykh dystsyplin u vyshchii shkoli [Ethnology as an integrative component of the content of teaching historical disciplines in higher education]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 9(113), 178-189 [in Ukrainian].

ETHNOGRAPHIC ASPECT IN THE CONTENT OF FUTURE SPECIALISTS' TRAINING AND ETHNOCULTURAL ACTIVITIES

Lesia Petrenko,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of General Pedagogy and Andragogy;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The purpose of the article is to analyze the prospects for the ethnographic aspect usage as a component of the content of higher education and ethno cultural activities of future specialists. Certain aspects of the study of disciplines from the standpoint of Ukrainian ethnology are highlighted. The importance of using materials from Ukrainian ethnology for the spiritual development and education of youth is emphasized. It is emphasized that understanding the formation of national self-identification as a result of the appropriate provision of the professional training process is one of the most significant competencies of the 21st century. The possibilities of ethnology for updating the content of teaching professional disciplines for future specialists in the humanitarian field have been identified.

The issue's relevance is explained by the need to form a young person's worldview based on national and universal spiritual values, respect for the achievements of national culture, and the use of rich folk traditions in the course of ethno cultural activities. One of the main tasks of reforming the modern education system is to provide a solution to the issue of the formation of civil society as a community ready to participate in the processes of state formation and to protect democratic values, the territorial integrity of the country since without the affirmation of democratic values in the consciousness of the individual, an active civic position formation, moral responsibility for the fate of the country, education of beliefs, feelings of love and respect for the cultural and historical past of Ukraine, solving the task of modern transformation of Ukrainian society is not possible.

Ethnology is considered to be an integrative component of the content of education in secondary and higher education institutions; the need for a more systematic approach to the content of the educational material of Ukrainian-cultural disciplines, which contain a powerful formative and educational potential, which contributes to the process of self-awareness of the Ukrainian people, the establishment of Ukraine as a political nation and an independent state, is emphasized.

Keywords: *ethnology, spiritual development, education and upbringing of personality, national self-identification, ethno cultural activity, professional training, future professionals.*

Надійшла до редакції 10.05.2022 р.

УДК 37.091.33-027.22:001]:355.237

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275575>

ORCID 0000-0002-6989-9603

ORCID 0000-0003-3776-0823

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Олександр Торічний,

доктор педагогічних наук, професор;

Національна академія Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького

Євген Денисенко,

кандидат педагогічних наук, начальник відділу організації

заочного та дистанційного навчання;

Національна академія Національної гвардії України

У статті обґрунтовано роль та місце науково-дослідницької компетентності в системі військово-професійної освіти майбутніх офіцерів. Визначено сутність військово-професійної компетентності у відповідності до цілей, завдань та характеру військової діяльності як інтегративної характеристики майбутніх офіцерів, що є сукупністю професійно значущих якостей, здатності й готовності вирішувати професійні проблеми та завдання, які виникають у реальних ситуаціях військової професії, з використанням знань, навичок, умінь, професійного та життєвого досвіду, цінностей та культури. Наведено перелік загальних компетентностей у системі військово-професійної освіти майбутніх офіцерів у військовому ЗВО (інструментальні, міжособистісні, дослідницькі, інтелектуальні, професійно-практичні, інформаційно-комунікаційні). Проаналізовано трактування поняття «науково-дослідницька компетентність» із позицій системного, знаннево-операційного, процесуально-технологічного, функціонально-діяльнісного та компетентнісного підходів. Виокремлено та систематизовано ознаки складників науково-дослідницької компетентності майбутніх офіцерів: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний, діяльно-операційний.

Зроблено висновки щодо можливості розгляду процесу формування науково-дослідницької компетентності майбутніх офіцерів у напрямі цілісного освітнього результату, у руслі якого залучення курсантів до практичних та фундаментальних досліджень дозволить засвоїти форми і методи самостійної роботи з науковою літературою, поглибити зміст навчальних дисциплін різного призначення, виробити навички творчого вирішення складних професійних завдань.

Ключові слова: військово-професійна освіта, компетентність, компетентнісний підхід, дослідницька діяльність, науково-дослідницька компетентність, майбутні офіцери.

Постановка проблеми. Сучасна освітня політика у галузі військово-професійної освіти майбутніх офіцерів диктує нові вимоги, при цьому акцент підготовки сучасних військових кадрів зміщується на самопідготовку, саморозвиток та самоконтроль курсантів. Це зумовлено тим, що нині потрібні військові фахівці, готові до постійного професійного зростання, самовдосконалення, творчого застосування набутих компетентностей у складних обставинах реальної воєнної загрози, коли існує гостра необхідність свідомого захисту Батьківщини, аналізу відповідних якостей військовослужбовців різних категорій, швидкої систематизації даних на основі критичного мислення. Таким чином, посилення уваги до питань формування професіоналізму майбутніх офіцерів обумовлене низкою соціально-правових, науково-

організаційних, психолого-педагогічних та інших чинників. Метою військово-професійної освіти нині є оптимізація професійної підготовки майбутніх офіцерів, при цьому особливої уваги надається формуванню у майбутніх військових фахівців необхідних компетентностей, які забезпечують підвищення ефективності їхньої службово-професійної діяльності, особливо в умовах масштабних бойових дій на території країни.

Вирішення завдань підготовки фахівців, які відповідають сучасним вимогам, можливе через формування у майбутніх офіцерів військово-професійної компетентності, необхідної для успішного виконання професійних завдань військової служби, заснованої на набутих знаннях, навичках, уміннях, досвіді, готовності до здійснення професійних обов'язків з використанням технологій науково-дослідницької діяльності.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблематику професійної підготовки військових фахівців розглянуто в дослідженнях А. Андреева, А. Бухуна, В. Вдов'юка, В. Губіна, М. Феденка; розв'язання завдання виховання у військових підрозділах – В. Васищева, Я. Зорія, І. Кравченка; військово-професійній освіті майбутніх офіцерів, розвитку їхньої готовності до професійної діяльності та формування професіоналізму присвячено праці Є. Брижатога (2014), А. Галімова (2000), О. Марченко (2015) та ін. Теоретико-методичні аспекти розвитку науково-дослідницької компетентності фахівців представлено в роботах М. Архипової (2010), А. Байлова, О. Литвинова, В. Чумака (2016), І. Беца (2011). Л. Бондаренко (2013), М. Головань (2012), В. Шейка, Н. Кушнарченко (2008) та ін. Проте публікації, у яких висвітлювалося б питання ролі та місця науково-дослідницької компетентності як основи складної та багатогранної системи військово-професійної освіти й успішної професійної діяльності майбутніх офіцерів запропоновані в науковій та методичній літературі недостатньо.

Мета статті – теоретичний аналіз стану дослідженості поняття «науково-дослідницька компетентність», обґрунтування його складників та особливостей формування в процесі військово-професійної освіти майбутніх офіцерів.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням компетентнісного підходу, на якому нині переважно базується військово-професійна підготовка майбутніх офіцерів у фахових ЗВО, є орієнтація на формування та розвиток високого рівня компетентності у курсантів. Компетентнісний підхід передбачає формування майбутніх офіцерів нового типу, зорієнтованих на саморозвиток, самовизначення, самоактуалізацію, рефлексію, що у свою чергу дозволить їм бути затребуваними та ефективними в своїй майбутній професії.

Зміст військово-професійної компетентності зумовлений цілями, завданнями та характером військової діяльності, що має низку специфічних особливостей: залежність її цілей та завдань від соціального замовлення; правове закріплення цих цілей у законах, військових статутах та наказах; багатосторонність завдань військової діяльності та їх екстремальний характер в обставинах бойових дій; спрямованість результатів військової праці на забезпечення національної безпеки держави, національно-патріотичне і громадянське виховання військовослужбовців. Тому під військово-професійною компетентністю пропонуємо розуміти таку інтегративну характеристику майбутніх офіцерів, що є сукупністю професійно значущих якостей, здатності й готовності вирішувати професійні проблеми та завдання, які виникають у реальних ситуаціях військової діяльності, з використанням знань, навичок, умінь, професійного та життєвого досвіду, цінностей та культури.

Основним вектором організації освітнього процесу у військовому закладі вищої освіти (ЗВО) має бути формування компетентного фахівця, знаючого, авторитетного, готового до різних видів військової професійної діяльності: експлуатаційно-технологічної, організаційно-управлінської, виробничо-технологічної, науково-дослідної, проектно-конструкторської, навчально-тренувальної та методичної, в умовах бойових дій і мирного часу.

На основі аналізу комплексу літературних джерел нами встановлено, що для забезпечення якісних ознак військово-професійної діяльності майбутнього офіцера у військовому ЗВО важливим вважають формування низки загальних компетентностей:

- *інструментальні* (пізнавальні, методологічні, технологічні складники);
- *міжособистісні* (готовність та здатність до соціальної взаємодії та співпраці з іншими людьми, навички та вміння міжособистісного спілкування, готовність та здатність до вербальної та невербальної комунікації);
- *дослідницькі* (здатність до наукового пошуку, аналізу та синтезу, сформованість дослідницьких навичок, необхідних для набуття інструментальних та міжособистісних компетенцій);
- *інтелектуальні* (здатність до логічного мислення; готовність та здатність використовувати різноманітні пізнавальні інструменти для пошуку альтернативних рішень професійних завдань, досліджувати, формулювати, оцінювати, класифікувати, підсумовувати отриману інформацію, вміння виявляти зв'язки між різними концепціями);
- *професійно-практичні* (готовність та здатність виконувати конкретні практичні завдання в межах військово-професійної діяльності);
- *інформаційно-комунікаційні* (готовність та здатність отримувати, аналізувати, систематизувати інформацію з різних джерел; готовність до формування та розвитку компетентностей засобами електронного освітнього середовища та електронного навчання, здатність та готовність використовувати Інтернет-джерела для отримання інформації, створення електронних проєктів (мультимедійні презентації, веб-квести, електронні портфоліо) (Головань, 2012; Конверський, 2010; Байлов, Литвинов, & Чумак, 2016).

Такий набір загальних компетентностей військових фахівців актуалізує роль формування науково-дослідницької компетентності майбутніх офіцерів, оскільки вона містить інтелектуальні, прогностичні, міжособистісні та інструментальні аспекти. У зв'язку з цим стає актуальною проблема організації науково-дослідницької діяльності курсантів у рамках цілісного освітнього процесу військового ЗВО, перетворюючись на один із найважливіших компонентів професійної підготовки майбутніх фахівців. Активізація такої діяльності в навчальний та позанавчальний час має сприяти підвищенню якості освіти майбутніх офіцерів, оскільки за допомогою дослідницької роботи забезпечується підвищення продуктивності засвоєння курсантами навчального матеріалу, осмисленого застосування його на практиці; підготовка до спільної творчої діяльності в команді, соціальної взаємодії; природний перехід від навчально-пізнавальної до навчально-дослідницької та пізніше – до самостійної науково-дослідної діяльності.

Дослідницька діяльність за своєю структурою та змістом створює в освітньому просторі військового ЗВО сприятливі умови для розвитку професійного мислення, наукової інтуїції, індивідуальних здібностей, позитивної мотивації та пізнавального інтересу, здатності до творчого перетворення дійсності, виховання конкурентоспроможної, нестандартної, творчої особистості майбутнього офіцера. Нами узагальнено, що до трактування поняття «науково-дослідницька компетентність» існують різні наукові позиції. Зупинимося на деяких із них:

- з позиції системного підходу науково-дослідницьку компетентність розглядають як складник професійної компетентності фахівця військової галузі;
- з позиції знаннево-операційного підходу науково-дослідницька компетентність трактується як сукупність знань та вмінь, необхідних для здійснення науково-дослідницької діяльності;
- з позиції процесуально-технологічного підходу під науково-дослідницькою компетентністю розглядають володіння фахівцем методами, методиками дослідження, які він має опанувати, щоб здійснювати науково-дослідницьку діяльність, а також рівень науково-дослідницької мотивації та дослідницької позиції;
- з позиції функціонально-діяльнісного підходу до поняття «науково-дослідницька компетентність» включають сукупність особистісних якостей, необхідних для здійснення ефективної дослідницької діяльності в професійній сфері;
- з позиції компетентнісного підходу науково-дослідницьку компетентність тлумачать як інтегральну характеристику особистості майбутнього офіцера, що

виражається в готовності та здатності самостійно освоювати та отримувати системи нових знань у результаті освоєння змістового контексту діяльності від функціонального до перетворювального, базуючись на наявних знаннях, уміння, навичках та способах фахової діяльності (Бондаренко, 2013; Марченко, 2015; Брижатиї, 2014).

Проведений аналіз підходів до трактування сутності поняття «науково-дослідницька компетентність» дозволив нам розглядати досліджувану компетентність як інтегральну характеристику особистості майбутнього офіцера, що виявляється в готовності зайняти активну дослідницьку позицію стосовно своєї військово-професійної діяльності і себе як суб'єкта такої діяльності, здатності самостійно та творчо вирішувати дослідницькі завдання на основі отриманих знань, умінь, досвіду. Науково-дослідницька діяльність як складник військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів спрямована на посилення теоретичних і практичних компонентів підготовки, сприяє створенню загальнонаукового фундаменту, набуттю навичок наукового пошуку та творчого вирішення нестереотипних завдань.

Поділяємо думку М. Архипової, котра стверджує, що дослідницька компетентність є невід'ємним компонентом загальної і професійної освіченості; це та характеристика особистості фахівця, що вказує на володіння вміннями і способами людської активності на рівні технології з метою пошуку знань і засобів вирішення професійних проблем (Архипова, 2010). Також учені наголошують, що компетентність формується в діяльності і завжди проявляється за умови ціннісного ставлення до взаємодії, особистісної зацікавленості. Науково-дослідницьку компетентність можна представити через взаємозв'язок загальнокультурних і професійних потенціалів, які наповнюють її змістом; при цьому загальнокультурні інваріантні для кожної професійної діяльності, а професійні змінюються залежно від напрямку підготовки й передбачають готовність до конкретної професійної діяльності з науково-дослідною спрямованістю (Головань, 2012)

Спираючись на зазначені положення, вважаємо за необхідне виокремити такі складники науково-дослідницької компетентності майбутнього офіцера: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний, діяльнісно-операційний (табл. 1).

Таблиця 1

Структура науково-дослідницької компетентності майбутнього офіцера

№	Складник науково-дослідницької компетентності майбутнього офіцера	Характеристика складника
1.	<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	Особистісна мотивація, зацікавленість у науковій та дослідницькій діяльності, ціннісне ставлення до неї, самостійність у процесі пізнання, прийняття рішень та їх оцінки; пізнавальна активність; здатність до подолання когнітивних труднощів; відповідальність, академічна доброчесність.
2.	<i>Когнітивний</i>	Володіння сукупністю теоретичних і методологічних знань, які необхідні для того, щоб ставити й вирішувати дослідницькі завдання; про теоретичну підготовленість майбутніх офіцерів до активної дослідницької діяльності свідчить наявність чітко вираженої орієнтації на експериментально-дослідницьку роботу, володіння комплексом знань, які є необхідними для проведення такої діяльності: – знання наукових понять, які забезпечують розуміння сутності науково-дослідницької діяльності;

		– знання методологічного апарату дослідження (актуальність, об'єкт, предмет, мета, наукова гіпотеза, завдання, вихідна концепція, досліджувана проблема, новизна); – знання з психології, педагогіки, фахових дисциплін, що забезпечують здатність бачити проблему, формулювати її; – знання, які забезпечують аналіз, критичну оцінку, можливість виокремлення провідних ідей, що існують у сучасній військовій науці.
3.	<i>Особистісний</i>	Комплекс особистісних якостей, що забезпечують високий рівень проведення науково-дослідницької діяльності: певний рівень інтелектуального розвитку; володіння засобами розумової діяльності; аналітичність розуму; рефлексивні здібності; конструктивна критичність мислення; сприйнятливості до нових ідей; вміння концентруватися; творча уява; інтуїція; психологічна підготовленість до активної дослідницької роботи, що включає усвідомлення дослідницької діяльності як сфери якнайповнішої самореалізації; впевненість у власних дослідницьких здібностях і підтвердження їх в реальній військово-професійній діяльності; наполегливість; працелюбність.
4.	<i>Діяльнісно-операційний</i>	Прагнення досконалого бачення проблеми; засвоєння способів дослідницької діяльності у професійній сфері; вміння виявлення і формулювання аспектів проблеми, цілепокладання та планування дослідження, побудова гіпотези; сформовані навички проведення експериментів; свідомий перехід мислення майбутнього офіцера від абстрактно-модельного рішення завдань до результату і навпаки від самого результату до опису конкретних дій для досягнення поставленої мети.

Сутність професійної компетентності офіцерських кадрів відображає більш високий рівень засвоєння та реалізації професійної культури й означає ділову надійність, здатність здійснювати успішну професійну діяльність як у стереотипних, так і в нестандартних умовах військової ситуації. Компетентність військового фахівця передбачає включення переважно духовного компонента військово-професійної культури, оскільки від такого фахівця часто вимагається вихід за межі професійного стереотипу, службової рутини, як у екстремальних умовах бою, та і в мирний час під час підготовки до нього, тому особлива роль у формуванні науково-дослідницької компетентності майбутніх офіцерів належить самостійної роботі. Засновуючись на тому, що самостійність є характеристикою ефективної діяльності, що саме вона сприяє застосуванню отриманого раніше досвіду в нових умовах і ситуаціях, специфіку формування науково-дослідницької компетентності пов'язуємо з посиленням самостійності навчальної діяльності курсантів, що виражається у здатності фахівців діяти незалежно від інших у процесі групової чи індивідуальної роботи, у взаємодії з викладачем або командиром.

Висновки. Формування науково-дослідницької компетентності розглядаємо як цілісний освітній результат, що стосується як змістового компонента освітнього процесу, так і процесуального – методів, організаційних форм та засобів фахової підготовки у військовій галузі. Розвиток науково-дослідницької компетентності майбутніх офіцерів – це складний, системний і тривалий процес, реалізація якого багато в чому визначається сучасними науковими підходами та його організацією. Залучення курсантів до практичних та фундаментальних досліджень дозволяє більш глибоко опанувати

навчальні дисципліни, освоювати методи та форми самостійної роботи з науковою літературою, набувати навичок постановки та проведення самостійних наукових досліджень, виробляти вміння творчого вирішення складних професійних завдань.

Виходячи зі сказаного вище, можемо зробити висновок, що науково-дослідницька компетентність є тією якісною характеристикою особистості майбутнього офіцера, яка виявляється в усвідомленій готовності здійснювати активну дослідницьку діяльність і обумовлена компонентами (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, особистісний, діяльнісно-операційний), що забезпечує можливість здійснення переходу від процесуальної активності до творчої, опосередкована прагненням до саморозвитку і вдосконалення у військово-професійній діяльності загалом.

З огляду на зазначене, подальші наукові розвідки в галузі військово-професійної освіти можуть бути спрямованими на детальний аналіз, відбір та експериментальне обґрунтування змісту і технологій професійної підготовки майбутніх офіцерів до науково-дослідницької діяльності в процесі вивчення різних видів навчальних дисциплін і навчальних та виробничих практик.

ЛІТЕРАТУРА

- Архипова, М. В. (2010). Структура дослідницької компетенції майбутніх інженерів-педагогів. *Педагогічний альманах*, 6, 83-88.
- Байлов, А. В., Литвинов, О. М., & Чумак, В. В. (2016). *Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів : довідник молодого вченого*. Харків: ХНУВС.
- Бец, І. О. (2011). Теоретичні основи формування науково-дослідницької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. В М. Є. Чайковський (Ред.), *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»* (№ 4, с. 11-15). Хмельницький: Вид-во ХІСТ.
- Бондаренко, Л. І. (2013). *Розвиток дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів*. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка».
- Брижатиї, Є. І. (2014). Військово-професійна підготовка майбутніх офіцерів від готовності до професіоналізму. *Вісник Національного університету оборони України*, 6(43), 13-17.
- Галімов, А. В. (2000). Особливості військово-педагогічної діяльності офіцера. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*, 10(II), 165-169.
- Головань, М. С. (2012). Модель формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 5(23), 196-205.
- Конверський, А. Є. (Ред.). (2010). *Основи методології та організації наукових досліджень*. Київ: Центр учбової літератури.
- Марченко, О. Г. (2015). Формування професійної компетентності майбутніх військових фахівців у навчально-виховному середовищі ВВНЗ. *Науковий огляд*, 7(17), 116-134.
- Шейко, В. М., & Кушнаренко, Н. М. (2008). *Організація та методика науково-дослідницької діяльності*. Київ: Знання.

REFERENCES

- Arkhyrova, M. V. (2010). Struktura doslidnytskoi kompetentsii maibutnykh inzheneriv-pedahohiv [The structure of research competence of future engineers-pedagogues]. *Pedahohichnyi almanakh*, 6, 83-88 [in Ukrainian].
- Bailov, A. V., Lytvynov, O. M., & Chumak, V. V. (2016). *Naukovo-doslidnytska diialnist studentiv, kursantiv, slukhachiv, aspirantiv, ad'iunktiv ta doktorantiv : dovidnyk molodoho vchenoho* [Scientific and research activities of students, cadets, trainees, post-graduate students, adjuncts and doctoral students: a guide for a young scientist]. Kharkiv: KhNUVS [in Ukrainian].

- Bets, I. O. (2011). Teoretychni osnovy formuvannia naukovo-doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv [Theoretical foundations of the formation of scientific and research competence of future border guards]. In M. Ye. Chaikovskiy (Ed.), *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina»* [Collection of scientific works of the Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the University «Ukraine»] (№ 4, pp. 11-15). Khmelnytskyi: Vyd-vo KhIST [in Ukrainian].
- Bondarenko, L. I. (2013). *Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Development of research competence of future teachers of higher educational institutions]. Luhansk: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].
- Bryzhatyi, Ye. I. (2014). Viiskovo-profesiina pidhotovka maibutnikh ofitseriv vid hotovnosti do profesionalizmu [Military-professional training of future officers from readiness to professionalism]. *Bulletin of National Defence University of Ukraine*, 6(43), 13-17 [in Ukrainian].
- Halimov, A. V. (2000). Osoblyvosti viiskovo-pedahohichnoi diialnosti ofitsera [Peculiarities of the officer's military-pedagogical activity]. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 10(II), 165-169 [in Ukrainian].
- Holovan, M. S. (2012). Model formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv u protsesi profesiinoy pidhotovky [Model of formation of research competence of future specialists in the process of professional training]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 5(23), 196-205 [in Ukrainian].
- Konverskyi, A. Ye. (Ed.). (2010). *Osnovy metodolohii ta orhanizatsii naukovykh doslidzhen* [Basics of methodology and organization of scientific research]. Kyiv: Tsentр uchbovoy literatury [in Ukrainian].
- Marchenko, O. H. (2015). Formuvannia profesiinoy kompetentnosti maibutnikh viiskovykh fakhivtsiv u navchalno-vykhovnomu seredovyshchi VVNZ [Formation of professional competence of future military specialists in the educational and educational environment of VVNIZ]. *Scientific review*, 7(17), 116-134 [in Ukrainian].
- Sheiko, V. M., & Kushnarenko, N. M. (2008). *Orhanizatsiia ta metodyka naukovo-doslidnytskoi diialnosti* [Organization and methodology of scientific research activity]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

SCIENTIFIC-RESEARCH COMPETENCE IN THE SYSTEM OF FUTURE OFFICERS' MILITARY-PROFESSIONAL EDUCATION

Oleksandr Torychnii,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;

Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Service of Ukraine;

Evhenii Denysenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Organization Department
of Part-Time and Distance Learning;

National Academy of National Guard of Ukraine

The article substantiates the role and place of scientific-research competence in the system of military-professional education of future officers. The essence of military-professional competence following the goals, tasks, and nature of the military activity as an integrative characteristic of future officers is determined, which is a set of professionally crucial qualities, the ability, and readiness to solve professional problems and tasks that arise in real situations of the military profession, using knowledge, skills, abilities, professional and life experience, values and culture. The list of general competencies in the system of military-professional education of future officers in military higher educational institutions (instrumental, interpersonal, research,

intellectual, professional-practical, information-communication) is given. The interpretation of the concept of «scientific-research competence» from the positions of systemic, knowledge-operational, procedural-technological, functional-activity, and competence approaches is analyzed.

The features of the components of the scientific and research competence of future officers have been singled out and systematized: motivational-value, cognitive, personal, and activity-operational.

Conclusions were made regarding the possibility of considering the process of forming future officers' scientific and research competence in the direction of a holistic educational result. The involvement of cadets in practical and fundamental research will allow them to learn the forms and methods of independent work with scientific literature, deepen the content of educational disciplines of various purposes, and develop creative skills in solving complex professional tasks.

Keywords: *military professional education, competence, competence approach, research activity, research competence, future officers.*

Надійшла до редакції 18.05.2022 р.

УДК 37.091.12.011.3-051:81]:37.015.31:39

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275578>

ORCID 0000-0002-8822-9517

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОЇ ГАЛУЗІ

Віктор Стрельников,

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і економіки освіти;
Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського

Автором досліджено значення етнокультурного компонента в діяльності фахівців гуманітарної галузі; акцентовано, що в поліетнічному суспільстві набуття етнокультурного компонента в діяльності фахівців гуманітарної галузі є важливою умовою їхньої підготовки. В умовах міжнародної співпраці це сприяє налагодженню продуктивних форм взаємодії, ділових стосунків, забезпечує ефективні партнерські відносини з іноземними колегами тощо. Етнокультурний компонент професійної діяльності фахівців гуманітарної галузі з людьми інших національностей допомагає кращому розумінню потреб людей інших національностей, розвитку здатності до взаємодії з ними. Сформованість етнокультурного компонента діяльності дає можливість фахівцям гуманітарної галузі розуміти поведінку чи діяльність людей, що зумовлені традиційною культурою етносу, мають у собі певну дискримінацію інших осіб чи навіть небезпеку. Етнокультурний компонент діяльності фахівця гуманітарної галузі як учителя або викладача забезпечить йому вплив на негативні прояви етнічної культури молоді, можливість здійснювати профілактику цих явищ, тому цей компонент професійної діяльності фахівців визначено важливим складником її ефективності та якості. Дослідження переконує, що сформованість етнокультурного компонента діяльності сприяє культурній інтеграції представників інших національностей в українське суспільство, а діяльність щодо реалізації цього напряму вимагає від фахівців гуманітарної галузі знання особливостей культури багатьох народів на фоні глибокого розуміння української культури.

У статті доведено, що формування етнокультурного компонента як необхідного елемента діяльності фахівців в освітньому процесі спеціальностей гуманітарної галузі важливо розпочинати з вивчення питання етнічних культур і релігій світу, особливостей психології різних етносів, міграційних процесів у світі, міжкультурної комунікації, етнічної толерантності, національної свідомості, ідентичності, історії національного державотворення. Реалізувати це завдання можливо як за допомогою запровадження в навчальні плани підготовки фахівців гуманітарної галузі нових предметів, так і доповнення відповідних модулів до змісту наявних у ЗВО навчальних дисциплін («Історія України», «Філософія», «Культурологія», «Українська мова», «Релігієзнавство», «Психологія», «Історія та теорія зарубіжної культури» тощо). Запропоновано підходи до вивчення низки спеціальних дисциплін: «Етнокультурологія», «Народи і культури світу», «Основи етнопсихології», «Міграційні процеси і міжкультурна комунікація», «Історія української державності та культури», які мають сприяти якісній підготовці фахівців гуманітарної галузі й набуттю ними належного етнокультурного компонента в діяльності.

Ключові слова: етнічна культура, етнос, етнокультурний компонент діяльності, фахівець гуманітарної галузі, навчальні дисципліни, зміст підготовки, педагогічні технології.

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціальних змін і стрімкого суспільного розвитку виникає потреба швидкої і якісної адаптації фахівців до змінних умов діяльності, яка б враховувала актуалізовані ними додаткові обставини і чинники, водночас – необхідність нових підходів до підготовки фахівців, зміни мети, змісту, педагогічних технологій, спрямованості освітнього процесу. Випускники закладів вищої освіти, зокрема, фахівці гуманітарної галузі, для успішної професійної діяльності мають нині володіти її етнокультурним компонентом, який би допомагав вирішувати складні професійні завдання у невизначених умовах.

Сьогодні суспільства практично всіх країн набувають ознак поліетнічності. Сучасний світ характеризується інтенсифікацією процесів глобалізації, міжнародної взаємодії, міграції. Фахівці гуманітарної галузі мають сприяти створенню умов для повноцінної життєдіяльності всіх етнічних груп населення, недопущенню і нейтралізації конфліктних ситуацій, кризових явищ в міжетнічному середовищі, сприяти вирішенню проблем біженців і мігрантів. Перед фахівцями гуманітарної галузі виникає потреба у міжетнічній комунікації і врахуванні у професійній діяльності етнічного чинника. Ці завдання реалізуються значною мірою через набуття етнокультурного компонента й етнічної толерантності в діяльності фахівців гуманітарної галузі – істориків, культурологів, філософів, філологів, релігієзнавців, учителів відповідних фахів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми формування етнокультурного складника у діяльності фахівців, свідчить про їхню популярність як у вітчизняних, так і закордонних дослідженнях науковців. Зокрема, дослідженими є: методичні засади формування етнокультурної компетентності, її функції, механізми, рівні (Березюк, 2015); етнокультурна компетентність фахівця як складний багатовимірний процес якісних змін в естетичній, пізнавальній, моральній, емоційній сферах особистості (О. Семенов); етнокультурна компетентність фахівця як новоутворення на поліетнічній основі етнічної картини світу (Цяо Цжи, 2018). Загалом сутність, складники, структуру, особливості формування етнокультурної компетентності певних професійних груп досліджували вітчизняні науковці (Л. Агеева, О. Березюк, В. Гаснюк, В. Гончарук, В. Грицанюк, О. Гуренко, Л. Дудікова, В. Євтух, Л. Корольок, Л. Лебедик, Н. Лисенко, Л. Лічман, В. Логвиненко, Л. Маєвська, Н. Онищенко, Н. Сідельник, С. Слабінська, Т. Соколенко, Л. Соляр, С. Стрельбицька, П. Фриз та ін.).

Однак, феномен етнокультурного компонента залишається недостатньо дослідженим наукою у контексті професійної діяльності фахівців гуманітарної галузі; необхідно здійснити конкретизацію значення цього компонента в професійній діяльності фахівців гуманітарної галузі, виділити та охарактеризувати ті напрями діяльності фахівців гуманітарної галузі, ефективна реалізація яких неможлива без етнокультурного компонента, дослідити механізми формування такого компонента як необхідного елемента професійної підготовки фахівців гуманітарної галузі.

Метою статті є розкриття значення етнокультурного компонента в структурі професійної компетентності, практиці роботи та окреслення напрямів професійної діяльності фахівців гуманітарної галузі, які передбачають обов'язкове володіння таким компонентом діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етнокультурна компетентність визначається науковцями як ступінь вияву особистістю знань, умінь і навичок, які дають їй змогу правильно оцінювати специфіку та умови взаємодії, взаємин з представниками іншого етносу, знаходити з ними адекватні форми співробітництва з метою підтримання взаємної довіри й атмосфери взаєморозуміння (Маєвська, 2007). Етнокультурний компонент у діяльності фахівця гуманітарної галузі дає змогу правильно розуміти національні культури, поважати їх, якісно взаємодіяти з представниками інших етнічних спільнот, враховувати особливості їхнього національного характеру, культури, етикету, традиційного способу життєдіяльності, релігії, ставитися до них толерантно.

У професійній діяльності фахівців гуманітарної галузі на основі проведених попередніх досліджень (Стрельников, & Бухун, 2021) виділимо певні аспекти, пов'язані з міжетнічним компонентом у діяльності фахівців цієї галузі. Перший з них стосується ділових стосунків. Сьогодні в гуманітарній галузі розширюється міжнародна співпраця та ділові зв'язки. Вітчизняні фахівці гуманітарної сфери взаємодіють із закордонними колегами у багатьох гуманітарних питаннях (протидія воєнній агресії в Україні, фізична і соціальна реабілітація військовослужбовців, протидія торгівлі людьми, насильство в сім'ї і соціумі, відповідальне батьківство, захист прав дітей, міграція тощо), обмінюються досвідом вирішення гуманітарних питань, проводять спільні наукові, соціологічні дослідження соціальних і гуманітарних проблем. Така діяльність передбачає володіння не лише зазначеною проблематикою, міжнародними нормативно-правовими актами в гуманітарній галузі, а й уміння підтримувати з іноземними колегами ефективні партнерські відносини, налагоджувати продуктивні форми взаємодії, приймати спільні консенсусні рішення, узгоджувати позиції тощо.

По-друге, потрібно враховувати, що на загальноприйнятому діловому етикеті, окрім цього, часто відбиваються національні традиції, звичаї учасників співпраці. Саме тому фахівцю гуманітарної сфери важливо: а) знати особливості національних характерів етносів, зумовлені етнічно способи комунікації й міжособистісної взаємодії, манеру поведінки іноземних колег, специфіку способу їхнього життя, бути здатним правильно їх інтерпретувати; б) вміти долати труднощі взаємодії і комунікації, створювати необхідну для досягнення позитивних результатів сприятливу психологічну атмосферу; в) професійно відгукуватися на запити, поведінку людей, за потреби вибирати способи взаємодії, що враховують етнічні особливості учасників співпраці (Логвиненко, Грицанюк, 2019).

Володіючи етнокультурним компонентом у власній діяльності, фахівці гуманітарної галузі зможуть професійно орієнтуватися в системі етнічних норм, традицій, стереотипів, етнопсихологічних рис характеру, особливостей світосприйняття іноземними колегами, зможуть досягти з ними порозуміння й узгодження різноманітних потреб та інтересів людей.

Етнокультурний компонент у професійній діяльності фахівців гуманітарної галузі з людьми іншого етнічного походження буде сприяти: а) кращому розумінню їхніх запитів і взаємодії з ними; б) усвідомленню фахівцями гуманітарної галузі того, що традиційна культура життєдіяльності іншого етносу, його норми не завжди відповідають прийнятим у своєму соціумі, можуть вступати в дисонанс з ними (наприклад, суворе поводження чи, навіть, насильство у сім'ї; невиконання батьківських обов'язків; обмеження свободи; примус до здійснення якихось ритуалів чи культів); в) недопущенню толерантного ставлення чи поблажливості до дій, які принижують гідність людини, інтереси особистості; г) появі професійних навичок розпізнавання порушень загальнолюдських цінностей; д) запобіганню і протидії негативним актам поведінки; е) професійному здійсненню профілактики.

По-третє, важливим аспектом етнокультурного компонента професійної діяльності фахівців гуманітарної галузі є сприяння соціокультурній інтеграції людей, що належать до інших етносів, що вимагає від фахівців гуманітарної галузі знань норм і традицій українського етносу, його культури, історії тощо. Фахівцям гуманітарної галузі, які працюють із неусталеними етнічними групами або новоприбулими мігрантами, доводиться вирішувати проблеми, пов'язані з їхньою соціальною адаптацією в український соціум. Інколи це ускладнюється тим, що мігранти створюють «суспільство в суспільстві», соціокультурна закритість якого часто контрастує з більш відкритою моделлю соціуму, яке їх приймає (Слабінська, 2010).

У зв'язку з цим, центральні та місцеві органи самоврядування мають вживати заходи щодо: а) сприйняття нової культури переселеними етнічними групами; б) задоволення їхніх гуманітарних і соціальних потреб; в) сприяння економічній незалежності мігрантів;

г) розробки програм для адаптації і соціокультурної інтеграції мігрантів в українське суспільство.

Отже, напрямами практичної роботи фахівців гуманітарної галузі з мігрантами щодо їхньої адаптації до нового соціуму є: а) заходи, пов'язані з вирішенням питання економічної самостійності мігрантів, що є актуальним на початку входження в українське суспільство; б) заходи, пов'язані з їхньою культурною інтеграцією, яка сприяє розумінню і сприйняттю нової культури; це вимагає від фахівців гуманітарної галузі як знання феноменів культури мігрантів, так і глибокого розуміння української культури (Логвиненко, Грицанюк, 2010, с. 108).

Формування етнокультурного компонента діяльності є необхідним елементом професійної підготовки фахівців гуманітарної галузі і передбачає комплексне засвоєння основних її компонентів: а) когнітивного (знання традицій, культурних цінностей, психології певного етносу, особливостей його світогляду, побуту, релігії); б) аксіологічного (ціннісне ставлення представників етносу до етнокультури); в) збережувально-перетворювального (передача культурного досвіду і готовність на основі набутих знань і навичок до відтворення традицій); г) мотиваційного (прагнення до освоєння, збереження і збагачення традицій власного етносу); д) комунікативного (є здатністю особистості до діалогу з представниками свого та інших етносів на засадах взаєморозуміння, толерантності, взаємоповаги); е) рефлексивного (готовність особистості до оцінки себе як представника свого етносу та ставлення до культурних традицій інших етносів); ж) естетичного (причетність людини до мистецьких традицій етносу) (Цяо Цжи, 2016, с. 297-306).

У процесі професійної підготовки фахівців гуманітарної галузі необхідно забезпечити: а) володіння ними системними знаннями про матеріальну і духовну культуру, психологію свого народу, інших етносів (особливо тих, які проживають на території України); б) орієнтування у сучасних етнічних і міграційних процесах; в) формування національної свідомості; г) прагнення зберігати, популяризувати і передавати надбання своєї культури; д) здатність до міжкультурної комунікації; е) формування етнічної толерантності; ж) формування неупередженого ставлення до представників іншого етносу; з) вміння добирати способи професійної взаємодії, що відповідають етнічній специфіці людини.

Отже, формування етнокультурного компонента є необхідним елементом професійної підготовки та майбутньої діяльності фахівців гуманітарної галузі. Забезпечення такого формування можливе через запровадження в освітній процес фахівців гуманітарної галузі вивчення питань етнічних культур і релігій світу, психології різних етносів, міграційних процесів у світі, міжкультурної комунікації, етнічної толерантності, національної свідомості, ідентичності, національного державотворення. Реалізувати це завдання можна як за допомогою запровадження в навчальні плани підготовки фахівців гуманітарної галузі нових предметів, так і додавання відповідних модулів у наявні у вишах навчальні дисципліни «Історія України», «Філософія», «Культурологія», «Українська мова», «Релігієзнавство», «Психологія», «Історія та теорія зарубіжної культури» тощо. Пропонуємо вивчення низки актуальних дисциплін: «Етнокультурологія», «Народи і культури світу», «Основи етнопсихології», «Міграційні процеси і міжкультурна комунікація», «Історія української державності» тощо. Це сприятиме якісній підготовці фахівців гуманітарної галузі і набуттю випускниками відповідного етнокультурного компонента діяльності.

Висновком з проведеного дослідження є твердження, що в сучасних умовах зростає значення етнокультурного компонента в практиці діяльності фахівців гуманітарної галузі. У рамках міжнародної співпраці цей компонент допомагає налагоджувати продуктивні форми взаємодії, ділові стосунки, приймати спільні консенсусні рішення, підтримувати ефективні партнерські відносини з іноземними колегами тощо. У професійній діяльності з колегами іншого етнічного походження етнокультурний компонент діяльності сприяє

кращому розумінню їхніх потреб, взаємодії з ними, дає можливість виявляти поведінку чи діяльність, що зумовлені традиційною культурою життєдіяльності етносу або мають в собі певну небезпеку, дискримінацію інших осіб. Етнокультурний компонент діяльності допоможе фахівцям гуманітарної галузі вчасно реагувати на негативні прояви етнокультури, здійснювати їхню профілактику. У практичній роботі, наприклад, з мігрантами етнокультурний компонент діяльності фахівця гуманітарної галузі сприятиме соціокультурній інтеграції мігрантів в українське суспільство. Таким чином, маючи етнокультурні знання як складник етнокультурного компоненту діяльності, пов'язаний із традиціями, нормами, цінностями своєї й інших національних культур, фахівці гуманітарної галузі зможуть у професійній діяльності ефективно взаємодіяти з представниками інших етносів і культур.

Перспективи подальших досліджень із цієї проблематики можуть полягати в розкритті потенціалу конкретних культурологічних дисциплін, технологій і форм занять щодо формування етнокультурного компоненту діяльності та визначення його рівня шляхом емпіричного аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

- Березюк, О. С. (2015). Формування етнокультурної компетентності особистості в системі професійного навчання. *Проблеми освіти*, 85, 37-41.
- Євтух, В. Б. (2012). *Етнічність: енциклопедичний довідник*. Київ: Фенікс.
- Короліук, Л. С., & Лебедик, Л. В. (2019). *Педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців до міжкультурної комунікації*. Полтава: ПУЕТ. Взято з <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/9152>.
- Логвиненко, В. М., & Грицанюк, В. В. (2019). Етнокультурна компетентність майбутніх фахівців соціальної роботи в контексті сучасних вимог до освітнього процесу. *Інноваційна педагогіка*, 19(3), 106-109.
- Маєвська, Л. М. (2007). *Етнокультурологія: словник-довідник*. Житомир: ЖДУ.
- Слабінська, С. В. (2010). *Соціокультурна інтеграція та адаптація мігрантів у сучасній Україні*. (Автореф. дис. канд. наук). Київський національний університет імені Т. Шевченка, Київ.
- Стрельніков, В. Ю. (2022, Квітень). Особистісний розвиток фахівця з економіки засобами гуманітарних наук. В *Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях: Матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф.* (с. 22-24). Одеса: ОНЕУ. Взято з <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/18900>.
- Стрельніков, В., & Бухун, А. (2021). Розвиток громадянської культури фахівців у закладах неперервної освіти. *Українська професійна освіта*, 9/10, 184-192.
- Цяо Цжи (2016). Сутність етнокультурної компетентності: теоретичний аспект. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*, 20(2), 297-306.

REFERENCES

- Bereziuk, O. S. (2015). Formuvannia etnokulturnoi kompetentnosti osobystosti v systemi profesiinoho navchannia [Formation of ethno-cultural competence of the individual in the professional training system]. *Problems of Education*, 85, 37-41 [in Ukrainian].
- Koroliuk, L. S., & Lebedyk, L. V. (2019). *Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv do mizhkulturnoi komunikatsii* [Pedagogical conditions for training future specialists in intercultural communication]. Poltava: PUET. Retrieved from <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/9152> [in Ukrainian].
- Lohvynenko, V. M., & Hrytsaniuk, V. V. (2019). Etnokulturna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi roboty v konteksti suchasnykh vymoh do osvitnoho protsesu [Ethnocultural competence of future social work specialists in the context of modern requirements for the educational process.]. *Innovative pedagogy*, 19(3), 106-109 [in Ukrainian].

- Maievska, L. M. (2007). *Etnokulturolohiia: slovnyk-dovidnyk [Ethnocultural studies: a reference dictionary]*. Zhytomyr: ZhDU [in Ukrainian].
- Slabinska, S. V. (2010). *Sotsiokulturna intehtratsiia ta adaptatsiia mihrantiv u suchasni Ukraini. [Sociocultural integration and adaptation of migrants in modern Ukraine]* (Exstendent abstract of PhD diss.). Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni T. Shevchenka, Kyiv [in Ukrainian].
- Strelnikov, V. Yu. (2022, April). Osobystisnyi rozvytok fakhivtsia z ekonomiky zasobamy humanitarnykh nauk [Personal development of an economics specialist by means of humanities]. In *Naukovi problemy hospodariuvannia na makro-, mezo- ta mikroekonomichnomu rivniakh: Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 22-24). Odesa: ONEU. Retrieved from <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/18900> [in Ukrainian].
- Strelnikov, V., Bukhun, A. (2021). Rozvytok hromadianskoi kultury fakhivtsiv u zakladakh nepererвної osvity [Development of civil culture of specialists in institutions of continuous education]. *Ukrainian professional education*, 9/10, 184-192 [in Ukrainian].
- Tsiao Tszhy (2016). Sutnist etnokulturnoi kompetentnosti: teoretychnyi aspekt [The essence of ethnocultural competence: theoretical aspect.]. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, 20(2), 297-306 [in Ukrainian].
- Yevtukh, V. B. (2012). *Etnichnist: entsyklopedychnyi dovidnyk [Ethnicity: an encyclopedic guide]*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

ETHNO CULTURAL COMPONENT OF HUMANITARIAN FIELD SPECIALISTS' ACTIVITIES

Viktor Strelnikov,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Philosophy and Economics of Education;
Poltava M. V. Ostrogradskyi Academy of Continuing Education

The author investigated the importance of the ethno cultural component in the activities of humanitarian specialists; it is emphasized that in a multi-ethnic society, an ethno cultural component in the humanitarian specialists' activities is an essential condition for their training. In the context of international cooperation, this contributes to the establishment of productive forms of interaction, and business relations ensure effective partnership relations with foreign colleagues, etc. The ethno cultural component of humanitarian specialists' professional activity with people of other nationalities helps to understand the needs of the representatives of different nationalities and to develop the ability to interact with them. The formation of the ethno cultural component of activity enables humanitarian field specialists to understand people's behavior or activities, which are determined by the traditional culture of the ethnic group, have particular discrimination against other people or even danger. The ethno cultural component of a humanitarian field specialist's work as a teacher or lecturer will provide them with an influence on the negative displays of the ethnic culture of youth and the opportunity to prevent these phenomena. Therefore, this component of the professional activity of specialists is defined as a crucial component of its effectiveness and quality. The study convinces that the formation of the ethno-cultural component of the activities contributes to the cultural integration of representatives of different nationalities into Ukrainian society, and activities related to the implementation of this direction require humanitarian field specialists' knowledge of the peculiarities of the cultural of many peoples against the background of a deep understanding of Ukrainian culture.

The article proves that the formation of the ethno cultural component as a necessary element of specialists' activities in the educational process of humanitarian specialties is essential, to begin with, the study of the issue of ethnic cultures and religions of the world, the

peculiarities of the psychology of different ethnic groups, migration processes in the world, intercultural communication, ethnic tolerance, national consciousness, identity, history of national state formation. It is possible to implement this task both by introducing new subjects into the curriculum of specialists in the humanitarian field and by adding relevant modules to the content of the educational disciplines available at the HEI («History of Ukraine», «Philosophy», «Cultural Studies», «The Ukrainian Language», «Religious Studies», «Psychology», «History and Theory of Foreign Culture», etc.). Approaches to the study of some specific disciplines are proposed: «Ethno Cultural Studies», «Peoples and Cultures of the World», «Basics of Ethno Psychology», «Migration Processes and Intercultural Communication», «History of Ukrainian Statehood and Culture», which should contribute to the high-quality humanitarian field specialist training and the acquisition of the proper ethno cultural component in their activities.

Keywords: *ethnic culture, ethnos, ethno cultural component of activity, a specialist in the humanitarian field, educational disciplines, content of training, pedagogical technologies.*

Надійшла до редакції 20.05.2022 р.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

УДК 379.8.091.39-053.2-056.34

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275579>

ORCID 0000-0002-1247-9253

КВЕСТ-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Алла Кобобел,
аспірантка;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Статтю присвячено відображенню практики наукових досліджень щодо впровадження, в першу чергу, творчих здобутків вітчизняних науковців та закордонних дослідників у сфері інноваційної педагогічної квест-технології в процес організації дозвіллевої діяльності дітей із особливими освітніми потребами. Важливе значення для педагогів-практиків та здобувачів вищої освіти педагогічних університетів має розкриття ключових аспектів власного досвіду автора статті, що дозволяє поширити такий досвід для широкого освітянського загалу. Рекомендовано звернути увагу на сутність терміну «квест-технологія» як інноваційної форми організації дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами, яка сприяє розвитку їх пам'яті, уваги, спостережливості, винахідливості, аналітичних здібностей, комунікативних якостей; а також – використовувати апробовані автором основні моделі реаліті-квестів та веб-квестів. Під час організації дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами доцільно використовувати реаліті-квести, що містять: інтелектуальні, спортивні та творчі завдання.

На думку автора статті, реаліті-квести забезпечують дозвіллеву діяльність дітей із особливими освітніми потребами проектами інтелектуального, екологічного, туристичного, краєзнавчого, творчого, спортивного, профорієнтаційного, дослідницького, пошукового, експедиційного, тематичного, міжпредметного, анімаційного, фантастичного спрямування тощо. В умовах воєнного стану розповсюдження використання дистанційних технологій сприяє реалізації моделі веб-квестів; веб-квести – це інтерактивний освітній симулятор, що сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, формуванню у них фахових компетентностей, прагнення до ігрової, навчальної, проєктної, дослідницької, експериментальної та дозвіллевої діяльності засобами Інтернет-ресурсів. Визначено алгоритм послідовних дій зі створення та виконання веб-квестів. Сформульовано порядок реалізації веб-квестів для дітей різних вікових категорій.

Ключові слова: навчання, виховання, соціалізація, дозвіллева діяльність, квест-технологія, реаліті-квести, веб-квести, діти з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси розвитку соціокультурної сфери дозвіллевої діяльності в умовах сучасної промислової революції призвели до виникнення форматів віртуальної, доповненої та змішаної реальності. Технологічною платформою таких трансформацій стало застосування інформаційно-комунікативних технологій, що

сприяють формуванню в дітей з особливими освітніми потребами навичок науково-дослідницької та інженерної діяльності, винахідництва, підприємництва, ведуть до ранньої професійної самовизначеності. Застосування інформаційно-комунікативних технологій у сфері дозвілля сприяло виникненню та популяризації квест-технологій, тому тему статті, присвяченої дослідженню використання квест-технологій в організації дозвіллевой діяльності дітей з особливими освітніми потребами, вважаємо актуальною.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Студіювання наукових праць показало, що значний внесок в розробку квест-технологій як вагомого засобу розвитку дітей з особливими освітніми потребами зробили сучасні українські дослідники, серед яких Т. Бондаренко, О. Гапеєва, Т. Герлянд, В. Давидович, О. Дущенко, С. Іць, С. Литвинова, Р. Мельниченко, В. Томаш, Л. Хоменко, О. Шиббер та ін. З-поміж багатьох досліджень доцільно виокремити статтю О. Агафонової, що розглядає Web-квест як засіб формування інформаційної компетентності учнів в позакласній роботі (Агафонова, 2019); дисертацію Б. Грудиніна щодо теоретико-методичних засад розвитку дослідницької компетентності учнів (Грудинін, 2019); роботу І. Сокол, яка акцентує увагу на веб-квесті як інноваційному методі формування творчої особистості (Сокол, 2013); навчальний посібник В. Кулішова, присвячений застосуванню квест-технології у професійно-теоретичній підготовці учнів закладів професійної освіти (Кулішов, 2018); дослідження Т. Зубехіної щодо використання технології веб-квест в електронному навчанні (Зубехіна, 2019) тощо. Крім того, на особливу увагу заслуговують реаліті (живі)-квести, що розглядаються науковцями В. Папіжук та О. Лозько як інноваційні педагогічні технології навчання іноземних мов (Папіжук & Лозько, 2017); К. Журбою та І. Шкільною – як засіб формування національно-культурної ідентичності підлітків (Журба & Шкільна, 2017); Л. Дідурою та О. Міняйло – як форма розвитку емоційного інтелекту у дітей старшої групи через використання ОР-кодів (Дідура & Міняйло, 2019) тощо.

Актуальність нашого дослідження обумовлена недостатньою науковою розробленістю теоретичних основ застосування квест-технологій для розвитку дітей з особливими освітніми потребами під час організації їх дозвіллевой діяльності.

Метою статті є розкриття сутності квест-технології як однієї з інноваційних форм організації дозвіллевой діяльності дітей із особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Огляд сучасної наукової літератури показав, що поняття «квест» в перекладі з англійської «Quest» означає «виклик, пошук, пригода». Разом з тим, у різних джерелах вище наведене поняття тлумачать як «подорож, мандрівка, гра, проведення розслідування, розв'язання головоломки тощо» (Кулішов, 2018, с. 6; Бондаренко, 2013, с. 226). Дослідники вважають, що походження квесту має глибоке історичне коріння. На їхню думку, перші квести з'явилися в епоху стародавніх цивілізацій, коли люди намагалися урізноманітнити свою дозвіллевую діяльність. У наш час феномен квесту набуває значної популярності серед дітей з особливими освітніми потребами, а в наукових джерелах розглядається як освітня інтерактивна технологія. Це пов'язане з тим, що квест-технологія сприяє формуванню творчих, естетичних, аналітичних, комунікативних, фахових компетентностей у дітей з особливими освітніми потребами, розвиває конкурентноздатність та лідерські якості, забезпечує згуртованість дитячого колективу, підвищує мотивацію до подальшої самоосвіти, задовольняє потреби дітей у цікавій та корисній дозвіллевой діяльності.

Останнім часом квест-технологія в закладах освіти (дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої) реалізується у двох основних моделях – off-line та on-line форматі, тобто, в реальному та віртуальному просторі; тому їх поділяють на реаліті-квести та веб-квести.

Аналіз наукових джерел свідчить, що поняття «реаліті-квест» передбачає першочергово ігри, змагання та конкурси, в яких учасники команд, використовуючи свою кмітливість та винахідливість, розв'язують проблемні завдання, а згодом репрезентують свої здібності та винахідливість у реальному просторі. Зазвичай реаліті-квести проводять

у закритих приміщенні (класах, кімнатах, музеях) або на спеціально обраній території (парках, спортивних майданчиках), з використанням різноманітних декорацій, пристроїв, матеріалів, обладнання, а також спец-ефектів для повного занурення в атмосферу гри. Нині найбільш відомими видами реаліті-квестів є квест-екскурсії, Ескейп-рум (квест-кімнати), Перформанс, Екшн-гра, Морфеус тощо (Шибер, 2018, с.196; Журба & Шкільна, 2017, с. 46). Класифікацію реаліті-квестів за видами нами представлено на *рис. 1*.

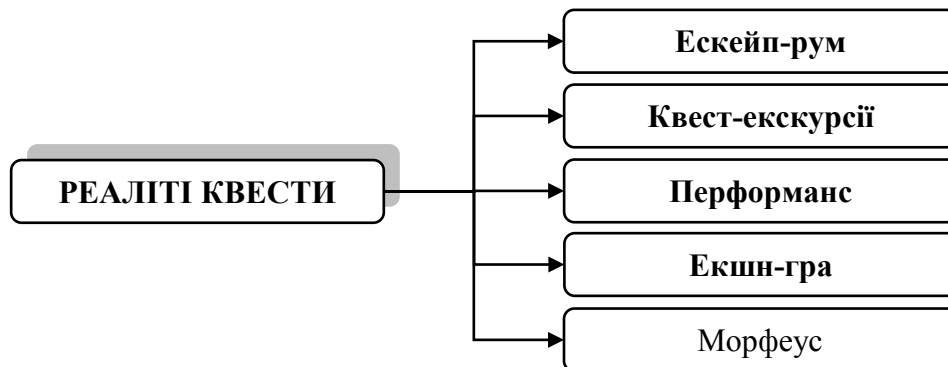

Рис. 1. Види реаліті-квестів (розроблено авторкою на підставі джерела: Навчальний квест, 2022)

Більш детально розглянемо наведені вище види реаліті-квестів. Зокрема, квест Ескейп-рум передбачає пошук виходу команди із закритої кімнати або декількох кімнат через вирішення складних завдань. Для цього учасники команди мають розгадати загадки, вирішити ребуси та головоломки, знайти існуючі схованки та розшифрувати коди. Оскільки це лише гра, то в разі виникнення певних труднощів учасники можуть скористатися певними підказками. Захопленість грою буде залежати від змісту сценарію, його відповідності вікової категорії учасників та гарної оснащеності проєкту. При методично вірно розробленому сценарії гра перетворюється у справжню пригоду, в якій присутні азарт, радість та задоволення (*Що таке квест-кімната*, 2022).

Квести містом передбачають організацію захоплюючого екскурсійного маршруту вулицями міста, що включає відвідування пам'яток історії та архітектури, садиб та музеїв у поєднанні з виконанням певних ігрових завдань. Проведення квесту містом, у парках або зелених зонах допомагає його учасникам зміцнити фізичне та психічне здоров'я, швидко переключитися на позитивні емоції. До того ж, такі квести виконують пізнавальну, соціальну, рекреаційну та розважальну функції (Шибер, 2018, с.196).

Вид реаліті-квесту Перформанс передбачає присутність в ігровому приміщенні гравців та акторів, які безпосередньо впливають на ігровий процес. Для створення відповідної сюжетної лінії актори розігрують сцени з гостросюжетних фільмів, до яких долучають усіх учасників квесту. Великою популярністю користуються жахливі Хорор-перформанси, проведення яких доповнюються напівтемрявою, зловісною музикою та грою недобррозичливих акторів (*Квест-перформанс*, 2022).

Одним із видів реаліті-квесту є Екшн-гра. Цей вид гри передбачає розумове та фізичне навантаження. Учасники такого квесту повинні подолати смугу перешкод, стрибати на батуті, повзти вентиляційними шахтами та швидко вирішувати командні та логічні завдання (*Екшени як реаліті*, 2022).

Найцікавішим видом квесту, що переносить його учасників у нереальність, вважається Морфеус, тобто гра, що відбувається у людській уяві. Усі учасники з початку й до кінця гри знаходяться із зав'язаними очима; поринути в атмосферу гри допоможуть ведучий та актори. У грі задіяні всі органи почуттів, крім зору. Обов'язковою умовою Морфеуса є командна робота, під час якої учасники вирішують логічні завдання в умовах дефіциту часу (*Новий захоплюючий жанр*, 2022).

Варто зазначити, що організацією дозвілдової діяльності дітей з особливими освітніми потребами займається велика кількість комерційних компаній, які пропонують реаліті-квест-проекти з різної тематики. Діяльність таких компаній зорієнтовано на запити та бажання найвибагливіших клієнтів. Сценарії реаліті-квестів наповнюють неповторним сюжетом, що розробляють на основі пригодницьких або фантастичних фільмів, мультфільмів або комп'ютерних ігор. В умовах воєнного стану єдиними інституціями, що надають сьогодні безкоштовні послуги, залишаються заклади освіти, які забезпечують дітей з особливими освітніми потребами відповідним навчанням та організують їхню дозвіллову діяльність; тому для зняття психологічного напруження та адаптації дітей з особливими освітніми потребами найбільш ефективним засобом є застосування ігрових, розважальних, конкурсних програм, реаліті-квестів за різними напрямками тощо.

Власна практика роботи з дітьми з особливими освітніми потребами свідчить, що під час організації їхньої дозвілдової діяльності найдоцільніше використовувати реаліті-квести, що містять: інтелектуальні (кросворди, ребуси, головоломки, загадки, шифрування); спортивні (біг, стрибки, лазання, проходження лабіринту); творчі (малювання карти, складання пазлів, співання пісень, танцювальні руханки) завдання. Важливо пам'ятати, що головними критеріями успішності проведеного реаліті-квесту є його безпечність для всіх учасників заходу, їхня потужна мотивація до досягнення результату, оригінальність, логічність, цілісність, відповідність сюжетної лінії, створення атмосфери повного занурення в гру, отримання задоволення тощо. Таким чином, на нашу думку, модель реаліті-квестів забезпечує організацію дозвілдової діяльності дітей з особливими освітніми потребами проектами інтелектуального, екологічного, туристичного, краєзнавчого, творчого, спортивного, профорієнтаційного, дослідницького, пошукового, експедиційного, тематичного, міжпредметного, анімаційного, фантастичного спрямування тощо.

Однією з надсучасних інноваційних освітніх моделей, спрямованих на формування мобільної особистості, здатної критично опрацьовувати інформаційні ресурси, аналізувати, систематизувати, приймати оптимальне рішення у складній ситуації та розв'язувати поставлені завдання є застосування веб-квест (WebQuest) технологій. Засновниками таких інтерактивних технологій вважають професорів Університету Сан-Дієго (США) Берні Доджа та Тома Марча. У 90-х роках ХХ століття вчені почали шукати можливість упровадження в освітній процес різного роду способів навчання дітей через мережі Інтернет (Кулішов, 2018, с. 17-18). Розроблена вченими модель веб-квестів зараз активно вивчається науковцями-практиками та впроваджується в навчальний процес закладів освіти.

Нині в наукових джерелах представлено чимало трактувань поняття веб-квест. Розглянемо декілька підходів до розуміння цього поняття. Так, О. Гапеева розглядає веб-квест, як проблемне завдання з елементами рольової гри, що розв'язується за допомогою інтернет-технологій (Гапеева, 2011, с. 336). З погляду О. Дущенко, веб-квест – це інтернет-технологія, що поєднує проблемне навчання, ігрову технологію та метод проєктів (Дущенко, 2018, с. 21). На думку О. Агафонової, веб-квест – це рольова гра, навчання, цікавий та перспективний вид діяльності (Агафонова, 2019, с. 6). З точки зору І. Колесник, веб-квести – це сучасний виклик, завдання, дорожня карта для наукового дослідження (Колесник, 2021, с. 143). На переконання Т. Зубехіної, веб-квест є високоспеціалізованим ефективним наочним навчальним тренажером (Зубехіна, 2019, с. 173) тощо. Крім того, фахівці вважають, що веб-квести сприяють: формуванню критичного мислення та інформаційної культури (Сокол, 2013, с. 30); проведенню успішної дослідницької діяльності та вмінню користуватися сучасними інноваційними розробками (Грудинін, 2019, с. 192); розвитку медіа компетентності (Іць, 2012, с. 245); мотивації особистості до отримання знань (Супрун, 2021, с. 190); згуртованості колективу, активності та ініціативності дітей (Стаєнна, 2019, с. 4); самоорганізації, командній роботі, отриманню навичок публічних виступів (Хоменко, с. 137); організації цікавої та

неординарної дозвіллевої діяльності для дітей з особливими освітніми потребами тощо (Міленіна, 2019, с. 114).

Виходячи з вище наведених тлумачень феномену веб-квестів, ми сформулювали власне розуміння цього поняття як інтерактивного освітнього симулятора, що сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, формуванню в них фахових ключових компетентностей, прагнення до ігрової, навчальної, проектної, дослідницької, експериментальної та дозвіллевої діяльності засобами Інтернет-ресурсів.

Варто підкреслити, що організацію дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами за моделлю веб-квестів спрямовано на реалізацію освітніх, виховних, розвивальних та корекційних завдань. Зокрема, освітні веб-квести забезпечують на розширення світогляду особистості, засвоєння та закріплення в неї нових знань, умінь і навичок. Розвивальні веб-квести сприяють розвитку критичного мислення, уяви, логіки, творчих та дослідницьких здібностей. Виховні веб-квести стимулюють взаємодію з однолітками, відповідальність, пунктуальність, самореалізацію тощо (Мельніченко, 2018, с. 149). Корекційні веб-квести передбачають розвиток позитивних психологічних якостей, взаємодопомоги, доброзичливості та толерантності щодо дітей з особливими освітніми потребами.

Доречно зазначити, що під час організації дозвіллевої діяльності дітей з особливими освітніми потребами найчастіше застосовують веб-квести по типу «метод проектів». Концепція такої освітньої моделі спрямована на вирішення завдання за допомогою аналізу веб-ресурсів та створення нового веб-продукту (Папіжук, 2017, с. 69; Сокол, 2016, с. 26). Разом з тим, велику значущість для дітей із особливими освітніми потребами має використання веб-квестів по типу «змагання». Завдяки створенню педагогом-організатором цікавого сюжету в грі-змаганні в таких дітей відбувається розвиток мислення та перехід від пасивного отримання знань до самостійної діяльності через пошук відповідей в Інтернет-ресурсах (Сокол, 2016, с. 26, с. 34).

У процесі нашого дослідження важливо відмітити, що веб-квести поділяють на довгострокові, короткострокові та мініквести. Наведені види веб-квестів відрізняються між собою часовим проміжком, що надаються для їх виконання. Довгострокові веб-квести розраховані на тривалий термін реалізації (тиждень, місяць, семестр, навчальний рік тощо); такі веб-квести спрямовані на поглиблення та трансформацію знань у дітей з особливими освітніми потребами. Короткострокові веб-квести виконуються за одне-три заняття та передбачають інтегрування знань. Міні-квести рекомендовані для одного заняття та базуються в основному на трьох складових – сценарії, діяльності й отриманні кінцевого продукту (грамоти, диплому, сертифікату тощо) (Супрун, 2021, с. 187; Грудинін, 2019, с. 192). Усі вище зазначені види веб-квестів можуть охоплювати як окремий навчальний предмет, розділ, тему, проблему, так і бути інтегрованими або носити міжпредметний характер (Герлянд, 2016, с. 11; Сокол, 2016, с. 26-27).

Дослідники зазначають, що виконання короткострокових та міні-квестів найчастіше відбувається під час аудиторної роботи в навчальному закладі, а цикл довгострокових веб-квестів здійснюється в позаурочний час вдома. Крім того, можливе поєднання аудиторних та поза-аудиторних форм роботи. Важливо зазначити, що головною умовою проходження віртуальних квестів є наявність постійного доступу до Інтернет-мережі (Папіжук, 2017, с. 67). Отже, комунікація між учасниками освітнього процесу відбувається в дистанційному форматі.

Схематично формат взаємодії учасників дистанційного освітнього процесу під час роботи над веб-квестами нами представлено на *рис. 2*.

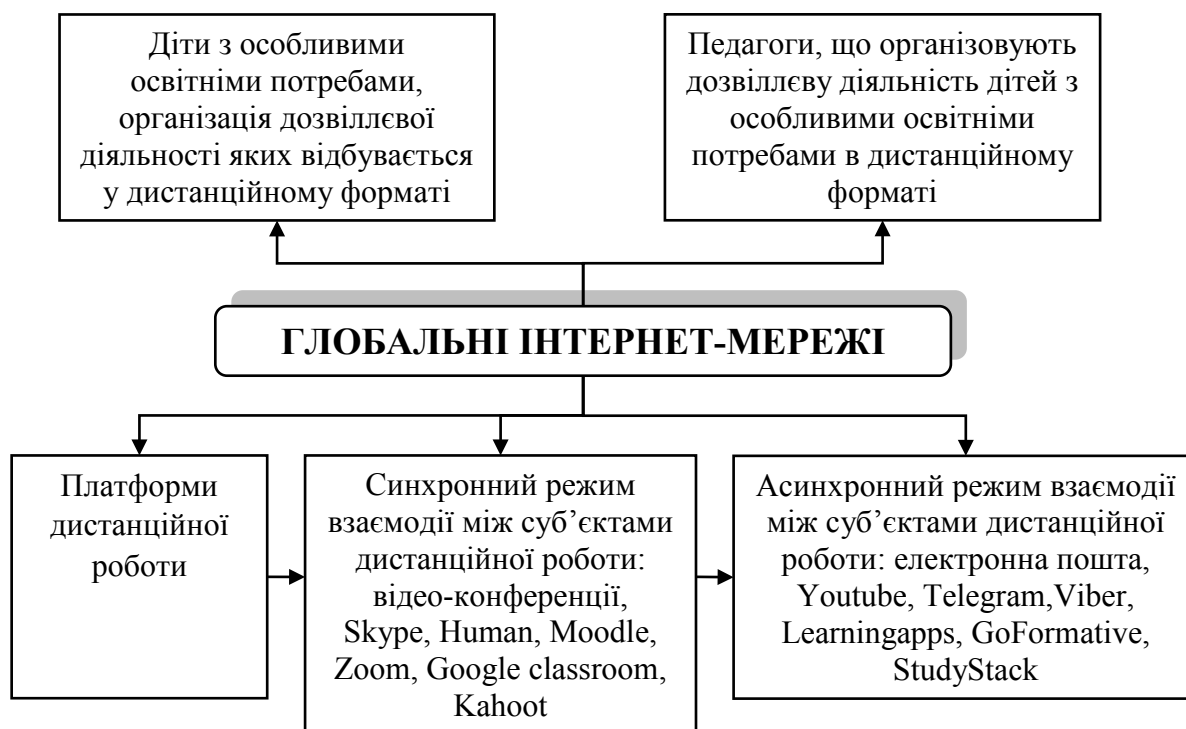

Рис. 2. Схема дистанційної взаємодії між педагогами та дітьми з особливими освітніми потребами під час роботи над веб-квестами (розроблено авторкою на підставі джерела: Технологія Веб-квест, 2017).

У контексті дослідження важливо розглянути наукові позиції щодо визначення структури веб-квесту. На думку Р. Мельніченко, для успішного впровадження веб-квесту в освітній процес необхідно: визначити тему, придумати сценарій, план, сюжет; розробити завдання (проблемні питання, головоломки); створити список інформаційних ресурсів; розробити та описати етапи проходження веб-квесту, визначити регламент часу, перехід між завданнями; підвести підсумки та оцінити учасників веб-квесту (Мельніченко, 2018, с. 149). І. Сокол пропонує трьохетапний підхід до створення веб-квестів. Організаційно-підготовчий етап, до складу якого входять: визначення навчальних потреб учнів, теми, мети, типу веб-квесту; формулювання сюжетної лінії та завдань; опис головних ролей учасників; складання плану роботи; визначення термінів реалізації; створення пам'ятки, рекомендації щодо проходження веб-квесту; розроблення критеріїв оцінювання; підготовлення списку інформаційних джерел та платформи для реалізації веб-квесту. Змістовий (реалізаційний) етап містить: ознайомлення учнів із сюжетом та основними питаннями; проведення аналізу опитування; корегування сюжету та завдань веб-квесту за результатами вхідного опитування; об'єднання учнів у групи та розподіл завдань; ознайомлення учнів з платформою веб-квесту; ознайомлення учнів з критеріями оцінювання; проведення консультацій; супровід проходження учнями веб-квесту; перевірка та оцінювання проміжних етапів тощо. Результативний етап, до складу якого входять: оцінювання діяльності учнів за розробленими критеріями; представлення результатів діяльності учнів; проведення аналізу вихідного опитування; формулювання висновків; рефлексія результатів веб-квесту тощо (Сокол, 2016, с. 31). Л. Хоменко розроблено веб-квести для молодшої категорії школярів; авторкою виділено п'ять послідовних етапів, необхідних для проходження веб-квестів, зокрема: визначення теми, вибір платформи, формування завдання, система оцінювання та джерела інформації (Хоменко, 2018, с. 139).

Результати наукового пошуку дають підстави для узагальнення даних щодо змісту веб-квестів, процес побудови якого повинен мати певний алгоритм послідовних дій свого виконання. На нашу думку, веб-квести можуть бути розроблені педагогом або дітьми під його керівництвом. Особливістю проектування веб-квестів є продумані автором тема та оригінальний сценарій веб-квесту; сформульовані його мети та головні завдання; визначені ролі учасників та терміни реалізації веб-квесту; створені правила проходження веб-квесту; розроблені критерії оцінювання; підготовлений список інформаційних джерел тощо. Крім того, важливо здійснити вибір віртуальної платформи, на якій буде розміщено веб-квест. Найбільш простим та зручним інтерфейсом у користуванні та завантаженні фото, відео, аудіо-файлів є соціальні мережі (Instagram, YouTube, Viber, Telegram, Fesebook), але наявність у соціальних мережах великої кількості неструктурованого матеріалу відволікає дітей від виконання завдань. Актуальним сьогодні є створення педагогом власного блогу, який він може розмістити на різноманітних безкоштовних платформах (WordPress, Blogger, Sitesgoogle, LiveJournal), однак головним недоліком блогу є однотипність шаблонів його сторінок. Для розроблення більш оригінального дизайну веб-квесту педагогу краще скористатися конструкторами веб-сайтів (Wix, Site123, Squaresace, Jimdo, GoogleSites, uKit, A5) або веб-додатками (Google disc, Flipboard, LearningApps, Learnis). Найкращими інструментами, що дозволяють наповнити веб-квест інтерактивними вправами, є онлайн-платформа LearningApps, ребусами – rebus1/ua, кросвордами – cross.highcat.org/, puzzlecup.com, пазлами – JigsawPlanet. На обраній віртуальній платформі розміщується вся необхідна інформація про веб-квест (Папіжук, 2017, с. 68; Томаш & Давидович, 2017, с. 89; Хоменко, 2018, с. 139).

Власна практика впровадження веб-квестів у процес організації дозвілєвої діяльності дітей із особливими освітніми потребами свідчить, що веб-квести мають свої особливості. Зокрема, у веб-квестах, призначених для молодшої категорії дітей з особливими освітніми потребами основний акцент робимо на ознайомленні дітей з інформацією та наданні ними правильної відповіді шляхом вибору запропонованих варіантів. З огляду на особливості розвитку дітей молодшої вікової категорії доцільно розробляти лінійні веб-квести з послідовним виконанням завдань; до веб-квестів необхідно включати віртуальні ребусники, головоломки, загадки, складання пазлів, малювання, дослідницьку роботу тощо. Для цієї категорії дітей веб-квести краще організовувати в закладі, де вони зможуть упоратися із завданням під керівництвом педагога-організатора або вдома за допомогою батьків. Після проходження будь-якого виду веб-квесту всі його учасники отримують заохочувальні дипломи або грамоти.

Веб-квести для середньої та старшої вікової категорії дітей розраховані на їхню самостійну пошукову діяльність. Перед початком веб-квесту педагогу-організатору необхідно ознайомити його учасників із темою, сформулювати головну проблему, визначити пріоритетні завдання, надати інтернет-ресурси, організувати в групах обговорення особливо-гострих проблем, організувати колективну проєктну діяльність тощо. Під час пошуку відповідей на поставлені завдання діти з особливими освітніми потребами середньої та старшої вікової категорії вдосконалюють володіння матеріалом, вчать порівнювати та здійснювати аналіз, абстрактно мислити тощо. Прикінцевим етапом є оформлення результатів, які діти представляють у вигляді презентацій, слайд-шоу, фото або відео-репортажу, створення блогу тощо. Завершальний етап передбачає оцінювання учасників проходження веб-квесту відповідно до встановлених правил (Папіжук & Лозко, 2017, с. 71).

Відмітимо, що інтернет-мережі пропонують безліч варіантів веб-квестів для дітей різних вікових категорій; нами розроблено та впроваджено авторські веб-квести для молодшої та середньої вікової категорії дітей із особливими освітніми потребами. Web-адреса квестів: <https://sites.google.com/view/eco-web-quest-kapitoshka/>, <https://sites.google.com/view/alla-cobobel-beb-kbest-poltava/>.

Висновки. Таким чином, нами розглянуто сутність квест-технології та основні (реаліті-квести та веб-квести) моделі її використання в процесі дозвілєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами. На наш погляд, у реаліях сьогодення квест-технологія – це інноваційна форма організації дозвілєвої діяльності дітей із особливими освітніми потребами, яка сприяє розвитку їхньої пам'яті, уваги, спостережливості, винахідливості, аналітичних здібностей, комунікативних якостей тощо. Доведено доцільність використання реаліті-квестів, що містять інтелектуальні, спортивні та творчі завдання. В умовах воєнного стану та поширення дистанційного навчання актуалізовано використання моделі веб-квестів як інтерактивного освітнього симулятора, що сприяє розвитку дітей із особливими освітніми потребами, формуванню в них ключових компетентностей, прагнення до ігрової, навчальної, проєктної, дослідницької, експериментальної та дозвілєвої діяльності засобами Інтернет-ресурсів. Визначено алгоритм послідовних дій створення та виконання веб-квестів та сформульовано порядок реалізації веб-квестів для дітей різних вікових категорій.

Перспективи наукового дослідження пов'язано з визначенням можливостей та перспектив творчого використання сучасних технологій дозвілєвої діяльності дітей із особливими освітніми потребами в закладах позашкільної освіти в умовах сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

- Агафонова, О. О. (2019). *Веб-квест як засіб формування інформаційної компетентності на уроках математики та в позакласній роботі*. Взято з URL: https://zipro.net.ua/data/files/2019/obl_vist_agafon.pdf.
- Бондаренко, Т. М. (2013). Веб-квест технологія як засіб активізації самостійної діяльності майбутніх вчителів початкових класів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 13(2), 224-230.
- Гапеева, О. Л. (2011). Web-Quest технологія у навчанні студентів за програмою підготовки офіцерів запасу. *Науковий вісник НЛТУ України*, 21(1), 335-340.
- Герлянд, Т. М., Кулалаєва Н. В., Пащенко, Т. М., Романова Г. М. & Романов, Л. А. (2016). *Веб-квест у професійному навчанні*. Київ: ПТТО НАПН України..
- Грудинін, Б. О. (2019). *Теоретико-методичні засади розвитку дослідницької компетентності учнів ліцею у процесі навчання фізики*. (Дис. д-ра наук). Київ.
- Дідура, Л. & Міняйло, О. (2019). Місто емоцій: квест для дітей старшої групи з використанням QR-кодів. *Дошкільне виховання*, 7, 15-17.
- Дуценко, О. С. (2018). Веб-квест як технологія урізноманітнення освітнього процесу. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, 7, 151.
- Екшени як реаліті квести для найшвидших і найспритніших*. (2022). Взято з <http://www.izolyatsiya.com.ua/ua/yekshn-igry-realiti-kvesty-dlya-samykh-b/>.
- Журба К. О. & Шкільна І. М. (2017). Квест як засіб формування національно-культурної ідентичності підлітків. *Рідна школа*, 11, 44-52.
- Зубехіна, Т.В. (2019). Використання технології веб-квест в електронному навчанні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 66, (1), 170-173.
- Іць, С. В. (2012). Медіаосвітні веб-квести як засіб формування критичного мислення майбутніх учителів іноземних мов. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 22, 5, 239-246.
- Квест-перформанс*. (2022). Взято з <https://enigmaroom.com.ua/ua/kvest-performans-kvest-performans/>.
- Колесник, І. (2021). Глобальна історія як квест для українських істориків. *Український історичний журнал*, 5, 143-164.
- Кулішов, В. С. (2018). *Застосування квест-технології у професійно-теоретичній підготовці учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти*. Біла Церква: БІНПО УМО НАПН України.

- Литвинова, С. Г. (2015). Технології навчання учнів у хмаро орієнтованому навчальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 3, 49-66.
- Мельниченко, Р. К. (2018). Квест як технологія розвитку креативності майбутніх вчителів біології. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 64, 148-153.
- Міленіна, Г. (2019). Забезпечення неперервності дошкільної та початкової освіти на засадах нової української школи засобами квест-технології. *Педагогічні науки*, 112. 4(67), 112-116.
- Навчальний квест: навчати, шукати, грати.* (2022). Взято з <https://osvitanova.com.ua/posts/1443-navchalnyi-kvest-navchaty-shukaty-hrati>.
- Новий захоплюючий жанр квесту в реальності. Морфеус.* (2022). Взято з <http://www.izolyatsiya.com.ua/ua/novyy-zakhvatyvayushhiy-zhanr-kvesta-v-rea/>.
- Папіжук, В. О., & Лозко, О. В. (2017). Квест-технології у навчанні іноземних мов. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*, 31, 64-74.
- Сокол, І. М. (2016). *Підготовка вчителів до використання квест-технології в системі післядипломної освіти.* (Дис. канд. наук). Запоріжжя.
- Сокол, І. М. (2013). Веб-квест як інноваційний метод формування творчої особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 2, 28-30.
- Стаєнна, О. (2019). Квест-технологія: гра, пошук, дослідження. *Дошкільне виховання*, 7, 3-6.
- Супрун, О., Зайцева, Н., & Симоненко, С. (2021). Застосування технологій веб-квесту на заняттях з іноземної мови. *Людинознавчі студії. Педагогіка*, 44, 183-191.
- Технологія Веб-квест у методичному арсеналі сучасного викладача. Методична розробка.* (2017). Коростишів.
- Томаш, В. В., & Давидович, В. О. (2017). Особливості впровадження веб-квест технології в навчально-виховний процес. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Проблеми трудової та професійної підготовки*, 9, 87-91.
- Хоменко, Л. Г. (2018). Технологія Web-квест як форма інтерактивного навчання молодших школярів в умовах НУШ. В О. А. Федій (Ред.), *Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті* (с. 134-141). Полтава: Шевченко Р. В.
- Шибєр, О. О. (2018). Рекреація і дозвілля в парадигмі Digital age. *Питання культурології*, 34, 189-198.
- Що таке квест-кімната і для кого вона підходить?* (2022). Взято з <https://www.aritmiya.com.ua/pravila/>.

REFERENCES

- Ahafonova, O. O. (2019). *Web-kvest yak zasib formuvannia informatsiinoi kompetentnosti na urokakh matematyky ta v pozaklasnii roboti [Web-quest as a means of forming information competence in mathematics lessons and in extracurricular work]*. Retrieved from URL: https://zippo.net.ua/data/files/2019/obl_vist_agafon.pdf [in Ukrainian].
- Bondarenko, T. M. (2013). *Veb-kvest tekhnolohiia yak zasib aktyvizatsii samostiinoi diialnosti maibutnikh vchyteliv pochatkovykh klasiv [Web quest technology as a means of activating the independent activity of future primary school teachers]*. *Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences*, 13(2), 224-230 [in Ukrainian].
- Didura, L. & Miniailo, O. (2019). *Misto emotsii: kvest dlia ditei starshoi hrupy z vykorystanniam OR-kodiv [The city of emotions: a quest for older children using OR codes]*. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 7, 15-17 [in Ukrainian].
- Dushchenko, O. S. (2018). *Veb-kvest yak tekhnolohiia uriznomanitnennia osvithnoho protsesu [Web quest as a technology to diversify the educational process]*. *Komp'ioter u shkoli ta sim'I [Computer in school and family]*, 7, 151 [in Ukrainian].

- Eksheny yak realiti kvesty dlia naishvydshykh i naisprytnishykh [Actions as reality quests for the fastest and most agile].* (2022). Retrieved from <http://www.izolyatsiya.com.ua/ua/yekshn-igry-realiti-kvesty-dlya-samykh-b/> [in Ukrainian].
- Hapeieva, O. L. (2011). Web-Quest tehnolohiia u navchanni studentiv za prohramoiu pidhotovky ofitseriv zapasu [Web-Quest technology in the training of students in the reserve officer training program]. *Scientific Bulletin of UNFU*, 21(1), 335-340 [in Ukrainian].
- Herliand, T. M., Kulalaieva N. V., Pashchenko, T. M., Romanova H. M. & Romanov, L. A. (2016). *Veb-kvest u profesiinomu navchanni [Web quest in professional education]*. Kyiv: IPTO NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
- Hrudynin, B. O. (2019). *Teoretyko-metodychni zasady rozvytku doslidnytskoi kompetentnosti uchniv litseiu u protsesi navchannia fizyky [Theoretical and methodological principles of development of research competence of lyceum students in the process of learning physics]*. (Doct. diss.). Kyiv [in Ukrainian].
- Its, S. V. (2012). Mediaosvitni veb-kvesty yak zasib formuvannia krytychnoho myslennia maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov [Media-educational web quests as a means of forming critical thinking of future teachers of foreign languages]. *Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences*, 22. 5, 239-246 [in Ukrainian].
- Khomenko, L. H. (2018). Tekhnolohiia Web-kvest yak forma interaktyvnoho navchannia molodshykh shkolariv v umovakh NUSh [Web-quest technology as a form of interactive education of junior high school students in the conditions of NUS]. In O. A. Fedii (Ed.), *Innovatsiini pedahohichni rishennia u pochatkovii osviti [Innovative pedagogical solutions in primary education]* (pp. 134-141). Poltava: Shevchenko R. V. [in Ukrainian].
- Kolesnyk, I. (2021). Globalna istoriia yak kvest dlia ukrainskykh istorykiv [Global history as a quest for Ukrainian historians.]. *Ukrainian Historical Journal*, 5, 143-164 [in Ukrainian].
- Kulishov, V. S. (2018). *Zastosuvannia kvest-tehnolohii u profesiino-teoretychnii pidhotovtsi uchniv zakladiv profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity [The application of quest technology in the professional and theoretical training of students of professional (vocational and technical) education institutions]*. Bila Tserkva: BINPO UMO NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kvest-performans [Quest performance]. (2022). Retrieved from <https://enigmaroom.com.ua/ua/kvest-performans-kvest-performans/> [in Ukrainian].
- Lytvynova, S. H. (2015). Tekhnolohii navchannia uchniv u khmaro oriietovanomu navchalnomu seredovyshchi zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu [Technologies for teaching students in a cloud-oriented learning environment of a comprehensive educational institution]. *Information Technologies and Learning Tools*, 3, 49-66 [in Ukrainian].
- Melnychenko, R. K. (2018). Kvest yak tehnolohiia rozvytku kreatyvnosti maibutnikh vchyteliv biolohii [Quest as a technology for developing the creativity of future biology teachers]. *Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University*, 64, 148-153 [in Ukrainian].
- Milenina, H. (2019). Zabezpechennia neperernosti doshkilnoi ta pochatkovoii osvity na zasadakh novoi ukrainskoi shkoly zasobamy kvest-tehnolohii [Ensuring the continuity of preschool and primary education on the basis of the new Ukrainian school by means of quest technology]. *Pedagogical Sciences*, 112. 4(67), 112-116 [in Ukrainian].
- Navchalnyi kvest: navchaty, shukaty, hraty [Educational quest: teach, search, play]*. (2022). Retrieved from <https://osvitanova.com.ua/posts/1443-navchalnyi-kvest-navchaty-shukaty-hratty> [in Ukrainian].
- Novyi zakhopliiuchy zhanr kvestu v realnosti. Morfeus [A new exciting genre of quest in reality]. (2022). Retrieved from <http://www.izolyatsiya.com.ua/ua/novyy-zakhvatyvayushhiy-zhanr-kvesta-v-rea/> [in Ukrainian].

- Papizhuk, V. O., & Lozko, O. V. (2017). Kvest-tekhnologii u navchanni inozemnykh mov [Quest technologies in learning foreign languages]. *Language teaching in higher education institutions at the modern stage. Interdisciplinary connections. Scientific research. Experience. Search*, 31, 64-74 [in Ukrainian].
- Shcho take kvest-kimnata i dlia koho vona pidkhodyt? [What is a quest room and who is it suitable for?]* (2022). Retrieved from <https://www.aritmiya.com.ua/pravila/>.
- Shyber, O. O. (2018). Rekreatsiia i dozvillia v paradyhmi Digital age [Recreation and leisure in the Digital age paradigm]. *Issues in Cultural Studies*, 34, 189-198 [in Ukrainian].
- Sokol, I. M. (2013). Veb-kvest yak innovatsiinyi metod formuvannia tvorchoi osobystosti [Web quest as an innovative method of forming a creative personality]. *Education and Development of Gifted Personality*, 2, 28-30 [in Ukrainian].
- Sokol, I. M. (2016). *Pidhotovka vchyteliv do vykorystannia kvest-tekhnologii v systemi pisliadyplomnoi osvity*. (Phd diss.). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Staienna, O. (2019). Kvest-tekhnologii: hra, poshuk, doslidzhennia [Quest technology: game, search, research]. *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*, 7, 3-6 [in Ukrainian].
- Suprun, O., Zaitseva, N., & Symonenko, S. (2021). Zastosuvannia tekhnologii veb-kvestu na zaniattiakh z inozemnoi movy [Application of web quest technologies in foreign language classes]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, 44, 183-191 [in Ukrainian].
- Tekhnologiiia Veb-kvest u metodychnomu arsenali suchasnoho vykladacha. Metodychna rozrobka [Webquest technology in the methodological arsenal of a modern teacher. Methodical development]*. (2017). Korostyshiv [in Ukrainian].
- Tomash, V. V., & Davydovych, V. O. (2017). Osoblyvosti vprovadzhennia veb-kvest tekhnologii v navchalno-vykhovnyi protses [Peculiarities of the implementation of web quest technology in the educational process]. *Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University. Problems of labor and professional training*, 9, 87-91 [in Ukrainian].
- Zhurba K. O. & Shkilna I. M. (2017). Kvest yak zasib formuvannia natsionalno-kulturnoi identychnosti pidlitkiv [The quest as a means of forming the national and cultural identity of teenagers]. *Ridna shkola [Native school]*, 11, 44-52 [in Ukrainian].
- Zubekhina, T.V. (2019). Vykorystannia tekhnologii veb-kvest v elektronnomu navchanni [Use of web quest technology in e-learning]. *Pedagogy of formation of creative personality in higher and secondary schools*, 66, (1), 170-173 [in Ukrainian].

QUEST TECHNOLOGY AS AN INNOVATIVE FORM OF ORGANIZING LEISURE ACTIVITIES FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Alla Kobobel,

Postgraduate student;

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The article is devoted to the reflection on the practice of scientific research regarding the implementation, first of all, of the creative achievements of Ukrainian scientists and foreign researchers in the field of innovative pedagogical quest technology while organizing leisure activities for children with special educational needs. Disclosure of major aspects of the author's experience is significant for practicing teachers and students of higher education at pedagogical universities, which allows them to spread such experience to a broad educational community. It is recommended to pay attention to the essence of the term «quest technology» as an innovative form of organizing leisure activities for children with special educational needs, which contributes to the development of their memory, attention, observation, ingenuity, analytical abilities, and communication skills; and also – to use the main models of reality quests and web quests tested by the author. When organizing leisure activities for children with special educational needs, it is advisable to use reality quests containing intellectual, sports, and

creative tasks. According to the author, reality quests provide leisure activities for children with special educational needs with intellectual, environmental, tourist, local history, creative, sports, career guidance, research, search, expedition, thematic, interdisciplinary, animation, fantasy projects, etc. In the conditions of martial law, the spread of the use of remote technologies contributes to the implementation of the web quest model; web quests is an interactive educational simulator that promotes the development of children with special educational needs, the formation of their professional competences, the desire for game, educational, project, research, experimental and leisure activities using Internet resources. The algorithm of sequential actions for creating and executing web quests is defined. The procedure for implementing web quests for children of different age categories has been formulated.

Keywords: *education, upbringing, socialization, leisure activity, quest technology, reality quests, web quests, children with special educational needs.*

Надійшла до редакції 25.03.2022 р.

УДК 378.147:615.011]+001.891

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275581>

ORCID 0000-0002-7277-1790

НАВЧАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ХІМІЇ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ФАРМАЦІЇ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Ірина Бут,

асистентка кафедри хімії ліків та лікарської токсикології;
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

У статті на основі аналізу провідних груп джерел і досвіду роботи кафедри хімії ліків та лікарської токсикології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця досліджено особливості навчання фармацевтичної хімії майбутніх фармацевтів у вітчизняних закладах вищої медичної (фармацевтичної) освіти з позицій науково-педагогічного дискурсу. Виявлено зростання інтересу стейкхолдерів, викладачів медичних університетів, замовників освітніх послуг до такої проблеми навчання хімічних дисциплін, зокрема й фармацевтичної хімії, як упровадження дистанційного навчання, що актуалізувалося в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану в Україні. В контексті дистанційного навчання майбутніх фармацевтів відбувається вдосконалення інноваційних технологій (воркшоп; симуляційне навчання; кейс-метод; смарт-технології; проблемне навчання; відеовізуалізації тощо) в освітньому процесі. Новими напрямками досліджень стали такі: підвищення якості освітнього процесу; застосування цифрових інструментів у навчанні хімічних дисциплін.

Актуальним для науковців, роботодавців, учасників освітнього процесу закладів вищої медичної (фармацевтичної) освіти України залишився пошук відповідей на питання поліпшення ефективності організації самостійної роботи майбутніх магістрів фармації; імплементації продуктивного зарубіжного досвіду у практику навчання майбутніх фахівців фармацевтичної галузі; посилення практико орієнтованої компоненти у підготовці майбутніх фармацевтів, зокрема під час навчання фармацевтичної хімії; формування у студентів закладів вищої медичної (фармацевтичної) освіти «soft skills» («гнучких навичок») та «hard skills» (професійних знань та вмінь).

***Ключові слова:** заклад вищої медичної (фармацевтичної) освіти; майбутній магістр фармації; навчання фармацевтичної хімії.*

Постановка проблеми. Підготовка майбутніх магістрів фармації у закладах вищої медичної (фармацевтичної) освіти (далі – ЗВМ(Ф)О) України повинна враховувати об'єктивні обставини, що визначають фундаментальні зміни у підходах держави до збереження здоров'я громадян, надання їм доступних та якісних консультативно-комунікативних фармацевтичних послуг, задоволення потреби у лікарських засобах та інших товарах аптечного асортименту, організацію їх постачання; забезпечення сучасної технології розробки та виготовлення ліків за рецептами й вимогами закладів охорони здоров'я тощо. І пандемія COVID-19 лише посилила тенденції, що визначають підходи до організації освітнього процесу у вітчизняних ЗВМ(Ф)О з підготовки фахівців для фармацевтичної галузі.

Зазначимо, що у проєкті «Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року» (Представлено проєкт, 2022) з-поміж пріоритетних напрямів визначено такий як доступність лікарських засобів та медичних виробів, а також розвиток медичної освіти та науки, що безсумнівно пов'язано з удосконаленням змісту підготовки майбутніх фармацевтів у ЗВМ(Ф)О України. З огляду на викладене, виникає необхідність дослідження підготовки майбутніх магістрів фармації з позицій синергії двох

взаємопов'язаних аспектів: набуття вищої фармацевтичної освіти, осердям якої є навчання хімічних дисциплін, зокрема фармацевтичної хімії, та осмислення цього процесу з позицій науково-педагогічного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць і методичних матеріалів дав змогу з'ясувати, що окреслена тема цього локального дослідження перебуває в центрі уваги стейкхолдерів, викладачів медичних університетів, замовників освітніх послуг. Зокрема, активний науковий інтерес простежується до дослідження проблем реалізації компетентнісного підходу під час навчання хімії майбутніх фармацевтів (Т. Рева; Н. Лукашова; В. Черних, А. Котвіцька), зокрема й у навчанні фармацевтичної хімії (А. Грозав; О. Коновалова; С. Огарь); застосування інноваційних методів навчання хімічних дисциплін у ЗВМ(Ф)О України (Біловол; В. Калібабчук; Казаков; Макар; Lomakina). На наше переконання, суттєвим доповненням до вище виокремлених напрямів напрацювань учених є доробки представників наукової школи кафедри хімії ліків та лікарської токсикології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (далі – НМУ імені О. О. Богомольця), а саме з удосконалення змістового забезпечення навчання фармацевтичної хімії майбутніх фармацевтів (І. Ніженковська, О. Вельчинська, О. Афанасенко, О. Глушаченко, О. Головченко, Т. Клепа та інші). Проте нові виклики, що постають перед вітчизняною фармацією, зокрема ті, що обумовлені необхідністю підвищення якості підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі, передусім під час навчання фармацевтичної хімії, зумовлюють доцільність здійснення дослідження означеної проблеми у науково-педагогічному дискурсі.

Мета статті – проаналізувати особливості навчання фармацевтичної хімії майбутніх фармацевтів у вітчизняних ЗВМ(Ф)О з позицій науково-педагогічного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Передусім зазначимо, що згідно «Примірного навчального плану підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» у закладах вищої освіти Міністерства охорони здоров'я України за спеціальністю 226 «Фармація» освітньої кваліфікації «Магістр фармації» від 26.07.2016 року (Примірний навчальний план, 2016) вивчення навчальної дисципліни «Фармацевтична хімія» здійснюється на 3-5 курсах. Так, у НМУ імені О.О. Богомольця на її вивчення відводиться: 390 годин: лекції – 50 годин, практичні заняття – 200 годин, самостійна робота – 140 годин (Навчальна програма, 2022). Відповідно до Навчальної програми дисципліни (Навчальна програма, 2022), її вивчення поділено на два змістових блоки: 1) «Фармацевтичний аналіз»; 2) «Спеціальна фармацевтична хімія». Програма містить необхідний перелік знань, вмінь і навичок з урахуванням міжнародних вимог до кредитно-трансферної системи, міжнародних нормативних документів та стандартів, що регулюють професійну діяльність та підготовку магістрів фармації (Навчальна програма, 2022).

Узагальнення інформаційних джерел, передусім нового Стандарту вищої освіти другого (магістерського) рівня Галузі знань 22 Охорона здоров'я спеціальності 226 Фармація, промислова фармація спеціалізації 226.01 Фармація; 226.02 Промислова фармація (Стандарт вищої освіти, 2022), а також провідних груп джерел (*VIII Національний з'їзд*, 2016; *Аптечний саміт*, 2022; *Фармацевт: все о профессии*; *Фармація ХХІ століття*, 2016; *Фармацевтична освіта*, 2022), досвіду роботи кафедри хімії ліків та лікарської токсикології НМУ імені О.О. Богомольця дало змогу з'ясувати, що для фахівця фармацевтичного сектору важливими є набуття спеціалізованих концептуальних знань, що включають сучасні наукові здобутки у сфері професійної діяльності фармацевта (Стандарт вищої освіти, 2022), знання асортименту лікарських засобів, фізико-хімічних властивостей медичних препаратів, технологій їх приготування та правил зберігання (Фармацевт: все о профессии); уміння передбачити перебіг хвороби й коригуванні його за допомогою ліків (*VIII Національний з'їзд*, 2016; *Фармацевтична освіта*, 2022); вміння вільно орієнтуватися у номенклатурі лікарських засобів та медичних препаратів, їх видах

та групах, складі, правилах застосування, дозуванні (Фармацевт: все о профессии); захопленість хімією, зокрема *фармацевтичною* (виділено мною – І. Б.). Так, під час вивчення навчальної дисципліни «Фармацевтична хімія» студенти ЗВМ(Ф)О засвоюють, що це наука, яка вивчає методи одержання, структуру, фізичні і хімічні властивості лікарських препаратів, взаємозв'язок між їх хімічною структурою і дією на організм, методи контролю якості і зміни, що відбуваються при їх зберіганні, а також застосування у медичній практиці. Значущість вивчення фармацевтичної хімії майбутніми магістрами фармації ґрунтується на тому, що ця навчальна дисципліна узагальнює теорію й закони таких хімічних наук, як неорганічна, органічна, аналітична, фізична і колоїдна хімія. Окрім того у тісному зв'язку з неорганічною й органічною хімією опанування студентами фармацевтичної хімії уможливило засвоєння ними методів синтезу лікарських препаратів. Міждисциплінарні зв'язки поєднують фармацевтичну хімію також із законами фізичної хімії, оскільки дія їх на організм людини залежить як від хімічної структури так і від фізико-хімічних властивостей лікарських засобів.

Контекстний аналіз напрацювань науковців й практиків, зокрема секції 9 «Фармацевтична освіта в Україні» збірника праць VIII Національного з'їзду фармацевтів України «Фармація XXI століття: тенденції та перспективи» (2016) (Фармація XXI століття, 2016) та матеріалів XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання вищої медичної (фармацевтичної) освіти: виклики сьогодення та перспективи їх вирішення» (2021) (Актуальні питання, 2021) дав змогу з'ясувати нагальні проблеми навчання хімічних дисциплін у ЗВМ(Ф)О України, а також виявити кількісні й якісні зміни означеної проблемної сфери у динаміці розгортання освітнього процесу натеper.

Вивчення змісту статей з актуальних проблем фармацевтичної освіти (всього 50) (*Фармація XXI століття*, 2016) дало змогу з'ясувати, що учасники VIII Національного з'їзду фармацевтів України (2016) визначають важливими розв'язання таких питань як:

- запровадження нових технологій навчання (38%), зокрема й під час вивчення хімічних дисциплін (16%);
- імплементація продуктивного зарубіжного досвіду у практику навчання майбутніх фахівців фармацевтичної галузі (16%);
- поліпшення ефективності організації самостійної роботи під час навчання магістрів фармації у ЗВМ(Ф)О України (14%);
- посилення практико орієнтованої компоненти у підготовці майбутніх фармацевтів (14%);
- підвищення якості підготовки студентів фармацевтичних факультетів (10%);
- розв'язання психолого-педагогічних завдань освітнього процесу, зокрема формування професійної ідентичності, професійно важливих якостей, клінічного мислення майбутніх фармацевтів тощо (8%).

Контекстний аналіз текстів статей з означеної тематики збірки (*Фармація XXI століття*, 2016) дав змогу з'ясувати, що до інноваційних технологій XXI століття найчастіше включалися інтерактивні (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 334), тренінгові (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 345; с. 350), дистанційні (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 321; с. 374; с. 382), змішаного навчання (англ.: Blended Learning) (*Фармація XXI століття*, с. 335; с. 339), інформаційно-комунікаційні (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 348), інформаційні (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 333); «перевернутого навчання» (англ.: flipped classroom) (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 350), кейс-технологія (або кейс-метод, метод ситуаційного аналізу) (англ.: case study) (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 350), проблемного навчання (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 350), комп'ютерні технології (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 321); хмарні технології (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 350), веб-квест-технології (англ.: web-quest) (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 350); віртуального експерименту (англ.: in silico) (*Фармація XXI століття*, 2016, с. 326). Наприклад, висвітлюючи досвід застосування дистанційного

навчання хімічних дисциплін студентів фармацевтичних факультетів у Запорізькому державному медичному університеті, науковці відзначили суттєву роль комп'ютерних технологій у розробленні й використанні в освітньому процесі електронних підручників, анімаційних інтерпретацій метаболічних процесів, мультимедійних презентації лекцій з аудіосупроводом та спеціальними завданнями до них тощо (*Фармація XXI століття*, 2016).

Цінним для нашого дослідження є досвід створення й використання навчальних відеофільмів під час вивчення фармацевтичної хімії, який описано викладачами кафедри фармацевтичної, біологічної та токсикологічної хімії (натепер: кафедри хімії ліків та лікарської токсикології) НМУ імені О. О. Богомольця (Ніженковська, Глушаченко, Манченко, & Головченко, 2016, с. 360). Автори зазначили, що для створення навчального відеофільму з дисципліни «Фармацевтична хімія» було обрано окремі розділи курсу та методи аналізу лікарських речовин за функціональними групами (Ніженковська, Глушаченко, Манченко, & Головченко, 2016, с. 360).

Аналіз матеріалів XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання вищої медичної (фармацевтичної) освіти: виклики сьогодення та перспективи їх вирішення» (2021) (Актуальні питання, 2021) з позицій науково-педагогічного дискурсу дав змогу виявити, що переважну кількість досліджень науковців присвячено з'ясуванню теоретичних й прикладних аспектів професійної підготовки фахівців галузі Охорони здоров'я у форматі дистанційного навчання. Так, з 221 публікації збірки (Актуальні питання, 2021) проблема дистанційного навчання порушувалася у 205 статтях (92,76%) прямо й у взаємозв'язку з іншими пріоритетними питаннями:

- підвищення якості освітнього процесу в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану – 33 статті (16,10%);
- застосування інноваційних технологій (воркшоп; симуляційне навчання; кейс-метод; смарт-технології; проблемне навчання; відео візуалізації тощо) – 57 статей (27,81%);
- використання технологій змішаного навчання в освітньому процесі ЗВМ(Ф)О – 28 статей (13,66%);
- організація самостійної роботи – 21 стаття (10,24%);
- цифровізація медичної (фармацевтичної) освіти – 17 статей (8,29%);
- формування індивідуальної освітньої траєкторії студента, його мотивації й пізнавального інтересу до опанування майбутньої професії – 11 статей (5,37%);
- посилення практико орієнтованої компоненти освітнього процесу – 17 статей (8,29%);
- формування творчих здібностей, клінічного мислення й професійних компетентностей майбутніх фахівців – 12 статей (5,85%);
- застосування продуктивного зарубіжного досвіду, зокрема й щодо академічної мобільності й доброчесності – 9 статей (4,39%).

Низку статей збірника (всього 16) вищезгаданої конференції (Актуальні питання, 2021) було присвячено висвітленню проблемних питань запровадження нових форм, методів й досвіду у системі післядипломної освіти медичних (фармацевтичних) фахівців, що склало відповідно 7,24% усіх досліджень. Водночас, звертає на себе увагу різночитання у потрактуванні науковцями низки понять й термінів, зокрема таких як «змішане навчання», «дистанційне навчання», «аудиторно-дистанційне навчання» тощо.

Не можемо оминати увагою важливу подію 2022 року – 12-й Аптечний саміт України – регулярний з'їзд професіоналів фармацевтичного ринку, де йде обмін досвідом надання фармацевтичної допомоги та ведення аптечного бізнесу під час війни; обговорюються питання діяльності та регулювання обігу лікарських засобів та забезпечення пацієнтів ліками; відбувається обмін інсайдом щодо ринкової ситуації й розроблення стратегії розвитку фармації на найближче майбутнє (*Аптечний саміт*, 2022). Серед актуальних проблем саміту: 1) фармацевтична освіта; 2) працевлаштування

випускників ЗВМ(Ф)О; 3) професійний розвиток фахівців фармацевтичної галузі; 4) міжнародна співпраця й підтримка фармацевтичної України тощо (*Аптечний саміт*, 2022).

У контексті актуальних проблем, які було порушено на 12-му Аптечному саміті України, важливими для спільноти науковців й практиків фармацевтичного сектору залишаються питання забезпечення населення та лікувально-профілактичних закладів лікарськими препаратами й товарами медичного призначення відповідно до стандартів, правил і норм та контролю за їх дотриманням відповідно до обов'язкових у Європейському Союзі принципів належних практик у медичній сфері, а саме згаданої вище Належної виробничої практики (англ: GMP – Good Manufacturing Practice), а також Належної фармацевтичної (аптечної) практики (англ: GPP – Good Pharmaceutical Practice), Належної клінічної практики (англ: GCP – Good Clinical Practice), Належної дистрибуторської практики (англ: GDP – Good Distribution Practice) (*Аптечний саміт*, 2022).

Аналіз запитів стейкхолдерів фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я, умовиводів експертів, вивчення позицій тренінгових агенцій, тенденцій у моделюванні ринку праці майбутнього (*Майбутнє ринку праці*, 2018; *Аптечний саміт*, 2022) дав змогу виявити значну зацікавленість працедавців до рівня сформованості у майбутніх фармацевтів «soft skills» («гнучких навичок»), що більшою мірою пов'язані з соціальними навичками, зокрема вміннями комунікувати у професійній сфері, налагоджувати взаємодію між колегами, споживачами фармацевтичних послуг. Так, власники аптечних бізнесів, фармацевтичних підприємств, які підбирають фахівців, вважають «soft skills» так само важливими як і професійні знання та вміння («hard skills»). На їх переконання, професійні вміння та навички застарівають, а «soft skills» є актуальними завжди (*Майбутнє ринку праці*, 2018; *Аптечний саміт*, 2022).

Висновки. Здійснення аналізу особливостей навчання фармацевтичної хімії майбутніх фармацевтів у вітчизняних ЗВМ(Ф)О з позицій науково-педагогічного дискурсу створило підґрунтя для формулювання низки умовиводів. Так, контекстний аналіз текстів статей науковців та практиків (*Фармація XXI століття*, 2016; *Актуальні питання*, 2021; *Аптечний саміт України*, 2022) дав змогу виявити зростання інтересу стейкхолдерів, викладачів ЗВМ(Ф)О, замовників освітніх послуг до таких проблем професійної підготовки магістрів фармацевтичної хімії, зокрема й під час навчання фармацевтичної хімії, як застосування інноваційних технологій (воркшоп; симуляційне навчання; кейс-метод; смарт-технології; проблемне навчання; відеовізуалізації тощо); використання технологій змішаного навчання в освітньому процесі. Новими напрямками досліджень стали такі: підвищення якості освітнього процесу в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану; застосування цифрових інструментів у навчанні хімічних дисциплін, зокрема фармацевтичної хімії. Не втратив своєї актуальності пошук відповідей на такі питання як формування у студентів закладів вищої медичної (фармацевтичної) освіти «soft skills» («гнучких навичок») та «hard skills» (професійних знань та вмінь); поліпшення ефективності організації самостійної роботи під час навчання магістрів фармацевтичної хімії у ЗВМ(Ф)О України; імплементація продуктивного зарубіжного досвіду у практику навчання майбутніх фахівців фармацевтичної галузі; посилення практико орієнтованої компоненти у підготовці майбутніх фармацевтів, зокрема під час навчання фармацевтичної хімії.

ЛІТЕРАТУРА

- VIII Національний з'їзд фармацевтів України.* (2016). Взято з <https://nuph.edu.ua/nazustrich-VIII-nacionalnomu-zizdu-farmaceutichnix-pracivnikiv-ukraini/>.
- Аптечний саміт України 2022.* (2022). Взято з https://ukrcomexpo.com/pharmacy_summit_Ukraine-2022/.
- Гудзь Н. І., Калинюк Т. Г., Білоус С. Б., & Сметаніна К. І. (2013). *Належні практики у фармацевтичній галузі*. Вінниця: Нова книга.

- Данильченко, С. Ю., Третякова, Н. А., Сурікова, І. О., & Мигаль, А. В. (Ред.). (2016). *Фармація XXI століття: тенденції та перспективи*: Матеріали VIII Національного з'їзду фармацевтів України (Т. 2). Харків: НФаУ.
- Державна служба охорони з лікарських засобів та контролю за наркотиками. Представлено проєкт Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року.* (2022). Взято з <https://www.dls.gov.ua/news/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0>. 3
- Майбутнє ринку праці: триборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році.* (2018). Взято з <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf>.
- Ніженковська І. В., Глушаченко О. О., Манченко О. В., & Головченко О. І. (2016, Вересень). Досвід створення та використання навчальних відеофільмів при вивченні фармацевтичної хімії. В С. Ю. Данильченко, Н. А. Третякова, І. О. Сурікова, & А. В. Мигаль (Ред.), *Фармація XXI століття: тенденції та перспективи*: Матеріали VIII Національного з'їзду фармацевтів України (Т. 2, с. 360). Харків.
- Ніженковська, І., Афанасенко, О., Глушаченко, О., & Бут, І. (2022). *Навчальна програма з дисципліни «Фармацевтична хімія»*. Київ: НМУ імені О.О. Богомольця.
- Примірний навчальний план підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» у закладах вищої освіти Міністерства охорони здоров'я України за спеціальністю 226 «Фармація» освітньої кваліфікації «Магістр фармації». (2016). Київ. Взято з [https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/pnp_farm\(2019\).pdf](https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/pnp_farm(2019).pdf).
- Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 226 Фармація, промислова фармація*: Наказ Міністерства освіти і науки України. № 981. (2022). Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/11/11/226-Farmatsiya.promyslova.farmatsiya.mahistr-981-04.11.2022.pdf>.
- Стандартизація фахової освіти триває: опрацьовано проєкт стандарту вищої освіти магістерського рівня зі спеціальності «Фармація, промислова фармація». (2018). *Аптека. UA*. Взято з <https://www.apteka.ua/article/450459>.
- Фармацевт.* (2022). Взято з <https://www.work.ua/career-guide/pharmacist/>.
- Фармацевтична освіта. (2022). *Фармацевтична енциклопедія*. Взято з <https://www.pharmacencyclopedia.com.ua/article/314/farmaceutichna-osvita>.
- Шульгай, А, Г. (Ред.). (2021). *Актуальні питання вищої медичної (фармацевтичної) освіти: виклики сьогодення та перспективи їх вирішення*: Матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. в онлайн-режимі за допомогою системи microsoft teams. Тернопіль: ТНМУ.

REFERENCES

- Aptechnyi samit Ukrainy 2022 [Pharmacy Summit of Ukraine 2022]*. (2022). Retrieved from https://ukrcomexpo.com/pharmacy_summit_Ukraine-2022/ [in Ukrainian].
- Danylchenko, S. Yu., Tretiakova, N. A., Surikova, I. O., & Myhal, A. V. (Eds.). (2016). *Farmatsiia XXI stolittia: tendentsii ta perspektyvy [Pharmacy of the 21st century: trends and prospects]*: Proceedings of the National Congress (Vol. 2). Kharkiv: NFaU [in Ukrainian].
- Derzhavna sluzhba okhorony z likarskykh zasobiv ta kontroliu za narkotykamy. Predstavleno proiekt Stratehii rozvytku systemy okhorony zdorov'ia do 2030 roku [State Service for Protection of Medicinal Products and Drug Control. The project of the Health Care System Development Strategy until 2030 was presented]*. (2022). Retrieved from <https://www.dls.gov.ua/news/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0> [in Ukrainian].

- Farmatsevt [Pharmacist]*. (2022). Retrieved from <https://www.work.ua/career-guide/pharmacist/> [in Ukrainian].
- Farmatsevychna osvita [Pharmaceutical education]. (2022). *Farmatsevychna entsyklopediia [Pharmaceutical encyclopedia]*. Retrieved from <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/314/farmacevtichna-osvita> [in Ukrainian].
[https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/pnp_farm\(2019\).pdf](https://www.vnmu.edu.ua/downloads/other/pnp_farm(2019).pdf) [in Ukrainian].
- Hudz N. I., Kalyniuk T. H., Bilous S. B., & Smetanina K. I. (2013). *Nalezhni praktyky u farmatsii [Good practices in pharmacy]*. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
- Maibutnie rynku pratsi: tryborstvo tendentsii, yaki budut formuvaty roboche seredovyshe v 2030 rotsi [The future of the labor market: a triathlon of trends that will shape the work environment in 2030]*. (2018). Retrieved from <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf> [in Ukrainian].
- Nizhenkovska I. V., Hlushachenko O. O., Manchenko O. V., & Holovchenko O. I. (2016, Veresen). Dosvid stvorennia ta vykorystannia navchalnykh videofilmiv pry vyvchenni farmatsevychnoi khimii [Experience in creating and using educational videos in the study of pharmaceutical chemistry]. In S. Yu. Danylchenko, N. A. Tretiakova, I. O. Surikova, & A. V. Myhal (Eds), *Farmatsiia XXI stolittia: tendentsii ta perspektyvy [Pharmacy of the 21st century: trends and prospects]*: Proceedings of the National Congress (Vol. 2, p. 360). Kharkiv [in Ukrainian].
- Nizhenkovska, I., Afanasenko, O., Hlushachenko, O., & But, I. (2022). *Navchalna prohrama z dystsypliny «Farmatsevychna khimiia» [Educational program in the discipline «Pharmaceutical Chemistry»]*. Kyiv: NMU imeni O.O. Bohomoltsia [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity zi spetsialnosti 226 Farmatsiia, promyslova farmatsiia: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. № 981 [On the approval of the standard of higher education in specialty 226 Pharmacy, industrial pharmacy: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine. No. 981]*. (2022). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/11/11/226-Farmatsiia.promyslova.farmatsiia.mahistr-981-04.11.2022.pdf> [in Ukrainian].
- Prymirnyi navchalnyi plan pidhotovky fakhivtsiv druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity haluzi znan 22 «Okhorona zdorov'ia» u zakladakh vyshchoi osvity Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy za spetsialnistiu 226 «Farmatsiia» osvitnoi kvalifikatsii «Mahistr farmatsii» [Exemplary curriculum for training specialists of the second (master's) level of higher education in the field of knowledge 22 «Healthcare» in institutions of higher education of the Ministry of Health of Ukraine in the specialty 226 «Pharmacy» of the educational qualification «Master of Pharmacy»]*. (2016). Kyiv. Retrieved from
- Shulhai, A, H. (Ed.). (2021). *Aktualni pytannia vyshchoi medychnoi (farmatsevychnoi) osvity: vyklyky sohodennia ta perspektyvy yikh vyrishennia [Current issues of higher medical (pharmaceutical) education: today's challenges and prospects for their solution]*: Proceedings of the Scientific Conference Ternopil: TNMU [in Ukrainian].
- Standartyzatsiia fakhovoi osvity tryvaie: opratsovano proiekt standartu vyshchoi osvity mahisterskoho rivnia zi spetsialnosti «Farmatsiia, promyslova farmatsiia» [Standardization of professional education continues: the project of the standard of higher education of the master's level in the specialty «Pharmacy, industrial pharmacy» has been developed]. (2018). *Apteka. UA [Pharmacy. UA]*. Retrieved from <https://www.apteka.ua/article/450459> [in Ukrainian].
- VIII Natsionalnyi z'ezd farmatsevtiv Ukrainy [VIII National Congress of Pharmacists of Ukraine]. (2016). Retrieved from <https://nuph.edu.ua/nazustrich-viii-nacionalnomu-zizdu-farmacevtichnix-pracivnikiv-ukraini/> [in Ukrainian].

TEACHING PHARMACEUTICAL CHEMISTRY TO FUTURE MASTERS OF PHARMACY IN A SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL DISCOURSE

Iryna But,

Assistant for the Department of Drug Chemistry and Medicinal Toxicology;
Bogomolets National Medical University

The article reviews the specifics of teaching pharmaceutical chemistry to future pharmacists in domestic institutions of higher medical (pharmaceutical) education from the standpoint of scientific and pedagogical discourse. The review is based on the analysis of the leading groups of sources and work experience of the Department of Drug Chemistry and Medicinal Toxicology of the Bogomolets National Medical University. The study reveals the growing interest of stakeholders, medical university teachers, and educational service consumers in teaching chemical disciplines, particularly pharmaceutical chemistry, as the introduction of distance learning, which was actualized in the settings of the COVID-19 pandemic and martial law in Ukraine. In the context of distance learning of future pharmacists, innovative technologies – workshops; simulation training; case methods; smart technologies; problem-based learning; video visualization, etc – in the educational process are being improved. New areas of research have become the following: improving the quality of the educational process; using digital tools in the teaching of chemical disciplines.

The search for answers to the question of improving the efficiency of the organization of independent work of future masters of pharmacy remained relevant for scientists, employers, and participants of the educational process of institutions of higher medical (pharmaceutical) education in Ukraine; implementation of best international practices of training future specialists of the pharmaceutical industry; boosting the practice-oriented component in the training of future pharmacists, in particular during the delivery of pharmaceutical chemistry; fostering ‘soft skills’ and ‘hard skills’ (professional knowledge and skills) in students of higher medical (pharmaceutical) education institutions.

Keywords: *institution of higher medical (pharmaceutical) education; future Master of Pharmacy; teaching pharmaceutical chemistry.*

Надійшла до редакції 20.04.2022 р.

УДК 378.04:615.15]:37.091.39:004.77

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275586>

ORCID 0000-0002-5461-6586

ІНТЕГРАЦІЯ РЕСУРСІВ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАННІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ

Оксана Манченко,

асистентка кафедри хімії ліків та лікарської токсикології;
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

У статті на основі аналізу праць учених виокремлено терміни й поняття, які є у науковому обігу для позначення інформаційної складової освітнього середовища у закладах вищої медичної (фармацевтичної) освіти (ЗВМ(Ф)О) України: «гібридне хмаро орієнтоване навчальне середовище», «освітньо-інформаційне середовище», «комп'ютерно орієнтоване освітнє (навчальне) середовище», «інформаційно-навчальне (освітнє) середовище», «інформаційне середовище» тощо. З'ясовано, що у дослідженні педагогічних аспектів навчання стандартизації лікарських засобів майбутніх магістрів фармації у ЗВМ(Ф)О доцільно застосовувати поняття «освітньо-інформаційне середовище» з акцентом на першочерговій освітній функції цього процесу. Визначено авторську позицію щодо тлумачення поняття «освітньо-інформаційне середовище ЗВМ(Ф)О» як комплексу взаємопов'язаних умов задля здійснення безпечного й ефективного освітнього процесу, що передбачає динамічну й цілеспрямовану навчальну взаємодію його учасників на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій та комп'ютерно орієнтованих засобів навчання з метою формування інтегральної, загальних і професійних компетентностей у майбутніх фахівців галузі охорони здоров'я.

На основі даних онлайн-інтерв'ювання студентів денної й заочної форм навчання фармацевтичного факультету Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (всього 146 осіб) обґрунтовано, що можливості освітньо-інформаційного середовища ЗВМ(Ф)О для навчання стандартизації лікарських засобів майбутніх магістрів фармації будуть найефективніше використані за умови комбінування інформації, що отримується за допомогою електронних ресурсів і сервісів, зокрема платформи Moodle; електронного навчального курсу з дисципліни; середовища для виконання практичних завдань; соціальних мереж на прикладі Facebook профільної кафедри, сервісу Google Meet тощо.

Ключові слова: заклад вищої медичної (фармацевтичної) освіти; інтеграція ресурсів і сервісів освітньо-інформаційного середовища закладу; майбутні магістри фармації.

Постановка проблеми. Підготовка майбутнього фахівця з вищою фармацевтичною освітою в Україні зорієнтована на запити держави й суспільства щодо якості й ефективності надання фармацевтичних послуг, доступності лікарських засобів та медичних виробів. Водночас, освітній процес у закладах вищої медичної (фармацевтичної) освіти (далі – ЗВМ(Ф)О) України має враховувати ті світові виклики, які визначають перспективи професійної діяльності фармацевта й тенденції щодо змін умов його працевлаштування. На думку експертів і стейкхолдерів фармацевтичного ринку (Аптечний саміт, 2022), цифровізація у сфері фармації набирає швидких темпів; виконання робочих завдань стає все більш автоматизованим; змінюються очікування працедавців від співробітників у розробленні, виробництві, під час оптової та роздрібної реалізації лікарських засобів, контролю якості, надання фармацевтичної допомоги.

Відповідно до «Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року» (проект) (Представлено проект, 2022), на заклади медичної освіти покладено важливе завдання в системі професійної підготовки майбутнього фармацевта передбачити те нове й актуальне, що визначає не лише сьогодення розвитку галузі, але й її подальшу перспективу. Додамо, що у Стандарті вищої освіти другого (магістерського) рівня Галузі знань 22 Охорона здоров'я спеціальності 226 Фармація, промислова фармація спеціалізації 226.01 Фармація; 226.02 Промислова фармація (Стандарт вищої освіти, 2022) в описі предметної галузі наголошено на значущості в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі застосування цифрових технологій. Тож, аналіз можливостей ефективного використання ресурсів освітньо-інформаційного середовища ЗВМ(Ф)О, зокрема під час навчання студентів фармацевтичних спеціальностей стандартизації лікарських засобів (далі – ЛЗ), має теоретичний й прикладний науковий інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що у вітчизняному науковому обігу є низка напрацювань, у яких розкриваються організаційно-педагогічні аспекти використання ресурсів інформаційного (освітнього) середовища закладів вищої освіти (Бобрицька, & Процька, 2019; Волошина, 2018; Стрижак, & Крапівник, 2021), зокрема й у процесі підготовки магістрів фармації (Головченко, 2020); інноваційні підходи до викладання стандартизації лікарських засобів (Логойда, Зарівна, & Поляк, 2021); досвід використання інформаційних платформ і хмарних сервісів в освітньому процесі ЗВМ(Ф)О, а саме Moodle (Ащеулова, Кочубей, Ситіна, & Компанієць, 2021), G Suite for Education (Никоненко, Шаповал, Дмитрієва, Грицун, 2021) тощо. Проте, дослідження питань інтеграції ресурсів освітньо-інформаційного середовища М(Ф)ЗВО під час навчання студентів фармацевтичних спеціальностей стандартизації ЛЗ проводилися фрагментарно, що й обґрунтовує доцільність здійснення цієї наукової розвідки.

Мета статті – обґрунтувати педагогічну доцільність інтеграції ресурсів освітньо-інформаційного середовища ЗВМ(Ф)О у навчанні стандартизації лікарських засобів (далі – ЛЗ) майбутніх магістрів фармації.

Виклад основного матеріалу. Кожен ЗВМ(Ф)О України нині набуває власного досвіду організації освітнього процесу в об'єктивно змінених умовах: спочатку пандемія COVID-19 змусила викладачів адаптуватися та перелаштувати освітній процес на дистанційний режим; потім російсько-українська війна породила нові випробування й виклики – руйнування освітніх установ, переїзд багатьох здобувачів освіти та викладачів в інші регіони країни або закордон, загроза безпеці учасникам освітнього процесу під час перебування в навчальних аудиторіях тощо. В таких обставинах складно дотримуватися сталого розкладу занять, перебігу сесій, а змінена ще в період поширення коронавірусної хвороби комунікація між студентами й викладачами стала ще складнішою. Зупинимось на досвіді кафедри хімії ліків та лікарської токсикології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (далі – НМУ імені О.О. Богомольця), зокрема під час навчання стандартизації ЛЗ майбутніх магістрів фармації.

На наше переконання, успішність вивчення навчальної дисципліни «Стандартизація лікарських засобів» майбутніми фармацевтами значною мірою обумовлюється контентом освітнього середовища закладу, яке функціонує із залученням сучасних інформаційних ресурсів та сервісів – програмних, апаратних, електронних тощо. З огляду на це, доцільним є визначеність авторської позиції щодо оперування поняттям «освітньо-інформаційне середовище ЗВМ(Ф)О», тлумачення його змісту.

Аналіз напрацювань учених і практиків щодо досліджуваної дефініції дав змогу з'ясувати, що в науковому обігу існують схожі й водночас відмінні за назвою терміни й тлумачення понять, а саме: «гібридне хмаро орієнтоване навчальне середовище» (Волошина, 2018), «комп'ютерно орієнтоване освітнє (навчальне) середовище» (Бобрицька & Процька, 2019; Bobrytska, 2017), «освітньо-інформаційне середовище» (Рахманов, 2016), «інформаційно-навчальне (освітнє) середовище» (Головченко, 2020;

Чхало, 2019), «інформаційне середовище» (Стрижак, & Крапівник, 2021) тощо. Аналіз підходів учених до характеристики вищевказаних дефініцій дав змогу уточнити сутнісний зміст поняття «освітньо-інформаційне середовище ЗВМ(Ф)О» як комплексу взаємопов'язаних умов задля здійснення безпечного й ефективного процесу фахової підготовки, що передбачає динамічну й цілеспрямовану освітню взаємодію його учасників на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій та комп'ютерно орієнтованих засобів навчання з метою формування інтегральної, загальних і професійних компетентностей у майбутніх фахівців галузі охорони здоров'я.

Додамо, що у цьому дослідженні наші висновки узгоджені з позиціями вчених (Головченко, 2020; Чхало, 2019), які вважають, що до комп'ютерно зорієнтованих засобів навчання можна віднести не тільки інформаційні програмні засоби, а й електронні навчальні підручники, посібники, практикуми, методичні рекомендації, наукові статті тощо. Тому, на нашу думку, важливою умовою успішного навчання стандартизації ЛЗ майбутніх магістрів фармації є комбінування навчального матеріалу, що отримане за допомогою електронних ресурсів і сервісів освітньо-інформаційного середовища (далі – ОІС) ЗВМ(Ф)О. Обґрунтуємо свою думку.

Зазначимо, що у 2022-2023 н.р. відповідно до Робочих навчальних планів підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація» фармацевтичного факультету НМУ імені О. О. Богомольця на опанування студентами навчальної дисципліни «Стандартизація лікарських засобів» відведено 90 годин (3 кредити ЄКТС), з яких 50 годин є аудиторними (10 годин – лекції; 40 годин – практичні заняття) і 40 годин заплановано на самостійну роботу; вивчають цю дисципліну на 5-му курсі. За своїм змістом навчальна дисципліна «Стандартизація лікарських засобів» є однією з професійно значущих дисциплін в системі вищої фармацевтичної освіти; вона має два змістові модулі: 1. Структура системи стандартизації фармацевтичної продукції. Аналітично нормативна документація на фармацевтичну продукцію. Особливості стандартизації ЛЗ у залежності від лікарської форми. Використання хімічних методів аналізу при розробці стандартів якості фармацевтичної продукції. 2. Використання фізичних та фізико-хімічних методів аналізу при стандартизації ЛЗ (*Робоча програма*, 2022). Так, у НМУ імені О. О. Богомольця відповідно до Робочої програми цієї навчальної дисципліни студенти мають:

- опанувати комплексом знань зі стандартизації субстанцій і лікарських форм промислового виробництва та аптечного виготовлення з урахуванням сучасного стану розвитку фармацевтичної галузі (*Робоча програма*, 2022);

- набути знання щодо структури та основних принципів стандартизації в фармацевтичній галузі відповідно до вимог Належної виробничої практики (англ: GMP – Good Manufacturing Practice), Належної фармацевтичної (аптечної) практики (англ: GPP – Good Pharmaceutical Practice), Належної клінічної практики (англ: GCP – Good Clinical Practice) та Національного Стандарту України «Лікарські засоби» (*Робоча програма*, 2022);

- засвоїти принципи створення та вимоги до аналітичної нормативної документації на субстанцію, лікарські форми промислового виробництва та аптечного виготовлення з метою одержання конкурентоспроможних ЛЗ (*Робоча програма*, 2022);

- набути вмінь обґрунтованого використання хімічних методів аналізу для ідентифікації, випробувань на чистоту, кількісного визначення при розробці стандартів якості субстанцій та лікарських препаратів (*Робоча програма*, 2022);

- поглиблено вивчити сучасні фізичні та фізико-хімічні методи, які широко використовуються при стандартизації ЛЗ (*Робоча програма*, 2022).

Для обґрунтування своєї дослідницької позиції щодо важливості дотримання такої умови як поєднання електронних ресурсів і сервісів ОІС закладу як чинника успішності навчання стандартизації ЛЗ майбутніх фармацевтів представимо результати онлайн-

інтерв'ювання студентів денної і заочної форм навчання (всього відповідно 56 і 90 осіб) фармацевтичного факультету НМУ імені О. О. Богомольця. Онлайн-інтерв'юванням, яке тривало з 16 травня по 03 червня 2022 року, було охоплено студентів 4-го курсу денної форми навчання університету. Вибір фокус-групи обумовлювали тим, що респонденти, які ввійшли до її складу, по-перше, вже набули певного освітнього досвіду в умовах активного запровадження дистанційного навчання, пов'язаного із поширенням чергової «хвилі» пандемії коронавірусної хвороби й упровадженням воєнного стану в Україні; по-друге, саме ці здобувачі вищої освіти за навчальним планом 5-го курсу мали опановувати у наступному 2022-2023 н.р. навчальну дисципліну «Стандартизація лікарських засобів». Як експертів для узагальнення й інтерпретації думок студентів було залучено викладачів кафедри хімії ліків та лікарської токсикології НМУ імені О. О. Богомольця, які викладають обрану навчальну дисципліну (всього 5 осіб). Метою цього дослідження було з'ясування основних складнощів, які виникають у студентів під час освоєння ними контенту навчальних дисциплін кафедри з використанням електронних ресурсів і сервісів ОІС закладу, щоб удосконалити вивчення дисциплін кафедри, зокрема – дисципліни «Стандартизація лікарських засобів».

З огляду на особливості перебігу освітнього процесу в другому семестрі 2021-2022 н.р. здобувачам було задано такі запитання: «Як Ви використовуєте інформаційні ресурси НМУ імені О. О. Богомольця для вивчення навчальних дисциплін кафедри хімії ліків та лікарської токсикології?»; «Які академічні ресурси і сервіси освітньо-інформаційного середовища закладу є найбільш інформативними для Вас під час вивчення навчальних дисциплін кафедри хімії ліків та лікарської токсикології?». Відтак, аналіз відповідей на ці запитання уможливив виявлення низки особливостей інтеграції ресурсів і сервісів ОІС закладу у професійній підготовці майбутніх фармацевтів й спрогнозувати підходи до їх урахування під час навчання дисципліни «Стандартизація лікарських засобів». Схарактеризуймо їх.

У відповідях на перше запитання усі без виключення респонденти відзначили, що їхня освітня діяльність організована викладачами кафедри хімії ліків та лікарської токсикології НМУ імені О.О. Богомольця з використанням Google-сервісів. Рис. 1 ілюструє цю пропозицію, яку студенти успішно використовують.

The image shows a screenshot of a website for the Department of Chemistry of Drugs and Pharmaceutical Toxicology at the National Medical University of Ukraine named after O.O. Bogomolets. The website has a blue header with a search icon, social media icons, and a 'КАБІНЕТ СТУДЕНТА' button. Below the header is a navigation menu with links for 'Загальні відомості', 'Вступнику', 'Студенту', 'Освіта', 'Наука', and 'Контакти'. The main content area features a breadcrumb trail: 'Головна / Загальні відомості / Кафедри / Кафедра хімії ліків та лікарської токсикології'. The title of the page is 'Кафедра хімії ліків та лікарської токсикології'. On the left, there is a photograph of a large, multi-story building with a yellow facade and many windows. On the right, there is a vertical menu with blue buttons containing the following items: 'Історія кафедри', 'Співробітники', 'Навчально-методична робота', 'Наукова робота', 'Видавнича діяльність', 'Студентський науковий гурток', 'Міжнародне співробітництво', 'Виховна робота', 'Новини кафедри', and 'Інформація для студентів'. Below this menu is a section titled 'Оголошення' (Announcements) with a 'Дивитись усі' (View all) link. The announcement shows a date '04.04.2020' and the text '4 КВІТНЯ ВІДЗНАЧАЄТЬСЯ' (April 4th is significant).

Рис 1. Google-сервіси кафедри хімії ліків та лікарської токсикології НМУ імені О.О. Богомольця

Відповідаючи на друге запитання, респонденти зазначили, що серед академічних сервісів і ресурсів ОІС, які вони використовують під час навчання, є такі: платформа Moodle, де розміщено електронні навчальні курси з дисциплін (137 осіб – 93,84%); середовище для виконання практичних завдань (86 осіб – 59,90%); середовище для організації навчальної діяльності (напр. програма Google Meet з функціями групових чатів, дзвінків та відео конференцій) (124 особи – 84,93%); соціальні мережі на прикладі Facebook (132 особи – 90,41%) тощо.

Звернімо увагу, що дані дослідження відображають ситуацію, коли кожен здобувач обирає декілька варіантів академічних сервісів і ресурсів. Рис. 2 ілюструє приклад використання сервісу Google Meet, який більшістю викладачів й студентів визнається як один із найбільш пристосованих для навчання та зручних у використанні цифрових інструментів. Тож, дані емпіричного дослідження підтвердили наш висновок щодо педагогічної доцільності інтеграції ресурсів ОІС НМУ імені О. О. Богомольця під час вивчення навчальної дисципліни «Стандартизація лікарських засобів».

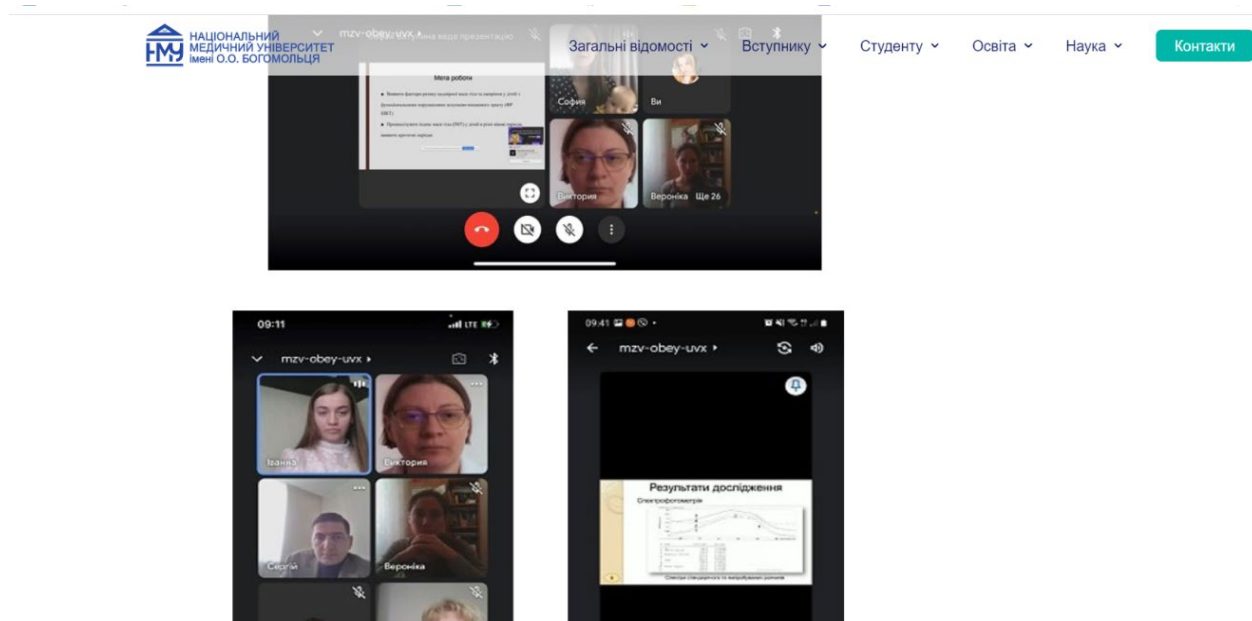

Рис. 2. Використання сервісу Google Meet кафедрою хімії ліків та лікарської токсикології НМУ імені О. О. Богомольця

Зазначимо, що дослідження вебсайтів інших ЗВМ(Ф)О України (*Київський медичний університет, 2022; Тернопільський національний медичний університет, 2022*), які спеціалізуються на професійній підготовці студентів фармацевтичних спеціальностей, свідчить про те, що в освітньому процесі викладачі також практикують поєднання електронних ресурсів і сервісів, зокрема таких як: хмаро орієнтовані засоби; освітній (навчальний) портал; технології мережного та дистанційного навчання; е-бібліотеки; е-соціальні мережі, сучасні мобільні засоби зв'язку тощо.

Обмін думками з експертами, якими стали викладачі кафедри хімії ліків та лікарської токсикології НМУ імені О. О. Богомольця, дало змогу сформулювати низку пропозицій щодо вдосконалення методики навчання стандартизації ЛЗ майбутніх фармацевтів нині (коли є пандемія коронавірусної хвороби й воєнний стан) і на перспективу (коли освітній процес набуде звичного перебігу): *по-перше*, важливо охопити вивчення всіх тем навчальної дисципліни засобами дистанційного навчання, обравши для цього інформаційний матеріал переважно теоретичного характеру й урахувавши їх потенціал для виконання практичних робіт; *по-друге*: поновити (осучаснити) зміст електронного навчального курсу, запропонувати для вивчення нові дослідження в галузі фармації, статті науковців кафедри тощо); *по-третє*: змодельовати методику навчання з

обраної дисципліни з урахуванням динамічного розвитку й доцільної інтеграції ресурсів ОІС НМУ імені О. О. Богомольця.

Висновки. Викладене дає підстави для здійснення низки узагальнень. Так, аналіз праць учених уможливив виокремлення термінів і понять, які є у науковому обігу для позначення інформаційної складової освітнього середовища у ЗВМ(Ф)О України («гібридне хмаро орієнтоване навчальне середовище», «освітньо-інформаційне середовище», «комп'ютерно орієнтоване освітнє (навчальне) середовище», «інформаційно-навчальне (освітнє) середовище», «інформаційне середовище» тощо). З'ясовано, що у дослідженні педагогічних аспектів навчання стандартизації ЛЗ майбутніх магістрів фармації у ЗВМ(Ф)О доцільно застосовувати поняття «освітньо-інформаційне середовище» з акцентом на першочерговій освітній функції цього процесу. Визначено авторську позицію щодо тлумачення поняття «освітньо-інформаційне середовище ЗВМ(Ф)О» як комплексу взаємопов'язаних умов задля здійснення безпечного й ефективного освітнього процесу, що передбачає динамічну й цілеспрямовану навчальну взаємодію його учасників на основі застосування інформаційно-комунікаційних технологій та комп'ютерно орієнтованих засобів навчання з метою формування інтегральної, загальних і професійних компетентностей у майбутніх фахівців галузі охорони здоров'я.

На основі даних онлайн-інтерв'ювання студентів денної й заочної форм навчання фармацевтичного факультету НМУ імені О. О. Богомольця (всього 146 осіб) обґрунтовано, що освітні можливості ОІС ЗВМ(Ф)О для навчання стандартизації ЛЗ майбутніх магістрів фармації будуть найефективніше використані за умови комбінуння інформації, отриманої за допомогою електронних ресурсів і сервісів, зокрема платформи Moodle; електронного навчального курсу з дисципліни; середовища для виконання практичних завдань; соціальних мереж на прикладі Facebook профільної кафедри, сервісу Google Meet тощо.

ЛІТЕРАТУРА

- Аптечний саміт України 2022.* (2022). Взято з https://ukrcomexpo.com/pharmacy_summit_Ukraine-2022/.
- Ащеулова, Т. В., Кочубей, О. А., Ситіна, І. В., & Компанієць, К. М. (2021, Травень). Самостійна робота студентів ХНМУ з використанням технологій дистанційної освіти на платформі MOODLE. В А. Г. Шульгай (Ред.), *Актуальні питання вищої медичної (фармацевтичної) освіти: виклики сьогодення та перспективи їх вирішення*: Матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. в онлайн-режимі за допомогою системи microsoft teams (с. 40-41). Тернопіль: ТНМУ.
- Бобрицька, В. І., & Процька, С. М. (2019). Організаційно-педагогічні умови використання електронних навчальних курсів в освітньому процесі закладів вищої освіти України. *Вісник Національного авіаційного університету. Педагогіка. Психологія*, 15, 9-18. doi: <https://doi.org/10.18372/2411-264X.15.14394>.
- Волошина, Т. В. (2018). *Використання гібридного хмаро орієнтованого навчального середовища для формування самоосвітньої компетентності* (Автореф. дис. канд. наук). Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Україна, Київ.
- Головченко, О. І. (2020) Інтеграція ресурсів освітньо-інформаційного середовища медичного закладу вищої освіти в організації самостійної роботи майбутніх фармацевтів з навчання органічній хімії. *Вісник Національного авіаційного університету. Педагогіка. Психологія*, 16, 44-53. doi:10.18372/2411-264X.16.14678.
- Київський медичний університет УАНМ (ПВНЗ «Київський медичний університет»)*. (2022). Взято з <https://kmu.edu.ua/>.
- Логойда, Л. С., Зарівна, Н. О., Поляк, & О. Б. (2021, Травень). Нові підходи до викладання стандартизації лікарських засобів. В А. Г. Шульгай (Ред.), *Актуальні питання вищої*

- медичної (фармацевтичної) освіти: виклики сьогодення та перспективи їх вирішення: Матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. в онлайн-режимі за допомогою системи microsoft teams (с. 308-309). Тернопіль: ТНМУ.
- Никоненко, О. С., Шаповал, С. Д., Дмитрієва, С. М., & Грицун, Т. О. (2021). Досвід організації дистанційного навчання на базі хмарного сервісу G SUITE FOR EDUCATION. В А. Г. Шульгай (Ред.), *Актуальні питання вищої медичної (фармацевтичної) освіти: виклики сьогодення та перспективи їх вирішення*: Матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. в онлайн-режимі за допомогою системи microsoft teams (с. 363-370). Тернопіль: ТНМУ.
- Ніженковська, І., & Вельчинська, О. (2022). *Робоча програма навчальної дисципліни «Стандартизація лікарських засобів»*. Київ: НМУ імені О. О. Богомольця.
- Представлено проєкт Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року. (2022). *Державна служба охорони з лікарських засобів та контролю за наркотиками*. Взято з <https://www.dls.gov.ua/news/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0>.
- Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 226 Фармація, промислова фармація для другого (магістерського) рівня вищої освіти*: Наказ МОН України. № 981. (2022). Взято з <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/11/11/226-Farmatsiya.promyslova.farmatsiya.mahistr-981-04.11.2022.pdf>.
- Рахманов, В. О. (2016). Методичні засади підготовки студентів в умовах освітньо-інформаційного середовища технічного університету. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 86 (4.41), 37-41.
- Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського*. (2022). Взято з <https://www.tdmu.edu.ua/>.
- Чхало, О. М. (2019). *Методика навчання аналітичної хімії студентів фармацевтичних спеціальностей з використанням інформаційних технологій*. (Дис. канд. наук). НМУ імені О.О. Богомольця, Київ.
- Bobrytska, V. (2017). Educational Portal Seen as a Key Component of Informatisation of Contemporary Tertiary Education. *The Modern Higher Education Review*, 2, 130-137.
- Stryzhak O., & Krapivnyk G. (2021). The Application of Moodle Platform Functions to Develop Foreign Language Lexical Competency. *Journal of Information Technologies in Education (ITE)*, 45. <https://doi.org/10.14308/ite000733>. Взято з <https://doi.org/10.14308/ite000733>.

REFERENCES

- Aptechnyi samit Ukrainy 2022 [Pharmacy Summit of Ukraine 2022]*. (2022). Retrieved from https://ukrcomexpo.com/pharmacy_summit_Ukraine-2022/ [in Ukrainian].
- Ashcheulova, T. V., Kochubiei, O. A., Sytina, I. V., & Kompaniiets, K. M. (2021, May). Samostiina robota studentiv XVIII z vykorystanniam tekhnolohii dystantsiinoi osvity na platformi MOODLE. In A. H. Shulhai (Ed.), *Aktualni pytannia vyshchoi medychnoi (farmatsevychnoi) osvity: vyklyky sohodennia ta perspektyvy yikh vyrishennia [Current issues of higher medical (pharmaceutical) education: today's challenges and prospects for their solution]*: Proceedings of the Scientific Conference (pp. 40-41). Ternopil: TNMU [in Ukrainian].
- Bobrytska, V. (2017). Educational Portal Seen as a Key Component of Informatisation of Contemporary Tertiary Education. *The Modern Higher Education Review*, 2, 130-137.
- Bobrytska, V. I., & Protska, S. M. (2019). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy vykorystannia elektronnykh navchalnykh kursiv v osvitnomu protsesi zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy [Organizational and pedagogical conditions for the use of electronic training courses in the educational process of higher education institutions of Ukraine]. *Proceedings of the National Aviation University. Pedagogics. Psychology*, 15, 9-18. doi: <https://doi.org/10.18372/2411-264X.15.14394> [in Ukrainian].

- Chkhalo, O. M. (2019). *Metodyka navchannia analitychnoi khimii studentiv farmatsevychnykh spetsialnostei z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii [Methods of teaching analytical chemistry to students of pharmaceutical specialties using information technologies]*. (PhD diss.). NMU imeni O.O. Bohomoltsia, Kyiv [in Ukrainian].
- Holovchenko, O. I. (2020). Intehratsiia resursiv osvitno-informatsiinoho seredovyscha medychnoho zakladu vyshchoi osvity v orhanizatsii samostiinoi roboty maibutnykh farmatsevtiv z navchannia orhanichnii khimii [Integration of the resources of the educational and informational environment of the medical institution of higher education in the organization of independent work of future pharmacists in the study of organic chemistry]. *Proceedings of the National Aviation University. Pedagogics. Psychology*, 16, 44-53. doi:10.18372/2411-264Kh.16.14678 [in Ukrainian].
- Kyivskiy medychnyi universytet UANM (PVNZ «Kyivskiy medychnyi universytet») [Kyiv Medical University of Ukrainian Academy of Sciences (Kyiv Medical University)]. (2022). Retrieved from <https://kmu.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Lohoida, L. S., Zarivna, N. O., Poliak, & O. B. (2021, May). Novi pidkhody do vykladannia standartyzatsii likarskykh zasobiv [New approaches to teaching standardization of medicines]. In A. H. Shulhai (Ed.), *Aktualni pytannia vyshchoi medychnoi (farmatsevychnoi) osvity: vyklyky sohodennia ta perspektyvy yikh vyrishennia [Current issues of higher medical (pharmaceutical) education: today's challenges and prospects for their solution]*: Proceedings of the Scientific Conference (pp. 308-309). Ternopil: TNMU [in Ukrainian].
- news/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B0 [in Ukrainian].
- Nizhenkovska, I., & Velchynska, O. (2022). *Robocha prohrama navchalnoi dystsypliny «Standartyzatsiia likarskykh zasobiv» [Work program of the educational discipline «Standardization of medicinal products»]*. Kyiv: NMU imeni O. O. Bohomoltsia [in Ukrainian].
- Nykonenko, O. S., Shapoval, S. D., Dmytriieva, S. M., & Hrytsun, T. O. (2021). Dosvid orhanizatsii dystantsiinoho navchannia na bazi khmarnoho servisu G SUITE FOR EDUCATION [Experience in organizing distance learning based on the G SUITE FOR EDUCATION cloud service]. In A. H. Shulhai (Ed.), *Aktualni pytannia vyshchoi medychnoi (farmatsevychnoi) osvity: vyklyky sohodennia ta perspektyvy yikh vyrishennia [Current issues of higher medical (pharmaceutical) education: today's challenges and prospects for their solution]*: Proceedings of the Scientific Conference (pp. 363-370). Ternopil: TNMU [in Ukrainian].
- Predstavleno proiekt Stratehii rozvytku systemy okhorony zdorov'ia do 2030 roku [The project of the Health Care System Development Strategy until 2030 was presented]. (2022). *Derzhavna sluzhba okhorony z likarskykh zasobiv ta kontroliu za narkotyky [State Service for Protection of Medicinal Products and Drug Control]*. Retrieved from <https://www.dls.gov.ua/>
- Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity zi spetsialnosti 226 Farmatsiia, promyslova farmatsiia dlia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity [On the approval of the standard of higher education in the specialty 226 Pharmacy, industrial pharmacy for the second (master's) level of higher education]: Nakaz MON Ukrainy. № 981. (2022). Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/11/11/226-Farmatsiya.promyslova.farmatsiya.mahistr-981-04.11.2022.pdf> [in Ukrainian].
- Rakhmanov, V. O. (2016). *Metodychni zasady pidhotovky studentiv v umovakh osvitno-informatsiinoho seredovyscha tekhnichnogo universytetu [Methodological principles of training students in the educational and informational environment of a technical university]*. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 86 (4.41), 37-41 [in Ukrainian].

- Stryzhak O., & Krapivnyk G. (2021). The Application of Moodle Platform Functions to Develop Foreign Language Lexical Competency. *Journal of Information Technologies in Education (ITE)*, 45. <https://doi.org/10.14308/ite000733>. Взято з <https://doi.org/10.14308/ite000733>.
- Ternopil'skyi natsionalnyi medychnyi universytet imeni I. Ya. Horbachevskoho [Ternopil National Medical University named after I. Ya. Gorbachevsky]*. (2022). Retrieved from <https://www.tdmu.edu.ua/> [in Ukrainian].
- Voloshyna, T. V. (2018). *Vykorystannia hibrydnoho khmaro oriientovanoho navchalnoho seredovyscha dlia formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti [The use of a hybrid cloud-oriented learning environment for the formation of self-educational competence]* (Extended abstract of PhD diss.). Instytut informatsiinykh tekhnolohii i zasobiv navchannia NAPN Ukrainy. Ukraina, Kyiv [in Ukrainian].

INTEGRATION OF THE RESOURCES OF THE EDUCATIONAL AND INFORMATION ENVIRONMENT OF THE INSTITUTION OF HIGHER MEDICAL EDUCATION IN THE TRAINING OF FUTURE PHARMACISTS IN MEDICINE STANDARDIZATION

Oksana Manchenko

Assistant Department of Medicinal Chemistry and Toxicology of the Faculty of Pharmacy;
Bogomolets National Medical University

The article, based on the analysis of scientists' works, specifies the terms and concepts that are in scientific circulation to denote the informational component of the educational environment in Higher Medical (Pharmaceutical) Educational Establishments in Ukraine ('hybrid cloud-oriented educational environment', 'educational and information environment', 'computer-mediated educational (educational) environment', 'informational and educational (or purely educational) environment', 'information environment', etc.). It has been found that while studying the pedagogical aspects of teaching the standardization of pharmaceuticals of future masters of pharmacy in Higher Medical (Pharmaceutical) Educational Establishments, it is advisable to apply the concept of 'educational and informational environment' with an emphasis on the primary educational function of this process. The study provides the author's approach to the interpretation of the concept of the 'educational and informational environment of Higher Medical (Pharmaceutical) Educational Establishment' seen as a complex of interconnected conditions for the implementation of a safe and effective educational process, which involves dynamic and purposeful educational interaction of its participants based on the use of information and communication technologies and computers computer-mediated training tools to form integral, general and professional competences in future specialists in the field of health care. Based on the data drawn from the online interviews of full-time and part-time students of the Faculty of Pharmacy of Bogomolets National Medical University (a total of 146 people), it was substantiated that the educational opportunities ensured by the use of the educational and informational environment of Higher Medical (Pharmaceutical) Educational Establishment for training the future masters of pharmacy in standardization of pharmaceuticals will be most effectively used under the condition of combining information obtained through the electronic resources and services, in particular, the Moodle platform; electronic training course on the discipline; environments for performing practical tasks; social networks illustrated by the use of the university department's Facebook page as the example, Google Meet service, etc.

Keywords: *institution of higher medical (pharmaceutical) education; integration of resources and services of the educational and informational environment of the educational institution; future masters of pharmacy.*

Надійшла до редакції 12.05.2022 р.

УДК 378.015.31:6]:355.237

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275587>

ORCID 0000-0002-6048-4874

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВИХ ЗВО

Іван Бухун,

аспірант;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті охарактеризовано методологічні основи гуманітарно-педагогічної технології формування технологічної компетентності курсантів військових закладів вищої освіти на засадах поєднання ідей та методичних механізмів педагогічного моделювання з освітнім інструментарієм провідних наукових підходів (гуманістичний, особистісний, системний, діяльнісний, міждисциплінарний, компетентнісний), філософської антропології та концепції професійної культури військових фахівців.

З опорою на властиві освітнім моделям ознаки (відображеність, репрезентативність, екстраполяційність) та опис послідовності операцій при розробленні такого виду моделей для забезпечення ефективного функціонування провідних її блоків (концептуально-цільовий, змістово-методичний, виконавчо-корекційний, результативний) відібрано науковий інструментарій провідних підходів загальнофілософського, загальноосвітнього та конкретнонаукового призначення.

Проведено висновки стосовно можливостей упровадження моделі формування технологічної компетентності майбутніх офіцерів у навчально-виробничих майстернях військових ЗВО з перспективою врахування гуманітарно-технологічних вимог. Підтверджено, що концептуально-цільові засади військової фахової підготовки дозволяють забезпечити розробку моделі гуманітарно-педагогічної технології формування технологічної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки в навчально-виробничих майстернях ВВЗО. У перспективах дослідження – визначення та обґрунтування вимог до організації процесу формування технологічної компетентності курсантів з урахуванням комплексного когнітивно-діяльнісного характеру військової підготовки; спадкоємність між змістом та методиками військової освіти та специфікою опанування обраною спеціальністю; професійна та навчально-виробнича спрямованість процесу провідних практик тощо. Також необхідно з'ясувати низку умов (організаційних, психолого-педагогічних, ресурсного забезпечення) впровадження запропонованої моделі формування технологічної компетентності майбутніх офіцерів у практику військових закладів вищої освіти, що сприятиме організації та здійсненню відповідної експериментальної роботи.

Ключові слова: *військова професійна освіта, технології, курсанти – майбутні офіцери, гуманітарно-педагогічна технологія, моделювання, формування технологічної компетентності.*

Постановка проблеми. Необхідність формування технологічної компетентності курсантів військових ЗВО як майбутніх офіцерів сьогодні є гострою через соціальну потребу в умовах бойових дій на території країни в збереженні й відновленні озброєнь і військового обладнання та набутті фахівцями знань і вмінь оперативно проектувати безпечне середовище професійної діяльності, поєднане з системою педагогічної взаємодії, спрямованої на збереження життя і здоров'я підлеглих військовослужбовців. Тому технологічні аспекти професійної компетентності (техніко-технологічний і

загальнопедагогічний) вважаємо гостро необхідними й такими, що потребують упровадження в освітньому процесі військових ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні теоретико-методичні основи технологічної підготовки в навчальних майстернях різного виду досліджували А. Дьомін, В. Мадзігон, В. Поляков, В. Сидоренко, Д. Сметанін, А. Терещук, Г. Терещук, Д. Тхоржевський, О. Коберник, М. Корець, Є. Кулик, В. Титаренко, С. Ткачук, В. Стешенко та ін. Сучасні дослідники надають постійної уваги питанням збереження й зміцнення здоров'я, розкриттю сутності здоров'язбережувальних технологій у підготовці фахівців (С. Гримблант, В. Васенко, А. Гедзик, Л. Коваль, М. Коржова, К. Оглоблін, М. Сентизова, Г. Соловійов та ін.), обґрунтуванню специфіки здоров'язбережувального простору (Л. Єлькова, В. Ірхін, В. Одінцева, Г. Серіков, С. Сидорчик, Д. Сомов). Водночас проблема організації різних видів практик у навчально-виробничих майстернях ВЗВО не одержала належного розв'язання та залишається актуальною для теорії і практики військової освіти. Особливо важливими є питання відбору більш складного змісту навчально-практичного матеріалу і методик технологічної та здоров'язбережувальної діяльності, оволодіння досвідом формування загальнопедагогічних умінь курсантів, культури безпечної праці в різних умовах обстановки у мирний і воєнний час.

Метою статті визначено характеристику методологічних основ гуманітарно-педагогічної технології формування технологічної компетентності курсантів військових закладів вищої освіти (ЗВО) на засадах поєднання ідей та методичних механізмів педагогічного моделювання з освітнім інструментарієм провідних наукових підходів (гуманістичний, особистісний, системний, діяльнісний, міждисциплінарний, компетентнісний).

Виклад основного матеріалу. Концептуальні основи моделювання людської діяльності в наукових дослідженнях є універсальними, що виявляється в доцільності та ефективності їх застосування на всіх стадіях процесу діяльності (визначення мети, об'єкта, засобів та способів дій, етапів реалізації поставленої мети та оцінки одержаного результату); у зв'язку з цим вважаємо за доцільне використовувати моделювання і в нашому дослідженні, результатом якого буде методологічно обґрунтована гуманітарно-педагогічна технологія.

У науках про освіту моделювання сприймають як «відтворення характеристик деякого об'єкта в іншому об'єкті, спеціально створеному для їхнього вивчення» (Краевський, 2008, с. 333); при цьому модель визначають системою елементів, що відтворює певні сторони, зв'язки, найважливіші функції об'єкта дослідження (Коберник, & Терещук, 2008).

При розробці гуманітарно-педагогічної моделі процесу формування технологічної компетентності майбутніх фахівців під час підготовки у військових ЗВО ми спиралися на властиві такому типові моделі ознаки, що обумовлюють одна одну:

- відображеність, або уточнена аналогія, коли між моделлю та оригіналом є зв'язки подібності, явно вираженої та точно зафіксованої;

- репрезентативність, коли модель у процесі наукового пізнання стає заміщенням (репрезентацією) об'єкта, який вивчається;

- екстраполяційність, при якій вивчення моделі дозволяє отримати інформацію (відомості) про оригінал (Штофф, 1978, с. 114).

Ученими в ході аналізу проблеми педагогічного моделювання описано послідовність операцій при розробці освітніх моделей: визначення мети та завдань моделювання; збирання, систематизація та обробка інформації, яка стосується сформульованих завдань; виділення чинників істотного впливу на досліджуваний об'єкт або явище; побудова схеми моделі; перетворення моделі в конкретних, фіксованих освітніх умовах з урахуванням виділених вагомих чинників, відбір оптимальних варіантів отриманих результатів; розробка комплексу рекомендацій щодо зміни обраного об'єкта на заключному етапі моделювання (перенесення результату на об'єкт) (Андрущенко, Рижко, & Кримський, 2003).

З урахуванням викладеного вище нами розроблено модель гуманітарно-педагогічної технології формування технологічної компетентності курсантів у навчально-виробничих майстернях військового ЗВО, яка містить такі блоки: концептуально-цільовий, змістово-методичний, виконавчо-корекційний та результативний. Моделювання процесу формування технологічної компетентності розпочали з обґрунтування концептуально-цільового блоку моделі, розглядаючи його на трьох рівнях методологічного аналізу: загальнофілософському, загальнонауковому та конкретнонауковому (Бех, 2009; Кравченко, 2006).

Рівень загальнофілософської методології представлено в руслі ідеї діалектичної взаємозалежності біологічної та соціокультурної детермінації поведінки й діяльності особистості, що дає підстави забезпечувати комплексне формування технологічної компетентності майбутніх фахівців з урахуванням їхніх особистісних особливостей, а також замовлення суспільства й держави на фахівців військової сфери (Бухун, 2019; Коберник, 2014); ідеями філософської антропології, що розкривають способи освоєння особистістю духовної та професійної культури, опора на які дозволяє розглядати військову підготовку як один із важливих засобів професійного розвитку майбутніх фахівців (Беспалько, 1989; Бондаревська, 2001; Вербицький, 1991); положеннями про природоперетворювальні та людинотворчі смисли технології і культури, їх зв'язки з соціальними основами розвитку суспільства та людини, що дозволяють розглядати технологічну компетентність як інтегральну характеристику діяльності (поведінки) суб'єкта, що забезпечує можливість ефективно працювати у високотехнологічній військовій галузі, враховувати умови воєнного часу, необхідність запобігати катастрофам, вирішувати соціальні конфлікти та приймати ефективні управлінські рішення (Ананьев, & Бодалев, 1980; Глузман, 2009, Роджерс, 2001; Штофф, 1978).

На загальнонауковому рівні методології моделювання в дослідженні засноване на гуманістичному, особистісному, системному та діяльнісному підходах; це дозволяє обґрунтувати військовий аспект підготовки в навчально-виробничих майстернях як засіб формування технологічної компетентності майбутніх фахівців, показати універсальність і затребуваність технологічної компетентності майбутніх офіцерів у сфері військової професійної діяльності. На основі зазначених підходів сформовано концептуально-цільовий блок створеної моделі; розглянемо їхні ідеї докладніше.

Гуманістичний підхід (Ш. Амонашвілі (Амонашвили, 1990); К. Роджерс (Роджерс, 2001; Роджерс, 2007), Г. Селевко (Селевко, 2004) та ін.) у формуванні технологічної компетентності у військових ЗВО дозволяє створити необхідні умови для більш ефективного професійного становлення курсантів, співпраці всіх учасників освітнього процесу, творчої самореалізації здобувачів вищої освіти у складних обставинах воєнного часу.

Характеризуючи навчально-виховний процес у військових ЗВО в історико-педагогічному аспекті, вчені часто використовують термін «казарменна педагогіка», пріоритетними методами якої є наказ, вимога, вправа (муштра), репродукція (Селевко, 2005); ці методи не спрямовані на ефективне формування у майбутніх фахівців технологічної компетентності, оскільки при їх використанні в навчальному процесі курсанти знаходяться в ролі об'єктів освітнього впливу; що загрожує відчуженням від освітньо-професійних цінностей та завдань, коли зовнішні мотиви переважають над внутрішніми; відбувається засвоєння «готових» чи «завершених» знань, превалюють зовнішній контроль та оцінка з боку викладачів, не враховується особистісний досвід; основними формами взаємодії переважно є наслідування, імітація, дії за зразком, спрямовані на виконання репродуктивних завдань.

Вирішенню проблеми гуманізації військової професійної підготовки сприяє особистісний підхід (Є. Бондаревська, К. Роджерс, І. Якиманська) (Бондаревська, 2001; Роджерс, 2007), головна мета якого – забезпечити курсантам умови стати особистостями, здатними та готовими до ефективної професійної діяльності, що не тільки мають

кваліфікацію, а й компетентність (Роджерс, 2007, с. 412-413); це передбачає врахування під час проєктування освітнього процесу у військових ЗВО особливостей курсантів через реалізацію індивідуальних освітніх траєкторій (участь у раціоналізаторській роботі, міждисциплінарних проєктах різної складності); для цього майбутніх офіцерів розглядають як суб'єктів педагогічної взаємодії (*Освітні технології*, 2003).

Водночас поки що для більшості керівників та викладачів військових ЗВО гуманізація освіти є проблемною, формування особистості переважно відбувається у специфічних умовах панування соціально-статусних стереотипів силової структури, які не дозволяють уповні сформувати у курсантів здатність творчо використовувати отримані знання на практиці та блокують розвиток аспектів професійної компетентності, зокрема – технологічної. Водночас гуманізація військової сфери має проявлятися в гармонійному поєднанні принципу єдиноначальності з демократичними принципами управління та самоврядування курсантів, сприяти їхній позитивній мотивації до розвитку технологічної компетентності (Кравченко, 2006).

Реалізація гуманістичного та особистісного підходів при формуванні технологічної компетентності курсантів зумовлює опору на такі цінності, як гуманізм, демократія, служіння суспільству та професії, впровадження у процес підготовки активних, колективних стратегій навчання, проблемно-дослідницьких методик вільного розвитку та самовдосконалення особистості, створення умов для творчої діяльності в навчально-виробничих майстернях (Давидов, 1996; Титаренко, 2016).

Системний підхід (В. Беспалько (Беспалько, 1990), Е. Юдін (Юдін, 1978) та ін.) дозволяє обґрунтувати процес формування технологічної компетентності курсантів як систему взаємопов'язаних компонентів. Спираючись на цей підхід, у нашому дослідженні в процесі формування технологічної компетентності внутрішньою підсистемою розглядаємо пізнавальну та дослідницьку діяльність курсантів у навчально-виробничих майстернях, а зовнішньою – діяльність викладачів військового ЗВО. Дотриманню цілісності системи сприяє наявність наступності між різними ланками процесу фахової підготовки (принцип наступності цілей, змісту, організаційних форм, методик військової професійної підготовки). У руслі зазначеного технологічна компетентність майбутніх офіцерів ефективно формуватиметься тоді, коли її розглядатимуть як систему в цілісності аудиторної, практичної, самостійної діяльності курсантів, їхньої науково-дослідної роботи, навчальних і ремонтних практик у контексті вирішення технологічних завдань та ситуацій військово-професійної спрямованості.

На основі системного підходу у дослідженні визначено структуру технологічної компетентності як системи, що містить низку взаємопов'язаних компонентів (Бухун, 2019); з іншого боку, системний підхід орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта – гуманітарно-педагогічної технології формування технологічної компетентності курсантів у навчально-виробничих майстернях військового ЗВО.

Діяльнісний підхід (Б. Ананьєв (Ананьєв, & Бодалев, 1980), В. Давидов (Давыдов, 1996), А. Леонтьєв (Леонтьев, 1977), С. Рубінштейн (Рубинштейн, 2003) та ін.) дозволяє розглядати технологічну компетентність фахівця як результат його освітньої діяльності; відповідно цього підходу технологічна компетентність майбутніх офіцерів формується в діяльності різної складності та змісту зі зміни та перетворення природної й соціальної дійсності. Розглядаючи діяльнісну теорію навчання як основу підготовки фахівців, учені при розробці моделей фахівців визначають узагальнені види діяльності й типові завдання, з якими вони зустрінуться; тому для розробки діагностувального інструментарію сформованості технологічної компетентності необхідним буде виділення загальних видів діяльності курсантів у навчально-виробничих майстернях військового ЗВО. Через діяльність із оволодіння знаннями та вміннями у людини виникає теоретичне ставлення до дійсності, що дозволяє вийти за межі повсякдення, знайти місце «в широкому колі подій, які відбуваються у великому світі» (Давыдов, 1996, с. 149).

У теорії контекстного навчання А. Вербицьким представлено провідні види діяльності здобувачів вищої освіти: освітня діяльність академічного типу (власне навчальна діяльність); квазіпрофесійна діяльність (ділові та інші ігрові форми); навчально-виробнича діяльність (навчальні та виробничі практики, науково-дослідна робота) (Вербицкий, 1991). Кожен із наведених видів діяльності сприяє формуванню певного компонента технологічної компетентності майбутніх офіцерів: навчальна діяльність академічного типу забезпечує набуття курсантами знань про існуючі технології, їх застосування в майбутній професійній військовій діяльності, а, отже, формування «знаннєвого» складника як когнітивно-діяльнісного компонента технологічної компетентності; у квазіпрофесійній діяльності відбувається актуалізація набутих курсантами знань та їх застосування у процесі майбутньої професійної діяльності за допомогою таких навчальних форм та методів, як ділові (рольові, імітаційні) ігри, аналіз конкретних ситуацій тощо; беручи участь у навчально-виробничій діяльності, курсанти набувають реального досвіду майбутньої професійної діяльності, основою підготовки з цього виду діяльності є той фрагмент професійної діяльності, що аналізується та перетворюється на форму спільної діяльності, що має переважно творчий характер. У зв'язку із зазначеним, для ефективного формування технологічної компетентності необхідно організувати підготовку так, щоб курсанти були максимально задіяні в творчу навчально-виробничу діяльність, що включає як різні види практичної роботи, так і творчі проєктні завдання (Коберник, 2014; Пехота, 2003; Нісімчук, Падалка, & Шпак, 2000).

На підставі сказаного можна стверджувати, що військова підготовка, модернізована в логіці контекстного навчання, сприятиме ефективному формуванню ознак когнітивно-діяльнісного компонента технологічної компетентності майбутніх офіцерів.

На конкретна науковому рівні методології в руслі обраної проблеми міждисциплінарний підхід забезпечує інтеграцію змісту професійної підготовки майбутніх офіцерів, яка проявляється у процесі та внаслідок змістово-технологічного об'єднання навчальних дисциплін в укрупнені дидактичні одиниці (блоки, модулі, комплекси), результатом освоєння яких стає високий рівень системності знань та здатності курсантів до вирішення складних узагальнених технологічних завдань і ситуацій, які імітують проблеми майбутньої військової професійної діяльності, у ході навчальних і виробничої практик, зокрема – ремонтної.

Нині не існує загально визнаного визначення компетентнісного підходу; водночас серед учених не помічено і значних концептуально-методологічних розбіжностей щодо питань трактування та впровадження цього підходу у вищу військову освіту. Аналіз нормативно-правових документів, результатів досліджень свідчить, що компетентнісний підхід є однією з основних вимог до організації освітнього процесу ЗВО в сучасних соціально-економічних умовах; він є тим найважливішим шляхом підвищення якості професійної освіти, ключовою методологією модернізації освітніх систем, яку розглядають як надійний практико-орієнтований спосіб реалізації діяльнісного підходу в освіті та навчанні. Реалізація компетентнісного підходу в професійній освіті може стати додатковим чинником підтримки спільного освітнього, професійно-кваліфікаційного та культурологічно-ціннісного простору, особливо в нинішніх обставинах військових дій на території нашої країни (Краєвський, 2008; Селевко, 2004).

Застосування в цьому дослідженні положень компетентнісного підходу дозволило виділити як освітні результати універсальні ознаки технологічної компетентності курсантів, що формуються в процесі фахової підготовки та спрямовані на вирішення завдань певних видів професійної діяльності майбутніх офіцерів: військово-технічної, науково-дослідної, організаційно-управлінської, загальнопедагогічної, проєктно-конструкторської (Бухун, 2019).

Висновки. Таким чином, проведене обґрунтування основ моделювання процесу формування технологічної компетентності на трьох рівнях методологічного аналізу дало

зможу розробити концептуально-цільовий блок моделі; до цього блоку входять гуманістичний, особистісний, системний, діяльнісний, міждисциплінарний та компетентнісний підходи; він забезпечує теоретико-методологічну базу формування технологічної компетентності та зумовлює зміст усіх інших блоків розробленої моделі.

Цільовий блок моделі представлений через цілепокладання і ставить за мету формування технологічної компетентності майбутніх фахівців, для досягнення якої необхідне вирішення наступних завдань: формування у курсантів у процесі проходження у навчально-виробничих майстернях підготовки ціннісних орієнтацій та мотивів оволодіння технологічною компетентністю; набуття ними технологічних знань; формування технологічних умінь та особистісних якостей майбутніх фахівців, які сприяють мотивованому та відповідальному використанню їх для вирішення різноманітних завдань; формування рефлексивних умінь та особистості.

Концептуально-цільові засади військової фахової підготовки дозволяють забезпечити розробку моделі гуманітарно-педагогічної технології формування технологічної компетентності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки в навчально-виробничих майстернях ВВЗО. У перспективах дослідження – визначення та обґрунтування вимог до організації процесу формування технологічної компетентності курсантів з урахуванням комплексного когнітивно-діяльнісного характеру військової підготовки; спадкоємність між змістом та методиками військової освіти та специфікою опанування обраною спеціальністю; професійна та навчально-виробнича спрямованість процесу провідних практик тощо. Також необхідно з'ясувати низку умов (організаційних, психолого-педагогічних, ресурсного забезпечення) впровадження пропонованої моделі формування технологічної компетентності майбутніх офіцерів у практику військових закладів вищої освіти, що сприятиме організації та здійсненню відповідної експериментальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

- Амонашвили, Ш. А. (1990). *Личностно-гуманная основа педагогического процесса*. Минск: Университетское.
- Ананьев, Б. Г. & Бодалев, А. А. (Ред.). (1980). *Избранные психологические труды* (Т. 2). Москва: Педагогика.
- Андрущенко, В. П., Рижко, В. А., & Кримський, С. Б. (2003). *Наукові і освітянські методології та практики*. Київ: ЦГО НАН України.
- Бербец, В. В., Дубова, Н. В., & Коберник, О. М. (2014). *Методика навчання технологій : проектно-технологічний підхід*. Умань: КопіЦентр.
- Беспалько В. П. (1990). О возможностях системного подхода к педагогике. *Советская педагогика*, 7, 59-60.
- Беспалько, В. П. (1989). *Слагаемые педагогической технологии*. Москва: Педагогика.
- Бех, І. Д. (2009). Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*, 2, 27-33.
- Бондаревская, Е. В. (2001). Смыслы и стратегии личностно ориентированного воспитания. *Педагогика*, 1, 17-24.
- Бухун, І. Г. (2019, Вересень). Специфіка структури і функцій технологічної компетентності курсантів ВВЗО. В М. І. Шут, І. Т. Богданов, В. Г. Бевз, Л. Ю. Благодаренко, Н. О. Брюханова, Х. І. Кортес ... О. В. Школа (Ред.), *Науково-дослідна робота в системі підготовки фахівців-педагогів у природничій, технологічній і комп'ютерній галузях*: Матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. (с. 47-49). Бердянськ.
- Вербицкий, А. А. (1991). *Психолого-педагогические основы контекстного обучения в вузе*. (Автореф. дис. д-ра наук).
- Глузман, О. В. (2009). Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*, 2, 51-61.

- Давыдов, В. В. (1996). *Теория развивающего обучения*. Москва: ИНТОР.
- Коберник, О. М. (2014). *Теорія і методика навчання технологій*. Умань: ФОП Жовтий О.О.
- Коберник, О. М., & Терещук, Г. В. (Ред.). *Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні*. Умань: СПД Жовтий.
- Коберник, О. М. (2016). *Креативні технології навчання*. Умань: ВЦП «Візаві».
- Кравченко, Л. М. (2006). *Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти*. Полтава: Техсервіс.
- Кравченко, Л. М. (2006). Технології саморозвитку і самотворення національного менеджера освіти. *Дидаскал*, 4, 105-108.
- Краевский, В. В. (2008). *Методология педагогики (2-е изд.)*. Москва: Академия.
- Леонтьев, А. Н. (1977). *Деятельность. Сознание. Личность*. Москва: ИНТОР.
- Нісімчук, А. С., Падалка, О. С., & Шпак, О. Т. (2000). *Сучасні педагогічні технології*. Київ: Просвіта.
- Пехота, О. М. (Ред.). (2003). *Освітні технології*. Київ: А.С.К.
- Роджерс, К. (2001). *Взгляд на психотерапию. Становление человека*. Москва: ЭКСМО-Пресс.
- Роджерс, К. (2007). *Обучение, центрированное на учащихся. Клиент-центрированная психотерапия: теория, современная практика и применение (Гл. 9, с. 409-457)*. Москва.
- Рубинштейн, С. Л. (2003). *Бытие и сознание. Человек и мир*. Санкт-Петербург.
- Селевко, Г. (2004). Компетентности и их классификация. *Народное образование*, 4, 138-143.
- Селевко, Г. К. (2005). *Традиционная педагогическая технология и ее гуманистическая модернизация*. Москва: НИИ школьных технологий.
- Титаренко, В. М. (2016). *Основи виробничої безпеки в майстернях*. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Штофф, В. А. (1978). *Проблемы методологии научного познания*. Москва: Высшая школа.
- Юдин, Э. Г. (1978). *Системный подход и принцип деятельности: методологические проблемы современной науки*. Москва: Наука.

REFERENCES

- Amonashvili, Sh. A. (1990). *Lichnostno-gumannaia osnova pedagogicheskogo protcessa [The personal and humanitarian basis of the pedagogical process]*. Minsk: Universitetskoe [in Russian].
- Anan'ev, B. G. & Bodalev, A. A. (Eds.). (1980). *Izbrannye psikhologicheskie trudy [Selected psychological works] (Vol. 2)*. Moskva: Pedagogika [in Russian].
- Andrushchenko, V. P., Ryzhko, V. A., & Krymskyi, S. B. (2003). *Naukovi i osvitianski metodolohii ta praktyky [Scientific and educational methodologies and practices]*. Kyiv: TshO NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Bekh, I. D. (2009). Teoretyko-prykladnyi sens kompetentnisnoho pidkhodu v pedahohitsi [Theoretical and applied meaning of the competence approach in pedagogy]. *Pedagogy and psychology*, 2, 27-33 [in Ukrainian].
- Berbets, V. V., Dubova, N. V., & Kobernyk, O. M. (2014). *Metodyka navchannia tekhnolohii : proektno-tekhnolohichniy pidkhid [Technology teaching methodology: project-technological approach]*. Uman: KopiTsentr [in Ukrainian].
- Bespalko V. P. (1990). O vozmozhnostiakh sistemnogo podkhoda k pedagogike [On the possibilities of a systematic approach to pedagogy]. *Sovetskaia pedagogika*, 7, 59-60 [in Ukrainian].
- Bespalko, V. P. (1989). *Slagaemye pedagogicheskoi tekhnologii [Phrases of pedagogical technology]*. Moskva: Pedagogika [in Russian].

- Bondarevskaia, E. V. (2001). Smysly i strategii lichnostno orientirovannogo vospitaniia [Meanings and strategies of personally oriented education]. *Pedagogy*, 1, 17-24 [in Russian].
- Bukhun, I. H. (2019, September). Spetsyfika struktury i funktsii tekhnolohichnoi kompetentnosti kursantiv VVZO. In M. I. Shut, I. T. Bohdanov, V. H. Bevz, L. Yu. Blahodarenko, N. O. Briukhanova, Kh. I. Kortés ... O. V. Shkola (Eds.), *Naukovo-doslidna robota v systemi pidhotovky fakhivtsiv-pedahohiv u pryrodnychii, tekhnolohichnii i komp'uternii haluziakh [Research work in the system of training specialists-pedagogues in the fields of science, technology and computer science]*: Proceedings of the International Scientific Conference (pp. 47-49). Berdiansk [in Ukrainian].
- Davydov, V. V. (1996). *Teoriia razvivaiushchego obucheniiia [The theory of developmental learning]*. Moskva: INTOR [in Ukrainian].
- Hluzman, O. V. (2009). Bazovi kompetentnosti: sutnist ta znachennia v zhyttievomu uspiokhu osobystosti [Basic competences: essence and importance in the life success of an individual]. *Pedagogy and psychology*, 2, 51-61 [in Ukrainian].
- Iudin, E. G. (1978). *Sistemnyi podkhod i printcip deiatelnosti: metodologicheskie problemy sovremennoi nauki [The system approach and the principle of activity: methodological problems of modern science]*. Moskva: Nauka [in Russian].
- Kobernyk, O. M. (2014). *Teoriia i metodyka navchannia tekhnolohii [Theory and methodology of learning technologies]*. Uman: FOP Zhovtyi O.O [in Ukrainian].
- Kobernyk, O. M. (2016). *Kreatyvni tekhnolohii navchannia [Creative learning technologies]*. Uman: VTsP «Vizavi» [in Ukrainian].
- Kobernyk, O. M., & Tereshchuk, H. V. (Eds.). *Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii u trudovomu navchanni [Innovative pedagogical technologies in labor education]*. Uman: SPD Zhovtyi [in Ukrainian].
- Kraevskii, V. V. (2008). *Metodologiia pedagogiki [Methodology of pedagogy]* (2nd ed.). Moskva: Akademiia [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. M. (2006). *Neperervna pedahohichna pidhotovka menedzhera osvity [Continuous pedagogical training of the education manager]*. Poltava: Tekhservis [in Ukrainian].
- Kravchenko, L. M. (2006). Tekhnolohii samorozvytku i samotvorennia natsionalnoho menedzhera osvity [Technologies of self-development and self-creation of a national manager of education]. *Dydaskal [Didascal]*, 4, 105-108 [in Ukrainian].
- Leontev, A. N. (1977). *Deiatelnost. Soznanie. Lichnost [Activity Consciousness personality]*. Moskva: INTOR [in Ukrainian].
- Nisimchuk, A. S., Padalka, O. S., & Shpak, O. T. (2000). *Suchasni pedahohichni tekhnolohii [Modern pedagogical technologies]*. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].
- Piekhota, O. M. (Ed.). (2003). *Osvitni tekhnolohii [Educational technologies]*. Kyiv: A.S.K [in Ukrainian].
- Rodzher, K. (2001). *Vzgliad na psikhoterapiiu. Stanovlenie cheloveka [A view of psychotherapy. The formation of a person]*. Moskva: EKSMO-Press [in Russian].
- Rodzher, K. (2007). Obuchenie, tcentrirovannoe na uchashchikhsia. Klient-tcentrirovannaia psikhoterapiia: teoriia, sovremennaia praktika i primenenie [Learning centered on students. Client-centered psychotherapy: theory, contemporary practice and application] (Vol. 9, pp. 409-457). Moskva [in Russian].
- Rubinshtein, S. L. (2003). *Bytie i soznanie. Chelovek i mir [Being and consciousness. Man and peace]*. Sankt-Peterburg [in Russian].
- Selevko, G. (2004). Kompetentnosti i ikh klassifikatsiia [Competences and their classification]. *National Education*, 4, 138-143 [in Russian].
- Selevko, H. K. (2005). *Tradytsionnaia pedahohicheskaia tekhnolohiia y ee humanystycheskaia modernyzatsiia [Traditional pedagogical technology and its humanistic modernization]*. Moskva: NYY shkolnykh tekhnolohii [in Russian].

- Shtoff, V. A. (1978). *Problemy metodologii nauchnogo poznaniia [Problems of the methodology of scientific knowledge]*. Moskva: Vysshaia shkola [in Russian].
- Tytarenko, V. M. (2016). *Osnovy vyrobnychoi bezpeky v maisterniakh [Basics of industrial safety in workshops]*. Poltava: PNPУ imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
- Verbitkii, A. A. (1991). *Psikhologo-pedagogicheskie osnovy kontekstnogo obucheniiia v vuze [Psychological and pedagogical foundations of contextual learning in a university]*. (Extended abstract of PhD diss.) [in Ukrainian].

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF HUMANITARIAN AND PEDAGOGICAL TECHNOLOGY OF TECHNOLOGICAL COMPETENCE FORMATION OF MILITARY HIGH SCHOOL CADETS

Ivan Bukhun,

Postgraduate student;

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The article describes the methodological foundations of humanitarian-pedagogical technology for the formation of technological competence of cadets of military higher education institutions based on the combination of ideas and methodological mechanisms of pedagogical modeling with the educational toolkit of leading scientific approaches (humanistic, personal, systemic, activity-based, interdisciplinary, competence-based), philosophical anthropology and concepts professional culture of military specialists.

Based on the features characteristic of educational models (representation, representativeness, extrapolation) and a description of the sequence of operations in the development of such models to ensure the effective functioning of its leading blocks (conceptual-purpose, content-methodical, executive-corrective, and effective one), a scientific toolkit of leading approaches has been selected of general philosophical, general educational and specific scientific purpose.

Conclusions have been made regarding the possibilities of implementing a model of forming the technological competence of future officers in the educational and production workshops of the military higher education institutions with the perspective of taking into account humanitarian and technological requirements. It has been confirmed that the conceptual and objective principles of professional military training allow for the development of a humanitarian-pedagogical technology model for the formation of technological competence of future officers in the process of professional training in educational and production workshops. The perspectives of the research are the following: definition and substantiation of the requirements for the organization of the process of forming the technological competence of cadets, taking into account the complex cognitive-activity nature of military training; continuity between the content and methods of military education, and the specifics of mastering the chosen specialty; professional and educational and production orientation of the process of leading practices, etc. It is also necessary to find out some conditions (organizational, psychological-pedagogical, resource provision) for implementing the proposed model of forming the technological competence of future officers in the practice of military higher education institutions, which will contribute to the organization and implementation of appropriate experimental work.

Keywords: *professional military education, technologies, cadets, future officers, humanitarian and pedagogical technology, modeling, formation of technological competence.*

Надійшла до редакції 25.05.2022 р.

ШАНОВНІ АВТОРИ!

До публікації приймаються статті проблемного, узагальнювального, методичного характеру, оригінальні наукові, практичні дослідження, а також короткі повідомлення, огляди і рецензії за результатами досліджень у різних галузях наук про освіту, які раніше ніде не друкувались. Статті приймаються українською, російською, англійською мовами та мовами Євросоюзу.

Обсяг тексту статті має бути від 10 до 15 сторінок формату А4, включаючи ілюстрації, таблиці, графіки та список літератури. Стаття, що надсилається на адресу видання ukr.prof.edu@gmail.com повинна мати розширення *.doc*, та містити назву і прізвище першого автора, наприклад, *Стаття_Ткаченко.doc*.

Шрифт тексту 14 кегль Times New Roman, міжрядковий інтервал 1,5, поля тексту 20 мм з усіх боків, абзац 1,25 см.

Увага! Не дозволяємо підкреслювань у заголовках, підписах і надписах, автоматичних перенесень, літератури у вигляді кінцевих виносок, абзаців пробілами, використання кольорових малюнків!

Розглянемо детально оформлення тексту статті:

– *перший рядок тексту* (верхній лівий кут сторінки без абзацу, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14) – **УДК (обов'язково)**;

– *другий рядок тексту* (верхній лівий кут сторінки без абзацу, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14) – особистий номер в ORCID (**обов'язково**). Відступити один рядок;

– *третій рядок тексту* (по центру сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний, всі прописні) – **НАЗВА ТЕКСТУ**. Відступити один рядок;

– *четвертий рядок сторінки тексту* (по правому краю сторінки, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний, курсив) – **імена та прізвища авторів** (повністю), під ними науковий ступінь, вчене звання, місце навчання/роботи. Відступити один рядок;

– *перед основним текстом* – **анотація** (ідентична тій, що англійською мовою) українською мовою, а також **ключові слова** через кому без лапок (вирівнювання по ширині сторінки з абзацом, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, курсив). Відступити один рядок;

– *основний текст статті* – вирівнювання по ширині з абзацом, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, повинен містити такі компоненти: постановка проблеми, аналіз джерел і публікацій, мета статті, виклад основного матеріалу, висновки. Відступити один рядок;

– *список літератури* – «ЛІТЕРАТУРА» – вирівнювання по центру, нижче сам список літератури – вирівнювання по ширині, виступ першого рядка на 1,25 в межах поля друку, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14;

– «REFERENCES» – повторюється нижче «ЛІТЕРАТУРА» англійською мовою (якщо джерело було видано англійською мовою) або в транслітерації (якщо джерело було видано тільки українською чи російською мовою).

Важливо! Рекомендуємо здійснювати транслітерацію україномовного тексту за цим посиланням: <http://translit.kh.ua/?tkpn>, а **російськомовного тексту** – http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html

– після «REFERENCES» відступити на один рядок і нижче подати назву статті, імена й прізвища, наукові ступені, вчені звання, місця навчання/роботи усіх авторів публікації, повторити анотацію та ключові слова англійською мовою.

Звертаємо вашу увагу! Обсяг анотації українською та англійською мовами становить 400–600 слів, вони мають бути розширеними.

Звертаємо вашу увагу на те, що всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела, всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела, назви праць у списку літератури розташовуються в алфавітному порядку.

ОФОРМЛЕННЯ МАЛЮНКІВ, ТАБЛИЦЬ, ФОРМУЛ:

- обтікання Малюнка має бути «В тексті»: (в меню MSWord: Формат малюнка / Положення / Обтікання / У тексті);
- блок-схеми мають бути єдиним малюнком або об'єкти схеми – об'єднані: (у меню MSWord: виділити Малювання / Групувати);
- Рис. 1. «назва» – під малюнком, по центру, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, курсив;
- посилання по тексту – (рис. 1);
- «Таблиця» – по правому краю, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний;
- назва таблиці – по центру, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, напівжирний;
- посилання по тексту – (табл. 1);
- формули можуть бути оформлені у MS Equation 3.0 – по центру, праворуч номер формули (1);
- посилання по тексту – (1);
- розмір шрифту на малюнках, графіках, діаграмах, таблицях – Times New Roman 12;
- кількість табличного матеріалу повинна бути доречною;
- рисунки, виконані у MS Word, потрібно згрупувати; вони повинні бути єдиним графічним об'єктом.

СТАТТІ З КОЛЬОРОВИМИ РИСУНКАМИ, ДІАГРАМАМИ, СХЕМАМИ НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на літературні джерела та інші відомості відповідають автори публікацій.

Редакція сподівається на розуміння того, що одна й та сама стаття не може бути надіслана до кількох видань.

Просимо подавати такі відомості про себе: повні прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь та вчене звання, місце роботи і посада, галузь наукових інтересів, адреса, e-mail та контактний телефон.

Думка редакції може не збігатися з позицією авторів.

**UKRAINIAN
PROFESSIONAL
EDUCATION**

**УКРАЇНСЬКА
ПРОФЕСІЙНА
ОСВІТА**

Науковий фаховий журнал

Випуск 11 2022

Редактор *Л. М. Кравченко*

Відповідальний редактор *В. В. Онішко*

Літературний редактор *Н. І. Зінченко*

Редактор англomовних текстів *О. М. Палеха*

Художньо-технічне редагування та комп'ютерна верстка *Ю. А. Васюк*

Підписано до друку 21.11.2022 р. Формат 60x84/8.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 15,0. Обл.-вид. арк. 20,75.
Наклад 100 прим. Зам. № 1456.

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка,
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
серія ДК № 3817 від 01.07.2010 р.